

1 – 2 – f. Bonn.

Otto Everhard

Utrecht 1737 in 8°

EVERARDI OTTONIS,

JURISCONSULTI ET ANTECESSORIS,

DE VITA, STUDIIS, SCRIPTIS
ET HONORIBUS

SERVII SULPICII, LEMONIA, RUFI,

JURISCONSULTORUM PRINCIPIS,

LIBER SINGULARIS

EJUSDEM

P. ALFENUS VARUS,

AB INJURIIS VETERUM ET RECENTIORUM LIBERATUS.

Suum Cuique tribue

Bodmann. 1807.

TRAJECTI AD RHENUM,
Apud JOHANNEM BROEDELET.
MDCCXXXVII.

Seneca Epist. LXIV.

Multum egerunt, qui ante nos fuerunt, sed non peregerunt: suspiciendi tamen sunt, & ritu Deorum colendi. Quidni ego magnorum virorum & imagines habeam, incitamenta animi, & natales celebrem? Quidni illos honoris causa semper appellem? Quam venerationem praeceptoribus meis debeo, eandem illis praeceptoribus generis humani, a quibus tanti boni initia fluxerunt.

PRAEFATIO AUCTORIS.

LECTORI ERUDITO

SALUTEM.

uum ante hos annos decem, & quod excurrit, Rectoris munere abirem, Servii Sulpicii Rufi laudes, solenni oratione, celebravi, eique, si quid vota valerent, monumentum, aere perennius, in illustri Musarum sacrario, ponere conatus sum. Quocunque enim oculos convertebam, non aliud mihi aptius aut jucundius argumentum occurrebat, quam si ex vetere aevo, virum singularis exempli proponerem, in cujus vitam, mores, omnemque studiorum rationem, pro se quisque, tanquam in speculum, inspiceret, eademque via regia ad culmen doctrinae & honorum adniteretur. Ex eo autem tempore, quo attentius vastum ejus ingenium, & eruditionem incredibilem consideravi, eo magis ipsum, prae ceteris, admirari & amare coepi. Quamvis enim in Urbe, urbium regina, qua nulla unquam nec major, nec sapientiae documentis fecundior fuit, multi & illustres JCi provenerint, vix tamen unum aut alterum reperias, cujus tam excellens in omni genere enituerit virtus, quae cum Servii dotibus sit comparanda. Nec enim is vulgarem in modum ad

Jurisprudentiae sacra accessit, sed omnibus ansis jam largo instructus: neque juvenili aetate, sed triginta annos natus, maximos suscepit labores: neque unam Jurisprudentiae partem attigit, ut alii; sed jus universum, divinum & humanum, publicum & privatum ab imis fontibus repetiit, auxit, & in formam artis redegit. Is denique homo occupatissimus multis praesto fuit in foro, & claros formavit Auditores, ac centum prope & octoginta libros reliquit, omnibus in Rep. honoribus perfunctus. Propter haec vero egregia in rem Romanam & in literas merita, Servius vivus vidensque, instar phoenicis, qui non nisi anno quingentesimo nascitur, eminuit, & summo suo merito, a nobis inter primae notae viros numerandus est. Vir, in quo natura, quid efficere posset, experiri voluit: acutissimus aevi sui Dialecticus; Ciceronis in Eloquentia aemulus; omnium, qui in Urbe intelligentiam juris habuerant, princeps; summum liberae Reip. sed cum ipso jamjam moriturae, caput; quodque his omnibus majus est, Vir bonus; cujus sic eluxit sanctitas, prudentia & dignitas, omnes ut cives, perditis temporibus, existimarent, eum quasi lumen superesse aliquod, ceteris exstinctis. Quod si igitur Asinius Pollio, Atticus, Varro, eorumque aemulatione, apud Graecos, Philostratus, ex auro, argento vel aere,

illa-

illorum imagines, in bibliothecis, dicarunt, quorum immortales animae ibidem loquebantur; nil aequius, honestius aut utilius a me suscipi posse existimavi, quam si, repetita praelectione, animi imaginem hujus Semonis, ex veterum fragmentis formarem; postquam edax rerum tempus, vultum ejus auro expressum, & statuam pedestrem nobis abstulit, quae pro rostris Augusti olim ipsi posita fuit, juventutis Romanae incitamentum. Ultro autem currenti calcar addebat Cicero, qui, cum pro statua, Servio nostro ponenda, coram senatu oraret, tantam tanti viri gravitatem, constantiam, praestantem in Rep. tuenda curam, atque prudentiam; tum admirabilem ejus, & incredibilem, ac paene divinam in legibus interpretandis, & aequitate explicanda scientiam, & mortem denique pulcherrimam omnium mortalium fama celebratum iri, nec vano augurio, praedixit. Hoc unum vero restabat ejus gloriae, ut ex dispersis aequalium & posterorum testimoniis, post seculorum octodecim intervalla, ubi nulla adulationi aut mendacio merces est, unus virtutum ejus conficeretur cinnus, qui in ultima hac mundi senecta ruborem incuteret Christianis, & liquido ostenderet, majus quippiam esse consummati JCti munus, quam quod in degeneres animos cadat, illumque primum inter primos tanti nominis men-

menſuram impleviſſe. Nullam equidem in me ſentio facultatem, ut rem tantam, pro dignitate, ornare, aut viri dotes verbis aequare valeam, qui nunquam ſatis laudari poteſt; at qualemcunque meam diligentiam, maximum etiam mediocris ingenii ſubſidium, non ingratam fore ſpero Lectoribus aequis, illudque me confirmat inprimis, quod, Plinio auctore, Nullum majus eſt felicitatis ſpecimen, quam ſemper omnes ſcire cupere, qualis fuerit aliquis. *Servii autem vita varios & ancipites habet caſus, ex quibus nunc timor & expectatio, nunc laetitia & admiratio exſurget; cumque exitu notabili claudatur, utcunque ſcripta, animum quadam lectionis jucunditate explere poterit. Sed ad rem!*

LEC-

SUMMARIA CAPITUM,

IN VITA

SERVII SULPICII, LEMONIA RUFI.

CAPUT I.

DE SERVII GENTE, FAMILIA ET TRIBU.

§. I. *Suetonii*, *Pighii*, *Ursini* & *Panvinii sententiae*, *de origine gentis Sulpiciae*, *nobilis*, *multisque imaginibus clarae*. *Cicero illustratus*. II. *Inter undecim ejus familias una Ruforum*; *quorum primus*, *non reliqui*, *a colore comarum haud deformi dictus*. III. *Gens Sulpicia quotuplex*. *Quomodo Quintus*, *Servii pater*, *fuerit Patricius* & *Eques*; & *P. Sulpicius*, *tribunus plebis*, *ex familia patricia*, *plebejus*. *Ciceroni lux*. *Bertrandi error*. IV. *Unum Sulpicio nostro Servii fuit praenomen*; *aliis Sulpiciis duo*: *contra Ursinum*, *Fabrum*, *Begerum* & *J. Fr. Gronovium*. V. *Servius Lemoniae tribui adscriptus*, *non vero Lemonia dictus*, *ut Rutilius* & *auctor inscriptionis putarunt*. Pag. 1

CAPUT II.

DE SERVII STUDIIS HUMANITATIS.

§. I. *Servius*, *Ciceronis aequalis*, *seculo vere aureo natus*. II. *In iisdem exercitationibus utriusque linguae* & *historiarum fuit cum Tullio* III. *Plurimum studii ad omnes disciplinas*, *sed maxime ad Philosophiam adhibuit*. IV. *Stoicis mage*, *quam Peripateticis adhaesit*, *ne tamen juraret in verba eorum*. *Casus* & *natura apud Ciceronem explicantur*.

CAPUT III.

De Servii Studiis Eloquentiae.

CAPUT IV.

De Servio, a Scaevola Objurgato.

vius velut contumelia tractatus, *an latine dicatur.* V. *Q. Mucius Augur a Q. Mucio, Pontifice Max. & hic a patre suo, P. Mucio, Pont. M. varie distinctus.* VI. *Severitas Scaevolae reprehendentis, adversus Mornacium, defenditur.* l. 27 D. Qui test. fac. poss. *illustratur.* VII. *Patricii, Nobiles & caussarum patroni, quales hoc tempore.* VIII. *Cicero magnam juris studio operam impendit, nec tamen inter JCtos, artem professos, nomen tueri potest.* Pag. 40

CAPUT V.

De Servio, Juris Studioso.

§. I. *Plures caussae, cur Servius ad album & rubricas se contulerit, aemulatione Ciceronis fatigatus.* II. *Cum Tullio profectus est Athenas, Rhodum & Spartam, quo melior esset & doctior, earumque civitatum jura in promtu haberet.* III. *Inde ut rediit, triginta circiter annos natus, maximam operam dedit juri Romano.* IV. *Institutus a Balbo Lucilio, id est, principiis Jurisprudentiae imbutus. Ab Augustino & Eberlino discessum.* V. *Instructus autem a Cajo Aquilio Gallo, praecipuae auctoritatis viro. Pighius, Merillius & Corradus notati.* VI. *Quaenam sit Cercina, ubi Aquilius libros confecit, & Servium instruxit, variorum conjecturae. Pauca de secessibus veterum. Pomponius illustratus.* Pag. 58

CAPUT VI.

De Servio, Jurisconsultorum Principe.

§. I. *Servius Balbum & Gallum, doctores suos in jure,*

CAPUT VII.
De Scriptis Servii.

CAPUT VIII.

De Servii Auditoribus et Consultoribus.

CAPUT IX.

De Servii re Domestica.

CA-

CAPUT X.

De Honoribus Servii Sulpicii.

§. I. *Servius, Quaestor Ostiensis, mox Aedilis Curulis & deinde Praetor factus, quaestionem peculatus severe exercuit.* II. *Non sortitus est juris dicundi provinciam, nec auctor fuit edicti Serviani, contra Ant. Augustinum, Curtium aliosque. Praetorius in provinciam ire noluit.* III. *In petitione Consulatus repulsam accepit, Murena praelato. Oratoria calliditas Ciceronis. An is in Orat. pro Murena gravitatis aut necessitudinis fuerit oblitus.* IV. *Servius Interrex A. DCCII. & anno sequente Consul factus, ob legum peritiam. Summa gestorum sub hoc consulatu; Prodigiorum tempus male Bertrandus; Legem Rivaliciam Eberlinus exposuerunt. Festus emendatur.* V. *Cicero Pompejo, Servius felicius Caesari adhaesit, a quo Achajam regundam accepit.* Pag. 143

CAPUT XI.

De Morte, Funere, et Statua Servii.

§. I. *Ob summam auctoritatem & pietatem in patriam, legatio ad M. Antonium ei mandata est, in qua vitam amisit, sexagenario major.* II. *Obitus ejus omnibus bonis luctuosus, sed felicior morte Ciceronis & Catonis, quod in maximo Reipublicae munere extinctus, perpetuum per gloriam vivit.* III. *Servilius, funus publicum ei decernendum, sed honorem statuae negandum esse, censuit; adversus quem Cicero peroravit & obtinuit.* IV. *Decretum senatus illustratur.* V. *Funere publico amplissime elatus in campum Esquilinum. Aediles remiserunt edictum de fu-*

SUMMARIA CAPITUM
IN VITA P. ALFENI VARI.

CAPUT I.
DE NOMINIBUS ALFENI.

CAPUT II.

DE NATALIBUS VARI SORDIDIS.

CAPUT III.

De Natalibus Alfeni honestis, aliisque Alfenis.

CAPUT IV.

De Alfeno poeta, Catulli et Virgilii amico.

CAPUT V.

De Eloquentia Alfeni.

CAPUT VI.

De Alfeno, in Grammaticos et Medicos non injurioso.

de Oper. libert. *vindicata.* III. *De Imperantibus Medicorum, variae sententiae Alciati, Perrenonii, Hotmani & Brissonii excussae.* IV. *Medici, Imperatores vitae necisque, imperant aegris, & hos sibi habent imperantes.* V. *Liberti clinicum patronum sequuntur. Operae liberales. Melior pars diei antemeridiana.* Pag. 234

CAPUT VII.

De Philosophia Alfeni.

§. I. *Variae Hermolai Barbari, Fer. Adduensis, Dionysii Gothofredi & Alberici Gentilis sententiae de Philosophia Alfeni,* in l. 76. D. de judic. II. *Judices Romae unus vel plures dati; eorum munus publicum necessitatem judicandi imposuit; nisi excusarentur.* III. *Quibusdam vel omnibus mutatis, idem manet judicium; quia eadem species, spiritus & ἕξις durat.* IV. *Tria corporum genera,* in l. 30. D. de Usurpat. *ex Stoicorum doctrina petita. Idem & diversum ex Plutarcho & aliis.* V. *Legio eadem, ex qua multi decesserunt.* VI. *Populus idem post multa secula. Navis eadem, licet saepe refecta; Carina ejus fundamentum.* VII. *Homo idem, qui abhinc anno fuit: Arbor cur alio terrae alimento alia facta dicatur,* in l. 26. §. 2. D. de A. R. D. VIII. *Stoicorum sententia de particulis minimis, ex corpore nostro decedentibus. Epicuri voluptas severa. Virgilius an Epicureus.* Pag. 247

CAPUT VIII.

De Responsis et Auctoritate Alfeni, JCti.

§. I. *Adolescens Servio magistro usus in Jurisprudentia.* II. *Eidem viventi successit, & Caesaris aetate de jure respondit.* l. 15. D. de Publican. *vindicata & illustrata.* III. *In Responsis brevis, modestus, aequus. In cautionibus vafer, callidus & acutus.* IV. *Ejus vivi & mortui auctoritas summa. A quibusdam reprehenditur.* l. 74 D. de Leg. 2. *& Ammianus explicantur.* V. *Variis Alfeni capitibus per saturam lux accensa, laudatis simul Viris Doctis, qui ea illustrarunt.* Pag. 267

CAPUT IX.

De Scriptis et Honoribus Alfeni.

§. I. *Cur libros XL. Digesta inscripserit. Quid ipsum ad eos componendos impulerit. Quos habuerit imitatores. Quid Digesta differant a Pandectis.* II. *Cur Paulus Digesta Alfeni in epitomen coëgerit, & quot libris. An eam ob rem laudandus. Obscuritas, Paulo familiaris, major ex brevitate.* III. *Alfenus Collectaneorum, an Conjectaneorum libros reliquerit. Num illi diversi a Digestis.* IV. *An fides babenda sit Graecis, qui, omnia Alfeni scripta, tradunt, sumpta esse a praeceptore Servio.* V. *De reliquis Alfeni, Triboniani beneficio servatis. Alexan-*

dri ab Alexandro ostentatio repressa. VI. *Vari honores, Consulatus suffectus, & Funus publicum.*
Pag. 279

EVER.

EVERARDI OTTONIS,

CAPUT I.

DE

SERVII GENTE, FAMILIA ET TRIBU.

§. I. *Suetonii*, *Pighii*, *Ursini*, *&* *Panvinii sententiae*, *de origine gentis Sulpiciae*, *nobilis*, *multisque imaginibus clarae.* *Cicero illustratus.* II. *Inter undecim ejus familias una Ruforum*; *quorum primus*, *non reliqui*, *a colore comarum haud deformi dictus.* III. *Gens Sulpicia quotuplex. Quomodo Quintus, Servii pater*, *fuerit Patricius & Eques*; *& P. Sulpicius*, *tribunus pl. ex familia patricia plebejus. Ciceroni lux. Bertrandi error* IV. *Unum Sulpicio nostro Servii fuit praenomen*; *aliis Sulpiciis duo: contra Ursinum*, *Fabrum*, *Begerum & J. Fr. Gronovium.* V. *Servius Lemoniae tribui adscriptus*, *non vero Lemonia dictus*, *ut Rutilius & auctor inscriptionis putarunt.*

§. I.

Qui veram viri cujusdam illustris imaginem exprimere student, a gente communiter exordium ducunt; quia saepius evenire solet, ut si qua in familia laus aliqua floruerit, eam fere, qui sunt ejus stirpis, cupidissime per-

A sequen-

sequantur. Mihi autem in natales Servii multo magis inquirendum est; quoniam Asconius Pedianus, Romae moris fuisse, ait, ut si quis vir primarius populi ostendendus esset, is a praenomine, a nomine gentis, a patre, a tribu, in qua censeri solitus, & a cognomine significaretur. Omnia vero haec complexus est Cicero, in decreto Senatus, quod praefigurabat, *Philipp. IX. c. 7. Ser. Sulpicius, Q. F. Lemonia Rufus.* Ineunte igitur aetate, ingens decus Servio, & magnum calcar ad virtutem, quod ex antiqua & splendida Sulpiciorum gente, in Urbe, orbis domina, Nobilis & Patricius natus est. Multi nomen hujus gentis per T. scribunt: sed in nummis & lapidibus literatis plurimis *Sulpicius* reperio, sicut *Mucius, Patricius, Minucius*; quamvis *Porcius & Portius, Fabricius & Fabritius, Sulpicius & Sulpitius* promiscue scribantur in marmoribus Gruterianis. vid. Voss. *lib. I. Art. Grammat. c.* 43. Major, de origine generis & nobilitatis antiquitate, dissensio est inter peritissimos homines, veteres & recentiores: nam Tullius pro *Murena c.* 7. ita Servium alloquitur: *non ex sermone hominum recente, sed ex Annalium vetustate, eruenda est memoria nobilitatis tuae.* Accidit nempe Sulpiciis, quod plerisque rebus magnis, quarum principia exilia sequens magnitudo obruit. Quum Servius Sulpicius Galba Imperator factus, non defuerunt adulatores, qui stemma ei suggererent, in atrio propositum, quo paternam originem ad Minoëm, ac Pasiphaën, Minoïs uxorem, retulit, auctore Suetonio *lib. VII. c.* 2. Vulgo legitur: *paternam originem ad Jovem; maternam ad Pasiphaën, Minoïs uxorem, referret*; sed aliter legentibus, Torrentio & Sabellico, Casaubonus, Gujetus & Graevius adsentiuntur; quoniam Silius, de alterius cujus-

jusdam Sulpicii Galbae, Etruscorum ducis, paterno genere, cecinit, *lib. VIII.* ỷ. 471.

Rectorem magno spectabat nomine Galbam.
Huic genus orditur Minos, invisaque tauro
Pasiphaë, clarique dehinc stant ordine patres.

Aliam viam ingressus est Pighius *lib. VII. Annal. ad A.* 499. ubi ex denario argenteo hujus gentis, in quo porca est, hariolatur, auctorem ejus videri aliquem Aeneae comitum, qui profugam e navibus porcam, sub ilice praegnantem, conspexerit primus, atque inde *Suispicii* nomen tulerit; cujus posteri deinde, paullatim mutata voce, Sulpicii appellati sint. Sed hoc acumine, viri eruditi, ex sola porca, quae in varia duci potest, conjecturam facientis, nihil est incertius: neque de nominis etymologia cum ipso laborandum puto; quia non omnis origo est e vernaculis verbis; sed quaedam ab antiquissimis Aboriginibus, pastoribus & convenis orta sunt; quaedam aliud nunc, loquendi genere mutato, ostendunt, aliud ante significarunt; multa denique, jam Varronis tempore, ademerat oblivio fugitiva, quae nostra sedulitas retrahere nequit. Tertia est Fulvii Ursini, *de Familiis Romanis*, sententia, S. Sulpicium Camerinum, qui, decimo post Reges exactos anno, cum Manio Tullio Longo, consulatum gessit, ex oppido Camerio primum Romam venisse, & e patriae nomine Camerinum dictum; sicut Claudia gens, e Sabinis profecta, Sabini cognomen accepit. Fuerint igitur Sulpicii ex minorum gentium Patriciis, quos L. Brutus, sub ipsis initiis liberae Reip. lege Junia adscripsit; non ex illis, quos Romulus legerat, aut ceteri Reges cooptaverant. Forsan autem altius ascendere licebit, cum Onuphrio Panvinio, *de Nom. Rom.* &

Sulpiciam gentem inter secundae lectionis patres collocare, a Romulo institutae: is enim, quando cum Tatio imperabat, Camerinos, quotquot vellent, Romae habitare permisit: erant autem ferme quatuor millia, quos in curias distribuit, & urbem eorum fecit coloniam Romanam, auctore Dionysio, *lib. II. Antiq. c. 52.* Quidni autem hos inter, qui lares in Urbem transtulerunt, Sulpicius quidam esse potuit; ex cujus posteris, familiaque non recens advecta, sed dudum clara & potente, Sulpicius ille consulatum meruerit? Id sane ut credamus, suadet *summa* illa generis dignitas, & *summa nobilitas*, quam Cicero in Servio nostro agnoscit: quod vero summum est adjectionem non recipit. Sed quia, in tantis temporum illorum tenebris, nil definiri potest, nec Servio nostro multum honoris, e talibus accedit, non adhaerebo huic conjecturae, si quis contra sentiat: nec latius inquiro, Camerinum Umbrorum, an Cameriam Sabinorum accipere debeamus, qua de re Franc. Dynus, in *Diss. de Umbror. Antiq. c. 7.* Nobis sufficit, antiquissimum Ser. Sulpicium reperiri in Historiarum monumentis, Camerinum illum Consulem, de quo Cicero, in *Bruto c.* 16. Livius *lib. II. c.* 19. & Dionysius, *lib. V. c.* 51. Post illum quoque multi illustres Sulpicii, rebus domi militiaeque praeclare gestis, summam amplitudinem, dignitatem & memoriam nominis immortalem consecuti sunt, quos idem Dionysius celebravit, *lib. VI. c.* 60. *VII. c.* 63. *& X. c.* 1. Tacitus *lib. III. Annal. c.* 48. *Veterem & patriciam Sulpiciorum familiam* vocat, id est *gentem*; quemadmodum Valerius Maximus & Vellejus Paterculus *Porciam familiam* pro gente posuerunt. Ipse Cicero, licet Servii nostri nobilitatem, more Oratorum,

torum, deprimeret, ut plebejum Murenae genus a contemtu vindicaret, in dicto *c.* 7. ait: *Tua vero nobilitas, Ser. Sulpici, tametsi summa est, tamen hominibus literatis & Historicis est notior; populo vero & suffragatoribus obscurior.* Nobilitatem Sulpiciorum merito *summam* vocat, vel quod a Regum aevo, vel propter tot curules Magistratus, paucis tunc reliquis familiarum, quas Romulus & Brutus adscripserant, Tacitus *lib. XI. Annal. c.* 35. Has ob causas Galba, Pisonem adoptans, jactat se *Sulpiciae* gentis *decora nobilitati ejus adjecisse*, Tacit. *lib. I. Histor. c.* 15 & Suetonius in Galba *c.* 3. scribit, *imagines & elogia* Sulpicii generis exsequi, longum esse.

§. II. Vetus haec gens Sulpicia in undecim familias, cognominibus Camerinorum, Galbarum, Ruforum, Gallorum, Longorum &c. discretas, dividitur; quas Andreas Schottus, in *Electis Antiq.* recensuit. Noster ex *Rufis* oriundus, cognomine vulgari, quod in sex & quadraginta familiis Romanis auditur Absit vero putemus, Servium rubris capillis fuisse; quos & deformitatem corporis, & animi quandam malignitatem indicare. omnis vetustas credidit, etiam Martialis, *lib. II Ep.* 33. & *lib. XII. Ep.* 54 Primus quidem Ruforum ab eo habitu corporis dictus est, nam *origines nominum ex habitu corporis Cicerones, Rufos, Longosque fecerunt*, ait Quintilianus *lib. I. Instit. orat. c.* 4. ejus vero posteri, etiam naevo illo carentes, idem cognomen jugiter retinebant; uti exemplis Nasonum, Frontonum, Capitonum, Ahenobarborum, & maxime Ciceronis notum est. Qamvis enim fidem haberemus Plutarcho, in iis, quae de verruca primi Ciceronis, in extremo naso scribit; non tamen ideo

M Tullius Cicero, eo habitu faciei fuit, & fictam esse ejus statuam in Capitolio, cum ciceris nota, Cl. Wrigt in *Itin. per Italiam pag.* 326. ostendit: viri etiam eruditi Quintiliano *d. l.* perperam *Cicerones* infarctos esse, ex alio ejusdem loco, *eodem libro cap.* 6. evicerunt, fidem majorem habentes Plinio *lib. XVIII c.* 3. qui primum Ciceronum, a ciceribus serendis, nomen tulisse, ait. Atque haec sola ad sinistram suspicionem, a colore comarum, amovendam sufficiunt. Sed addamus, de Achille aut Agamemnone aenobarbis, nihil legi, quod reprehendi mereatur. Praeterea rufus capillus differt a rubro; & rufi coloris rursus septem sunt genera, de quibus singillatim Fronto exponit, apud Gellium *lib. II c.* 26. Sic Germanis rufum crinem tribuit Seneca *lib. III. de Ira c.* 16. & Batavis Martialis *lib. XIV. Epig.* 176. verum Juvenalis *Satyr. XIII.* ℣. 164. Lucanus *lib. X. Pharſ.* ℣. 129. & Claudianus *de IV. Conſ. Honor.* ℣. 446. flavam eorum caesariem vocant. Marcus vero Manilius *lib. IV. Aſtron.* Galliam, vicino rubore minus infectam, quam flava Germania, depingit. Quinimo matronae Romanae tantum aberat, rufum ut colorem adspernarentur, ut capillum cinere ungitarent, quo rutilus esset, auctore Catone apud Charisium *lib. I.* vel, ut Valerius Maximus ait, *lib. II. c.* 1. *n* 5. quo formam suam concinniorem efficerent, summa cum diligentia, *capillos cinere rutilarunt.* Ipsum etiam capillitium rutilum a Germanis emebant, & pro comis suis supponebant, ut Lipsius ad *Tacit. de M. G.* Voss. ad *Catullum*, Broekhusius *ad Tibullum* aliique tradiderunt.

§. III. Nobis mage curae erit, ut labeculam diluamus, quam Tullius, ipse novus Arpinas, ignobilis & modo

modo Romae municipalis eques, familiae Ruforum adſperſit, *pro Murena c.* 7. quum ait: Servii noſtri *patrem fuiſſe Equeſtri loco, avum nulla illuſtri laude celebratum.* Nonnulli, jam Fulvii Urſini aetate, triplicem ex hoc loco gentem Sulpiciam commenti ſunt: *Patriciorum*, quales Galbae: *Plebejorum*, ex quibus P. Sulpicius Trib. plebis: & interjacentem *Equeſtrium*, Ruforum. Bertrandus quoque *lib II. c. XI.* miratur, Servium Equitem ſimul Patricium vocari, cum equites plebejis annumerentur; putat autem nodum diſſolvi, ſi dicamus gentem patriciam, progreſſu temporis, plebejam eſſe factam. Quis vero his non occineret, *O palli dulcedinis & elegantiarum!* niſi Paulus Manutius quoque & Sigonius hac in re ceſpitaſſent. Sed, ut dies diem docet, praeclare monuit ὁ πάνυ Graevius, in *praefat. ad tom.* I. *Theſ. Antiq. Rom.* varia fuiſſe civium Romanorum discrimina, etiam rationenativitatis, ordinis & cenſus. Si nativitatem ſpectes, erant Patricii vel plebeji: unde Cajus infit, in *l.* 238. *pr. de V. S.* ceteros cives, ſine Senatoribus, plebem appellari: jam vero Servius noſter, ex antiquo ſanguine patrum Reip & ordine patricio genitus, a Q. Mucio, apud Pomponium in *l.* 2. §. 43. *de O. J. Patricius* vocatur, ſicut Tacitus *III. Annal. c.* 48. gentem ejus *Patriciam* appellavit. Sed quia alii erant Patricii meri, alii ſimul nobiles, quorum majores Curules magiſtratus geſſerant, jusque imaginum, ad poſteritatis memoriam prodendarum, in ſuos transmiſerant; hinc Scaevola *d. l.* Servium etiam *Nobilem* vocat; cujus non communis, ſed *ſumma*, *vetus* & *decorata* nobilitas fuit, ut ſupra vidimus Quod vero Quintus, pater Servii, patricius & nobilis natus, equeſtri loco dicitur fuiſſe, id ad alteram diviſionem pertinet, ab ordi-

ne petitam, in Senatores, Equites, & Plebem: nec enim is cum liberis desinebat esse a patriciis oriundus, quod in Senatum non esset lectus, sed equo tantum publico donatus; sicut e contrario de plebe lecti Equites, vel per curules magistratus nobiles facti, ratione Patriciorum non desinebant esse plebeji. Variae autem potuerunt esse causae, cur Quintus intra equestrem dignitatem steterit: ut enim praeteream, quod sicut urbium & imperiorum, ita gentium & familiarum nunc floret fortuna, nunc senescit, opportune Nicol. Gruchius de *Comit. Rom. lib. I. c.* 4. docuit, Patricios cujuscunque census & ordinis fuisse; sed alia relatione, &, pro cujusque censu, iterum diversos: ita ut quidam in Senatorio, alii in Equestri ordine, quidam etiam ipsos inter Plebejos essent. Equestris ordinis hoc Quinti affert exemplum, inter plebejos autem collocat L. Tarquitium, gentis patriciae, qui propter paupertatem pedes stipendia fecit, auctore Livio *lib. III. c.* 27. cui Pittenius ad Bertrandum addidit Horatium *lib. I. Epist.* 1. ℣. 58.

Si quadringentis sex septem millia desint,
Plebs eris.

hoc est: si de quadringentis millibus aliquot millia desunt, quantumvis animo, virtute, & fide excellas, & ratione nativitatis sis Eques, tamen, secundum Censorum tabulas, δῆμος ἔσῃ, plebejus eris; nec in XIV. Ordinibus sedebis, lege Roscia id vetante. Cadit ergo tripartita gentis Sulpiciae divisio, nec melius Bertrandus putat, gentem patriciam, plebejam esse factam. Videamus tamen, num Sulpicia gens familias & patricias, & plebejas habuerit, ut Claudia, Papiria, Cornelia, aliaeque: notus enim est P. Sulpicius Orator, qui

Tri-

Tribunus plebis fieri non potuisset, nisi plebejus; hunc autem Valerius Maximus *Sulpicium Rufum* appellavit, *lib. VI. c. 5. n. 7.* Absit vero idcirco omnes Sulpicios Rufos ad plebem, & vulgus iners etiam sine nomine turbam, ut Manilius cecinit, detrudamus. Nec enim desunt exempla Patriciorum, ad illam provinciam cooptatorum, apud Liv. *lib. III. c. 65.* & fluctuans Appianus *lib 1. Bell. civil.* scribit, videri, sed certo non constare, an Sulla tribunatum a plebe ad senatum transtulerit. Immo, quod magis dicendum puto, Sulpicius ille, ex nobili gente & familia natus, sed turbulentus & audax, patriciorum jura repudiasse, & plebis jura sumsisse videtur, ut tribunus plebis fieret, & leges perniciosas de exulibus promulgaret, suoque furore Sullam vexaret, Liv. *epit.* 77. pariter ac L. Minucius Augurinus, homo patricius, ad plebem se contulit, & tribunus plebis est factus: alii etiam, ad tribunatum adspirantes, plebejis se adoptandos dederunt; ut P. Clodius, aliique apud Sigonium *lib. I. de Antiquo jur. civ. c. 7. & de Nom. propr. c.* 6. Solus ergo P. Sulpicius Rufus forte plebejus est factus, nec frater ejus M. Servius, cui Anicia, Pomponii consobrina, teste Nepote, *Attic. c.* 2. nupserat, ejusdem conditionis erit dicendus; nisi pater eorum forte jam ad plebem transmigrarit, quod aliis disquirendum relinquo. Servio sat est, quod patricius & nobilis natus, hoc nobilissimus fuit, quod familiam suam, antiquam magis, quam nuper claram erexit, atque, honoribus renovatis & auctis, majoribus suis praeluxit: nam & major Sulla fuit, quod genus suum nobile, sed intermediorum ignavia neglectum, ad pristinum decus revocavit: & Cn. Pompejus Magni cognomento magis fuit dignus,

quod amplitudinem nominis, quam novus homo non acceperat, posteris tradidit. Denique M. Scauro dedecori non cessit, quod ei, aeque ac novo homini, fuit laborandum; cum ita natus esset Patricius, ut tribus supra eum aetatibus jacuisset domus ejus fortuna; neque pater, nec avus, propter tenues opes, nullamque vitae industriam, honores adepti essent.

§. IV. Visa gente & familia, sequitur de praenomine *Servii* dicamus, quod nomen praecedit, ut certa demonstratione, in magna familia, inter se liberi discernantur. Hoc autem male a Glandorpio aliisque *Sergius* scribitur: id enim familiae nomen est, Servii autem praenomen Sulpiciis tam familiare fuit, quam Appii Claudiis; unde noster eo solo frequenter in Pandectis, pariter ac Servius, Rex Romanorum, in historiarum monumentis designatur. Nil ergo causae est, cur Porphyrio, Horatii Scholiastes, nos moretur, qui ad *lib. I. Satyr.* 3. *v.* 130. Alfenum Varum *Marco Sulpicio*, Jurisconsulto usum esse, scribit: praenomen enim hoc, sive ipsius, sive librariorum culpa, ex voce *magistro*, apud Acronem, enatum est, cujus scrinia is compilavit. Non etiam sine censura dimittendus est Fulvius Ursinus, qui in Familiis Romanis, ubi de Sulpicia gente, *pag.* 268. Servii nostri memoriam in antiquo nummo argenteo servatam esse putavit, cujus inscriptio est L. SERVIUS RUFUS, quasi filius in honorem patris hunc denarium signasset: nimis enim crebro Tullius, pro *Murena* & in *Philippicis* Sulpicium uno praenomine appellavit, quam ut de secundo soliciti esse debeamus. Quamvis etiam largiamur, Servii praenomen quibusdam Sulpiciis fere in nomen transiisse, atque ideo, propter tot Ser-

vios

vios ejusdem familiae, quosdam, differentiae caussa, duplici praenomine esse usos; quinimo, licet secundum Onuphrii Panvinii *de Nom. Rom.* & Ezech. Spanhemii sententiam, *Dissert. X. de Praest. & usu numism. pag.* 27. in Sulpicia Ruforum familia, vicem omissi nominis praenomen Servii aliquando expleret, quique aliud huic Marci, vel Lucii praenomen, ut in laudato nummo, praemisissent, a Sulpicii nomine abstinerent: ea quippe ratione Otho apud Tacitum *lib. II. Hist. c.* 48. Servios, pro Sulpiciis dixisse, & Plutarchus Galbae genealogiam, non ad Sulpiciorum illustrem gentem, sed ad Σερβίων οἶκον retulisse videntur: male tamen Joh. Faber & Laurentius Begerus, *Thes. Brandenb. part.* 2. *pag.* 587. Ursinum secuti sunt; quorum prior etiam eo nomine a viro praeclaro, Jac. Gronovio, *tom. III. Thes. Antiq. Graec. g. g. g.* notatus fuit. Miror autem ipsum praeteriisse magni parentis ea de re judicium, ad Liv. *lib. IX. c.* 36. *Nec quod duplici praenomine simul usi Romani, exemplum est ullum, praeterquam, quod fingunt, Servii Sulpicii.* Recte quidem! si de nostro Servio loquitur; aut de aliis, ut Q. Sulpicio, in quem Cato orationem composuit, teste Festo *in Nassiterna*, de C. Sulpiciis apud Ciceron. *lib. I. de Orat. c.* 53. & Tacitum *lib. III. Annal. c.* 52. de P. Sulpicio apud Gellium *lib. VII. c.* 12. ceterisque id genus, apud Livium laudatis: at si in universum Sulpiciae genti duplex praenomen negat, ex iis, quae Ursinus *d. l.* Schottus in *Elect. Antiq. Rom.* & ad Nepotis *Attic. c.* 2. nec non Rupert. ad Pompon. *c.* 3. *pag.* 56. & Epist. *ad Reines*, 60. & 68. *fin.* collegerunt exemplis, facile convincetur. Forsan etiam ipse Servii nostri pater, *Q. Ser. Sulpicius Rufus*, pariter ac alter ille apud Ciceron. *lib. I. de Orat.*

Orat. c. 53. ſecundum veterem ſcripturam, *Q. Ser. Sulpicius Galba* dictus eſt. Galba autem Imperator non ſimul L. Servius Sulpicius, ſed primum Servius, dein Lucius, usque ad tempus imperii dictus eſt, Sueton. *Galba c.* 4. Atque ita plerique Ruforum tribus nominibus nobiliorum magis contenti fuerunt: nam & P. Sulpicii Rufi, legati ſui in Galliis, Caeſar meminit, *lib. IV. de Bell. Gall. c.* 22. quem Cicero *lib. XIII. epiſt.* 77. P. Sulpicium Imperatorem appellat, & Glandorpius noſtri fratrem fuiſſe conjecit. Fruſtra autem Gronovius, nullum aliud ejus moris exemplum exſtare, ait: nam C. Appius Junius Silanus, C. Junii Silani filius, quod jam plures eſſent Caji Silani, duplici praenomine uſus eſt, ut inter ſe diſtinguerentur, ſecundum Dionem *lib. LX.* juncto Ryck. ad Tacit. *lib. IV. Annal. c.* 68.

§. V. Supereſt de Tribu Servii dicamus, quae in decreto Senatus, poſt patris praenomen, ante cognomen familiae, reperitur: *Servius Sulpicius* Q. F. *Lemonia Rufus*. In quibusdam Ciceronis codicibus *Lemoniae* legebatur; a quibus merito Camerarius & Ferrarius receſſerunt. Eum vero librariorum errorem ſecutus eſt auctor fictae inſcriptionis baſis aeneae, apud Reineſium *cl. VII. Inſcr.* 30. SER. SULPICIO. QUINTI. F. LEMONIAE. RUFO. Bernardinus etiam Rutilius *Vit. JC. c.* 33 ignarus Lemonia ſexti caſus eſſe, duplex cognomen *Lemoniae* & *Rufi* Servio affinxit. Solebant autem Romani tribus nomen auferendi caſu ante cognomen ponere, ut ex infinitis titulis (ſi paucos excipias apud Gruter. *pag.* 24. *n.* 6. & 54. *n.* 10.) cognoſcitur. Idem obſervatur in Senatusconſulto, a M. Coelio allato, *lib. VIII.* Ciceronis

ronis ad Familiares *epist.* 8. *L. Villius, Lucii F. Pomptina Annalis.* eumque morem varia eruditione Manutius ibi *in Notis*, Ant. Augustinus *Dial. IX. Antiq. pag.* 141. & Alciatus *lib. IX. Parerg. c.* 16. illustrarunt. Ipsum legis Serviliae fragmentum, apud Gruterum *pag.* 506. ad integram civis cujusque descriptionem PATREM, TRIBUM, COGNOMENQUE desiderat; & Asconius Pedianus in *Act. I.* Ciceronis in *Verrem c.* 8. *C. Verrem*, inquit, *nomen est proprium*; Romilia *nomen est tribus, ablativi casus, ut sit* ex Romilia: *tribus enim urbanae rusticaeque omnes XXXV. numerantur: ex quibus aliquam necesse est, cujusque ordinis fuerit, civis Romanus obtineat.* Dicta autem est Lemonia tribus, a pago Lemonio, auctore Festo; fuitque inter rusticas, quae laudatissimae ingenuorum, qui rura haberent, & honoratiores quatuor urbanis. In has transferri ignominiae fuisse, Plinius scribit, *lib. XVIII. Hist. Nat. c.* 3 postquam nimirum Fabius Censor omnem forensem turbam & libertinos in eas conjecit; unde infima plebs, cujus Roma noverca erat, generali voce tribus, apud Suetonium & Martialem, vocatur. Meminit Lemoniae tribus alibi Cicero *pro Planc. c.* 16. multosque ex ea appellatos, dabunt inscriptiones Gruteri *c. XII. Ind.* & Donii *cl.* 1. *n.* 138. *V.* 15. *VI.* 106. Add. Castalio *Var. lect. c.* 50. & Covarruv. *lib. IV. Var. ref. c.* 1.

CAPUT II.

DE SERVII STUDIIS HUMANITATIS.

§. II. *Servius, Ciceronis aequalis, seculo vere aureo natus. In iisdem exercitationibus utriusque linguae & Historiarum fuit, cum Tullio. III. Plurimum studii ad omnes disciplinas, sed maxime ad Philosophiam adhibuit. IV. Stoicis mage, quam Peripateticis adhaesit, ne tamen juraret in verba eorum. Casus & natura apud Ciceronem explicantur. V. Inter alia remissionis genera, attigit Poëticen. Versus ejus prurientes, exemplo aliorum, in corrupta civitate. Poëtis olim non magnus honos.*

DE anno & die natali Servii nihil certi accepimus; haud vana tamen conjectura, affirmare licebit, eum annis centum circiter ante Christum, eodemque forte U. C. DCXLVIII. anno, lucem vidisse, quo Cicero, ei aequalis, natus est. C. Atilio Serrano & Q. Servilio Caepione Coss. Fundus hujus opinionis est, quod Brutus Ciceronem ita alloquitur, *de Claris orat. c. 40. De te, & de Serv. Sulpicio cogitans, esse quandam vobis similitudinem, judico. Quia aetates vestrae nihil, aut non fere multum differunt.* Incidit ergo pueritia ejus in perdita & funesta illa tempora, quibus Urbs, imperii domicilium, variis factionibus, servire paratis, laborabat: at, si litteras spectes, felix vere & aureum seculum, quo omnis Graeciae sapientia, nuper in triumphum deducta, tam severa lege excolebatur, ut, quod ibi fuerat exercitatio ingenii, heic in semen converteretur publicae utilitatis. Melior certe praestantissimorum juvenum, hac aetate, fuit proventus, quam

aut

aut viderant majores, aut posterius aevum vidit unquam. Seneca *praefat lib.* 1. *Controv.* *Quicquid Romana facundia habet, quod insolenti Graeciae aut opponat, aut praeferat, circa Ciceronem effloruit. Omnia ingenia, quae lucem nostris studiis attulerunt, tunc nata sunt.* In ipsis ergo rudimentis condiscipulos habuit, Pomponium Atticum, Caesarem, Pompejum, &, extra omnem ingenii aleam positum, Ciceronem. Hi cum in gremio sinuque matris prima elementa a praeceptore domestico didicissent, ad Grammaticum Graecum, & deinde ad Rhetorem Latinum ducebantur, ut in ludo literario aemulatio aleret ingenia, & nunc invidia, nunc admiratio diligentiam eorum accenderet. Exemplo est T. Pomponius Atticus, qui, teste Nepote, in pueritia nobilis inter aequales habebatur, clariusque exsplendescebat, quam generosi condiscipuli animo aequo ferre possent, omnesque ita studio suo incitabat. De Cicerone quoque, apud Plutarchum, accepimus, quod tantum inter aequales habuerit gloriae, ut ipsum e ludo, honoris caussa, medium deduxerint. Hos inter autem sine dubio fuit Servius noster, cujus *admirabilem quandam & incredibilem vim ingenii* Cicero tunc vicissim admirabatur, & postea celebravit, *Philipp. IX. c.* 5. Vellejus etiam Paterculus *lib. II. c.* 36. Sulpicium quendam inter *eminentia ingenia* collocavit; incertum vero, an P. Sulpicium, Tribunum plebis & Oratorem, an JCtum intellexerit: de illo Manutius, de hoc Lipsius eum acceperunt; sed priori magis accedo, propter ejusdem Velleji *lib. II. c.* 9.

§. II. Quemadmodum Nepos Atticum tradit a condiscipulatu cum Cicerone conjunctissime vixisse; ita ipse Tullius, in *Bruto c.* 41. de Serv. Sulpicio: *in iisdem*

iisdem exercitationibus, ineunte aetate, fuimus. Exercitationes intelligo, non modo utriusque linguae, Graecae & Latinae, sed & reliquarum artium, quibus aetas juvenilis ad humanitatem informari solet. Ceteras linguas Romani pro nihilo putabant, sed, duas illas didicisse, laudi ducebatur. Ovid. *lib. II. Art.* ℣. 122. Horat. *lib. II. Od.* 8. Sicut autem Graecorum pueri studia sua a poetis ordiebantur, ita Romae os tenerum balbumque tironis poëta figurabat; auspiciis ab Homero, Euripide, vel Menandro factis; quibus ingenia melius ali, & ad virtutem praeparari, doctissimi homines, tunc temporis, existimabant. Horat. *lib. I. Epist.* 2. Sueton. *de Clar. Rhet. c.* 2. Inter alios Archias poëta, ad recte suscipiendam ingrediendamque rationem studiorum, princeps tunc existebat; AElius vero Stilo originem, vim & genera verborum, tum quicquid ad stili gravitatem ac utriusque linguae majestatem pertineret, studiose inculcabat; quo juvenes a teneris assuescerent, plane, ornate, & apte dicere, ad id, quodcumque ageretur. V. Cicer. *pro Archia c.* 1. *&* 3. Sueton. *de Ill. Gramm. c.* 3. His Grammatici addebant Historiarum enarrationem, diligentem illam quidem, nec tamen ad supervacuum laborem usque occupatam: ad claros auctores Graecos, Thucydidem, Herodotum, Xenophontem, & Polybium pariter, ac ad rei Romanae Scriptores, anilibus fabulis vacuos, magis ducebant discipulos; ut ex illa teste temporis, luce veritatis, vita memoriae, vitaeque magistra, imperiosorum populorum, regum & virorum illustrium res gestas, nec aliarum modo, sed & suae inprimis civitatis ortus, incrementa, instituta, formam, ceteraque cognoscerent, sine quibus semper pueri erant futuri. Haec omnia

vero

vero ſtudiorum genera, naturam complexa idoneam, in Servio maxime valuiſſe oportet, quem Gellius *lib. VI. Noct. Attic. c.* 12. *Virum, aetatis ſuae doctiſſimum*, & alibi, *Virum bene literatum* appellavit, *lib. XII. c.* 10. Cicero, ipſum *nec clariſſimorum virorum exempla, nec doctiſſimorum praecepta fugiſſe*, teſtatur, *lib. IV. ad Fam. epiſt.* 1. & *lib. XIII. ep.* 28. *Quod unus optime noſſes, non noſtra ſolum, ſed etiam Graeciae monumenta omnia.*

III. Inprimis vero memorabile eſt, quod Cicero de eo ſcribit, in *Bruto c.* 41 *Non facile quem dixerim, plus ſtudii, quam illum, ad omnes bonarum rerum diſciplinas adhibuiſſe.* Enimvero ſciebat cunctas artes, non minus ac virtutes, ſororio quaſi vinculo connecti; & quemadmodum ſine pennis volare haud facile eſt, ita virum doctum fieri poſſe neminem, niſi qui largo literarum flumine ſit inundatus. In Philoſophiae igitur tribus partibus, naturae obſcuritate, diſſerendi ſubtilitate, & morali diſciplina, multum curae operaeque conſumſit, ut vera illa & antiqua rerum divinarum & humanarum ſcientia, quae multis deſidiae eſſe videbatur, in Forum, Curiam, & Rempublicam olim opera ſua deduceretur. Ante Laelii & Scipionis aetatem nullus; inde tenuis fuerat ſapientiae hujus cultus; nunc autem, Deorum munere, florere coeperat mater illa artium, qua nihil uberius aut praeſtabilius animo concipi poteſt. Et commodum Romam venerat Philo, Academiae princeps, Athenis ab Archelao, Mithridatis praefecto, occupatis; cui Servius ſeſe totum, cum Tullio, dedit. Frequens praeterea erat cum Diodoto Stoico, apud Ciceronem habitante, ac ceteris Philoſophiae magiſtris, quibuscum rimabatur arcana naturae rerumque coeleſtium am-

 plitu-

plitudinem, lucis & tenebrarum vices, cum certissimo numinis in omnia imperio, contemplabatur. Majore autem studio tractabat Dialecticam, tetram illam & insuavem, in primordiis, disciplinam; at veram clavem & januam scientiarum, artificem syllogismi, instrumentum rationis, veri & falsi disceptatricem, qua sine nil distincte ulla in arte potest explicari. *Didicit*, inquit Cicero, in *Bruto c.* 41. *artem, quae doceret, rem universam tribuere in partes, latentem explicare definiendo, obscuram explanare interpretando, &c.* Et quia in Urbe, in qua ante virtutibus certatum erat, inprobi nunc sceleribus certabant, optimusque sibi videbatur, qui pessimus fuerat, hinc omnes quam maxime Philosophiae moralis, de religione & pietate, de officiis erga nos ipsos & alios, de finibus bonorum & malorum, de honesto & turpi adjunxit locos, ratasque sententias memoriae mandavit, uti, ad ipsum scribens, vel unus Cicero docebit, *lib. IV. Fam. epist.* 3. *Te autem, ab initio aetatis, memoria teneo, summe omnium doctrinarum studiosum fuisse, omniaque, quae a Sapientissimis ad bene vivendum tradita essent, summo studio curaque didicisse; quae quidem vel optimis rebus & usui & delectationi esse possent; his vero temporibus, habemus aliud nihil, in quo acquiescamus.*

§. IV. Quinam autem per *Sapientissimos* illos intelligi debeant, & cui Philosophorum sectae maxime adhaeserit Servius, non convenit inter eruditos. Manutius ad Ciceronis *lib. IV. Fam. epist.* 12. cum putat Peripateticos esse secutum; quod duo ibi genera mortis fecit, casum & naturam, sive fortunam & fatum. Anton. vero Augustinus *de Nom. Propr. Pand. pag.* 217. Stoicum fuisse suspicatur, quod Ci-

cero,

cero, in *Bruto c.* 42. scribit, eum Dialecticam adhibuisse, quae, illis temporibus, Stoicorum fuerit propria. At, nisi alia intercedunt, Servius ex singulis Philosophorum sectis, quod placeret, complexus esse videtur; tum quia Oratori nihil est necesse, jurare in cujusquam leges, sed hoc illis, qui, velut sacramento rogati, aut superstitione constricti, nefas ducunt, a recepta semel persuasione discedere, relinquendum erat, judicio Quintiliani, *lib. XII. c.* 2. tum etiam exemplo Ciceronis & Horatii, qui de se cecinit, *lib. I. Epist.* 1. ℣. 14.

Nullius addictus jurare in verba magistri,

Quo me cunque rapit tempestas, deferor hospes.

Neque Aristoteles ei potuit non placere, quod is totius Logices naturam primus perspexit, ejusque artis σύσημα, magna sermonis elegantia, reliquit; unde Tullius, *in Topicis*, eum & inveniendi, & judicandi principem appellavit; & alibi, aureum fundere orationis flumen, dixit. Neque Stoici in omnibus arridere poterant futuro oratori, quod omnes, qui sapientes non sint, servos, latrones, atque insanos dicebant; orationis etiam genere subtili & acuto, sed, ut in oratore, exili, jejuno, & abhorrente ab auribus vulgi utebantur. Alia denique bona & mala erant ipsis, & ceteris civibus, ut Cicero exponit, *lib. III. de Orat. c.* 18. Attamen, quia Aristotelis scripta, ante Athenas a Sulla devictas, in toto Latio ignota fuerant, & Servii aetate paucis innotuerant; Stoicorum vero principes Zeno, Chrysippus, Diogenes, & Antipater, ob concisum & sophisticum disputandi genus, praeter Megaricos, vulgo Dialecticorum principes habebantur, magis est, ut, cum Augustino, credam, Stoicos ipsum, pariter ac Varro aliique, potissimum secutum esse;

nam & hi ſplendidiores erant in diſſerendo de honeſto, ideoque Socratici, virtutis rigidae cuſtodes, immo, per excellentiam, *ſapientiae doctores* a Tacito vocantur, *lib. IV. Hiſt. c.* 5. Iidem, ut Merillius docuit, *lib. I. Obſerv. c.* 10. 17. & 20. Dialecticis diſputationibus gaudebant, & ſtudioſe exquirebant, unde verba ſint dicta; quo alludendi genere Servius mirifice delectabatur. Praeterea AElius, quem adoleſcens ſtudioſe audiverat, Stoicus eſſe voluit, Cicero in *Bruto c.*56. & Q. Mucius Scaevola, quem frequentavit, Stoicus vocatur, apud Athenaeum, *lib. VI. Deipn. c.* 21. Hujus etiam diſciplinae amore Rhodum ſe contulit ad Poſidonium, Stoicorum coryphaeum; denique L. Lucilius Balbus, a quo in Jurisprudentia inſtitutus eſt, inter Stoicos numeratur; cujus item frater tantos habebat progreſſus in Stoicis, ut cum excellentibus in eo genere Graecis compararetur, auctore Tullio, *lib. I. de Nat. Deor. c.* 6. Ubi vero Servius, in dicta *Epiſt.* 12. ſcribit, *Caſus & natura in nobis dominatur*, non opus eſt, cum Auguſtino, legamus, *Caſus in naturae bonis;* aut, cum aliis, pro *natura*, ſubſtituamus *fortuna:* cum enim, Marcellum, in conſulatu olim, collegam nefarie a Magio interfectum, ſignificare vellet, duo mortis genera, alterum caſuale, alterum naturale praemittit. Epicurei ſcilicet omnia dicebant fieri caſu: Stoici vero diſpoſitione fatorum; qui tamen ipſi, providentiam, per nebulam quaſi, videntes, nunc Deo, nunc fato, mox fortunae, etiam naturae, fortuita imputabant. Juriſconſulti vero, ſpretis Philoſophorum contentionibus, quicquid aliter cadere, vel non evenire poteſt, ex humana ignorantia aeſtimabant, &, licet in rerum natura omnia certa eſſent, tamen noſtram inſcientiam adſpici oportere,

Pau-

Paulus ait, in *l.* 28. §. *ult. D. de Judic.* Casum ergo, id est, vim externam & periculum, quod humano consilio praevideri, aut praevisum evitari non potest, & naturam, fati legibus, sed nobis ignotis, subjectam, in nobis dominari, ait Sulpicius; misso fati vocabulo fatuo, quod Epicurei, *anum fatidicam Stoicorum*, Cicero, *anile & plenum superstitionis nomen* appellarunt. Manilius *lib. II. pag. m* 33.

Mitto, quod & certum est, & inevitabile fatum,
Materiaeque sat est cogi, sed cogere mundo.

Sic idem Sulpicius, *lib. IV. Epist. Cicer. Fam. ep.* 5 in verbis, *Si quis inferis sensus est*, fluctuat in eo, quod alii Philosophorum negabant, alii affirmabant. Plura vide, si otium est, apud Freherum *lib. II. Veris. c.* 5. Nerium *lib. I. Anal. c.* 33. Guther. *de Jur. Man. lib. I. c.* 2 & maxime apud Ill. Bynkershoeckium, *lib. IV. Obs. cap.* 15.

§. V Nolim vero putemus, Servium, versatilis & amoeni ingenii juvenem, velut tabi obnoxium, in Dialecticorum gyris & Stoicorum austeritate consenuisse; aut honesta ei defuisse remissionis genera, quibus horridam illam lucubrandi & philosophandi severitatem distinxerit: nam, ut alii maleferiati, cum laboris pertaesi sunt, ad otiosos sermones, ad vina & somnum, vel ad talos aut tesseras se conferunt, ita noster, defessus lectione aut scriptione, nunc ludo campestri utebatur, & ambulando, vel jaculando exercebat corpus, cujus fulcris animus sustinetur: nunc in foro concionantes audiebat Magistratus, Varium & Carbonem, Pomponium & Philippum, Sulpicium & Cottam, qui tunc maxime in rostris habitabant: nunc etiam ad eruditas voluptates, quae magis juvarent, puta ad Geometriam, ad Musicam, vel ad Poësin se conferebat, & per Deorum mini-

ſteria, ac fabuloſum ſententiarum tormentum, liberum ſpiritum praecipitabat, aequalium exemplis inflammatus. Pariter enim ac Cicero, admodum adoleſcentulus, AEſchyli Pontium Glaucum tetrametris, & Arati carmina, de coelo ſtellisque, hexametris verſibus Romanis compoſuit; Pomponius etiam Atticus Poëticen attigit, ne ejus expers eſſet ſuavitatis, ita Servius primos annos Poëtis dedit, ut quondam orator ab his ſpiritum in rebus, in verbis ſubtilitatem, in affectibus motum, & in perſonis decorum peteret, vel nunc etiam mutatione ſtudiorum animum recrearet. Unum mallem, verſiculos ejus minus libidine prurire viſos, magisque frontem caperaſſe: de amatoriis enim ejus carminibus Ovidius, *lib. II. Triſt.* ℣. 441.

Nec minus Hortenſi, nec ſunt minus improba SERVI
Carmina, quis dubitet nomina tanta ſequi?

Niſi forte adoleſcens in Urbe corrupta, cui verſus molliculi ſalem tantum & leporem habere videbantur, cum excuſatione erravit, & quidquid, imitatione graviſſimorum aevi ſui virorum, peccavit, jure feciſſe cenſendus eſt. Plinius namque, *lib. IV. Epiſt.* 14. doctiſſimos atque ſanctiſſimos viros, qui epithalamia & verſus ludicros ſcripſerunt, non modo laſcivia rerum, ſed ne verbis quidem nudis abſtinuiſſe, ſcribit. Alibi, in catalogo eorum ſatis magno, *lib. V. Epiſt.* 3. Servium quoque noſtrum ſiſtit: *Sed ego verear, ut me non ſatis deceat, quod decuit M. Tullium, Cajum Calvum, Aſinium Pollionem, Marcum Meſſalam, Q. Hortenſium, M. Brutum, L. Sullam, Q. Catulum, Q. Scaevolam,* SER. SULPICIUM, *Varronem, Torquatum* &c? Haud facile hos increpabant Stoici, quod verbis ineſſe obſcenitatem negabant; nec viri graves, qui Muſas virgines

gines colebant, iis offendebantur, quia in ἐρωτικοῖς disertissimos esse complures videbant. Ipse lascivus Catullus *Epigr.* 16. castum modo pium, ait, desiderari poëtam, ipsius versiculos nihil necesse esse: & similiter Ausonius, in Centonem nuptialem: *Ne forte mores meos spectent de carmine: Lasciva est nobis pagina, vita proba est, ut Plinius dicit* (vel Martialis *lib. I. Ep.* 4.) *Meminerint autem quippe eruditi probatissimo viro Plinio in poëmatis lasciviam, in moribus constitisse censuram: prurire opusculum* SULPICII, *nec frontem caperare: esse Apulejum in vita Philosophum, in Epigrammatis amatorem.* Ipse Apulejus, in *Apolog.* lascivos versus suos & verba praetextata, quibus aures virginum vulnerari possint, tuetur exemplo priorum; quasi culpae socios habere excuset, & male praeeuntes bene aliquis sequatur! *Fecere tamen*, inquit, *& alii talia: &, si vos ignoratis, apud Graecos Tejus quidam, & Lacedaemonius, & Ceus, cum aliis innumeris; & mulier Lesbia, lascive illa quidem, tantaque gratia, ut nobis insolentiam linguae suae dulcedine carminum commendet. Apud nos vero Aedituus, & Porcius, & Catullus: ipsi quoque cum aliis innumeris.* Dum ergo genua virebant, Servius, castissimi exempli adolescens, joco poëtico lusit, risit & hominem egit: sed, quia raro moribus Catonem exprimit, qui versibus Catullum imitatur, etiam Cato Censorius, Gellio auctore *lib. II. cap.* 2. dixerat, Poëticae artis non magnum honorem fuisse, eosque, qui ea in re studebant, grassatores, id est, adulatores & parasitos dictos: Cicero item, ex Catonis oratione, refert M. Nobiliori, ut probrum, esse objectum, quod in provinciam Poëtas duxisset *lib. I. Tuscul. c.* 2. hinc Servius mox, procedentibus annis, omnem illam Elegorum lasciviam, E-

pigrammatum lusus & Lyricorum jucunditatem valere jussit, ad majora natus. Nisi utile esset, quod egeret, stulta ipsi gloria videbatur.

CAPUT III.

DE SERVII STUDIIS ELOQUENTIAE.

§. I. *Servius ad Eloquentiam animum adjecit, tanquam ad hereditarium gentis suae bonum. Sulpicii, Gallus, Galba & Rufus, disertissimi Oratores.* II. *Ejus literarum scientia, loquendi elegantia, & subtilitas sententiarum.* III *Verba antiqua ab eo explicata, & origines verborum studiose investigatae. Allusio vocis Testamenti contra Gellium defensa.* IV. *Cur in Postliminii voce nihil putarit esse notandum, nisi post.* V. *Specimina stili in duabus ejus epistolis. Cura pronunciationis.* VI. *Modus inclarescendi per accusationem Servio displicuit.* VII. *Quo anno aetatis caussas agere coeperit. Tres ejus orationes. Quintilianus illustratus.* VIII. *Difficile fragmentum, ex Oratione ejus pro Aufidia, apud Festum, exponitur.*

§.I Quum Servius sextum decimum aetatis annum attigisset, deposita ex more communi praetexta, sumtaque virili toga, a patre, vel a propinquis, maxima amicorum pompa atque apparatu, in forum deductus est, ut ejus auditor esset, & sectator judiciorum: nam & Cicero ea aetate togam puram accepit, & dedit fratris, suoque ipsius filio; dederunt & aliis alii, de quibus accurate Norisius *Cen. Pis. diss. II. c.* 4. & Dodwellus *Praelect.* 5. & 10. *ad Spart. Hadrian.* Eadem die sine dubio ascendit Capitolium, captisque rite auguriis, vota sua Jovi Opt. Max. supplex commendavit. Ex hoc quoque tem-

pore

pore Mucio Scaevolae Auguri, cujus domus erat oraculum totius civitatis, assiduus a summo mane adfuit, nec unquam a senis discessit latere, quoad posset, & liceret. Nunc denique constituendum erat, quem se, & qualem esse vellet, & in quo genere vitae, quaeque difficillima est deliberatio, qua in arte tabernaculum vitae esset collocaturus. Tres autem hoc tempore erant artes, quibus cives ad dignitatis gradus sibi adscensum parabant: prima Militis; altera Oratoris, & tertia Jurisconsulti. Quemadmodum vero Tullius nihil minus, quam ad bella, natus dicitur, apud Livium *Epit. CXI.* ita Servius, miti animo ad pacis bona genitus, bellum cum belluis homini commune censuit; huic autem disceptandum esse oratione, quae conciliatrix est maxima societatis. Juris Civilis quoque scientiae, in Urbe pacatisque rebus, magna erat dignitas & amplitudo: attamen, illi primas Eloquentia tenere videbatur; quia in hac, pacis comite & otii socia, major vis erat & ad gloriam, & ad honores, & ad gratiam comparandam, ut solet in civitate libera, bene constituta: in Jurisprudentia vero persecutionum, formularum & cautionum, circa stillicidia, aquam pluviam,& mancipiorum redhibitionem plena occurrebant omnia. Atque ita Cicero eloquentiae dat principatum in toga, Jurisque scientiam, tanquam ancillulam & pedissequam, ei adjungit, *lib. II. de Off. c.* 19. *lib. I. de Orat. c.* 55. & in *Orator. c.* 41. Quamprimum igitur Servius adolescens, refrenandus magis a gloria, quam incitandus, una cum Cicerone, bello Marsico, stipendia, ad honores capessendos necessaria, impleverat, missis castris, totus quantus ad eloquentiam, artum reginam, animum eo lubentius adjecit, quod ea hereditarium quo-

dammodo gentis bonum esse videbatur: Cajus enim Sulpicius Gallus, Poëticis, Philosophicis & Mathematicis disciplinis celeberrimus, quique maxime omnium nobilium Graecis literis studuit, Oratorum in numero est habitus, Cicero in *Bruto c.* 20. isque nonnullis est *vester Gallus*, agnatus scilicet, de quo Cicero ad Servium nostrum scribit, *lib. IV. Epist. Fam.* 6. sed Gallum Aquilium intelligere malim. Servius etiam Sulpicius Galba inter oratores adeo excelluit, ut ceteri aequales ei cederent, visque delectandi, permovendi, & rem augendi ei maxima inesse censeretur. Cicero eum *divinum hominem in dicendo* & *Virum eloquentissimum* appellavit, *lib. I. de Orat. c.* 10. & *Bruto c.* 33. Non denique P. Sulpicius, Trib. plebis, silentio hic est praetereundus, quem ex *Rufis*, ejusdem & gentis & familiae, ad plebem transiisse, supra vidimus; is vero, ejusdem Tullii judicio, in *Bruto c.* 49. facile *primas tulit* inter Oratores sui temporis; at, quum eloquentiam ejus accusatio Norbani illustrasset, a L. Sulla, quem tribunicio furore sine fine modoque vexabat, oppressus, & nefarie occisus est. Hic etiam est, cui Cicero, in libris de Oratore, partes collocutoris dedit; non noster; nam, puero Cicerone, sermo iste inducitur, ut ipse ait, *lib. XIII. ad Attic. epist.* 19. non etiam nostri Sulpicii frater; uti Corradus in notis ibi perperam scripsit. Inter Oratores eum enituisse Vellejus Paterc. confirmat *lib. II. c.* 9. De eodem Quintilianus *lib. XII. Inst. Orat. c.* 10. *Efflorescat non multum inter se distantium tempore Oratorum ingens proventus. Hinc vim Caesaris, indolem Coelii, subtilitatem Callidii, acumen Sulpicii reperiemus.* Ausonius *Paneg. c.* 29. acrem in concionibus vocavit.

§. II. Juvabit hic in memoriam revocasse, quod su-

supra ex Ciceronis *Bruto c.* 41. vidimus, non facile quemquam plus studii *ad dicendum & ad omnes rerum bonarum disciplinas*, quam Servium, adhibuisse; quodque *cap. seq.* addit: *Adjunxit etiam & literarum scientiam & loquendi elegantiam.* Alibi etiam, cum Servius orationis suae paupertatem, prae divitiis Ciceronis, attenuasset, joco illud factum explicat, & *Facile cedo tuorum scriptorum subtilitati & elegantiae*, rescribit, *lib. IV. Fam. epist.* 4. Sulpicius namque, cum semel hunc studiorum finem sibi proposuisset; ut clarus & omni laude cumulatus Orator evaderet; aut eam saltem dicendi partem, quae in forensibus judiciorum disceptationibus occupata est, consequeretur; de mediis, quae eo ducerent, praeeunte natura, fuit solicitus, quae nihil sine ordine meditata est unquam, tardeque crescentia perfectiora esse voluit. Videbat immensam difficultatem comprehendendi res omnes divinas & humanas, sine quibus verborum volubilitas sonus inanis est, multumque loquentiae, sapientiae parum: orationem conformandam non solum delectu, sed etiam constructione verborum; pernoscendos omnes animorum motus & characteres; tenenda civitatis jura, antiquitatem, & vim exemplorum; moderandam esse vocem, motusque corporis; ac sine thesauro rerum memoria res cogitatas esse perituras: nec tamen desperabat ante experimentum, sed lente festinando, nihil procrastinando, superflua resecando, vetera non minus ac recentia tractando, omnes scopulos superari posse confidebat. Hac via *subtilitatem* in sententiis, & *elegantiam* in verbis assecutus est. Proprie subtilitas diversa est ab acumine, & elegantia ab ornatu differt, ut Paul. Manutius ad *dict. Epist.* 4. & Vavassor *de Vi & usu quor. verb. V. horride* observarunt: loquendi

quendi enim elegantia neque Grammaticae propria est, neque Rhetoricae, sed medium quoddam; secundum quatuor orationis gradus; ut sit pura, emendata, elegans, & lepore quodam ornata. At Servius, diutinus Oratorum discipulus, & jugis fori auditor, alienis experimentis assuefactus, omnium quatuor virtutum orationis studiosus fuisse, verum maxime id egisse videtur, ut Romanam simplicitatem cum Attica, id est, naturali venustate copularet, ac sine molesto artis pigmento Latine, apte & prudenter loqueretur. Id postulabat genius seculi, quo viri, ingenio & eruditione ornati, magnopere laborabant, ut patrius sermo ad id, quod summum est, perduceretur. Varro tunc libros XXIV. *de Lingua Latina* scribebat: Caesar, totus licet in Rep. & cura bellorum, duos de *Analogia* libros componebat, & Ciceroni dedicabat. Ipsius Tullii autem quanta fuerit diligentia, ex iis, quae scripsit de verbis *inhibere*, *cernere*, *&* *carere*, satis cognoscitur, *lib. XIII. Att. ep.* 21. *lib. III. de LL. c.* 3. & *lib. I. Tuscul. c.* 36. Mitto Sallustium, Thucydidis aemulum, quem Gellius *novatorem verborum* appellavit, *lib. I. c.* 15.

§. III. Videamus etiam, quid noster praestiterit, qui, ut optimus linguae Latinae auctor, a Varrone *lib. IV. de LL. pag.* 11. & saepius a Festo laudatur. *Servio Sulpicio concessa est facundiae virtus*, ait Quintilianus *lib. XII. c.* 3. Ac primum quidem curae ipsi fuit, cognoscere vim & potestatem priscorum vocabulorum, quae in XII. Tabulis, Saliorum carminibus, & Pontificum libris reperiebantur, quibusque explicandis doctissimi Romanorum, jam Polybii aetate, fuerant minores. Is enim *lib. III. c.* 22. *Veteris*, inquit, *linguae Latinae tanta diversitas est, ab ea, qua hodie utuntur, ut vel peritissimi nonnulla aegre,*

ubi

ubi animum attenderint, *explanare queant*. Servius autem multa verba antiqua, sepulta ex alieno seculo, omnique Annalium vetustate eruit, in quorum expositione Festus Pompejus crebro ipsum laudat, in *Noxia*, *Pedem struit*, *Posticam lineam*, *Sanates & Vindiciae*. Neque puduit ipsum, virorum doctissimorum, (quos semper coluit, auctore Tullio *lib. IV. Fam. ep.* 1.) consilio uti, quando haerebat; quod, sua cuivis in arte credendum esse, existimaret. Sic Gellius *lib. II. c.* 10. Varronem, qui decem minimum annis ipsum praecedebat, ab eo rogatum, tradit, ut rescriberet, quid significarent in libris Censoriis *Favissae Capitolinae*, id est, cellae quaedam, fornices, & cisternae subterraneae, in quibus reponi solebant signa vetera, quae ex templo collapsa essent, & alia quaedam religiosa e donis consecratis. Aliter Q. Valerius Soranus; aliter Festus: Salmasius vero *Plin. Exercit. pag. m.* 852. putat, quasi *Fovissas*, a fovea dictas, ut Fabii postea appellati, qui cascis Fovei: sed haec viderint alii. Varronis etiam imitatione, proprietatem nominum ex origine arcessere studuit, caussasque investigavit, cur rei cuique vocabulum ejusmodi sit datum, & cur quid primario hoc, translate aliud significet. Sic *orbam* matrem, quae liberos, quasi oculos, orba est, dictam esse putavit, auctore Festo, in *Orba*. Religionem esse a *relinquendo*, quod propter sanctitatem a nobis sit remota, auctore Macrobio *lib. III. c.* 3. idemque placuit Masurio Sabino, apud Gellium *lib. IV. c.* 9. & Aggeno Urbico *de Limit. agror.* Lactantius vero aliique a *relegendo* vel *religando* deducunt. At, si religiosus ad mortualia referatur, nihil verius est Servii etymo; quum illa & in honore fuerint, & in horrore; ideoque seposita, violari non deberent. Quemad-

admodum vero Grammatici & Philosophi, maxime Stoici, nuspiam magis ineptiunt, quam in origine vocum explicanda, sive ignorantia, vel invidia linguarum exterarum, sive quod nomina natura significare existimarent, aut denique quod scientes, docendi caussa, allusionibus indulgerent: ita Gellius *lib. VI. Noct. Attic. c.* 12. scribit, obrepsisse videri Servio, vel si quis alius est, qui prior dixit, non inconcinnam quidem, nec abhorrentem, sed falsam *Testamenti* originem, quod sit testatio mentis. Idem Laurentii Vallae *lib. VI. Eleg. c.* 36. Salmasii *de Usur. c.* 1. & Menagii *Amoen. c.* 39. est judicium, qui exclamant, inepte, ut nihil possit excogitari ineptius! Et merito, si putemus, ipsum testamenti etymologiam dare voluisse, verbumque simplex pro duplici habuisse: aeque enim dici posset, fragmentum esse mentis fractionem, & calcamentum calceationem mentis. At satis sciebat Servius, a *testor* esse *testamen*, inde testamentum, uti *monumen*, *augmen*, *documen*, aliaque id genus, a Daumio & Reinesio *Epist.* 13. & 14. collecta, quae posteriores per *mentum* extulere. Testari, autem est ultimae voluntatis suae testes vocare; cum nemini a primis reip. temporibus de rebus suis liceret disponere, nisi in calatis comitiis Quirites testaretur. Non injuria etiam vapularet, si hoc pacto testamentum ab etymo κτ̀ παρονομασίαν definire voluisset: id vero summa ejus Logicae peritia refellit; neque enim ignorare poterat definitiones, ab etymologia petitas, esse fallaces, etiam cum vera origo adfertur. Quid ergo? ut essentiam testamenti cum ejus caussa simul ostenderet, imitatione Stoicorum, testamentum dixit, mentis testationem de instituendo herede; quia est sani hominis voluntas, coram testibus declarata. *Mentis nostrae justa contestatio*, ut

Ulpianus describit *tit.* 20. Nota sunt reliqua, quae Alciatus, Viglius, Covarruvias & inprimis Cujacius *lib. XI. Obs. c.* 37. Freher. *lib. II. Verisim c.* 25. Perrenon. *lib. II. Animadvers. c.* 21. *&* Broëus ad *pr. Inst. de Testam.* pro hac allusione attulere.

§. IV. Quod vero Servius in Postliminii voce, nihil putavit notandum esse, nisi *post*, cetera vero productionem verbi esse, ut in finitimo, legitimo, aeditimo, meditullio, primicerio, Cujacius non ausus est damnare, *lib. III. Obs.* 4. quia in postumus, similiter *umus*, extensionis loco, additum est. Rectius autem Scaevola P. F. junctum dixit esse verbum, ex *post* & *limen*, Tullio tradente, in *Topic. c.* 8. qui enim ex sui imperii limine exierunt, dein, cum redierint ad idem limen, postliminio reversi sunt; sicut extra limen pulsi eliminantur, unde & compositum *eliminium*; quod nemo simplex vocabulum dixerit. Non ergo opus est, cum Jac. Curtio *lib. V.* Εἰκαστῶν *c.* 23. tertiam originem comminiscamur, a *pos* & *stlimen*, quod reversi compotes sint facti liminis, unde egressi erant. Falluntur etiam recentiores, qui, ad *lib. I. Instit. tit.* 16. limen pro aedium parte accipiunt: quamvis enim Plutarchus *Quaest. Rom. V.* scripserit, ex captivitate reversos, non per limen admissos in aedes, si jam diem eos obiisse nunciatum fuerat, quia id mali ominis putabatur; sed post limen, per tegulas & impluvium, intro se ipsos demisisse: nostri tamen Jurisconsulti, non limen privatum, sed publicum imperii interpretantur, eumque, qui intra patrios fines rediit, in limen suum rediisse dicunt, *l.* 5. §. 1. *l.* 19. §. 3. *D. de Captiv. & postl.* Atque ita Festus in *Postliminium: Cum in eandem civitatem rediit,* & Gell. *lib. VII. c.* 18. *Postliminio in patriam rediisse.*

Vi-

Videamus autem, quid Servium, virum aetatis suae doctissimum, ut in alia abiret, movisse videatur. An quod imperii limites sint, non limina? Ita Salmasius *ad Jus Attic. Obs.* 26. Verum *limen* & *limes*, non origine, sed flexione & usu temporum posteriorum differunt: limes enim agri, provinciae vel imperii terminum frequentius notat; limen vero est initium & aditus cujusque rei, magis tamen ad aedes privatas refertur. v. Serv. *ad I. Georg.* ŷ. 126. & *XI. Aeneid.* ŷ. 423 Grot. *lib. III. de J. B. & P. c.* 9. §. 1. Magis ergo putem, falsam hanc etymologiam, a pruritu vellicandi Q. Scaevolam derivandam esse, quem vero Cajus & Justinianus recte sequuntur, in §. 5. *Inst. Quib. mod. jus pat. solv. Eum, qui ab hostibus captus, in fines nostros postea pervenit, postliminio reversum, recte dicimus: nam limina, sicut in domibus finem quendam faciunt, sic & imperii finem limen esse veteres voluerunt.* Sed levioribus his non amplius immorabimur; quia inanis fere labor est etymologiarum, & sicut L. Aelius, περὶ ἐτυμολογίας disserens, aliquoties a discipulo suo Varrone, ita hic rursus a Quintiliano, *lib. I. Inst. Orat. c.* 6. & Gellio *lib. I. c.* 18. est reprehensus. Nimirum, ut apte Quintilianus monuit, *lib. X. c.* 10. *Labuntur aliquando magni auctores, & oneri cedunt, & indulgent ingeniorum suorum voluptati: nec semper intendunt animum, & nonnunquam fatigantur; cum Ciceroni dormitare interdum Demosthenes, Horatio vero etiam Homerus ipse videatur. Summi enim sunt, homines tamen!*

§. IV. Quod si quis nunc specimina illius tantopere excultae eloquentiae requirat, ei Cicero dicet in *Bruto c.* 42. *Loquendi elegantiam ex scriptis ejus, quorum similia nulla sunt, facillime perspici posse.* Et vel sola apud alios in Pandectis obvia, huic rei pro-

probandae sufficerent, quia in iis prudentia cum stili elegantia certat; eamque ob caussam aetatem tulerunt, cum Aquilii Galli & Balbi Lucilii scripta, ne Pomponii quidem temporibus, talia existerent, ut omnes ea appeterent: Trebatii quoque libri complures minus frequentarentur; nec Tuberonis opera valde grata essent, quod stilo casco & affectato essent exarata, *l.* 2. §. 42. 45. *&* 46. *D. de Orig. jur.* Sed, extra nostrum Juris Corpus, fragmentum libri de Dotibus, Gellius servavit, *lib. IV. c.* 4. & duae perelegantes ejus supersunt epistolae, inter Ciceronis, quas ad Familiares vocitant, *lib. IV. Epist.* 5. *&* 12. in quarum altera Ciceronem super Tulliae morte consolatur: in altera vero necem Marcelli, in consulatu olim collegae, suaque erga mortuum officia, locutione emendata & limata describit, quae basis est stili cultioris & quasi fundamentum. Manutius priorem *admodum diligentis & elaboratae consolationis exemplum* vocat. Rutilio utraque ea prudentia, eaque verborum ac sententiarum elegantia & subtilitate scripta esse videbatur, ut de toto homine judicium inde facere possimus. Undique tunc Philosophos ad Ciceronem, consolandi gratia, convenisse, Plutarchus scribit: miserant Caesar, Brutus, & Lucilius ad eum epistolas consolatorias, sed, neque a Philosophiae praeceptis, nec ab amicorum consiliis quicquam solatii accipere potuit; *lectis autem Servii literis, se aliquantum acquievisse*, ipsi respondit, *lib. IV. epist.* 6. Ex his ergo, tanquam ex ungue leonem, nisi me omnia fallunt, cognoscere licebit, quam caute Servius, ex Caesaris praecepto, ut scopulum refugerit insolens verbum; vocum autem & sententiarum delectum eloquentiae originem esse censuerit. In unius mulierculae animula,

quae homo nata, cum jactura facta esset, nolebat, Ciceronem, virum gravem, tantopere commoveri, cum tot oppidis prostratis visis, quae olim florentissima fuerant, ipse cogitaverat, ut ait, *Epist.* 5. *Hem! nos homunculi indignamur, si quis nostrum interiit, quorum vita brevior esse debet; cum uno loco tot oppidum cadavera projecta jaceant*; quae Petrus Faber *lib. I. Sem. c.* 9. Schottus *Nodor. Cicer. lib. IV. c.* 7. & Grotius *lib. II. de J. B. & P. c.* 9. §. 4. illustrarunt. Nec de verbis tantum, sed de eorum quoque pronunciatione, & numero apte cadente fuit solicitus, prudenter existimans, non obstare haec per illa euntibus, sed circa talia haerentibus. Hinc non modo vocalium concursum, cum aliis, vitavit, sed & consonantes asperiores in commissura verborum rixari noluit, eamque ab caussam, literam S. subtraxit, quoties ultima esset, aliaque consonante, ut *ars studiorum*, susciperetur. Refert hoc Quintilianus *lib. IX Inst. Orat. c.*4. additque, Lauranium reprehendisse, Messalam vero defendisse, in libello, quem de S. litera scripsit, de quo *lib I. c.* 7. Est autem idem ille Messala Corvinus, vir disertus, quem in causa Aufidiae Servius adversarium habuit, teste eodem Fabio, *lib. X. c.* 1. vid. Ciceron. *de Orat. c.* 48. Lipsium *de Recta pronunciat L.L. c.* 16. Vossium *lib. IV. Inst. Orat. c.* 2. *sect.* 3. Aeolibus quoque, a quorum dialecto sermo Romanorum conflatus est, hanc ἀ-φαίρεσιν literae S. in fine vocum solennem fuisse, Salmasius *Hellenist. pag.* 97. & Spanhemius *de Praest. & usu Numism. diss.* 11. *pag.* 122. ostendere.

§. VI. A tot tantisque artis oratoriae instrumentis instructus caussis orandis Servius sese accinxit; non ut caussidicus, aut proclamator esset, vel in rabiosis fori jurgiis, iras & verba alieno dolori locaret; neque

neque ut puerili jactantia, viros illustres accusando, nomini suo famam quaereret; sed ut praesidium amicis, clientibus opem, salutem periclitantibus adferret, civesque a nefariis oppressionibus, patriam a sicariorum manibus liberaret, quae sacra res est, & prope divina. Alii quidem plerique adolescentes, hoc tempore, famam & initia patrociniorum captabant ab accusatione criminum publicorum: neque utile tantum vulgo credebatur, multos accusatores esse in civitate, ut metu audacia contineretur; sed juvenes etiam ambitiosiores, gloriae vel ingenii ostentandi caussa, ad accusandum prosiliebant; ipsique Proceres his, canum instar generosorum, feras bestias persequentium, delectabantur. Quintilianus hos inter quoque retulit Sulpicium quendam, *lib. XII. Inst. Orat. c. 7. Idque cum ab Hortensio, Lucullis, Sulpicio, Cicerone, Caesare, plurimis aliis, tum ab utroque Catone factum.* Sed quia Fabius nostrum perpetuo solet Servium Sulpiciumappellare, & Asconium scribere memini, accusatoris nomen ita viro bono fugiendum esse, ut aut dici omnino se accusatorem nolit, aut velit, se non accusatorem videri, ideo P. Sulpicium, Tribunum, Oratorem, & accusatorem molestum intelligere malim: de hoc enim Cicero *lib II. de Offic. c.* 14. *P. Sulpicius eloquentiam accusando illustravit, cum seditiosum & inutilem civem, C. Norbanum in judicium vocavit.* & Apulejus *in Apologia: Neque gloriae caussa me accusat, ut M. Antonius Cn. Carbonem, C. Mucius A. Albutium, P. Sulpicius Cn. Norbanum* &c. *Quippe homines eruditissimi, juvenes laudis gratia, primum hoc rudimentum forensis operae subibant, ut aliquo insigni judicio civibus suis noscerentur.* Noster vero Sulpicius ab accusatoria vita, tanquam latrocinio proxima,

mâ, abhorrebat, & nobile judicabat patronorum officium, si finis ejus esset, opem ferre supplicibus, ac gloriosae vocis munimine laborantium spem, vitam & posteros defendere, vid. *l.* 4. *C. de Advoc. divers. judicior.* Neque illum a proposito avertebat malitia rabularum, in foro tunc versantium, qui telis eloquentiae petebant bonos, sceleratis vero patrocinium praestabant; propter hos enim forum, ἀσεβῶν χῶρον, impiorum regionem, Plutarchus, & fraudis sedem, Laertius vocavit, cui operam dare Socrates turpe arbitratus est: satis vero caninam istorum facundiam, & linguae viperinae virus tantum differre sciebat a vera eorum eloquentia, qui munere suo summa cum integritate, modestia & prudentia funguntur, quantum Hypanis Veneto distat ab Eridano.

§. VII. Si de tempore & aetate quaeratur, qua Servius, missis declamationibus Scholasticis, in arenam publicam conscendere ausus est, hoc scimus, eum, quum annum ageret quintum circiter & vigesimum, caussas orasse, vivente & ipsum reprehendente Scaevola, Pontifice Max. qui A. U. C. DCLXXII. Cn. Papirio Carbone & C. Mario Coss. in vestibulo aedis Vestae trucidatus est. Quamvis enim alii ejus aequalium, inter praecoces illos, a Morhofio, Bailleto, Sculteto, Wolfio & Goezio collectos, auderent tum temporis, ad postulandum se accingere, juvenes octodecim annorum; quia Praetor plenam hinc pubertatem moderatam censuit ad procedendum in publicum, *l* 1. §. 3. *D. de Postul.* licet etiam non deessent exempla Oratorum, qui admodum adolescentes, immo ipso die, quo togam virilem sumserant, orsi erant in foro, ut Cotta apud Val. Max. *lib. V. c.* 4. *n.* 4. Hortensius apud Ciceron. *Brut. c.* 88. & alii apud

apud Auctorem Dialogi *de Orat. c.* 34. Quintilian. *lib. XII. Inst. Orat. c.* 6. & Gruter. *Inscript. pag.* 652. *n.* 4. *&* 1096 9. Tullius tamen completo demum vigore virili, anno aetatis XXVI. Quintium, & sequente Roscium, parricidii reum, defendit, auctore Gellio *lib. XV. c.* 28. & Quintiliano *lib. XII. c.* 6. Atque haec erat aetas maxime apta Oratoriae candidato, qui non differret tirocinium in senectutem, nec praepropere distringeret immaturam frontem, & quicquid esset illud acerbum proferret. Prorsus enim ac animalia majora diutius visceribus maternis continentur, & arbores proceriores tardius adolescunt, sic praeclara ingenia, quae ad frugem sunt perventura, non continuo se efferunt, praecocia vero, tanquam flosculi, celeriter moriuntur. Neque Servio immaturos aliorum ausus, in amplissimo illo & superbissimi judicii orbis theatro, placuisse, ex eo colligo, quod Fabius *lib. X. c.* 1. ait: *Servius Sulpicius insignem non immerito famam tribus orationibus meruit.* Non me fugit, in Indice virorum doctorum, quorum auctoritate Quintilianus utitur, hunc locum, ut alia omnia, ad P. Sulpicium, tribunum pl. & oratorem referri, ejusque interpretes passim fluctuare & haesitare; sed facile is scrupulus eximetur, si meminerimus, Ciceronem *in Bruto* de P Sulpicio, tribuno pl. scribere *c.* 56. *Ipsius Sulpicii nulla oratio est: saepeque ex ipso audivi, cum se scribere, neque consuesse, neque posse, diceret*; quae vero ejus orationes circumferebantur, eas post mortem ejus scripserat P. Canutius, homo disertissimus. At noster Servius orationes, ut eas dicturus, componebat, & in libros digerebat, eodem Fabio auctore *lib. X. c.* 7. *Feruntur in libros digesti commentarii, ut caussarum, quae sunt actae a Servio Sulpicio, cujus tres*

periodi initialia refellunt. Celeb. Schultingius in *Exercitat. ad Val. Max. lib. VII. c.* 7. judicat, ibi esse quaedam, non tam ex schedis Festi, quàm e supplementis recentiorum, quos hac in parte sequi non possimus: idque magis placet, quam si quis alius Servio, quasi jus, in quo versabatur, tunc ignoranti, aut Festo excerpenti, labem affricare velit. Fuit quidem vinculum procreationis, inter homines arctissimum, nulloque civili commento divellendum, hac aetate jam tanti, ut M. Anneji, Equitis Rom. filius, testamentum patris naturalis, in quo praeteritus erat, apud Centumviros rescinderit, licet a Sufenate avunculo adoptatus esset: & contra, pater a filio, in adoptionem dato, exheredatus, propter donum vitae & beneficium educationis, bonorum possessionem a C. Calpurnio Pisone, praetore Urb. acceperit, auctore Valerio Max. *d. c.* 7. *n.* 2. *&* 3. Ut vero filius, in adoptionem datus, utrique, & adoptivo & naturali patri, tanquam *legitimus & suus heres* civilis succederet, ante Justiniani decisionem, in *l. pen. C. de Adopt.* est inauditum, nec ratio juris patiebatur, ut quis duos simul patres haberet: & quamvis antiquae sapientiae dubitatio inciderit, num talis filius, a patre naturali praeteritus, ejus testamentum, tanquam inofficiosum, rescindere posset; quicquid tamen auxilii ei datum est, humanitati praetoris accepto ferri debet. Is enim, tanquam custos aequitatis naturalis, liberis, in adoptionem datis, & vivo patre naturali, a patre naturali emancipatis, promisit bonorum possessionem contra tabulas patris naturalis, in quibus neque instituti essent, neque exheredati, *d.* §. 4. *Inst. de Exhered. lib.* qua obtenta litem inofficiosi ordinari patiebatur, *l.* 8. *pr. D. de Inoff.*

 test.

test. Ejusdem beneficio gradum liberorum retinent, qui emancipati se adoptandos dederunt, &c, vivo parente naturali, iterum emancipati sunt, §. 10. 11. *Inst. de Hered. ab inst*. Iis quoque, qui, post mortem patris naturalis, ab adoptivo patre emancipati sunt, si nulli agnati existerent defuncti, dabat bonorum possessionem ab intestato, Unde cognati, §. 13. *Inst. de Hered. quae ab int. l.* 1. §. 4. *D. Unde cogn. l.* 2. § 9. *D. ad SCt. Tertull.* Ad bonorum possessionem denique a quibusdam refertur *l.* 2. §. 1. *D. Quod cum eo*, ubi Ulpianus ait: *Vel in adoptionem datus, deinde pater ejus naturalis decesserit.* Sed Cujacius in *Parat. D. eod.* pro *naturalis* maluit *adoptivus*, alii Triboniani emblema se reperisse putant, ut Pandectae cum *l. pen. C. de Adopt.* convenirent.

CAPUT IV.

DE SERVIO, A SCAEVOLA OBJURGATO.

§. I. *Servius, caussarum patronus, ob juris inscitiam, a Scaevola reprehensus.* II. *Ant. Augustini argumenta adversus Pomponium refelluntur. Guil. Grotii emendatio l.* 2. §. 43. *D. de O. J. rejicitur.* III. *Ventura Caecus, quod eloquentiam Servio negavit, notatus. Cicero ambitiosior caussae inservit.* IV. *Servius velut* contumelia tractatus, *an Latine dicatur?* V. *Q. Mucius Augur a Q. Mucio, Pontifice Max. & hic a patre suo, P. Mucio Pont. M. varie distinctus.* VI. *Severitas Scaevolae reprehendentis, adversus Mornacium, defenditur. l.* 27. *D. Qui test. fac. poss. illustratur.* VII. *Patricii, Nobiles, & caussarum patroni, quales hoc tempore.* VIII. *Cicero magnam juris studio operam impendit, nec tamen inter JCtos, artem professos, nomen tueri potest.*

§. I.

§. I. Dum ita Servius ad summas Oratoris laudes, velut quadrigis, vehebatur, certamque spem animo conceperat, se primas in rostris, aut certe post Tullium obtinere posse, transversa, primo adspectu, sed vere salutaris objurgatio de gradu eum dejecit. Satis armorum ad manum se habere credebat, quod, praeter copiam verborum ac figurarum, disponendi usum & memoriae firmitatem, necessaria omnium scientia esset accinctus, Philosophiae, nempe naturalis, moralis, & rationalis; Historiae veteris & novae, Juris etiam, quantum sufficeret Oratori. Quum enim duos Scaevolas, Augurem & Pontificem, aliquot annis sectatus esset, satis de, oscitante & dormitante, in mediis bellis civilibus, judiciisque intermissis, Juris scientia se gustasse putabat; penitus autem ei se dare noluit, ne quid remitteret de impetu & cultu Oratoris. Videbat etenim, tam multa, magna & difficilia scitu Oratori esse necessaria, ut, industriam suam in plura studia distrahere, minus consultum existimaret. Aliud quoque tunc temporis erat Patroni, aliud Advocati officium. Patronus caussas agebat & pro reis dicebat, ut ait Gellius *lib. VII. c.* 3. Advocatus vero, juris peritus, jus suggerebat, Cicero *pro Cluentio c.* 40. Senec. *l. IV. Contr.* 27. v. Ampl. Bynkersh. ad *l.* 2. §. 46. *D. de O. J.* & *lib. VII. Obs. c.* 6. Quod deerat igitur juris scientiae in patrono, id JCtus, canitie venerabilis, & longo usu exercitatus, domi suae supplebat. Ad arculas quoque sedentes Advocati praesentiam suam accommodabant, & maximis quibusque Oratoribus, hastas amentatas subministrabant, quas illi facundia sua in adversarios detorquerent. Non denique ea felicitate gaudebant juvenes, ut publice in stationibus jus doceretur; nam

ante Tiberium Coruncanium nemo se ad docendum publice dabat, post ipsum jus docere pulchrum fuit in civitate, Cicero *de Orat. c.* 41. Quidam vero, ut Q. Scaevola, Pont. Max. nullum tempus ad docendum seponebant, sed quum consulentibus oracula redderent, admittebant discipulos, qui responsa, verbo potius, quam scripto edita, notarent, *l.* 2. §. 35. *D. de O. J.* Cicero *in Bruto c.* 89. Cum ergo Servius aliquando caussam amici spinosam, & tricis juris controversi involutam, acturus, ad Mucium illum, in solio suo sedentem, adiisset, ejusque, bis repetitum, non perciperet responsum: sive quod illud devium esset, concisum, &, ut illa Apollinis, flexum; sive quod ipse neque verba, neque juris principia satis teneret: morosus senex, inscitia commotus, in gravia illa verba erupit, a Pomponio relata, in *l.* 2. §. 43. *D. de O. J. Servius, quum in caussis orandis primum locum, aut pro certo post M. Tullium obtineret, traditur, ad consulendum Q. Mucium de re amici sui pervenisse, cumque eum sibi respondisse de jure Servius parum intellexisset, iterum Q. interrogasse, & a Q. Mucio responsum esse, nec tamen percepisse: & ita objurgatum:* Turpe esse Patricio, & Nobili, & caussas oranti, jus, in quo versatur, ignorare: *ea velut contumelia Servius tractatus, operam dedit juri civili.*

II. Digna est haec increpatio, ad quam meditatione nostra paullulum subsistamus: nam, multa de ea dici posse, monuit Balduinus, *in Scaevol. pag.* 153. quae si ille dixisset, opera nostra non foret opus. Primum itaque occurrendum erit Antonio Augustino, singularis eruditionis summique judicii viro, qui *de Nomin. propr. Pand. cap.* 1. *pag.* 214. totam hanc narrationem, ceu posteriore aevo confictam,

& non, nisi pueris, credendam, rejecit. Et metus est, ne confestim ei subscribant, quotquot in elegantissima *l. 2. D. de O. J.* nil, nisi naevos, errores, aut metachronismos, crepant, eamque, cum Franc. Hotmano, in *Anti-Trib. c. 12.* ad portenta fabularum & deliria Tribuniani referre, non erubescunt. Lipsius *ad lib. VI. Annal. Taciti c. 15.* monet, ne temere credamus homini fallaci. Reines. *Epist. 31. ad Rup. pag. 162.* ait, Pomponii, vel quisquis auctor est *d. l. 2.* relationem non ubique ex fide historica scriptam esse. At miseret me Pomponii, viri eleganter eruditi, qui semel & iterum in re antiqua & ambigua, sive errans, sive vitio librariorum inquinatus, vapulat a doctis juxta & indoctis, &, ubi vera quoque scribit, mendacii arguitur, uti Ampliss. Bynkershoek. *in Praetermissis ad Pompon.* egregie ostendit. Sed audiamus, quibus argumentis Augustinus eum oppugnet. Ait, Ciceronem primam orationem pro Sext. Roscio habuisse, cum ageret annum aetatis sextum & vigesimum, & in ea meminisse caedis Q. Mucii Pontificis Max. qui post Mucium Augurem mortuus est; nullum ergo tunc fuisse Mucium, qui Servio, Ciceronis aequali, ad jus civile discendum calcar addere potuerit: vivo autem Scaevola Ciceronem nondum caussas egisse, adeoque, cum nullius loci esset, primum post eum, in caussis orandis, locum Servio tribui non posse, quem Curio, Cotta, P. Sulpicius, & Hortensius obtinebant. Addit, quod Servius demum quinque annis post Scaevolae necem A. U. DCLXXVI. Rhodo reversus, ad Jurisprudentiam se contulit, auctore Cicerone, in *Bruto c. 41.* cujus verba, ut lucem adferant Pomponio, & ab eo mutuentur, adscribere non pigebit: *Servius, Rhodo ut rediit, videtur mihi*

mihi in secunda arte primus esse maluisse, quam in prima secundus. Atque haud scio, an par principibus esse potuisset; sed fortasse maluit, id quod est adeptus, longe omnium, non ejusdem modo aetatis, sed eorum etiam, qui fuissent, in jure civili esse princeps. At vero tantum abest, haec ut Pomponio adversentur, ut non ovum ovo, nec lac lacti sit similius, si modo illud teneamus, quod capite praecedente diximus, Servium, vivo Scaevola, paullo ante Ciceronem, caussis orandis se accinxisse; post Scaevolae vero castigationem majorem operam impendisse juri; ut tamen nec totum se ad rubricas transferret, nec cum Albutio sibi calumniam imponeret, nunquam se amplius in foro dicturum: magno autem ingenio & facundia, in caussis orandis, perrexisse, usque dum Rhodum proficisceretur; inde vero postquam rediit, totum se juri suae civitatis mancipavit. Nihil ergo caussae erat, cur tota haec historia parum certa videretur Augustino, qui propter eum stomachum etiam a Guil. Grotio *lib. I. de Vitis JCtor. c.* 10. & Ampl. Bynkershoek. *in Praeterm. ad d.* §. 43. reprehensus est. Ego, ne vitio quidem laborare Pomponium, putem, nec cum Grotio, pro *obtineret*, legendum, *obtinere potuisset*. Primo enim revera primum post Tullium locum, inter Juvenes & futuros Oratores obtinebat. Deinde *obtineret* idem notat, quod obtinere potuisset: hoc enim loquendi genus, quo verba, actum significantia, pro potentialibus accipiuntur, omnibus fere scriptoribus familiare est, quoties aliquid certo aut probabiliter eventurum significatur. Sic in *l.* 41. *D. de Aedil. edict.* animal, *quod noceret*, est, quod nocere posset, & Pomponius in *l.* 21. *D. de Statulib. Videbitur*, inquit, *accipi debet, videri poterit, & sic verba XII. Tabb. Veteres*

interpretati sunt: si aqua pluvia nocet, id est, nocere poterit. Sic Cicero *lib. V. in Verr. c.* 49. sorores *veniebant*, id est, venturae erant, & Tacitus *lib. VI. Annal. c.* 43. *cedebant*, pro cedere volebant. Similia dabit Cujacius *lib. XIV. Obs. c.* 9. Casaubon. *in Suetonii Jul. c.* 29. & Gronov. *ad Livium lib. XXXIV. c.* 1. & *XXXVII. c.* 17.

III. Altera, sed crudior, est censura Venturae Cacci, in *Catalexi* ad *d. l.* 2. qui Pomponii fidem imminuit, quod ipse, quasi luminibus captus, tantam eloquentiam in Sulpicio non vidit, ut par Tullio, aut secundus ab eo evadere potuerit. Non dicam, paene omnibus magnis ingeniis evenisse, ne plus quam in uno eminerent opere. Virgilium illam felicitatem ingenii in soluta oratione reliquisse; Ciceronem eloquentiam suam in carminibus destituisse; Orationes Sallustii in honorem historiarum esse lectas, quaeque id genus alia cumulat Seneca in *Praefat. lib III. Declam.* Ipsum vero Ciceronem, qui, ut figulus figulo, invidebat, supra audivimus, idemque in eodem *Bruto cap.* 42. scribit: *Itaque, ut Crassus mihi videtur sapientius fecisse, quam Scaevola, sic Servius sapientissime: cum enim duae civiles artes, ac forenses plurimum & laudis haberent & gratiae, perfecit, ut altera praestaret omnibus: ex altera tantum assumeret, quantum esset, & ad tuendum jus civile, & ad obtinendam consularem dignitatem satis.* Alibi loquendi elegantiam & subtilitatem in scriptis ejus, quibus similia nulla sint, admiratur; quandoquidem istius genus ex ipsius eloquentiae stirpe erat generatum. Quum vero *pro Murena c.* 13. ut Jurisprudentiam elevaret, Servium sugillat, quod cum orator evadere non posset, ad juris studium se contulerit, sicut in Graecis artificibus auloedi sint,

qui

qui citharoedi fieri non potuissent, nimium sibi suaeque arti blanditur & caussae inservit, ipseque Servius mox effecit, ut aliter se res haberet. Mitius etiam de hoc judicium est Quintiliani, artis licet oratoriae patroni, qui non modo ipsum orationibus *insignem non immerito famam meruisse* scribit, *lib. X. Inst. Orat. c.* 1. sed etiam *lib. XII. c.* 3. *Quod si plerique, desperata facultate agendi, ad discendum jus declinaverunt, quam id scire facile est oratori, quod discunt, qui sua quoque confessione oratores esse non possunt? Verum & M. Cato cum in dicendo praestantissimus, tum juris idem fuit peritissimus: & Scaevolae Servioque Sulpicio concessa est etiam facundiae virtus.* Neque enim est interdictum aut a rerum natura, aut a lege aliqua, aut more, ne singulis hominibus amplius, quam singulas artes nosse liceat; multosque alios commemorare possem, juris civilis peritissimos, & simul ad dicendum paratos; Sextum Aelium, Fabium Pictorem, Cornelium Nasicam, & Tuberonem patricium, qui *a caussis agendis transiit ad jus civile, maxime postquam Quintum Ligarium accusavit, nec obtinuit, l.* 2. §. 46. *D. de O. J.* Hic autem Servii fuit gener, ut infra dicemus. Praeterea quis ignorat, M. Catonem, cum in dicendo praestantissimum, tum juris peritissimum fuisse, Quintilian. *lib. XII. Inst. c.* 3. Scaevolam Jurisperitorum eloquentissimum, & Crassum eloquentium juris peritissimum dictum, a Cicerone, in *Bruto c.* 39. & 50. qui ipse etiam, triduo se JCtum fore, jactare ausus est, & a Baldo *optimus Legista* vocatur. Apulejus item erat juris peritissimus, & in judiciis simul dicendi artifex: Eusebius Tertullianum, Oratorem Ecclesiasticum, *Virum legum Romanarum* peritissimum appellavit, *lib. II. Hist. Eccl. c.* 2. Julianus item,

Pa-

Papinianus & Ulpianus *Viri disertissimi* vocantur, in *l. 5. C. de Bonis quae lib. l. ult. C. de Instit. & substitut.* Concludamus ergo, vere Pomponium dixisse Servium, si perrexisset, primum, post Tullium, regem eloquentiae, locum obtinere potuisse; ferme ut de Q. Hortensio Gellius *lib. I. c. 5. Omnibus ferme Oratoribus, nisi M. Tullio, clarior.* Cornelius Nepos *Attic. c. 5.* de eodem: *Iis temporibus principatum eloquentiae tenebat.* Quintilian. *lib. XI. Inst. c. 3. Diu princeps Oratorum, aliquando aemulus Ciceronis existimatus est, novissime, quoad vixit, secundus.* Sic & Domitius Afer de Virgilio, apud Quintilianum, *lib. IX. c. 4. Virgilius secundus post Homerum, sed propior primo, quam tertio.* vid. Tussani de la Rue *Amoen. juris Observ. Dec. II. c. 9.*

IV. Nondum Pomponii res securae sunt: quod enim ea velut *contumelia* Servium *tractatum* dicit, tanquam nimis durum, minusque Latinum, plerisque displicet: aliis *tractus*, cum Ant. Augustino; aliis *taxatus*, id est, maledicto fatigatus, a *tago*, *tetigi taxum & tactum*; aliis denique *tactus*, cum Mureto, Corasio, & Frehero *lib. II. Parerg. c. 1.* scribentibus; quorum posteriorum sententiam Ampl. Bynkershoek. in *Praeterm. ad l. 2. D. de O. J. pag. 76.* ex Codice Florentino firmavit. Quamvis autem pro locutione composita, *tractari contumelia*, nullum auctorem nunc quidem habeam, apud Gellium tamen, in inscriptione deperditi *lib. VIII. Noct. Attic. c. ult.* verbum hoc usurpatur: *Quibus modis ignominiatus tractatusque sit a C. Caesare Laberius.* & rursus *lib. XVIII. c. 7. Quem in modum Favorinum tractaverit quidam, de verborum ambiguitatibus quaerentem.* Nec dubitandum, quin argumenta sint ipsius Gellii, qui Operi suo praefationem & capi-

tum

tum ſummas praemiſerat, ut Ptolomaeus Flavius *Obſ. c.* 95. docuit. Praeterea Gronovius in notis, ad *dict. cap. ult.* eandem vocem probat, ex Plauti *Mil. act. II. ſc.* 6. *Meamne hic in via hoſpitam tractatam & ludificatam, ingenuam & liberam?* Addo Afranium in Emancipato, apud Soſipatrum *lib. II. pag.* 183 *Quam lente tractat me, atque inludit.* Quintil. *lib. XI. Inſt. Orat. c.* 1. *quam molli articulo tractavit Catonem?* quod Cicero *lib. II. ad Att. ep.* 1. *molli brachio objurgare*, ut alibi, liberaliter, honeſte, aut honorifice; alibi aſpere, injurioſe, parum pie & ſubcontumelioſe aliquem tractare, dixit. Et ſane admodum tetrica erat haec correctio, praeſentibus tot conſultatoribus & flore juventutis nobilioris, juveni tam erudito & ad ſumma tendenti facta: nam, ut Agathias Scholaſticus de Aeſopo ſcripſit: φευκτὸν δ' ἡ τραχεῖα παραίνεσις. *Admonitio res aſpera eſt, & quam omnes refugiant*; videbatur etiam contemtum olere, quem pati prudentes & viri boni difficillime poſſunt. Noſter autem, non ignarus, quam curta ſibi in jure eſſet ſupellex, mentem tunc quidem, reverentia cani magiſtri, in poteſtate tenuit, ſed, velut aculeo tactus, operam dedit majorem juri civili, ſuaque induſtria & ingenii felicitate ad cum prudentiae gradum adſcendit, ut non modo Scaevolae mortuo vicem rependerit, ſed & ſupra omnes, quotquot fuerant, Juriſconſultos vivus eminuerit, & ad noſtra uſque tempora in fano memoriae fulgeat, tanquam inter ignes Luna minores.

V. Sequitur de Q. Mucio objurgante agamus. Multi in vetere hiſtoria ſunt Mucii Scaevolae, viri praeclari, quorum cognomen vulgo, a C. Mucio Cordo, qui, ob dextram, ardentibus focis injectam, Scaevola dictus, nec ſcio, an ab ipſis ambitioſis,

tiosis, an ab adulatoribus est repetitum; cum tamen ille Patricius, hi vero plebeji. Horum quatuor fuerunt Jurisconsulti, a Fr. Balduino, in *Jurispr. Muciana* & Jac. Curtio *lib. I.* Εἰκαςῶν *c.* 17. dudum distincti & explicati; sed, quia Mucianus adoptione in alienam familiam transiit, nobis tres distinxisse sufficiet, quos a viris quibusdam eruditis in hac historia confusos video, etiam in libris, ubi id minime oportebat. Primus JCtorum est Q. Mucius, Q. F. Q. N. Scaevola, Augur, *legum clarissimus & certissimus vates* Valerio Max. *lib. VIII. c.* 12. *n.* 1. Alter, ejus patruelis, fuit P. Mucius, P. F. Q. N. Pontif. Max. vir juris anxie tenax, qui jus civile fundavit, *l.* 2. §. 39. *D. de O. J.* Tertius, hujus filius, Q. Mucius, P. F. P. N. itidem Pontif. Max. *divini humanique juris auctor*, apud Vellejum Paterc. vocatur, *lib. II. c.* 26. Omnes ingenio & virtute praestantissimi fuerunt, Reip. & Senatus principes, summa inter cives auctoritate & prudentia celebrati. De duobus posterioribus ait Cicero, *lib. II. de LL. c.* 19. *Pontifices ambo, & iidem juris peritissimi*, in tantum, ut Jurisprudentiam, tanquam *patrimonium* suum, possidere dicerentur, Idem *lib. I. de Orat. c.* 57. & *Scaevolarum eruditio* prae ceteris emineret, Symmach. *lib. III. Epist.* 23. Ad Q. Mucium Augurem Cicero (& quidni addamus Servium nostrum) a patre ita erat deductus, ut, quoad posset & liceret, a senis latere nunquam discederet, quod ipse, in *Laelio c.* 1. scribit. Hoc adhuc vivo, sed magis mortuo, ad Q. Mucium Pont. Max. itavit, ut juris peritus evaderet, *lib. I. de LL. c.* 4. & *in Bruto c.* 89. nec opus est, ibi, cum Fabricio, *in Hist. Ciceron.* ad A. DCLXIV. pro *P. filio*, legamus *Q. F.* & Augurem accipiamus. In his ergo Q. Mucius Augur,

gur, & Q. Mucius Pontifex conveniunt, quod Gallus Aquilius, Cicero, Atticus, Servius Sulpicius, aliique id aetatis, ab iis jus didicerunt. Sed Augur *Quintum* patrem habuit; Pontifex *Publium*, Gruter. *Inscript pag.* 204 & Goltz. *pag.* 160. Ille juris, quam eloquentiae, nomine celebrior visus, hic, satis magnifice, Jurisperitorum eloquentissimus, & eloquentium jurisperitissimus vocatur, *lib. I. de Orat. c.* 39. *& Bruto c.* 40. Ille, Laelii gener & L. Crassi socer, Praetor Athenas profectus est; hic Asiam Proconsul tam sancte rexit, ut Senatus deinceps in hanc provinciam ituris exemplum officii eum decreto proposuerit. Cicero, *V. Att. ep.* 17. *& VI. ep.* 1. Valer. Max *lib. VIII. c.* 15. *n.* 6. Ille Consul fuit cum L. Metello Dalmatico A. U. C. DCXXXVII. hic serius collegam in consulatu habuit Licinium Crassum, A. DCLIX. Ille, non aversus a C. Mario, sicca morte obiit, A. DCLXVII. hic vero, Sullae partibus favens, A. DCLXXII. ante ipsum penetrale Deae semperque calentes focos, in vestibulo aedis Vestae, a Marianis occisus est, cadavere in Tiberim projecto. Cicero *lib. III. de N. Deor. c.* 32. *Cur temperantiae prudentiaeque specimen, ante simulacrum Vestae, Pontifex Maximus est Q. Scaevola trucidatus?* Denique, ad mores quod attinet, Augur, vir gravis & fortis, simul percomis fuit habitus, auctore Tullio, *in Bruto c.* 40. talisque describitur, in *Laelio*; & *senex joculator* vocatur, *lib. IV. Att. ep.* 16. Pontifex autem, vir sanctus & integer, ad severitatem magis inclinavit, Cicero, *in Bruto c.* 40. Gell. *lib. VII. c.* 15. Atque hic est rigidus ille Censor, qui Servium Sulpicium objurgavit, & ab eo, in libris Reprehensorum, iterum objurgatus est; non Augur, cujus nulla in libris nostris fit mentio.

Idem

Idem Μύκιος Σκευόλας τρίτος, *Mucius Scaevola tertius*, omiſſo Muciano, dicitur, apud Athenaeum, *lib. VI. Deipn. c.* 21. ἐπιφανέστατος τῶν Ῥωμαίων, *illuſtriſſimus Romanorum*, Diodoro Siculo, in *Excerpt. Peireſc. pag.* 405. & Μύκιος Σκαιόλας ὁ τὴν μεγίστην Ῥωμαίοις ἱερωσύνην ἱερώμενος, Appiano vocatur, *lib. I. Bell. Civ. pag.* 404. Non vero ad hunc, & multo minus ad Augurem, referendum erat, quod Valer. Max. *lib. VIII. c.* 8. *n.* 2. ſcribit, Scaevolam Pontif. Max. alveo & calculis vacaſſe interdum, cum bene ac diu jura civium & caerimonias deorum ordinaſſet: nam P. Mucius, pater ejus, pila & duodecim ſcriptis optime luſit, teſte Cicerone, *lib. I. de Orat. c.* 50. & Quintiliano, *lib. XI. Inſtit. c.* 2. Idem a Quinto filio diſtinguitur, in *l.* 17. *D. de Legation.* & phtiriaſi mortuus eſt, Plutarch. *in Sulla*, juncto Bocharto, *Hieroz. p.* 2. *pag.* 583. & Kuhnio, ad Aelian. *lib. IV. c.* 28. Juvabit hic, miſſis Glandorpii & Pighii ſtemmatibus, ad Ruperti tabulam Muciorum JCtorum genealogicam adiiſſe, *ad Pompon. pag.* 389.

VI. Non defuerunt viri docti, quos Mornacius, *in Obſerv.* ad *l.* 2. *D. de Orig. jur.* ſe noviſſe memorat, qui aſperitatem illam reprehenſionis damnarint in Q. Mucio, viro conſulari, ſenili prudentia ſummaque auctoritate celebrato. Et prima fronte videtur, indulgendum aliquid fuiſſe auditori, ſemel & iterum interroganti; nec ſtatim contumelioſe habendum juniorem patronum, quod haud conſummatus erat in jure civili, vel in cauſſa difficili longius haeſitabat. Quinimo, ſi dignus erat objurgatione, eum non palam, circumſtante Conſultorum corona, increpandum, ſed coram paterne monendum fuiſſe; audiverat enim, patrum memoria, quos-

dam e Grammatici statim ludo transiisse in forum; atque in numerum praestantissimorum patronorum receptos, Sueton. *de Ill. Gramm. c.* 4. Ipse etiam magnos oratores, sua aetate, viderat, parum juris publici & privati scientia instructos, ut Cottam, Antonium, & Sulpicium, gentilem; teste Cicerone, *in Bruto c.* 59. Nostro autem magis parcendum videtur fuisse, quod Resp. illo tempore bello funestissimo, inter Marium & Sullam, & plus quam civili, ardebat. Quid dicemus? An severitati Scaevolae, quicquid duriusculi est, imputabimus? An senectuti, quae ipsa per se morosus morbus est? An acres cogitationum agitationes assiduusque labor animum viri sapientis reddiderant ulcerosum, amarulentum, & ob inanes rationes aegrescentem? An denique putabimus, ei temperiem, quae atra bilis dicitur, cum non parvis, nec abjectis viris, familiarem fuisse, qui veritates fortiter saepe dixerunt, non habentes respectum μήτε καιρȣ̃, μήτε μέτρȣ? Satis colorum, fateor: sed nullo opus est. Nam etsi in severitatem propenderit Scaevola, non tamen ipsi defuit comitas, moderatio, & animi mansuetudo, qua imperitiam juventutis ferre posset. Utique Cicero eam comitate temperatam laudat, *in Bruto c.* 40. *Scaevolae, multa in severitate, non deerat tamen comitas.* Idem etiam, quod hic Q. Mucius de Oratore, Platonem, totidem verbis, de Philosopho & Medico dixisse, Scipio Gentilis observavit, *lib. I. Parerg. c.* 19. Aliud magni ejusmodi animi, licet urbanitati Gallicae haud conveniens, exemplum Ampliss. Bynkershoek, in *Praeterm. ad Pompon. pag.* 74. refert, ex Gellio, *lib. XX. Noct. Attic. c.* 10. ubi Grammaticus: *Aut erras, ait, adolescens, aut ludis.* Ego JCtos, ineptiis consulentium fatiga-

tos,

tos, morosiores aliquando esse cogi, ex nota satis *l.* 27. *D. Qui test. fac. poss.* ostendam, ut eam simul illustrem, Celsumque JCtum a rusticitatis nota liberem. Verba legis: *Juventius Celsus Labeoni suo salutem. Aut non intelligo, quid sit, de quo me consulueris, aut valide stulta est consultatio tua: plus enim quam ridiculum est, dubitare, an aliquis jure testis adhibitus sit, quoniam idem & tabulas testamenti scripserit.* Quis ille Domitius Labeo sit, a multis quaesitum est, quorum sententias collegit & examinavit Menagius, *cap.* 20. *Amoenit.* sed cui tandem, cum Ant. Augustino, *de Nom. Propr. D. pag.* 349. sufficit, eum non inter JCtos, sed cives Romanos reposuisse Quid si dicamus, Domitium esse Grammaticum istum, qui, eodem Hadriani, quo Celsus vixit, tempore, cognomento *insani* Romae erat celebris? Is enim natura erat intractabilior atque morosior: &, si quis ejus vere rusticum responsum, Favorino, de verborum ambiguitatibus quaerenti, datum, cum Scaevolae dicto conferat, apud Gellium, *lib. XVIII. c.* 7. patebit, quid distent aera lupinis. Jacobus Gutherius tamen, *de Off. dom. Aug. lib. I. c.* 35. putat, nimis iracunde, aut nimis familiariter, Domitii consultationem *stultam & ridiculam* appellari; sed *stultus* juris communis imperitum significat, *l.* 9. §. 5. *D. de Jur. & fact. ign.* & stultitia est juris imperitia, in *l.* 51. *pr. D. de Evict.* idemque Celsus alibi Proculi sententiam deridet, *l.* 10. §. 1. *D. de Neg. gest.* sicut Nerva ab aliis derisus est, *l.* 9. *D. In quib. caus. pign.* & Paulus Mucii sententiam ineptissimam vocat, in *l.* 3. §. 13 *D. de Acq. vel am. poss.* Mihi vero admonitio Mucii, viri prudentissimi, ut tunc erant tempora, admodum tempestiva videtur, eamque moribus nostris dignam

esse puto, quae in omnibus curiis, tribunalibus, & JCtorum vestibulis scribatur atque pingatur.

VII. De sensu celeberrimi hujus dicti Joh. Christoph. Oelhafii *Discursus Historico-Politico-Juridicus* diu a me quaesitus est; sed, cum inveni tandem, pro thesauro carbones. Itaque breviter. Primum Scaevola, PATRICIIS turpe esse, ajebat, jus in quo versarentur, ignorare: quoniam hi, ex Romuli instituto, clientum suorum caussas agere, ac velut boni & aequi interpretes, plebi imperitae jus suggerere debebant: nunc vero quidam eorum a labore ad segnitiem, a tuendo ad spoliandos clientes prolapsi, totius naturae erant spurca progenies, quibus anima pro sale data, ne putrescerent: numerus tantum & fruges consumere nati. Sic puto, objurgationem hanc ab origine Urbis repetendam esse: nam & patroni caussarum a Patriciis illis, clientum susceptorum patronis, nomen & munus acceperunt, Vid. Dionys. Halicarn. *lib. II. Antiq. cap.* 10. Plutarch. *in Romulo*, Serv. *ad VI. Aeneid.* ỷ. 609. & Brummer. ad *leg. Cinc. c.* 2. Deinde NOBILES, omni tempore, in Rep. operam dederant Jurisprudentiae; viri summi, amplissimi, principes, Consulares, Censorii, triumphales, auctore Cicerone, *lib. I. de LL. c.* 4. *I. de Orat. c.* 45. & Pomponio *in Enchirid.* §. 35. *Juris Civilis scientiam plurimi & maximae dignationis viri professi sunt;* Immo, per juris peritiam principem in civitate locum acquisitum, Tacitus *lib. III. Annal. c. fin.* & nobilem Salvium Julianum, Edicti perpetui conditorem, juris scientia nobiliorem factum, Spartianus in *Didio Juliano c.* 1. scripserunt. Hujus aevi nobiles autem, quamvis non omnes dixerim, quales eos, apud gravissimum Historicorum, Sallustium, *de Bello Jug. c.* 87. C. Marius,

rius,

rius, durus Arpinas, & agrestis homo ingenii, describit: attamen multi eorum statuis truncisve similes fuisse videntur, ignari laboris, superbia eminentes, homines nulli rei bonae; qui in perniciem civilis sapientiae, velut inutilis, aerumnosae & exitiosae conspirabant; ad honores vero & Remp. gerendam accedebant nudi, inermes, nulla cognitione rerum, nulla juris scientia ornati. Hinc, *nec legum, nec jurejurandorum rationem fuisse habitam*, Appianus testatur, *lib.* 1. *de Bell. Civ.* & paullo post, cum in eadem ignorantia perseverarent, Juvenalis, *Sat. VIII;* qua non acta parentum, sed propriam virtutem nobiles facere docet, ita cecinit, ỷ. 47.

— tamen ima plebe Quiritem
Facundum invenies. Solet hic defendere caussas
Nobilis indocti. Veniet de plebe togata,
Qui juris nodos, & legum aenigmata solvat.

Caussarum denique PATRONOS, juris notitia tunc temporis, plerosque destitutos, merito castigat Scaevola, suique patrui minoris exemplum sequitur, quem sua aetate similem in modum differentem Tullius refert, *lib. I. de Orat. c.* 10. *Et haec aetas nostra, praeter te, Crasse, quod interdum pudeat, juris ignara est.* Eundem risisse & stomachatum scribit, *eod. libro c.* 36. quum Hypseus & Octavius adeo essent rudes in jure Civili, ut ignorarent, plus petentem caussa cadere. Mox, *cap.* 38. ipse Tullius insignem eorum impudentiam perstringit, qui volitarent in foro, haererent in jure ac praetorum tribunalibus, ac judicia privata magnarum rerum obirent, cum, quid suum esset, quid alienum, ignorarent; *Quod tandem*, inquit, *os est illius patroni, qui ad caussas, sine ulla scientia juris, audet accedere?* Idem P. Cottae lepide illusit, qui Juris peritus haberi affectabat,

cum ad dicendum testimonium in caussa quadam citatus, nihil se scire, diceret: *Putas*, inquit, *fortassis, te de jure interrogari*, ut auctor est Plutarchus. Severior autem, & prae illo σκύθρωπος Scaevola, non impudentiam tantum, sed & segnitiem hominum sui temporis castigat; cum nullius artis facilior cognitio, quam Jurisprudentiae, ipsi videretur: omnia enim collocata in usu fori quotidiano, neque ita multis literis aut voluminibus contineri, ajebat. Quod si etiam juris cognitio difficilis esset, tamen maximam ejus suavitatem & utilitatis magnitudinem juvenes ad suscipiendum discendi laborem impellere debere. Vide Ciceronem, *dict. lib. I. de Orat. c.* 41. 43. Quintilian. *lib. XII. Inst. c.* 3. & Auctorem dialogi *de Oratoribus cap.* 22. 23.

VIII. Ex hac Mucii objurgatione vulgus Interpretum inepte probat, Doctori, xxv. annis minori, si in jure, cujus peritiam profitetur, erraverit, beneficio restitutionis non succurri: at nos observemus, Scaevolam, virum gravissimum, non animo insultandi aut contemnendi Servium, sibi carissimum, & ad quaevis praeclara surgentem, sed ex certo animi consilio, paternam hanc admonitionem, & *velut contumeliam*, ut Pomponius vocat, protulisse: partim, ut impetum adolescentis retardaret, eumque ad generis nobilitatem paene intermortuam, Juris studio instaurandam, permoveret; partim etiam, ut alios, qui minus ingenio pollerent, ad Jurisprudentiam diligentius excolendam, incitaret; tantumque abest, ut reprehensione dignus sit Scaevola, ut dictum ejus censeam esse vocem Dei, ab homine prolatam, quae tetendit in Reip. bonum & Jurisprudentiae insigne incrementum. Quid enim, Servius secum jam cogitabat, *turpius* esse potest, quam

quam aliis polliceri opem, cum ipse legum sis ignarus; nec ipse tibi possis auxilium ferre, si eodem, quo cliens, loco fueris constitutus? Quo modo patronum te dixeris, *in jure versari*, si, quod in caussis orandis est potentissimum, ab alio, docto vel indocto; improbo sive fideli, semper es petiturus? *Omnes enim artes in iis reprehenduntur, qui, cum professi fuerint, satisfacere non possint, non in iis, qui, abfuisse ab his studiis confitentur*, ait Cicero, *pro Plancio c.* 25. Tandem finiebat, quod inter mercatores sunt seplasiarii, id inter caussidicos esse rabulas, vel clamatores potius, & graculos, non Oratoris modo nomine, sed ne foro quidem dignos! Maturius Cicero, Servii aemulus, individuum hoc eloquentiae & juris scientiae connubium animo percepisse videtur: is enim a primo aetatis tempore studio juris multum operae impendit, & plures in jure civili audivit, ut ipse scribit, *in Bruto c.* 89. *lib. I. de LL. c.* 4. *& lib. I. de Offic. c.* 6. Idem quoque peritiam juris sacri & profani, in tribus *de Legibus* libris, satis ostendit; nec tantum inter agendum nunquam destitutus est juris scientia, sed etiam, de jure civili in artem redigendo, librum componere coepit, auctore Quintiliano, *lib. XII. c.* 3. & Gellio, *lib. I. c.* 22. Lucanus denique *lib. VII. vs.* 62. jus togatum & fori amorem ei tribuit. Nec tamen idcirco necesse est, cum Guil. Grotio, *lib. I. de Vit. JCt. c.* 9. §. 14. & Cl. Schultingio; in orat. *de Jurisprud. Ciceron.* eum ordini JCtorum adscribamus: nam, ut Duarenus ad, *l* 122. *n.* 9. *D. de V. O.* & Ill. Bynkershoek. *in Praeterm. ad Pomp. pag.* 84. observarunt, ipse, & confidentius quidem, quam verius, jactavit, si bilis moveatur, triduo se JCtum esse professurum, *pro Muren. c.* 13. Idem, *in Bruto c.* 40. scribit, se, quantum satis esset ad

usum caussarum forensem, quandam juris cognitionem parasse; *& tantum juris civilis scire voluisse, quantum satis esset Oratori.* Quid multa? Ipse totam litem dirimit, *lib. I. de Orat. c.* 58. *Aliud esse artificem cujusdam generis atque artis, aliud in communi vita, & vulgari hominum consuetudine, nec hebetem, nec rudem.* & *lib. III. de Orat. c.* 23. *Omnes artes aliter ab iis tractari, qui eas ad usum transferunt: aliter ab iis, qui, ipsarum artium tractatu delectati, nihil in vita sunt aliud acturi.* Denique, ut Coelius Antipater plus eloquentiae, quam juris scientiae operam dedit, *l.* 2. §. 40. *D. de O. J.* & contra Mucius Augur Oratorum in numero non fuit, sed juris civilis intelligentia praestitit, Cicero *in Bruto c.* 26. nec Pontifex Q. Mucius, Jurisperitorum eloquentissimus, inter Oratores collocatur, quia *Juris scientia, quam proprie eloquentiae nomine, celebrior erat*, auctore Vellejo Paterculo *lib. II. c.* 9. ita Cicero, Oratorum juris peritissimus, inter JCtos eminentes, artemque professos, nomen tueri nequit; & singulas disciplinas percipere, magnum esse, ipse ait, *lib. I. de Nat. Deor. c.* 5.

CAPUT V.

DE SERVIO, JURIS STUDIOSO.

§. I. *Plures caussae, cur Servius ad album & rubricas se contulerit, aemulatione Ciceronis fatigatus.* II. *Cum Tullio profectus est Athenas, Rhodum & Spartam, quo melior esset & doctior, earumque civitatum jura in promtu haberet.* III. *Inde ut rediit, triginta circiter annos natus, maximam operam dedit juri Romano.* IV. *Institutus a Balbo Lucilio, id est, principiis Jurisprudentiae imbutus. Ab Augustino &*

& Eberlino discessum. V. *Instructus autem a C. Aquilio Gallo, praecipuae auctoritatis viro.* *Pighius, Merillius & Corradus notati.* VI. *Quaenam sit Cercina, ubi Aquilius libros confecit, & Servium instruxit, variorum conjecturae.* *Pauca de secessibus veterum.* *Pomponius illustratus.*

§. I. Nunc tempus est videamus, quantam vim habuerit ille pudoris stimulus, animo ingenuo injectus, quamque bonum fuerit Servii ingenium, quod bene monenti Scaevolae obediebat. Aliorum progressus saepe stulta scientiae persuasio impedit, quum monentibus dicto non sunt audientes & vanitatem suam produnt: altius autem vox illa, *Turpe est Patricio, & Nobili, & Caussas oranti jus, in quo versaretur, ignorare*, in pectus ejus, generoso honesto incoctum, penetraverat, quam forte circumstantes putarunt. Cui prius omnia ante oculos posita, aut inutilia visa fuerant, is nunc, quasi e somno excitatus, acriore proposito migrare conabatur legem naturae, ut non modo JCtus esset, sed etiam ut princeps JCtorum per ora virorum volitaret. Sciebat, Oratorem excellentem & eundem virum bonum, magnum esse civitatis ornamentum, nihilque ad dignitatem amplius, vel ad famam esse pulchrius, quam eam exercere artem, qua semper armatus, praesidium amicis ferre, inimicis vero metum incutere possis. Sed simul etiam perspiciebat, multos disertos, perpaucos eloquentes evasisse, nullamque esse artem, quae plura doctrinae desideraret adjumenta, ut res, quaecunque dictione sit explicanda, prudenter, ornate & memoriter dicatur, cum quadam actionis dignitate. Schola porro & auditorium, ut ficta caussa, ita res inermis & innoxia fue-

fuerat; nunc autem, cum in foro verisque litibus tereretur, multum malitiae, quamvis nollet, sibi addiscendum; alios mores, apud judices suspectos, vafrosque adversarios induendos; nec verum constanti judicio sibi tuendum, videbat; quapropter viri probi, Petrus Pithoeus & Franc. Hotomanus foro etiam valedixisse feruntur. Forte etiam vox, aut laterum infirmitas, aliave naturae instrumenta Servio defuerunt, ad dicendum necessaria; ideoque minus se acturum praevidit, quam si adverso alveo nataret: alium enim ad aliud esse natum, dixit Epictetus *lib. III. c.* 15. Aut denique fatigatus est perpetua illa aemulatione Ciceronis, in quo natura ostendere voluit, quid in eloquentia ultimum esset; qui vim Demosthenis, copiam Platonis, jucunditatem Isocratis conjunxit, omnesque Graecos & Romanos facundia superavit. v. Quintilian. *lib. X. Instit. Orat. c.* 1. & Plin. *lib. VII. Hist. nat. c.* 30. Manifesto argumento sunt lumina orationis, *pro Roscio Amer. c.* 26. effusa, quae ab ipso licet sene repudiata, Quintilianus *Decl.* 299. Constantinus in *l. un. C. de His qui par.* & Justinianus §. 6. *Instit. de Publ. jud.* imitati sunt. Ligarianae etiam, quam Pomponius noster *pulcherrimam* vocat, tam miri & illustres affectus, ut varii Caesaris vultum colores subierint, idemque ad Pharsalici conflictus mentionem adeo corpore contremuerit, ut libelli quidam de manibus exciderint; Q. autem Aelius Tubero, ejus adversarius, victus & superatus, a caussis agendis ad jus civile transierit, *l.* 2. §. 46. *D. de O. J.* Praeivit autem huic genero suo Servius, qui ad civilem sapientiam animum appulit, rem sanctissimam, qua sine nihil in toga aut sago, foro aut lustro, in tota hominum societate tuenda rite agi potest. Nihil

hil nunc pulchrius atque excelsius ipsi videbatur, quam domum JCti., in illa gentium domina, dici oraculum totius civitatis; judicia privata maximarum rerum in potestate Prudentum esse posita, jurisque studium & ad opes augendas, & ad gratiam vehementer pertinere, ut Cicero ait, *lib. I. de Orat. c.* 45. *Top. c.* 17. & *lib. II. de Offic. c.* 19.

II. Commodum accidebat hoc tempore, ut Ciceronem, cum annum ageret vicesimum octavum, amici & Medici, propter summam gracilitatem & infirmitatem corporis, hortarentur, ut a caussis agendis desisteret, aut saltem consuetudinem, tanta vocis & corporis contentione dicendi, mutaret. Is vero, edoctus exemplis Orphei, Homeri, Thaletis, Pythagorae, Lycurgi, Solonis, Herodoti, Polybii & aliorum, ingenia usu exterorum acui & splendescere, peregrinationem literariam maturo consilio & aetate suscepit, ut viros eruditos audiret, eorumque exemplo ac consuetudine se suaque coepta exornaret, quod ipse pluribus exposuit, *in Bruto c.* 91. Et primum quidem A. DCLXXV. Athenas profectus est, ad studium Philosophiae, duce Antiocho Academico renovandum: deinde, Asia peragrata, in Rhodum insulam, quasi alterum eruditionis forum, navigavit, ibique sese tum ad eundem, quem Romae audiverat, Molonem, Rhetorum disertissimum, tum ad Posidonium, Panaetii discipulum, Stoicum applicavit; de quorum virorum praestantia plura dicere non attinet, cum omnia a Meursio, in *Rhodo lib. I. c.* 11. *lib. II. c.* 10. *&* 12. Casaubono ad Sueton. *Caes. c.* 4. & Lipsio Manud. *ad Stoic. Phil. lib. I. diss.* 11. occupata sint. Habuit Cicero sine dubio comitem non unum, an vero Servius una cum eo Athenas profectus fuerit, nullibi

re-

reperire mihi licuit. Cum Graeciae praefectus erat, saepe multumque, in *nobilissimo orbis terrarum gymnasio*, ut, ad Ciceronem scribens, ipse vocat *lib. IV. Epist.* 12. commoratus est, sive muneris caussa, sive ut consuetudine Philosophorum frueretur: probabile tamen existimo, ipsum adolescentem Italicum ingenium Atticis artibus jam miscuisse; quia Cicero scribit, in *Bruto c.* 41. *De Servio probe dicis: nam in iisdem exercitationibus, ineunte aetate, fuimus, & postea una Rhodum ille etiam profectus est, quo melior esset & doctior.* Nihil hic de Athenis: sed, quia Tullius biennium in Graecia consumsit, oportet, ut Servius *una* cum ipso, Athenas relinquente, Rhodum iter susceperit: maxime quia plerique nobiles Romani studiorum caussa illuc tunc excurrebant, ut de Attico Nepos, de Bruto Victor: *Athenis Philosophiam, Rhodi eloquentiam didicit.* Nil etiam futuro JCto magis erat proficuum, ad juris scripti & non scripti notitiam; quia Leges Decemvirales, fons omnis publici & privati juris, de lare Solonis erant petitae, atque ex legibus & moribus Atticis explicandae. Jus autem non scriptum Romulus & Numa a Lacedaemoniis petierant, quorum *jura notissima* Servio fuisse, Cicero testatur *lib. XIII. Epist.* 28. Eum quoque de lege Rhodia de jactu respondisse, accepimus, in *l.* 2. §. 3. *D. ad L. Rhodiam de jactu,* quia caput illud, tanquam jus gentium maritimum, jam eo tempore erat receptum: non vero a Claudio demum civitate donatum, ut vulgo creditur. Hujus ergo nautici populi θαυμαστὴν εὐνομίαν περὶ τὰ ναυτικὰ, ut Strabo *lib. XIV.* vocat, cum in solo natali didicit, honestissimum finem peregrinationis consecutus est: *quo melior esset & doctior.* Is enim fructus ex Musarum commercio

est

est maximus, quod ratione & doctrina mitigetur natura, amplectens ex iis modestiam, & fugiens quod nimis est: ab illis autem nationibus vitae moderatio & humanitas profecta erat inprimis; inde lingua & religio Romana ortum ducebat; eaedem quoque, sive coeli genio, sive hominum industria, primas & inveniendi acumine, & eloquendi ubertate, & justitiae cultu semper tulerant, ac tum temporis obtinebant. Finem illum, ut animus a vitiis & praejudiciis purgatus, sensu officiorum ac veritatis amore instructus, & rectis studiis ad omnem virtutem, quasi praecultus & praeparatus esset, illustro ex Pauli, vel si mavis Alfeni, Servii auditoris, *l. pen. D. ad Exhib. Si libri essent exhibiti, cum eos legisset, doctior & melior futurus esset*, & ex Aquilii Reguli ad Nicostratum, Rhetorem, literis, in *l.* 27. *D. de Donat. Quoniam me eloquentia & diligentia tua meliorem reddidisti.* Firmabit Horat. *lib. IV. Od.* 4. *vs.* 33. & Ovid. *lib. II. ex Ponto El.* 9. *vs.* 47.

III. Pergit Cicero *dicto c.* 41. *Inde ut rediit, videtur mihi in secunda arte primus esse maluisse, quam in prima secundus.* Quemadmodum enim, ex Pittaci praecepto, *Tu tibi sume parem*, prudentius est, fortis suae uxorem quaerere, quam opulentiorem aut majori genere ortam, sed minus commodam; ita Servio praestare videbatur, honore esse contentum, quem assequi valeret. Misso igitur rixantis, clamosi & insani fori strepitu, missisque reorum sordibus & lacrymis, ad augustam illam Jurisprudentiam, quam primis hactenus labris gustaverat, perfectius discendam, excolendam & in lucem collocandam se totum convertit, eamque justae uxoris loco habuit, quae farre & sacrificio in manus ejus con-

convenisset. Triginta autem circiter annos natus debuit esse Servius, cum hanc studiorum mutationem susciperet; idque est quod Zasius ad *l.* 2. *D. de O. J.* & Tiraquell. *in Praefat. de Jure Primig. n.* 206. ajunt, tardiuscule ipsum ad juris civilis studium accessisse. Sed nulla aetas ipsi ad discendum sera fuit. Socratem norat, aetate provectum, fidibus dedisse operam, & Catonem Censorium senem Graecas literas didicisse: quidni ille Jurisprudentiam, quae virum maturi judicii magis, quam juvenem requirit? Plura alia ὀψιμαθῶν exempla referre possem, Accursium, Budaeum, Brunnemannum & Zieglerum, qui feliciores pueris praecocibus progressus in jure fecerunt; nisi Seb. Kortholtus in diss. *de Studio senili* & Dan. Wilh. Mollerus in diss. *de Opsimathia* ex instituto de iis egissent. Noster Servius tarditatem pertinace diligentia & ingenii felicitate compensabat, omnibus annis, quibus arriperet jus civile, dudum instructus. Nulla erat Lex, SCtum, aut Plebiscitum; nullae belli, pacis aut foederum tabulae populi Romani, quas ille non undique conquisierit, lectitarit, & memoriae impresserit feliciter; sine Eloquentiae, Philosophiae & politiorum literarum jactura, quas cum libris legum amice conspirare, indies magis magisque experiebatur. Tam promtum quoque & versatile nactus erat ingenium, ut sine duce vastum illud & immensum juris universi pelagus ingredi potuisset, sed, diffisus judicio suo, adjumenta doctrinae quaesivit a viris, longo rerum usu exercitatis. Non deerant ei libri, quos legeret, sed quicquid pronunciatio, vultus, habitus, gestusque praeceptoris infigeret, altius in animo haesurum existimabat. Legendi semper occasio futura erat, audiendi non semper;

per: praeterea multo magis, ut vulgo dicitur, viva vox adficit, Plin. *lib. II. Epist.* 3. alit plenius, Quintilian. *lib. II. Inst. c.* 11. & ad mutos demum magistros recurri, ubi vivae vocis nimia est penuria, ait Gellius *lib. XIV. c.* 2. Ars nulla literis, sine interprete, percipi potest, minime autem Jurisprudentia; de qua Cicero *lib. VII. Fam. epist.* 19. Trebatium interrogat: *Num jus civile vestrum ex libris cognosci potest? qui, quanquam plurimi sunt, doctorem tamen unum quem desiderant.*

IV. Quos Doctores in jure civili sibi elegerit Servius, verbis Pomponii exponam, in *l* 2. §. 41. *D. de O. J. Ex velut contumelia Servius tractatus operam dedit juri civili, & plurimum eos, de quibus locuti sumus, audiit: institutus a Balbo Lucilio, instructus autem maxime a Gallo Aquilio, qui fuit Cercinae.* Ecce! duobus tantum ingeniis immoratus est, ut traheret aliquid, quod in animo fideliter sederet, ratus, quod res est, nusquam esse, qui ubique est. Primum igitur Lucio Lucilio Balbo, docto & erudito JCto, Romae operam dedit, ut solida fundamenta jaceret: sed cum ejus tarditatem veloce ingenio mox vicisset, relicta iterum Urbe, ad Gallum Aquilium, maximae auctoritatis virum, se contulit, ut ab eo plenius instrueretur. Minus est *instituere*, id est, imbuere principiis, leviter tingere; unde *Institutiones* pro primis elementis: plus est *instruere*, id est, plene formare & consummare, uti ex convivio, villa & fundo instructo patet. Hinc apud Ulpianum, in *l.* 25. *D. de Pign. act.* creditor servos, jam *imbutos*, artificiis *instruxit*; & Tacitus ait, *Si non instructus, at certe imbutus*, apud Cujacium *lib. XXVII. Obs.* 4. Similiter minus est imbutum literis, quam perfectum, apud Sueton. *de Ill. Gramm.*

c. 4. Tacitus *Orat. c.* 34. *Juvenis imbutus domestica disciplina, refertus honestis studiis*. denique Apulejus in *Apolog.* Varronem virum eruditum, & accuratissime doctum appellavit. Augustinus *de Nom. Propr. D. pag.* 213. cum hoc L. Lucilio Balbo, JCto confudit Q. Lucilium Balbum, Philosophum, Lucii fratrem, qui tantos habebat progressus in Stoicis, ut cum excellentibus in eo genere Graecis compararetur, Cicero *lib. I. de Nat. Deor. c.* 6 Eberlinus *de O. J. c.* 40. utriusque mentionem fieri putat, apud Ciceronem, *lib. VIII. Att. ep.* 9. & alterum *majorem*, alterum *minorem* vocari; sed de aliis Balbis ibi sermonem esse, interpretes annotarunt. Alius autem L. Lucilius, *lib. III. Fam. ep.* 5. laudatus, nostri potuit esse filius; omnes autem, ut fortes creantur fortibus, ortum forte duxerunt a C. Lucilio Poeta; quem Cicero hominem doctum, & in ridendis hominum vitiis perurbanum vocat, *lib. II. de Orat. c.* 6. Ejus versus, incomposito pede currentes, Horatius insectatur, *lib. I. Sat.* 10. ꝟ. 1. *&* 56.

V. Alter magistrorum fuit C. Gallus Aquilius, Muciorum discipulus, inter majorum gentium Jureconsultos numerandus, cui saepe testimonium denunciatur in Pandectis, quique a Cicerone, in *Bruto c.* 42. homo acutus & exercitatus; pro *Caecina c.* 27. vir justus & bonus, peritus ac prudens: a Valerio Maximo *lib. VIII. c.* 2. *n.* 2. vir maximae auctoritatis & scientia juris excellens vocatur. Pomponius eundem Mucii auditorem, praecipuae auctoritatis appellat, in *l.* 2. §. 42. *D. de O. J.* & auctoritate Galli Aquilii factum esse, ait Licinius, in *l.* 74. *D. de Hered. inst.* ut heres, excepto fundo institutus, sine ea re heres intelligatur. Idem est, cujus prudentiam populus Rom. in cavendo perspexit, quique formu-

las

las doli mali, & instituendi postumos nepotes, & stipulationis Aquilianae invenit, uti Rutilius, Bertrandus, & Gul. Grotius, majore vero eruditionis apparatu Clar. Heineccius, in oratione, *de C. Gallo Aquilio*, die S. Galli, in Academia Viadrina habita, ostenderunt. Dicebantur autem Aquilii, non ab aqua, ut Pighius, sed ab aquilo colore, uti Philipp. a Turre, *de Claris Aquiliis*, ex Festo docuit. *Galli*, familiae cognomine saepe citatur, in *l. pen. D. de Leg.* 1. & *l.* 7. §. 4. *D. Quod vi.* nec alius est *Gallus, olim semiassus, postea recoctus*, a Goveano appositus, quam repetita explicatio difficilis *l. Gallus* 29. *D. de Lib. & post.* quae Alciati, Marii Solomonii, Ferreti, Baronis, Taurellii, Hotmani, Perroti, Alex. Galvani Fabri, Suerinii, & quorum non? ingenia fatigavit. Merus autem lusus est Merillii, ad §. 2. *Inst. Quib. mod. toll. obl.* auctorem Aquilianae stipulationis *Gallum fuisse, ut inde sciant Galli, Romanos quandoque a Gallis Jurisprudentiam accepisse.* Mirum, quod non dixit, usum stipulationis, quod ab homine Gallo concepta, in Gallia maximum fuisse: nam in formula Sirmondica *XVII. tom. II. Capitul. Baluz. pag.* 478. legitur: *Hae epistolae, cum stipulatione Aquiliana, firmae maneant.* Illud magis est hujus loci, ut discutiamus, quomodo Aquilius potuerit esse Servii praeceptor, qui ipsius pariter, ac Ciceronis, fuit aequalis, & hujus in Praetura collega? Corradus, ad Ciceronis *Brutum c.* 42 fluctuat, an non duo Aquilii pater & filius fuerint; quorum ille Sulpicii praeceptor, hic Ciceronis collega dici debeat. At non opus est his commentis; quia tunc, quando Servius fere octo & triginta erat natus, Cicero *pro Caecina c.* 27. ait, Aquilium *tot annos* ingenium, laborem, fidemque suam populo expositam praebuisse.

 Deinde,

Deinde, si cogitemus, Servium, jam annos triginta natum fuisse, cum Aquilio se instruendum dederit, quis dubitet, hominem amicum, licet ejusdem, aut certe paullo provectioris aetatis, in privato subsellio, docentis partibus recte fungi potuisse?

VI. Alia dubitatio est, circa verba Pomponii *d. l. Qui* (Aquilius) *fuit Cercinae; itaque libri ejus complures exstant, Cercinae confecti.* Cujacius ad *h. l.* Cercinam, Siciliae vicinam insulam, & libros Servii, ibi confectos, explicat. Sed quia inter insulas Siciliae, in Africam versas, haec a Plinio & Mela non memoratur, alii, magis Geographice, dicunt, Cercinam, maris Africi fuisse insulam, cum urbe cognomine, in qua Marius delituit, & Sempronius Gracchus exilium quatuordecim annorum pertulit: hodie *Galamera* vocatur. Rursus vero, quum nemo alius aut Gallum, aut Sulpicium ibi vixisse scribat; neque verisimile sit, Aquilium, cujus tam frequentia in urbe responsa & judicia feruntur, domum suam (qua eum clariorem, quam juris scientia, Plinius facit *lib. XVII. Hist. nat. c.* 1.) cum remota & aestu nimio molesta insula commutare voluisse, ideo Zasius ad *d. l.* pro *Cercinae* legit *Sicyone*, quae in Peloponneso, sive, ut Plinius, in Achajae tractu sita: alii *Cercyrae* malunt: Muretus vero, Mornacius, & Rupertus, cum Corasio, legunt, *Cecinae*, quam ajunt Etruriae oppidum fuisse, in quod Gallus, otii caussa, secedere solebat. His autem valde refragatur, quod Codex Florentinus bis habet *Cercinae*, quodque Blondus *Ital. illustr. lib. I. pag.* 310. & Cellarius *lib. II. Geogr. c.* 9. fluvium Etruscum Caecinam, urbem non, agnoscunt. Forte prope vicum, fluvio adjacentem, praetorium Aquilii fuit amoenum, quo is, rerum urbanarum pertaesus, assidua-

assiduaque laboriosi officii statione fatigatus, literarum, vel honestae cessationis caussa secessit. Qualis quoque fuit crypta ferrata, seu villa Ciceronis, olim Sullae; item villa Maecenatis, postea Caesaris Augusti, aliaeque Luculli, Hortensii, Marii, Caesaris, Pompeji, Varronis, Catulli, Virgilii, Ovidii, & Horatii, de quibus Athan. Kircherus, *Descript. Latii vet. & nov. P. II. c.* 2. 4. 6. Steph. Vin. Pighius, in *Hercule Prodicio*, Manutius, Lipsius, Bergierius, aliique sunt adeundi. In nostris libris tria secessuum vestigia reperio, primum apud Pomponium, qui, in *l.* 2. §. 47. *D. de O. J.* de Labeone scribit: *Totum annum ita diviserat, ut Romae sex mensibus cum studiosis esset, sex mensibus secederet, & conscribendis libris operam daret.* Alterum dat Ulpianus, in *l.* 11. §. 10. *D. de Recept. qui arbitr.* ubi meminit arbitrorum, qui *ejus sunt auctoritatis, ut in secessibus soleant agere.* Tertium idem suggerit, in *l.* 1. § 7. & 9. *D. Quand. appell.* ubi fieri adsolere, ait, ut judices, post dictam sententiam, officio suo defuncti, *in hortos, vel ulterius ad villam suburbanam*, etiam longius, v. c. Tibur superbum & frigidum Praeneste, quae Florus *lib. I. c.* 11. aestivas delicias vocat: aut Capreas, Bajas, Venafranos in agros, vel Lacedaemonium Tarentum secedant. V. Horat. *lib. III. Od.* 5. ℣. 55. Inprimis vero grata fuit Neapolis, quam Silius *lib. XII.* ℣. 27. *mitem Parthenopen*, Petronius *Sat. c.* 5. *Sirenum domum* vocat, & cum Tarento conjungit Seneca *Epist.* 68. *Ille Tarentum se abdidit, ille Neapoli inclusus est.* Exstruebantur quoque in villis his bibliothecae, ut, quoties venissent, libros in promtu haberent, *l.* 50. *D. de Contr. emt. l.* 12. §. 34. *D. de Instruct. & instrum.* Cicero *IV. ad Att. ep.* 10. & Martial. *VII. ep.* 16.

Atque ita intelligimus, cur Aquilius fuerit Cecinae, cum Servium doceret, & quare Pomponius scribat, libros ejus (non Servii, de quibus in sequentibus agit) complures ibi esse confectos, quia instante consulatu, morbum jurabat, auctore Cicerone *I. Att. ep.* 1. ruris vero amoenitas, frigora aestiva & umbrae labores studiorum ibi jucundiores faciebant; maxime messis & vindemiarum tempore, cum pacem piger annus habebat & lites interquiescebant. Pauci sane Gallum, credent, in Africa libros suos composuisse, etsi forte Reip. caussa illuc missus fuerit: nec temere cuiquam persuadebitur, Servium nostrum, cum nuper ex Asia & Rhodo esset redux, mox in sitientem Africam, longissimo itinere, extra lucem hominum confugere voluisse? Ego sane Varronianum illud hic usurpo: cras credam, hodie Caecinam praefero, de qua Pomponius Mela, *lib. II. c.* 4. *Cossa, Telamon, Populonia, Caecina, Pisae, Etrusca & loca & nomina.*

CAPUT VI.

DE SERVIO, JURISCONSULTORUM PRINCIPE.

§. I. *Servius Balbum & Gallum, doctores suos in jure, superavit.* II. *Ejus rei duo specimina, in definitione doli & in servitute oneris ferendi.* III. *Q. Scaevolae palmam praeripuit, ope Dialecticae.* IV. *Quantus is definiendi fuerit artifex, in definitione tutelae ostenditur.* V. *Cur omnium, in jure civili, princeps, & unus dicatur a Cicerone.* VI. *Nec ceteri, qui fuissent, juncti comparandi videantur.* VII. *Quare, sit Justitiae magis, quam Jurisconsultus.* VIII. *Ciceronis augurium, de gloria Servii aeterna, ex Manilio,*

nilio, Petronio, Plinio, Quintiliano, & Mamertino illustratur. IX. *Elogia Budaei, Cujacii, Merillii, & Cellarii, Sulpicio tributa. Cur Tribonianus nullum ejus caput nobis dederit in Pandectis.*

§. I. AD Principatum Servii demonstrandum, necesse erit, per gradus videamus, quomodo is primum doctores, a quibus in jure instructus erat; deinde Scaevolam; tum omnes, quotquot in urbe juris scientiam habuissent, superaverit; & vivus vidensque, tanquam unus juris artifex, & summus JCtorum, per ora virorum volitaverit. Vidimus, eum duobus peritissimis JCtis, discendi caussa, operam dedisse; sed *Galli, hominis acuti, & exercitati promtam, & paratam in agendo, & in respondendo celeritatem subtilitate diligentiaque superavit: Balbi, docti & eruditi hominis, in utraque re consideratam tarditatem vicit expediendis conficiendisque rebus; sic & habet, quod uterque eorum habuit, & explevit, quod utrique defuit*, ait Cicero, in *Bruto c.* 42. Communiter sufficit, & laus ingens est, si discipulus sit, sicut magister ejus, *Matth. X. ỿ.* 25. & *Lucae VI. ỿ.* 40. at nostro Sulpicio pigri auditoris videbatur, contentum esse his, quae a doctoribus suis acceperat: nam ut Maro multa felicius expressit, quam illi, quos est secutus; & Tullius non modo, quod optimum erat in Demosthene, arripuit, sed ipse etiam multa invenit, quae ante non fuerant; ita is Balbi cunctatoris tarditatem vicit velocitate ingenii, quod, quocunque intenderet, valebat: Galli autem, multum exercitati viri, celeritatem subtilitate judicii, studioque pertinaci, & multa scribendi legendique exercitatione superavit. Sic enim judicabat vir sapiens, doctrina morum perfecte

ćte praeparatus, non a Praetoris edićto, sed ab intima Philosophia hauriendam esse juris disciplinam; alte penetrandum esse in juris omnis fontem, naturam humanam, summamque rationem, in ea insitam, quae jubet ea, quae facienda sunt, prohibetque contraria. Neque hanc aliam expertus erat Romae, aliam Rhodi, & Athenis, sed unum omnium imperatorem, Deum, ejus esse disceptatorem immutabilem, ut tamen jus gentium caute separaret a jure civili; quia leges tollunt astutias, nimis manifestas, quatenus manu tenere possunt; Philosophi, quatenus ratio & intelligentia postulat, ne quidquam insidiose aut fallaciter agatur. Cicero *lib. III. de Offic. c.* 17. Alia adhaec praesto ipsi erant subsidia ex orbe illo doćtrinarum, quem ἐγκυκλοπαιδείαν vocant, in quibus Aquilius non ita excellebat. Cicero quidem *tantum ejus ingenium* laudat, *ut, quicquid inde haurias, purum liquidumque te haurire sentias, pro Caecina c.* 27. Noster vero hoc amplius omnes a Grammaticis didicerat proprietates vocum simplicium & conjunćtarum, veterum & novarum: praeterea in scholis Eloquentiae paraverat sibi dicendi copiam, qua sine JCtus legulejus quidam est, praeco ac̃tionum, cantor formularum, auceps syllabarum, uti, praeter Ciceronem, Alciatus *lib. IV. Parerg. c.* 15. & Bynkershoek *lib. VII. Obs. c.* 6. docuerunt. Multum denique operae dederat arti, verum judicandi, quae definitiones, divisiones, argumenta, & regulas bonae interpretationis praebet, a quibus large instrućtus major JCtus evadebat. Quod si ergo Aquilius, & merito suo, JURECONSULTUS dicebatur, in marmore Gruteri *pag.* 652. *n.* 6. noster non minore encomio, JURECONSULTI, *aetatis suae doćtissimi*, apud Gellium *lib. VI. c.* 12. superbit.

II.

II. Juvabit autem duobus exemplis firmasse, quod Cicero ait, Galli celeritatem subtilitate Servii victam esse. Aquilius, quum, formula contra dolum proposita, interrogaretur, quid esset dolus malus, respondit: cum aliud est simulatum, aliud actum, auctore Cicerone *lib. III. de Offic. c.* 14. Sed, quia sine dolo malo aliud potest agi, aliud simulari, Servius dolum malum definivit, machinationem quandam, alterius decipiendi caussa, cum aliud simulatur, & aliud agitur, *l.* 1. §. 2. *D. de Dol. mal.* quam definitionem Pedius quoque suam fecit, in *l.* 7. §. 9. *D de Pact.* At quia sine simulatione id agi potest, ut quis circumveniatur, hinc Labeo, qui, fiducia doctrinae, plurima semper innovare tentavit, per cumulationem synonymorum, quae Graece ἀφορισμὸς dicitur, dolum malum describendum, censuit, suffragante Ulpiano, *d. l.* 1. §. 2. qui tamen Servii definitionem non damnat, cum idem in effectu dicat. Albericus Gentilis. in *Dial. IV.* quem *Trebatium* vocat, ait: *Logico consultissimus Servius Sulpicius vincitur definiendo a Labeone, cui nullum exstat Servii simile testimonium, & recte ille etiam definierat.* Diverso itinere suppetias hic Servio tulerunt viri eruditi; aliter Baro & Hotmanus *lib. I. Obs. cap.* 20. & *IV. Obs.* 4. Aliter Petr. Vellejus Guevara, *de Definit. doli mali*, Freher. *lib. II. Verif. c.* 7. Busius *I. lib. Subtil. c.* 19. Paganin. Gaudent. *lib. II. Exposit. jurid. c.* 30. Huber. *lib. III. Digress. c.* 25 & Noodt. *de Form. emend. dol. c.* 2. Sane Aquilius Gallus dolum magis in genere definivit; Servius dolum bonum a malo distinxit, ut ille prosit, hic obsit. Labeo, autem verba Aquilii rectius omitti, censuit, quae Servius, amore magistri, retinuerat; & Cicero quoque jam de ea dubitasse videtur: *Si Aquiliana definitio vera est, d. c.* 14. Alius

dissensus fuit circa legem aedium, id est, modum servitutis oneris ferendi, pacto adjectum, quo servientis fundi dominus ad parietem reficiendum obligatur: *Paries oneri ferundo, uti nunc est, ita sit*, *l.* 33. *D. de S. P. U.* Gallus Aquilius negabat, pactum illud inesse; quia est contra naturam servitutum, ut aliquid faciat quis, *l.* 15. §. 1. *D. de Servit.* Discipulus ejus Servius affirmabat; quia refectio est accidens, & raro necessaria. Hujus autem sententia evaluit, in proposita specie, ut possit quis defendere, jus sibi esse, cogere adversarium, reficere parietem, ad onera sua sustinenda. Labeo autem rursus adjecit, hanc servitutem non hominem debere, sed rem; & licere domino servienti, parietem derelinquere, *l. 6. §. 2. D. Si serv. vind.* vid. Constantinae. *lib. II. Subtil. enodat. c.* 18 Connan. *lib. IV. c. 7.* & Huber. *Prael. ad D. de Serv. n.* 2. 3. 4.

III. Neque his tantum Duumviris, quos virili aetate habuerat in jure magistros, sed Quinto quoque Scaevolae, Pontifici, quem juvenis, tanquam unum civitatis, & ingenio & justitia praestantissimum, sectatus erat, palmam praeripuit, judicio Ciceronis, in eodem *Bruto c.* 41. his verbis: *Hic Brutus, Ain tu*, inquit, *etiamne Scaevolae Servium nostrum anteponis? Sic enim*, *inquam*, *Brute*, *existimo*, *juris civilis magnum usum & apud Scaevolam*, *& apud multos fuisse*; *artem in hoc uno*: & caussam addit, quod nunquam id effecisset ipsius juris scientia, nisi eam praeterea didicisset artem, quae doceret, rem universam tribuere in partes, latentem explicare definiendo, obscuram explanare interpretando, ambigua primum videre, deinde distinguere, postremo habere regulam, qua vera & falsa judicarentur, & quae, quibus positis, essent, quaeque non essent:

essent consequentia. Hunc autem locum diligentius expensum vellem ab Alberico Gentile, in dialogo, *Trebatius*, & a Josepho Aurelio de Januario, qui in lepide conficta *Republica JCtorum*, *pag.* 204. optimos ante Servium floruisse JCtos, & Dialecticam JCto necessariam non esse, contendunt. Quemadmodum vero Galenus, singulari dissertatione, docuit, quod optimus Medicus etiam sit Philosophus; ita Jurisprudentia, ad veritatem explicandam, indiget hac Philosophiae parte, quae syllogismo ducit in cognitionem rerum, earumque caussas indagat; quaeque prohibet, ne cui falso assentiamur, aut captiosa probabilitate fallamur. Ceteri a Stoicis suis judicandi quidem vias diligenter perceperant; inveniendi vero artem, quae topice, ac definiendi, quae analytice dicitur & ad usum potior, saltem ordine naturae prior est, totam reliquerant, verae methodi ignari. Quapropter Crassum conquerentem produxit Tullius, nullos fuisse, qui jus artificiose componerent. Verum Servius *attulit hanc artem*, *omnium artium maximam*, *quasi lucem ad ea*, *quae confuse ab aliis aut respondebantur*, *aut agebantur*, ait Cicero, in *Bruto c.* 41. Omnem scilicet, quam de aliqua juris parte institutionem suscipiebat, a definitione proficisci voluit, ut quid sit id, de quo disputetur, statim constaret, & involutum evolveretur. At sicut Neoptolemus, apud Ennium, philosophari, ait, sibi necesse esse, sed paucis: nam omnino non placere; ita is quoque modum servavit, nec superstitiose in illis Dialecticae maeandris, tanquam apud Sirenios scopulos, consenuit, neque cunctis legibus definitionum, de quibus vix inter ipsos Dialecticos convenit, superstitiose inservivit, Varronis exemplo, apud Gell. *lib. I. c.* 25. & *XVI. c.* 8.

IV.

IV. Ut vero pateat, quantus in hoc genere artifex fuerit Servius, age, substantialem, ut Alciatus vocat, *lib. IX. Parerg. c.* 21. saltem ab effectu, officio & a caussa desumtam definitionem Tutelae excutiamus, ad quam recentiores, apud Montanum, *de Tutelis cap.* 2. haesitarunt; Accursius vero & Bartolus multa magnaque menda commiserunt, quae Cujacius, ad Pauli *lib.* 38. *ad Edictum* notavit; ut tamen ipse verba postrema non recte percepisse videatur. Quod si ergo, ex veterum praecepto, perfectae definitionis hic modus est, ut a genere incipiat, dein descendat ad species, & postremo ita propria complectatur, ut omnino id, quod cum aliis potest esse commune, excludat; in hac certe operae pretium fuit, moneri a Paulo, quem auctorem habeat, *ut Servius definit*, in *l.* 1. *D. de Tutel.* Tutelae vox quam varie accipiatur, in praefatione ad *Tutelam viarum publicarum*, monstravi. Hujus, ad defendendos pupillos constitutae, genus est VIS ET POTESTAS, quae duo, more Graecorum, & ex formula Romana, etiam in definitionibus, crebro junguntur, §. 3. *Inst. de Interdict. l.* 17. *D. de LL. l.* 1. *D. de Noxal. act.* Terent. *Heaut act. IV. sc.* 2. Tacit. *II. Hist. c.* 39. nec quicquam caussae est, cur, cum Theophilo & Contio, pro *vis* legamus *jus*; quarum vocum frequens metathesis a Rad. Fornerio *lib. II. Rer. Quot. c.* 9. est observata. At, quia voce potestatis plura significantur, in persona liberorum patria potestas, in servo dominium, *l.* 215. *D. de V. S.* hinc sequitur IN CAPITE LIBERO, id est in pupillo sui juris, qui integram habet libertatem, civitatem & familiam; exclusis servis, peregrinis, deportatis & filiisfamilias, in manu patris constitutis, Ulpian. *tit. XI.* §. 5. Gell. *lib. V. c.* 19. Ad a-

nomaliam, *in capite*, pro *in caput*, observarunt alii, quod eadem constructio sit in XII. apud Ciceronem, *lib I. ad Herenn. c.* 13. agnatorum gentiliumque *in eo pecuniaque ejus* potestas esto, aliosque a Brisson. Παρεργ. *n.* 72. Voss. *Art. Gramm. lib. VII. c.* 65. Barthio *lib. XXV. Adverf. c.* 14. & Gronovio ad Livium *lib. II.* 14. *VII. c.* 65. indicatos. Necdum erat definitio, quia Magistratui quoque in libera civium capita est potestas; ideo subjungit, AD TUENDUM EUM, QUI PER AETATEM SUAM SPONTE SE DEFENDERE NEQUIT, ut de his, qui aetatis sunt infirmae, tutela accipiatur, & simul curatores furiosorum & feminarum tutores excludantur, quos Hotomanus comprehensos fuisse existimavit. Eadem autem multis hic videtur loquendi figura, qua Terentius utitur, *Andr. act. V. sc.* 2. ỷ. 3. *Scelus*, ait, *quemnam hic laudat*; ubi Donatus: *Non est hic soloecismus: ad sensum enim, non ad verba, respexit*, Sic Varro *lib. I. de R. R. c.* 12. post *flumen*, ponit *eum*, quia fluvium in animo habebat; aliaque exempla Giphanius, *in Ind. Lucret.* verb. *generis mutatio*, Ausonius Popma, *lib. II. de Usu ant. locut. c.* 2. etiam ex libris nostris, Cl. Noodt. *lib. I. Obs. c.* 4. aliique dederunt. Sed Ampl. Bynkershoek, *lib. VIII. Obs. c.* 9. mavult, verba, *ad tuendum eum*, referri ad id, quod sequitur, quam ad praecedens, *caput liberum*. Per verbum, *defendere*, Servius explicat. quid sit tueri; ut discamus, praecipuum tutoris officium esse, ne indefensum pupillum relinquat, auctore Marcello, in *l.* 30. *D. de Adm. tut.* Jam confecta erat definitio, proposito genere & differentia specifica: sed, ne quis existimaret, vim & potestatem esse indefinitam, quae nec modum, nec finem habeat, quaeve a pupilli vel a tutoris

totis arbitrio pendeat, Servius addit: JURE CIVILI DATA, etiam in pupillum invitum, *l.* 2. *D. de Tutel. l.* 6. *D. de Tut dat.* cujus infirmum judicium in omnibus rebus, tutore auctore, regitur, *l. ult. D. de Man. vind.* ET PERMISSA, id est, intra certos cancellos coarctata, ut minor sit potestate patria, nec tutor caput liberum alienae potestati subjicere, Gell. *lib. V. c.* 19 nec illud verberare posset, ut de Macedonibus Curtius refert, *lib. VIII. c.* 8. nisi forte patruus sit, quem Justinus *domesticum judicem* appellavit, *lib. II. c.* 10. juncta *l. un. C. de Emend. prop.* Ita denique permissa, ut pupillus dominus rerum suarum in actu primo maneret, licet, quantum ad providentiam & administrationem rerum pupillarium, tutor vice domini haberetur, *l.* 27. *D. de Adm. tut. l.* 4. §. 11. *D. de Usurpat. l.* 157. *D. de R. J.* Quo sensu magnus ille gentium Apostolus, *ad Galat. IV.* §. 1. scripsit: Quamdiu heres infans est, eum nihil differe a servo, quanquam dominus sit rerum omnium; sed agere sub tutoribus atque dispensatoribus, usque ad tempus, a patre definitum. Meminit hujus formae, antiquitus constitutae, Ulpianus, in *l.* 5. §. 7. *D. de Adm. tut.* id est, ab Interpretibus Legis XII. Tabb. qui juris civilis, quod ex legibus venit, sunt auctores, *l.* 7. *D. de Just. & jur.* Et hoc est proprium *Jus civile*, quod sine scripto in sola Prudentium interpretatione consistit, *l.* 2. §. 12. *de O. J.* Vid. Janum a Costa & Merillium, *ad* §. 1. *Inst. de Tutel.* nec non Henr. Ernstium, *lib. II. Var. Observ. c.* 35. Similem definitionis modum, a communibus ad propria progrediendi, in Hereditate & Gentilibus, Cicero indicavit *Topic. c.* 6. Meritoque celeb. Joh. Apellus in *Methodic. Dialect. ratione cap.* 1. scripsit: *Vides*,

Serv. Sulpicium, in definitione tutelae, & officium & caussam complexum esse; ut non sit falsus Cicero, qui, in Bruto, reliquit scriptum, in uno Sulpicio fuisse artem.

V. Nondum absolvimus laudes Sulpicii, nec fas erit, illius encomiis nos fatigari, quamdiu Cicero praeibit. Is autem, *in Bruto c.* 41. non Balbis tantum, Aquiliis, & Scaevolis, quos Doctores habuerat, sed omnibus, qui essent, aut fuissent, eum superiorem facit: *Maluit, id quod est adeptus, non ejusdem modo aetatis, sed eorum etiam, qui fuissent, in jure civili esse princeps.* Fuerant ante ipsum, in cunis quasi Jurisprudentia vagiente, Appius, Coruncanius, AElius, Atilius, Catones, Manilius, P. Mucius, Tubero, aliique, ingenio maximi, arte rudes; vel, ut Duarenus ait, *ad l.* 122. §. 7. *D. de V. O.* sapientes potius, quam Jurisconsulti. Servius autem novam periodum inchoavit, dum jus civile in formam artis redegit; hoc est, immensam & horridam quaestionum sylvam in pauca genera, haec in membra quaedam digessit: tum propriam cujusque vim definitione declaravit, & omnia regulis tam certis inclusit, ut quaecunque nova consultatio accideret, ejus tenere jus liceret, & a quo capite arcessenda esset, cuivis, qui paullum moveri posset ingenio, appareret. Omnibus autem illis, ut, capite sequenti, pressius ostendam, defuerat ars, artium maxima, quam, quasi lucem, Servius adhibuit, ad ea, quae confuse vulgo tradebantur. Quam ob caussam Cicero, *lib. II. de LL. c.* 19. fugillat anteriores, & Scaevolas ambos Pontifices nominatim, quod, sive erroris objiciendi causa, quo plura & difficiliora scire viderentur, sive, quod similius veri est, ignoratione docendi, saepe quod positum erat in una cognitio-

re;

ne, id in infinita dispartiti fuerint. Craffus item, apud eundum, *lib. I. de Orat. c.* 42. optabat, ut fibi efficere liceret, quod jam diu cogitabat, aut alius quisquam ipfo impedito occuparet, ut omnia juris civilis genera ad certum numerum paucitatemque revocaret; haec rurfus in fuas partes divideret, omniaque, quae funt, generum vel partium nomina brevi & circumfcripta quadam definitione explicaret. Cicero quoque & Caefar ftudiofiffime cogitarunt, ut vaftum illud immenfumque pelagus via & ratione in artem redigeretur; fed quominus operi manus admoverent, turbatis Reip. temporibus, otii inopia, aut rei difficultate impediti fuerunt. Quemadmodum ergo cetera fidera folis fplendore vincuntur, ita Servum noftrum, vel hoc folo nomine JCtorum principem, gloria illa manebat, ut opus, tot viris, difciplina juris erudititiffimis, & ingenio prudentiaque acutiffimis, defperatum coelefti favore adimpleret. Profecto quantum faftigii Poëfis accepit ab Homero & a Virgilio; Eloquentia Demofthenі debet & Ciceroni; Philofophia Ariftoteli & eidem Tullio; quantum denique Medicorum filii tribuunt Hippocrati & Celfo, tantum debemus Juris ftudiofi Sulpicio, qui, non unos Romanos, fed univerfum terrarum orbem hoc beneficio fibi devinxiffe, cenfendus eft. Quis ergo fidem derogare velit Tullio? qui ejus fcientiam juris, *excellentem & fingularem*, vocat, *lib. IV. Epift.* 3. & *lib. II. Offic. c.* 19. ait, eum fuiffe, *qui omnes fuperiores, quibus honore par effet, fcientia facile viciffet*: Servium enim fignificari, Lambinus, Corradus, & Fabritius admonuere, quorum fententiam, aliis Ciceronis locis confirmo: nam *lib. I. de LL. c.* 5. *Juris difciplina*, inquit, *quondam a multis claris viris, nunc ab*

ab uno summa auctoritate & scientia sustinetur. & in Bruto, *c.* 41. *artem in hoc uno* agnoscit. Denique *pro Murena cap.* 9. *Magna laus & grata hominibus, unum hominem elaborare in ea scientia, quae sit multis profutura.* Ecce toties *unum!* quod est singulare elogium, ut *unicus* Imperator, *unicus* magister, apud Suetonium & alios.

VI. Haec elogia, Servio superstite, legente, & audiente, ipsa veritas Ciceroni expresserat; quum aemulatio Oratoria, quae gratiam olim exulcerarat, dudum quiescebat; fastigio autem eruditionis omnis invidia erat sublata. Quemadmodum enim sol, quibus supra verticem est, nullam facit umbram, vel exiguam, sic, cum quis summum est nactus & gloria invidiam vicit, livor, splendore victus, contrahitur atque recedit. Idque est, quod Brutus, apud Ciceron. *Bruto c.* 42. ait; *Gaudeo, quod & aequalitas vestra, & pares honorum gradus, & artium studiorumque quasi finitima vicinitas, tantum abest ab obtrectatione invidiaque, quae solet lacerare plerosque, ut ea non modo non exulcerare gratiam vestram, sed etiam conciliare videatur.* At postquam in fata concesserat Servius, & nulla adulationi esset merces, nullusque pudor a praesentis laude tardaret, summum elogium, gradu non uno superioribus adjecto, ei in Senatu Romano dedit, *Philipp. IX. c.* 5. quod ipsis ejus verbis refero; *Omnes*, inquit, *ex omni aetate, qui in hac civitate intelligentiam juris habuerunt, si unum in locum conferantur, cum Ser. Sulpicio non sunt comparandi: neque enim ille magis Jurisconsultus, quam Justitiae fuit. Ita ea, quae proficiscebantur a Legibus & a jure civili semper ad facilitatem aequitatemque referebat; neque constituere litium actiones malebat, quam controversias tollere.* Antea

tea singulis tantum JCtis praetulerat Servium eumque primo loco inter pares vel inferiores collocaverat: nunc autem omnes, quotquot fuerant, unum in locum si conjungerentur, cum eo ne quidem comparari posse affirmat; & merito! si barbatos illos ex oratione *pro Muren. c.* 12. intelligas, quorum ingeniis permulta, legibus praeclare constituta, depravata erant, quique magna professi, in parvis versabantur. Addit rationem, quod Servius Justitiae magis, quam Juris, ceteri vero juris tantum consulti fuissent; qui *in omni jure civili aequitatem reliquerant, verba ipsa tenuerant*, ut ait, *d. c.* 12. Nimirum cives Romani, de quacunque re, etiam de domo prudenter emenda, vel de filia caute collocanda, consilio egentes, adibant ad JCtum, maxime senem & Reip. muneribus perfunctum, eumque rogabant *Licet consulere?* id est, opera tua uti: is tunc responso ex incertis certos compotesque consilii dimittebat, ne res temere tractarent turbidas, Cicero *pro Muren. c.* 13. *lib. I. de Orat. c.* 45. Horat. *lib. II. Sat.* 3. *v.* 192. unde ipsi *Consulti*, Ovid. *lib. I. de Art. am. v.* 84. eorumque domus *totius oracula civitatis* dicebantur. Servius autem non modo juris, quod ex legibus venit, sed ipsius justitiae, a qua jus descendit, consultus dicitur; quia non ex rivulis, sed ex ipso fonte naturae responsa sua depromsit, & ubi lex deficeret, quid aequi bonique ratio postularet, exposuit; ne quid absurdi & intolerabile, pugnans cum praeceptis naturalibus, in civitate exoriretur. Sic idem Tullius, cum *lib. I. de LL. c.* 5. juris naturam ab hominis natura repetendam, dixisset, statim *cap.* 6. frater ejus subjicit: *Alte vero, &, ut oportet, repetis, quod quaerimus: & qui aliter jus civile tradunt, non tam justitiae, quam litigandi vias* *tra-*

tradunt, *ac potius ignoratio juris litigiosa est*, *quam scientia*. Hinc vera hujus loci interpretatio peti debet, ut sequentia ostendent.

VII. Sed quia Quintilianus, *lib. XI. Inst. Orat. c.* 1. Sulpicium nostrum *juris Antistitem* vocat, primus autem sacerdotum, sive is, qui praeerat sacris, apud gentiles pariter ac Christianos, *antistes* dictus, ut *Christianae legis antistes*, apud Amm. Marcellinum, *lib. XV. c.* 7. & *sacrosanctae legis antistes*, de Episcopo, in *l.* 6. *C. de S. S. Eccles.* videri posset, quod *Justitiae consultus* hic deae Justitiae sacerdotem notet: nam Gellius, cum grafice & vivis verborum coloribus imaginem ejus depinxisset, judicem gravem, sanctum, & severum, *Justitiae Antistitem*, *lib. XIV. c.* 4. Symmachus, Imperatores, *Justititiae sacerdotes*, *lib. X. ep.* 61. & Corippus *lib. I. de Laud. Justin.* Anastasium Quaestorem, *Juris legumque sacerdotem* vocarunt. Ulpianus praeterea JCtos, veram, & non simulatam, Philosophiam affectantes, merito *Juris sacerdotes* appellari, ait; quia justitiam colunt, ac boni & aequi notitiam profitentur, *l.* 1. §. 1. *D. de Justit. & jur.* idque aemulatione Philosophorum & Poëtarum, qui sese omnium Deorum sacerdotes, magna arrogantia, profitebantur. Hinc Virgilius, *sacra Musarum*, Persius, *sacra Vatum*, & Statius, Lucanum *Romani chori sacerdotem* dixere. Omitto alia, apud Casaubonum, ad Persii *Prolog.* ỳ. 7. Pagan. Gaudentium, *lib. II. Exposit. jurid. c.* 42. Colerum, *Parerg. c.* 29. & in notis meis ad Orat. *de Vera JCtorum Philos. pag.* 602. allata. Verumenimvero optimus sui interpres est Cicero, in duobus argumentis, quibus, confirmat Servium justitiae magis, quam juris, fuisse consultum; primum est, quod ea, quae proficiscerentur a legibus & Plebiscitis, vel a jure

 re

re civili, in fori disputatione constituto, ad facilitatem, id est, lenitatem & aequitatem referebat; id vero proprium est hominis justi, ut majorem aequitatis, quam stricti juris, rationem habeat, & in omnibus, sed maxime in jure, missis strophis juris vafri, acuti & summi, quod summa injuria, crux & malitia est, id, quod aequius est & melius, spectet, *l.* 29. §. 4. *D. Mand. l.* 90. *D. de R. J.* Eodem significatu *justitiae* voce utuntur Impp. *Placuit, in omnibus rebus praecipuam esse justitiae aequitatisque, quam stricti juris, rationem, l.* 8. *C. de Judic.* Et sane perniciosi Reip. sunt juris apices, quos ingenia subdola & pecuniae cupida excogitant, ut cives plurimis tricis, velut retibus, involvant, & domos interpretationibus subvertant, ut Tacitus ait, *lib. III. Ann. c.* 25. Late autem patet campus aequitatis, quae vel natura est, vel instituto; & alia rursus pietas erga deos, alia sanctitas erga manes, alia *Justitia aut aequitas* erga homines vocatur, ait Cicero, *pro Muren. c.* 23. Videndus est Marquardi Freheri, viri doctissimi, commentarius *de Aequitate*, qui ideo *Sulpicius* inscriptus est, quod in Servio nostro aequitatis studium prae ceteris, qui in quaestionibus de aequo & bonomi, sub auctoritate juris scientiae, perniciose errabant, eminuit, velut inter viburna cupressus. Alterum argumentum, quo Servius justitiae consultus probetur, Cicero inde petit, quod controversias tollere, quam litium actiones constituere malebat. Notum est, JCtorum munus fuisse, componere formulas litigantibus, unde *formularii*, & *cantores formularum* dicuntur. Noster vero, usu edoctus, litis & aeris alieni comitem esse miseriam, forum, tanquam euripum malorum, ex Catonis sententia, muricibus esse sternendum, ejusque cogitationem, qui

litem

litem execratur, verecundam esse, existimabat, *l.* 4. §. 1. *D. de Alienat. jud. mut.* Optime totus hic Ciceronis locus intelligetur, si Servii cum Aquilio, discipuli cum magistro, comparationem instituamus, ex eodem Tullio, *pro Caecina c.* 27. *Cum C. Aquilii prudentiam populus Romanus in cavendo, non in decipiendo perspexerit: qui juris civilis rationem nunquam ab aequitate sejunxerit: qui tot annos ingenium, laborem, fidem suam populo Romano promtam expositamque praebuerit: qui ita justus & bonus vir est, ut a natura, non disciplina, consultus esse videatur, ita peritus ac prudens, ut ex jure civili non scientia solum quaedam, verum etiam bonitas nata videatur.*

VIII. Vereor, de nostro Semone ne plus dixerim, quam alii sentiant, vel quidam commemorari velint: maxime illi, qui norunt, quam parci veteres in his titulis & encomiis fuerint; quodque Livio, ut Polybium laudaret, suffecerit, eum haudquaquam adspernandum auctorem dixisse. Nec tamen mihi tempero, quin memorabile augurium Ciceronis, qui tam multa, quae evenerunt, cecinit, ut vates, adjiciam, & pro mea tenuitate illustrem. Cum enim, pro statua, ei ponenda, coram Senatu oraret, *Serv. Sulpicii vitam multis praeclarisque monumentis ad omnem memoriam commendatam*, ait, *Semperque illius gravitatem, constantiam, fidem, praestantem in Rep. tuenda curam atque prudentiam, tum admirabilem ejus, & incredibilem, ac paene divinam, in legibus interpretandis, aequitate explicanda, scientiam, omnium mortalium fama celebratum iri*, praedixit, *Philipp. IX. c.* 5. Nec falsus augur fuit: cum enim tot viri praestantes, post longam noctem, sacro vate careant, Servius noster vivit in Pandectarum monumentis, ejusque memoria, a Poëtis, Historicis, O-

ratoribus, ac JCtis priscis & recentioribus posteritati narrata, canescet seclis innumerabilibus. Inter veteres Poëtas audiamus ingeniosissimum Manilium, qui Augusti tempore ita cecinit, *lib. IV. Astron. pag. m.* 86.

Hic etiam legum tabulas, & condita jura
Noverit, atque notis levibus pendentia verba.
Et licitum sciet, & vetitum quae poena sequatur,
Perpetuus populi privato in limine Praetor.
Non alio potius genitus sit Servius astro,
Qui leges potius posuit, quam jura retexit.

Laurentius Bonincontrius, Miniatensis astrologus, qui primus hunc Poëtam edidit & commentario interpretatus est, Servium Tullium regem hic intellexit; sed centies doctior Jos. Scaliger, operam se perditurum, existimabat, si pluribus probaret, Servium Sulpicium, juris antistitem, & Ciceronis familiarem, intelligi: is enim leges Decemvirales, Consulares & Tribunitias, aeneis *tabulis* ad perpetuitatem inscriptas, tum jura, a Praetoribus & JCtis *condita*, id est, composita, descripta, in ordinem cinnumque digesta, tanquam digitos suos noverat, & carmina callebat, in albo formularum *notis* proposita, id est siglis, quibus verbum unum aut plura exprimebantur, ut voce illa utitur Cic. *pro Muren. c. XI.* Alias vero notae non sunt literae, sed figurae quaedam, speciem literarum habentes, quales Tironem, Tullii libertum, invenisse, Eusebius scribit. vid. Cujac. *lib. XII. Obs.* 40. Idem perpetuus *Praetor*, in privato limine, fuit, non modo, quod vir bonus perpetuus est magistratus, ut Cicero Nasicae, *lib. IV. Tusc. c.* 23. & Horatius Lollii, non unius anni consulis, exemplo probant, *IV. Od.* 9. sed etiam, quia Praetor uno tantum anno, & quidem Kalen-

dis

dis Januariis edictum proponebat, cui Kalendae Januariae sequentes finem adferebant, Cicero, *lib. I. in Verr. c.* 42. Jurisconsulti vero, scientiam suam docentes, in *privato publicum negotium agunt*, ut ait, Seneca, *de Tranq. Anim. c.* 3. & de jure respondentes per omnem vitam sunt juris auctores & conditores; uti Plutarchus Scaevolam νομοδείκτην, *in Gracchis*, & Eutropius Ulpianum *juris conditorem* appellavit. Servii autem tanta fuit auctoritas, ut responsa ejus pro *lege* magis, quam ejus interpretatione haberentur: sic *ponere leges* etiam Horatius dixit, *I. Sat.* 3. ỷ. 105. Pulchrum hoc Manilii encomium confirmat Petronius, *Satyr. cap.* 137. ubi Jurisconsultum consummatissimum *Servii* nomine exprimit, sicut egregium & sanctum virum sub Catonis nomine significamus:

Jurisconsultus Paret, non paret habeto,
Atque esto, quicquid Servius & Labeo.

Par bene compositum, Servius cum Labeone: is enim in Grammaticam quoque & Dialecticam literasque altiores & antiquiores se penetraverat, Gellius, *lib. XIII. c.* 10. & plurimis scriptis fuit clarus, *l.* 2. §. 47. *D. de O. J.* Pacis decus incorrupta libertate, Tacitus vocavit, *lib. III. Ann. c.* 75. Tertius his accedat Plinius, *lib. XXVIII. Hist. nat. c.* 2. qui Servium nostrum *virum principem* vocat, quemadmodum Cicero, in *Bruto c.* 41. eum adeptum, ait, ut in *jure civili esset princeps*. Non minus magnifice Quintilianus, *lib. XI. Inst. Orat. c.* 1. Servium *Juris antistitem*, sicut Plinius Platonem *Sapientiae antistitem* dixit, *lib. VII. Hist. nat. c.* 30. Eundem Gellius, *lib. II. Noct. Attic. c.* 10. juris auctorem appellat: *Servius Sulpicius, juris civilis auctor*, uti Vellejus Paterculus, *lib. II. c.* 26. Q. Mucium, *divini humani-*

quae juris auctorem celebravit. Nondum etiam Mamertini tempore memoria Sulpicii erat deleta: nam in *Paneg. c.* 20. scribit: *Juris civilis scientia, quae Manlios, Scaevolas, Servios in amplissimum dignitatis gradum evexerit, libertorum artificium dicebatur.*

IX. Inter recentiores, qui Servii incredibilem ac pene divinam, in legibus interpretandis, scientiam celebrarunt, primas dabimus Gulielmo Budaeo, qui, seculi sui vere Servius Sulpicius, ut Gulielmus Zagarus, ad *l. lecta* ipsum vocat, plus ponderis habebit: nam ut de pictore, sculptore, fictore, nisi artifex, judicat, ita de Jureconsulto perfecto, non nisi Jurisperitus, omni litterarum genere exceltus. Is autem in *Annotat. ad D. l.* 2. *de O. J. pag.* 60. graviter exclamat: *Utinam vero tres nunc Servios haberemus, pro sexcentis illis Accursianis, id est, tres veros, justos, germanosque, &, ut ita dicam, majorum gentium JCtos, omnium disciplinarum politicarum cognitione instructos, pro spuriis & degeneribus, & consultorum nomen ementitis, illorum tamen jamdiu succidaneis!* Cujacius, parcus laudum praeco, praeterquam laudatissimorum, *Tom. V. Oper. p.* 577. scribit: *Ser. Sulpicius peritissimus conficiendarum definitionum, & ejus artis, quam qui tenent, eruditi appellantur.* Emundus Merillus, *lib. III. Obs. c.* 19. tres tantum inter paucos & raros, a Theodosio memoratos, praecipuae dignationis JCtos repertos, scribit, qui in tanto lucubrationum tristi pallore, plena juris civilis scientia ditati, soliditatem perfectae doctrinae receperint, Ser. Sulpicium, Salv. Julianum, & AEmilium Papinianum; sed quod addit, totidem diversis aetatum annis eos profecisse, Papinianum prima, Julianum extrema, & Servium media; id suavius, quam verius dicitur, & de Papiniano con-

tra-

trarium, in *Vita ejus c.* 3. de Juliano alii, *ad l.* 20. *D. de Fideicomm. libert.* ostenderunt. Minime autem huic principatui, rerum & verborum testimoniis firmato, officiunt encomia, aliis JCtis tributa, v. c. quod Cicero, *lib. I. de Orat c.* 37. M. Catonem, Porciae familiae principem, *juris civilis omnium peritissimum fuisse*, ait: Justinianus, in *l.* 3. §. 18. *C. de Vet. jur. enucl.* Julianum *omnium juris conditorum, qui olim fuerant, prudentissimum* vocat; Modestinus vero Scaevolam, Paulum & Ulpianum, *coryphaeos legum prudentum* appellat, *l.* 13 §. 2. *D. de Excusat.* Non etiam, quod Scipioni Gentili, ad Apuleji *Apolog. n.* 672. Paulus veterum Jurisperitorum *maximus*; Jacobo autem Gothofredo, *tom I. C. Th. pag.* 338. Cervidius Scaevola & Aemil. Papinianus omnium JCtorum *prudentissimi* videntur: fuerunt nempe hi viri vere magni, immo maximi, sua quisque aetate & tempore; fuerunt etiam posteriores quodammodo Servio majores, quod colophonem jurisprudentiae imposuerunt: omnes autem steterunt in humeris nostri gigantis, qui primus vidit & calcavit viam, divinitus sibi monstratam, qua ad artem juris iretur. Merito itaque Cellarius, in *diss. de Studiis Roman. litterar.* §. 19. Servium inter principes eruditionis instauratores, & eruditionis Romanae miracula collocat, cujus ingenio & industria jus civile, antea tenebrosum, luce Philosophiae & literarum humaniorum illustratum est. Forsan autem magna quorundam erit admiratio, aut indignatio, quod Tribonianus viri hujus, JCtorum principis & vere Romani, nullum nobis caput, in Pandectis, reliquum fecerit; cum omnia illius scripta acumen in definiendo, prudentiam in cavendo, & succi plenam doctrinam, a fontibus naturae, moribus gentium,

& gravitate Romana haustam, oluisse videantur. Hotmanus sane atrocia in eum convitia hacpropter evibravit, in *Antitribon. c. 12.* In elegante item Josephi Aurelii de Januario, advocati Neapolitani, Satyrico, quod *Remp. JCtorum* inscripsit, *pag* 421. *seqq.* Servii Sulpicii in Tribonianum exstat invectiva, luminibus orationis abunde referta; sed Cl. Schultingius jam satis illum, ex mandati finibus, & intentione Justiniani, absolvit, qui jus, quod in ipsis rerum obtinet argumentis, digeri praecepit, in oratione, Jurisprudentiae Antejust. adjecta, *Culpandusne sit Tribonianus, quod JCtorum, qui stante Rep. claruerunt, scripta suppresserit?*

CAPUT VII.

DE SCRIPTIS SERVII.

§. I. *Moriens reliquit volumina centum & octoginta; nec tamen aliorum scripta compilavit. Pomponius explicatur.* II. *Scriptis ejus similia nulla fuisse, quia ars artium in eo uno; cujus ope Jurisprudentiam in formam artis primus redegit.* III. *Scripsit ad LL. XII. Tabb. & libros duos ad Edictum, Bruto dedicatos.* IV. *Fragmentum ex libro ejus de Dotibus, apud Gellium, vindicatur a correctione, & Varro aliter, quam ab aliis, exponitur. Grotius, Freherus, Raevardus &c. notati.* V. *Jus Pontificium Sami docuit, & librum non unum de Sacris detestandis edidit, de quorum argumento quatuor sententiae excussae.* VI. *Ejus commentatio, Quamobrem mensa linquenda non sit, fuse illustratur.* VII. *In notatis Mucii, quam recte Scaevolam reprehenderit, quatuor speciminibus ostenditur. Tria opuscula, falso ipsi adscripta.*

§. I. Quicquid hactenus de toties celebrato, & laudibus paene in coelum evecto, Servii principatu dictum est, majorem lucem accipiet, si ejus Scripta & Auditores intueamur; dici enim de eo potest, quod de Isocrate suo, ait Quintilianus: non solum libri, optime illum scripsisse, sed & discipuli, optime docuisse testantur. Qui olim propensus fuerat ad discendum, is nunc natura impellebatur, ut prodesset quam plurimis, praesentibus & futuris, ad quos ejus monumenta erant perventura: Incredibile dictu est, hominem, qui sero ad juris mysteria accessit, & per omnem vitam occupatus fuit muneribus publicis, quique multum temporis clientibus & amicis dare debuit, reliquisse libros prope centum & octoginta, quorum magna pars Pomponii aetate exstabat, & manibus advocatorum, judicum ac studiosorum terebatur. Sic ille, in *l.* 2. §. 43. *D. de O. J. Hujus volumina complura exstant; reliquit autem prope centum & octoginta libros.* Volumen est plurium chartarum involutio, & nunc de integro opere; nunc de singulis operis libris, uno volumine finitis; nunc de partibus unius libri usurpatur. Hoc loco volumina a libris non differunt: plura autem Servius moriens reliquerat, quam Pomponii aevo exstabant. Volumina ergo sunt libri; sicut libri centum sunt centum volumina, *l.* 52. *D. de Legat.* 3. & duo paene millia librorum, ex quibus Pandectae sunt compositae, alibi a Justiniano volumina appellantur, in *l.* 2. §. 13. *C. de Vet. jur. enucl.* ipse Pomponius, Labeonem *quadringenta* volumina reliquisse, scribit, in §. 47. Quamvis autem praestantibus ingeniis nihil sit feracius, quae, disciplinis exculta, tempus recte dispensant, unusque Varro 490. libros conscripserit: sunt tamen,

men, qui Servium accusent, quod scripta magistrorum suorum compilaverit: alii civilius, eum, animi nimis grati impetu, malam gratiam iis retulisse, putant; quod plerasque eorum sententias in libros suos retulerit, eoque effecerit, ut illorum scripta minus frequentarentur. Fundus hujus accusationis est Pompon. *l.* 2. §. 42. *D. de O. J.* cujus verba sunt ista: *Mucii auditores fuerunt complures, sed praecipuae auctoritatis Aquilius Gallus, Balbus Lucilius, Sextus Papirius, Cajus Juventius. Ex quibus Gallum maximae auctoritatis apud populum fuisse, Servius dicit; omnes tamen hi a Servio Sulpicio nominantur. Alioquin per se eorum scripta non talia extant, ut ea ad omnes adpetant; denique nec versantur omnino scripta eorum inter manus hominum: sed Servius libros suos complevit, pro cujus scriptura ipsorum quoque memoria habetur.* Non opus est, varias lectiones, aut Criticorum correctiones loci hujus vitiati congeramus, quas Ill. Bynkershoek multo acumine, in *Praetermiss. pag.* 73. excussit. Sensus autem Pomponii planus videtur, scripta quaedam Mucii auditorum superesse, sed a paucis adpeti; immo integra illorum scripta omnino inter manus hominum non versari: Servium vero omnes nominasse, librosque suos *complevisse*, id est, ut Rupertus explicat, absolutiores & perfectiores publicasse; non vero, ut Feltmannus & alii, ex illorum scriptis libros suos auxisse. Addit: *per cujus scripta ipsorum quoque memoria habetur.* Ita Stephanus edidit, & in libris veteribus legi Muretus; etiam in suo MS. perspicue scribi, Bynkershoekius, Pomponii sospitator, affirmavit; Coccejus quoque, Ant. Faber & alii probarunt. Quamvis etiam, cum Codice Florentino, *pro cujus scriptura*; vel, cum Haloandro, *ex cujus scriptura*, legamus, minime tamen com-

compilatoris, aut meri descriptoris nota Servio sic recte inuretur, qui, cum totum jus civile in formam artis redigeret, quaedam, a Doctoribus suis curate tradita, animo grato laudavit; ingenui pudoris esse putans, profiteri, per quos profeceris. Enimvero si haec propria ejus laus fuit, auctore Cicerone, *lib. IV. Fam. ep.* 1. quod *doctissimos viros semper coluit*, quanto magis praeceptores suos sanctissimorum parentum loco habuisse videtur? Nec quicquam caussae erat, cur alienis plumis se exornaret, qui ipse, suis gazis abundans, habebat, quod aliis donare posset, &, ut Tibullus ait:

Et domino satis, & nimium furique, lupoque.

II. Magis vero nubeculae illae pellentur, si veram caussam investigabimus, cur Servii scripta luminibus aliorum offecerint: hanc vero a Cicerone petam, qui, in *Bruto c.* 42. paucis verbis rem omnem absolvit: *Ex scriptis ejus, quorum similia nulla sunt, perspici potest.* Et cur ita? quia literarum scientiam, & loquendi elegantiam adjunxerat Jurisprudentiae, ita ut proprietas verborum, sententiarum gravitas, & rerum opulentia ubivis eluceret; quaeque a ceteris obscure erant tradita, nunc flore orationis vestita, &, velut tabulae in bono lumine collocatae, ad legendum invitarent & demulcerent. Neque haec id effecissent, nisi tanto studio didicisset Dialecticam, disciplinam disciplinarum, quae, ut Augustinus ait, docet docere, docet discere. Inde recta partium dispositio, & justus ordo, quo singula quaeque locum teneant sortita decenter: inde vis argumentationis, rationum pondus, & aequitatis mensura, ne quid hiet, protuberet, aut declinet amussis: inde etiam definiendi & dividendi ratio, quae in omni doctrinarum genere explicatu prima est. Socrates

crates divisionis commode instituendae peritiam tanti fecit, apud Platonem, *in Phaedro*, ut profiteri solitus sit, eum pro Deo se habiturum, qui nosset rem universam in partes suas exacte recteque dividere. Sed, quod maximum est, ope hujus artis, Jurisprudentiam in ordinem artisque modum primus composuit Servius, id est, certis regulis & praeceptis descripsit, definivit & divisit. Neque enim ea, imbris instar, de coelo delapsa est; sed, ut in musicis modi & numeri, in geometria lineae, formae & intervalla, ita in hac variae caussarum figurae dispersae & dissipatae jacuerant hactenus. Alii saxa & materiam congesserant, Papirius *Leges Regias* in unum contulerat; Appius *legis actiones* scripserat; Sextus AElius Tripertita dederat, quae juris *incunabula* continebant; P. Mucius, & Brutus, & Manilius *fundaverant* jus civile, id est, fundamenta mediae Jurisprudentiae jecerant. Quinimo Q. AElius Tubero, disciplinas Stoicas & dialecticas probe edoctus, operis *lineamenta* jam duxerat: nam M. Cicero, in libro, qui inscriptus est, de Jure Civili in artem redigendo, apud Gellium, *lib. I. c.* 22. ait: *Nec vero scientia juris majoribus suis Q. AElius Tubero defuit, doctrina etiam superfuit.* Post hunc Q. Mucius, P. filius, Pontifex Max. *jus civile primus constituit, generatim illud in decem & octo libros redigendo*, hoc est, mediam Jurisprudentiam, summis ejus capitibus, vitandae confusionis gratia, distinctis, solidius firmavit. Scripsit etiam librum singularem, π. ὅρων, in quo Definitiones & regulas suas collegit, cujus fragmenta in Pandectis supersunt. Eidem quoque cautionem Mucianam debemus, & alia, ex quibus constat, eum Logices ignarum non fuisse. Vidit autem jam olim Eberlinus, *c.* 40. *de O. J.* & ipse,

ipse, capite superiore, ostendi, non tantos eum in arte illa progressus fecisse, ut rem dissolutam divisamque nosset conglutinare, & ratione quadam constringere, quam denique naturalem habuit Dialecticam indotatam & incomtam fuisse. Hinc Cicero Topica sua in gratiam Trebatii scripsit, & exemplis juridicis illustravit: idem quoque, nondum editis Servii libris, tam audenter affirmavit, neminem hactenus jus Civile in artem redegisse. Verum ut figulus, celerrima rotae & manus agitatione, molliorem argillam in mille formas transmutat, ita Servius, arte extrinsecus assumta, infinitas species, errantes & dispersas, in sedes suas digessit, ornate diposuit, & singulas perite definivit; unde, summo merito, & per excellentiam, *Juris Civilis auctor* vocatur, apud Gellium, *lib. II. c.* 10. Cetera vero, quae dies mutat, successoribus suis supplenda reliquit: nam, ut Grotius ait, *Proleg. de J. B. & P. n.* 30. *Illa, quae ex constituto veniunt, cum & mutentur saepe, & alibi alia sint, extra artem posita sunt, ut aliae rerum singularium praeceptiones.*

III. Ut autem Servius omnem partem operis in singulis materiis recte fundaret, a legibus Regiis, XII. Tabulis, & Praetorum edictis initium duxisse videtur. Gellius enim, *lib. IV. c.* 3. refert, Servium Sulpicium, in libro, quem de Dotibus conscripsit, pellicem definivisse, probrosam feminam, quae juncta consuetaque esset, cum eo, in cujus manu mancipioque alia, matrimonii caussa, foret, idque antiquissima Numae lege ostendi: *Pellex asam Junonis ne tagito.* Quam diligens idem fuerit in XII. Tabulis explicandis, ad quas describendas gentilis ejus, Ser. Sulpicius, cum collegis, olim Athenas missus fuerat, vel inde liquet, quod ab eo habemus,

mus, quid sit *Vindicia*, *Sarcire*, *Pedem struere*, *Noxa*, & *Sanates*, apud Festum; ejusque auctoritate Cajum idcirco usum esse, lib. V. ad XII. Tabb. in his *l.* 237. *D. de V. S.* verbis: *idque etiam Servius animadvertit*, recte Cujacius notavit, *lib. X. Obs. c.* 26. licet duas abnutivas male retulerit ad legem de rebus litigiosis, de quibus Cajus, lib. VI. sequente, egisse videtur, *l. ult. D. de Litigios.* De libris ejus ad Edictum Praetoris, aperte scribit Pomponius, in *l.* 2. §. 44. *D. de O. J. Servius duos libros ad Brutum, perquam brevissimos, ad Edictum subscriptos, reliquit.* Meminit etiam Ulpianus, in *l.* 5. §. 1. *D. de Instit. act. Servius, libro primo ad Brutum, ait.* Quomodo autem inscriptio hujus Opusculi accipienda sit, non consentiunt viri docti. Quidam, *Servius ad Brutum*, explicant, ut Pomponius ad Mucium, Ulpianus ad Sabinum &c. quasi Servius M. Junii Bruti, viri illius Praetorii & principis, qui cum Scaevola & Manilio mediam Jurisprudentiam fundavit, libros *de Jure civili* commentario uberiores reddiderit, quorum Cicero, *lib. II. de Orat. c.* 55. pro *Cluent. c.* 51. & Pomponius, in *l.* 2. §. 39. *D. de O. J.* meminere. Sed quia libri hi *ad Edictum* subscripti dicuntur, jus Praetorium autem toto coelo differt a jure civili, verisimilius putem, M. Junio Bruto juniori, Servii aequali, & Caesaris interfectori, libros hos nuncupatos esse: nam & Cicero libros de Finibus, Tusculanas, de Natura Deorum, Oratorem & Paradoxa eidem Bruto, viro eruditissimo, dicavit; quemadmodum Varro libros IV. V. & VI. de lingua Latina ad Ciceronem, Cicero Academicas quaestiones ad M. Varronem, Catullus ad Corn. Nepotem, Ofilius ad Atticum sua inscripserunt; & Scaurus ad Fufidium, non

non JCtum, Atilicini aequalem, uti Cujac. *lib. I. Obs. c 9.* putavit, sed antiquiorem illum, cujus Cicero meminit, tres libros de vita sua scripsit, auctore Plinio, *lib. XXXIII. c.* 1. Alius fuit M. Brutus, hujus pater, Dux Lepidi, a Pompejo occisus: alius Decimus Brutus, Caesaris partibus adhaerens, qui Massiliam mari oppugnavit: neuter vero a laude eruditionis fuit celebratus. Omnes autem a Junio Bruto, qui, ante annos prope quingentos, dominatu regio Rempublicam liberarat, originem se ducere jactabant, ac Cicero, in *Bruto c.* 14. *nobilitatis* eorum principem vocat, quem absque virili stirpe periisse, scribit Dionysius. Cur autem Servius Edicta Praetorum collegerit & explicuerit, ejus rei hanc puto caussam esse, quod ea, propter aequitatem insignem, & honorem Magistratus, non modicam habebant auctoritatem, &, tacito populi consensu, in foro erant recepta. Hinc Cicero, *lib. II. de Invent. c.* 22. *Consuetudinis jus esse putatur id, quod, voluntate omnium, sine lege, vetustas approbarit; in ea autem jura sunt quaedam ipsa jam certa, propter vetustatem; quo in genere & alia sunt multa, & eorum multo maxima pars, quae Praetores edicere consuerunt.* Adhaec certius factum erat jus Praetorium, postquam SCto, A. U. C. DLXXXV. & centum annis post, A. U. C. DCLXXXVI. lege Cornelia Tribunicia cautum esset, *uti Praetores ex Edictis suis perpetuis jus dicerent*, id est, ut Edicta decessorum translatitia, vel sua, aut capita nova, priscis adjecta, per integrum annum servarent, nec, in gratiam vel odium certorum hominum, ab iis deflecterent, Dio Cass. *lib.* 36. & Reines. *cl. IV. Inscr.* 2. Deficiebat autem collectio horum Edictorum, quam Servius noster, in gratiam Bruti, id forte rogan-

tis, breviſſimis libris, non diu poſt latam legem Corneliam, quo tempore is maxime florebat, primus inſtituiſſe videtur; eaque tam utilis & grata fuit, ut pueri, qui ante a XII. Tabb. in ſcholis auſpicabantur, nunc Edicta Praetorum diſcerent, ut carmen neceſſarium: Sic enim intelligo Ciceronem, *lib. I. de LL. c. 5. a Praetoris Edicto, plerique nunc, non a XII. tabulis, ut ſuperiores, hauriendam juris diſciplinam putant.* & *lib. II. de LL. c.* 23. *Diſcebamus pueri XII. ut carmen neceſſarium, quas jam nemo diſcit.*

IV. Scripſit praeterea Servius *de Dotibus* librum ſingularem, cujus particulam Gellius nobis ſervavit, *lib. IV. Noct. Att. c.* 4. quod integrum adſcribo, ut illuſtrem: *Sponſalia in ea parte Italiae, quae Latium appellatur, hoc more atque jure ſolita fieri, ſcripſit Servius Sulpicius, in libro, quem ſcripſit de Dotibus:* „ *Qui uxorem*, inquit, *ducturus erat, „ ab eo, unde ducenda erat, ſtipulabatur, eam in matrimonium ductum iri: qui daturus erat, itidem „ ſpondebat daturum. Is contractus ſtipulationum „ ſponſionumque dicebatur ſponſalia, tum, quae promiſſa „ erat, ſponſa appellabatur, qui ſpoſponderat ducturum, „ ſponſus. Sed ſi poſt eas ſtipulationes uxor non dabatur, aut non ducebatur, qui ſtipulabatur, ex ſponſu agebat. Judices cognoſcebant. Judex, quamobrem data „ acceptave non eſſet uxor, quaerebat: ſi nihil juſtae „ cauſſae videbatur, litem pecunia aeſtimabat: quantique interfuerat, eam uxorem accipi aut dari, eum, „ qui ſpoſponderat, aut qui ſtipulatus erat, condemnabat.* „ *Hoc jus ſponſaliorum obſervatum dicit Servius ad id tempus, quo civitas univerſo Latio, lege Julia, data eſt. Haec eadem Neratius ſcripſit, in libro, quem de Nuptiis compoſuit.* In verbis Servii prioribus ul-

cus

cus aliquod latere, Joh. Fridericus & Jacobus Gronovius viderunt: nec enim, qui uxorem ducturus erat, a semet ipso stipulari poterat, eam ductum iri; legerunt igitur: *Qui uxorem daturus erat, ab eo, unde ducenda erat, stipulabatur, eam in matrimonium ductum iri; cui daturus erat, idem spondebat.* Sed, praeter Codices MStos, varia morantur, quominus calculum iis adjiciam: nam, primo, exempla sponsalium, apud Plautum & Terentium, postulant, ut initium mutuae stipulationis fiat a proco, qui uxorem ducturus erat. vid. Plaut. *Curcul. act. V. sc.* 2. ℣. 74. *Trinum. act. V. sc.* 2. ℣. 33. Terent. *Andr. act. I. sc.* 1. ℣. 75. Deinde voces, *ab eo, unde ducenda erat*, non notant eum, qui ducturus erat, sed patrem, ex cujus manu & potestate domum abducenda erat; uti Terentius, *prol. Eun.* ℣. 11. Cicero, *lib. VII. Epist.* 11. & Cato apud Gellium, *lib. XIV. c.* 9 reum appellant, eum, *unde petitur.* Praeterea verba, quae statim sequuntur: *itidem spondebat*, & *contractus stipulationum sponsionumque*, sponsionem praecedentem requirunt. Volui aliquando, juvenili ausu, duabus vocibus adjectis, scribere: *Qui uxorem ducturus erat, ab eo, unde ducenda erat, stipulabatur eam in matrimonium*, & spondebat, *ductum iri; qui daturus erat, itidem spondebat, daturum:* sed quia vereor, ne quis urgeat, mentionem proci, mutuam repromissionem praecessisse, aut stipulationem pendere ex negotio contracto; Ciceronem item aliosque dixisse, *in matrimonium ducere*, pro in domum deducere: alio nunc me vertam, &, sine mutatione textus, rem explanabo. Stipulari namque (ut multa deponentia alia, a Vossio, *lib. III. de Analog. c* 6. collecta) tam passivam, quam activam habet significationem, neque is tantum stipulatur, qui interrogat, sed etiam qui interrogatus

spondet & promittit, ut Priscianus, *lib. VIII. pag.* 794. Plauti, Livii & Suetonii auctoritate, ex *lib. IV. Praetor.* confirmavit: *Laetoria, quae vetat, minorem annis XXV. stipulari*, id est, ἐπερωτᾶσθαι. Sensus hoc modo apertus erit: Is, qui uxorem ducturus erat, post conventam conditionem arrasque datas, non ab ipsa, sed a patre, qui filiam suam, vel a tutore sexus, qui pupillam viripotentem collocaret, interrogabatur, an promitteret, se pactam in matrimonium ducturum; quod si fecisset, illi itidem interroganti respondebant, se daturos esse, &, his interpositis stipulationibus, sponsus & sponsa dicebantur. Huc alludit Ulpianus, *l.* 2. *D. de Sponsal. Moris fuit veteribus, stipulari & spondere sibi uxores futuras.* Arnob. *lib. IV. Adv. gent. Habent speratas, habent pactas, habent, interpositis stipulationibus, sponsas.* Et Servius, ad *lib. X. Aeneid.* ℣. 79. *Spondebant, se consentire in jura matrimonii, & fidejussores dabant, unde & admissum est, sponsum & sponsam ut dicamus, a spondendo:* recte! non vero a Graeco sermone, quod σπονδὰς facerent, interpositis rebus divinis, ut ait Verrius, apud Festum. Conjugii sponsores habes, apud Ovidium, *Heroid. epist. II.* ℣. 34. & *XVI. epist.* ℣. 114. Quod si ergo sponsa erat pacta, nulla fuit actio, sed, *inito contractu stipulationum sponsionumque*, actio ex sponsu dabatur. Haec autem verba primum adversus Grotium notari velim, qui, *lib. II. de J. B. & P. c.* 12. §. 7. actus aliis utiles, beneficos, contractus esse negavit, ob *l.* 19. *D. de V. S.* Sed contra *l.* 9. §. 3. *D. de Reb. cred. l.* 3. §. 11. *D. de Pecul. l.* 52. *l.* 83. *pr. D. de V. O.* Caesar etiam Costa, *lib. I. Ambiguit. c.* 4. Labittus, *Usu Ind. c.* 1. §. 6. & Galvanus, de *Usufr. c.* 16. *n.* 9. pridem observarunt, Labeonem in *l.* 19. non explicare, quid sit

sit contractus, sed quid differat *agere*, *contrahere & gerere*, in Edicto, *l.* 7. *D. de Minoribus*, quae ex eodem *lib. XI. ad Edictum* petita est. Quod si Hugo dixisset, beneficos meros, ex quibus mutuae obligationes nullae nascuntur, in sensu stricto, contractus non esse, juvaretur per *l.* 10. *D. de V. S.* Si vero contractus, lato significatu, pro caussa accipitur, ex qua obligamur, omnem obligationem pro contractu haberi, notum est ex *l.* 20. *D. de Judic.* ideoque, quas Hermogenianus *obligationes* vocat, in *l.* 5. *D. de Just. & jur.* eas Justinianus *contractus* appellavit, §. 2. *Inst. de Jure nat. gent.* Ex eodem Sulpicio, duas stipulationes ad ultro citroque obligandum memorante, refellitur Marqu. Freheri paradoxum, *lib. I. Verif. c.* 6. nullos dari contractus unilaterales: at Epidicus Plautinus ad quem provocat, *Act. I. sc.* 1. ℣. 6. coenam ultro pollicetur; Thespiro accipit, spondendo, se venturum: alibi vero Simo ait, in *Pseud. Act. IV. sc.* 6. ℣. 14. *Nullum periculum est, quod sciam, stipularier.* Porro quod Servius ait, alteram partem, cui fides data non servaretur, *ex sponsu* egisse, praeter Ulpianum, in *l.* 19. §. 2. *D. de Aedilit. edict.* & Paulum, in *l.* 7. *D. de V. S.* illustrat Cicero, *pro Caecina c.* 3. *Si quis quod spospondit, qua in re verbo se uno obligavit, id non facit maturo judicio, sine ulla religione judicis condemnatur.* & Ovidius, *lib. I. Amor. eleg.* 13. ℣. 19.

Atque eadem sponsum consulti ante atria mittis;
Unius ut verbi grandia damna ferat.

Ab uno enim verbo, *spondeo*, quod sua sponte dicit rogatus, ipso jure, civilis oriebatur obligatio; inde *sponsio* & *sponsus*, ut *stipulatum* dicimus pro stipulatione, *transactum* pro transactione, *comperendinatum*, pro comperendinatione, & *promissum* pro promissione.

ne. Meminit ejusdem actionis ex sponsu Varro, *lib. V. de LL.* loco elegante, sed obscuro, unde tamen lucem Servio, & illi vicissim ex hoc, petemus. *Qui spesponderat*, inquit, *filiam despondisse dicebatur, quod de sponte ejus, id est, voluntate exierat: Non enim si volebat, dabat, quod sponsu erat alligatus: nam in comoediis vides dici: Sponden' tuam gnatam filio uxorem meo? quod tum & Praetorium jus ad legem, & Censorium judicium ad aequum aestimabatur.* Raevardus *lib. II. Varior. c. 5.* legit. *Non enim, si nolebat, dabat*, & tamen explicat, patrem, licet noluerit, nec obligandi animum habuerit, tamen dedisse filiam, quod juris civilis rigore erat obligatus; sed praetorio jure, ad legem aestimato, hoc est, viva voce legi mutae accomodato, eum absolutum, si jocandi caussa spospondisset. Econtrario Cl. Noodt. in *Julio Paulo c. XI.* & *de Forma emend. dol. mal. c. 6.* retinet, *si volebat*; & ita interpretatur: qui gnatam suam desponderat, jure civili olim ex sponsu fuisse alligatum, sine discrimine, utrum serio respondisset, an per jocum. Idemque jus durum Praetorem fuisse secutum, data actione & judice, qui sine religione sponsorem condemnaret; donec Gallus Aquilius de dolo malo formulas introduxerit; ex quibus obligatio, per jocum contracta, opposita doli mali exceptione, elidi potuerit. Juvare hanc explicationem videntur sequentia Varronis verba, si de effectu exceptionis accipiantur: *Ut non spondet ille statim, qui dixit, spondeo, si jocandi caussa dixit: neque agi cum eo potest ex sponsu: ita quisquis dicit, in tragoedia: Meministine, te despondere mihi gnatam tuam? quod sine sponte sua dixit, cum eo agi non potest ex sponsu.* Ego vero neutri illorum addictus; non sequor Raevardum; quia Varro duo tempora discernit;

scernit; ut vel ex verbis, *tum aestimabatur*, cognoscimus. Quum veteres comoediae habebantur, Praetoris necdum ea auctoritas erat, ut aequitatem, contra juris rigorem, solutius sequeretur; sed Censorium jus ad aequum & ea, quae ad bonos mores pertinerent, aestimabatur, uti animadversiones & notae ostendunt, apud Gellium, *lib. IV. c.* 12. *&* 20. & *lib. VII. c.* 22. Sensim vero Praetoris regnum judiciale, aucto honore, in tantum crevit, ut non adjuvandi tantum, vel supplendi, sed corrigendi etiam juris civilis gratia, edicta proponeret, & tunc parenti, qui, jocandi caussa, filiam spospondisset, dabat exceptionem; licet, in aliis negotiis, stipulationes stricta interpretatione regi, voluerit, *l.* 99. *D. de V. O. l.* 44. *D. de Fidejuss.* Non etiam assentior Cl. Noodtio, qui jus illud aequius, demum Galli Aquilii edicto, tribuendum existimat. Quamvis enim Varro octogesimo & octavo aetatis anno adhuc libros scripserit, ac prope nonagenarius A. U. DCCXXVII. diem supremum obierit, Aquilii Praetoris vero edictum A. U. DCLXXXVII. sit propositum, cujus celeberrimi tenor Varroni non potuit esse ignotus: tempus tamen Tragoediae, quod is ab alio Comoediarum vetustiore distinguit, si non antiquius, certe non recentius eo esse potuit, quo civitas universo Latio lege Julia fuit concessa, nimirum A. U. DCLXIII. tunc enim jus sponsalitium urbanum cum Latinis fuit communicatum, ne ex sponsu ageretur. An vero antiquissimis temporibus in Urbe idem jus, quod in Latio obtinuerit, incertum est. Anastas. Germonius *lib. II. Animadvers. c.* 7. urget, *moris fuisse veteribus*, in *l.* 2. *D. de Spons.* Sed Alb. Gentilis, *lib. II. de Nupt. c.* 2. veteres exponit Latinos; Sigonius etiam, *lib. I. de Antiq. jur. Ital. c.* 4. morem isthunc ad Italiae partem, quae

Latium appellatur, restringit; nec novum est, ut alio jure Latii municipia, alio Romani uterentur, uti ex Cicerone pro *Balbo c.* 8. & *pro Cluent. c.* 15. constat, & Jacob. Perizonius in diss. *de Lege Voconia*, atque Corradinus *lib. I. Vet. Latii c.* 10. ostenderunt. Quod si etiam aliquis, Varronis auctoritate, contendat, Romae idem jus olim fuisse, citius tamen, & dudum ante legem Juliam, id fuit obliteratum, cum repudii remittendi licentia, Terentii tempore, jam invaluerit, *Phorm. Act. IV. sc.* 3. ℣. 72. *& V. sc.* 7. ℣. 35. magis vero sequenti aevo & corruptis Servii temporibus, Cicer. *IV. Att. ep.* 4. & Sueton. *Aug. c.* 62. quandoquidem ipsa divortia turpia non erant, &, quasi per ludibrium, conjugia promittebantur, contrahebantur, & dissolvebantur. Veteres quidem Romani, in palliatis Comoediis, non immemores fuisse videntur Atheniensium; ut sponsalia essent firma, eorumque violatores pro contemtoribus religionis haberentur, ob sacrificium, in sponsalibus usitatum, de quo Pollux, *lib. III. c.* 3. & Meurs. *lib. II. Them. Att. c.* 31. Neque latebat ipsos factum civis Messenii, qui cum ex sponsu ageret adversus Aristodemum, quod in illam, quae sibi desponsa, suum esset jus omne, parum profecisse dicitur, apud Pausaniam, *lib. IV. c.* 9. Apud Latinos, nulla dabatur actio in corpus sponsi sponsaeve, sed succedanea in id quod interest. Romae denique honestiores, pignoris loco, arras quidem & annulum pronubum dabant; ac, praeter tabularum nuptialium signatores, & auspices adhibitos, ipsa sponsa nonnunquam jurejurando se obligabat; & sponsus saepe maritus, ac sponsa uxor dicebatur; at consponsiones inter parentes puellae & adolescentis, suo, non liberorum nomine, factae, non ita, ut in La-

tio,

tio, erant usitatae, nec, si contractae, tenebant filios non adstipulantes, neque ipsos promittentes obligabant, ad id, quod interest, cum ne poena quidem conventionalis admissa sit, quod, *Libera matrimonia esse, antiquitus placuisse*, Alexander rescribit, in *l.* 2. *C. de Inut. stip.* & Panegyris Plautina, *Sticho I.* 2. *v.* 83.

Stultitia est, pater, venatum ducere, invitas canes:
Hostis est uxor, invita quae ad virum nuptum datur.

Quod si ergo ne feriae quidem sponsalitiae stipulationes ex A. U. DCLXIII. actionem ex sponsu pepererunt matrimonii candidatis, ad id, quod sua interesset, quanto minus sponsalia, jocandi animo interposita, per exceptionem doli, ex edicto Aquilii Galli demum, infirmanda fuerunt? quum rigor ille legis citius exceptionem admiserit valde naturalem, nisi, ex impossibili conditione adjecta, aliisve circumstantiis, appareret serium contrahendi animum abfuisse: recta namque ratio vetat, ex stipulatione, per jocum, vel demonstrandi intellectus caussa, interposita, ullam nasci obligationem, ut Paulus ait, in *l.* 3. §. 2. *D. de O. & A* & ipsa res in se dolum habet: cum enim quis petit ex ea stipulatione, hoc ipso dolo facit, quod petit, *l.* 36. *D. de V. O.* Denique Aquilius doli *Judicium* proposuit, everriculum malitiarum omnium, Cicero *lib. III. de Nat. Deor. c.* 30. & *lib. III. de Offic. c.* 14. ubi *formulas de dolo* appellavit. Sed doli mali exceptio, licet formula concipiatur, & ab eo promissa sit, antiquior esse videtur, *l.* 4. §. 33. *D. de Doli mali & met. exc. Inter eas Praetorias exceptiones, quibus multae excluduntur actiones*, ut Cicero ait, *lib. II. de Invent. c.* 19. Ipse Plautus, *Ni dolo malo instipulatus sis*,

Rudente act. V. sc. 3. ✝. 25. & Ballio miratur, *Pseud. IV.* 7. ✝. 126.

Auferatur id praemium a me, quod promisi per jocum?
Si. *De improbis viris auferri praemium & praedam, decet.*

Supereſt ad poſtrema Gellii verba quaedam moneamus: *Haec eadem Neratius ſcripſit, in libro, quem de Nuptiis compoſuit.* Nulla in Pandectis eſt memoria hujus libri, nullibi etiam Neratius, juris noſtri auctor, in *tit. D. de Ritu Nupt.* ab aliis laudatur; ſed, ubi de jure dotium agitur, eum ad partes vocari video, in *l.* 5. §. 6. & 8. *l.* 20. *D. de Jur. dot.* Idem vero, *lib. II.* Membranarum, in *l.* 8. *D. de Condict. cauſ. dat.* aliud fragmentum, ex Servii *de Dotibus* libro, laudat: forſan & Labeo eo reſpexit, in *l.* 79. *D. de Jure dot.* non vero in *l.* 6. *D. de Dot. praeleg.*

V. Addamus jam, quod Servius non juris privati modo, quod circa meum & tuum verſatur, ſed etiam juris publici fuerit peritus, quod in ſacris, ſacerdotibus & magiſtratibus conſiſtit. Aliorum vix unus, hoc tempore, juris univerſi ſcientiam complectebatur, & *pontificium, quod eſt conjunctum, nemo diſcit*, indignatur Craſſus, apud Ciceron. *lib. III. de Orat. c.* 33. Servius vero crebro narrantem audiverat Q. Mucium Scaevolam, ſe ex patre, P. Mucio, audiviſſe, pontificem neminem bonum eſſe, niſi qui jus civile cognoſſet, quod cum religione conjunctum eſt, *lib. II. de LL. c.* 19. tantam ergo juris divini, & humani cognationem eſſe, ſtatuit, nemo ut poſſet dici Juriſconſultus, niſi qui juris pontificii notitiam ſibi comparaſſet; de ſacris, votis, feriis, ſepulchris, & ſi quod hujusmodi eſt. Sic T. Manlius Torquatus, *juris civilis & ſacrorum*

Max,

pontificalium peritissimus, vocatur a Valerio Max. *lib. V. c.* 8. *n.* 3. Vellejus Paterculus, *lib. II. c.* 26. Q. Mucium, *divini humanique juris auctorem*, appellat, & Capito, *divini & humani juris sciens*, dicitur Tacito, *lib. III. Ann. c.* 70. Servius autem Sulpicius tantos in jure sacrorum progressus fecerat, ut alios etiam illud docuerit ore, & scriptis illustraverit? Prioris auctorem habeo Tullium, *de Clar. Orat. c.* 42. ubi Brutus: *Audivi Servium nuper studiose & frequenter Sami, cum ex eo jus nostrum Pontificium, qua ex parte cum jure civili conjunctum esset, vellem cognoscere.* Samus fuit nobilissima Joniae urbs, & metropolis insulae cognominis, quae etiam Cephallenia, & Epirus nigra vocatur; in qua adolescens habitavit Epicurus; & Cicero, ejusque frater Quintus fuisse leguntur. Corasius ad *l.* 2. §. 43. *de O. J.* Servium putat, se huc contulisse, bello civili increbescente, &, more Graecorum, scholas de Pontificio jure instituisse, quo tanti mali solatia a studiis peteret. Melior autem est Corradi conjectura, quod Servius & Brutus, ex Asia decedentes, simul Samum venerint; vel alter decedens, alter in Asiam proficiscens, obvii sibi sint facti & ita collocuti. Res ab eo pendet, quando Cicero librum istum scripserit; quia Brutus ait, se *nuper* Servium audivisse. Eodem autem anno DCCVIII. quo Servius Graeciae, & Brutus Galliae Cisalpinae praefecti erant, liber ille, *de Claris Oratoribus*, Corrado & Fabricio scriptus videtur, Catone adhuc vivente; quamvis prooemium annum sequentem redoleat, cum Tullia decesserat. Quicquid ejus est, mihi constat, Corasium falli, & Brutum his verbis solide firmare, quod dictum erat, Servium in juris scientia praestare omnibus; quia tantam juris pontificii peritiam

in

in eo erat expertus, quod Cicero *abſconditum* vocavit, *pro Domo ſua c.* 54. Ejusdem pontificii juris partem difficillimam, *de Sacris deteſtandis*, libro non uno, Servius explicuit, cujus operis memoriam ſoli Gellio debemus, *lib. VI. Noct. Att. c.* 12. *Servius*, inquit, *Sulpicius, vir aetatis ſuae doctiſſimus, in libro*, de Sacris deteſtandis, *ſecundo, qua ratione adductus, teſtamentum verbum eſſe duplex, ſcripſerit, non reperio.* Ita veteres excuſi & calamo exarati codices Gelliani; quorum fidem Guil. Grotius, *de Vit. JCt. lib. I. c.* 10. frigida ratione, dubiam reddere voluit, quod etymologia teſtamenti, ibidem relata, magis ad libros, *de Teſtamentis*, quos vulgati Codices Gellii praeferunt, pertinere videatur. At idem Gellius, *lib. XV. c.* 27. ſacrorum deteſtationem & teſtamenta conjungit, quia ſacra hereditatis teſtamentariae, incommoda erant appendix, & deteſtatio eſt denunciatio, facta teſtatione: deteſtatum, eſt, teſtibus adhibitis, praeſenti vel abſenti valde denunciatum, *l.* 39. §. 2. *l.* 40. *l.* 238. §. 1. *D. de V. S.* praepoſitio enim, *de*, auget, ut plus ſit, quam teſtatum, ut in voce *depoſitum*, Ulpianus, *l.* 1. *pr. D. Depoſ.* in *deprecor* Gellius, *lib. VI. c.* 16. in aliis Feſtus, Donatus & Servius obſervarunt. Sed quia *deteſtor* aureae Latinitatis ſcriptoribus idem quoque notat, quod averto, amolior, execror, hinc non una omnium ſententia eſt, quid ſit ſacra deteſtari. Joſephus Scaliger ad Feſtum, voce *puri*, & Ant. Clar. Sylvius *ad LL. Reg. c.* 21. id referunt ad peremtionem ſacrorum privatorum, quae ſolennibus verbis, calatis comitiis, celebranda fuerit, quod, ſine populi voluntate, nihil ſacrum religione liberari poſſet. Sed, quia veteres Romani ſacrorum in gentibus vel familiis retinendorum, quam perimendorum fue-

fuerunt studiosiores, & ritus sacraque illa, licet onerosa, perpetua manere, non vero interire, voluerunt, auctore Cicerone, pro *Muren. c.* 12. & *lib. II. de LL. c.* 8. 9. 19. verisimilior est altera Cujacii, *ad d. l.* 39. *&* 238. Merillii, *lib. I. Variant. c.* 53. Osii Aurelii, *Dispunct.* 53. Jac. Gothofredi, *not. ad Tab. XI.* Gravinae, *lib. II. Orig. n.* 77. & Graevii, *in Praefat. ad tom. I. Thes. pag.* 18. *& tom. V. pag.* 5. sententia, publice calatis comitiis, quae pro Pontificum collegio habebantur, heredi aut legatario partiario, adhibitis testibus, denuntiatum fuisse, ut sacra gentilitia susciperent, quae Pontificum auctoritate cum hereditate erant conjuncta, Cicero, *II. de LL. c.* 18. *seqq.* Verum quia heredes ipsa aditione satis ligati erant, ut peculiari denuntiatione apud populum non esset opus, hinc tertia explicatio est Onuphrii Panvinii, *de Civit. Rom. lib. I. c.* 8. Gruchii, *de Comit. Rom. lib. III. c.* 2. & Gutherii, *de Vet. Jure Pontif. lib. II. c.* 6. sacrorum detestationem omnem esse consecrationem, quam publice in concione populi, & approbantibus annitentibusque Pontificibus, solenniter & religiose fieri oportebat; quod, vi legis Papiriae & Carbonianae, injussu populi consecrare non licebat, ne quid peregrinae superstitionis in Urbem importaretur. Cicero, *pro Domo c.* 48. 49. *& II. de LL. c.* 8. *l.* 6. *D. de Rer. divis.* quodque privati suae religionis caussa dedicabant Deo, id Pontifices Romanos non existimasse sacrum, Aelius Gallus scribit apud Festum, in *Sacer.* Atque horum sententiam, licet a Cel. Graevio repudiatam, novis argumentis fulcire studuit Cl. Schwarzius, singulari exercitatione academica, in qua simul omnes consecrationis ritus, foculum, & obtestationem tibicinis, ex tabula aenea, apud Montefalcon. *tom II. Supplem. Antiquit.*

tiquit. pag. 68. erudite illustravit. Ampl. denique Bynkershoek. in Opusc. *de Relig. Peregr. pag.* 240. proclivior est, ut per sacra detestanda impia intelligamus, ut vota detestanda pro impiis, Tacitus, *lib. I. Hist. c.* 50. dixit. Quamcumque autem harum opinionum sequamur, ad nostram detestationem sacrorum capita, ex *tit. D. de V. S.* supra laudatâ, vix referri possunt, quia *l.* 39. ut inscriptio suadet, ad Edictum aliquod Praetoris, vix autem ad illud, Ex quibus caussis majores, referendum est, uti Cujacius, *arg. l.* 31. *D. Ex quib. caus.* quae eandem habet inscriptionem, existimavit: at *l.* 40. ad edictum Vi bonorum raptorum, secundum *l.* 2. §. 1. *D. de Vi bon. rapt* & *l.* 1. §. 7. *D. Quod vi aut clam.* pertinet, idque Cujacius monuit, ad *Paul: lib. V. tit.* 6. §. 3. an vero Cajus, lib. V. ad LL. XII. Tabb. in *l.* 238. §. 1. *D. de V. S.* detestationem sacrorum explicaverit, uti Jac. Gothofredus existimat, vel ideò dubitari posset, quia Cicero, *lib. II. de LL. c.* 21. scribit, sacra cum pecunia, Pontificum auctoritate, at nulla lege, conjuncta fuisse. Illud vero ex illis legibus constare videtur, detestationem, in antiquo & juris significatu, denuntiationem fuisse, testibus adhibitis factam. Servius quoque Patricius de sacris gentium & familiarum patriciarum, sive conservandis, sive constituendis, forsan fuit sollicitus: qualia gens Julia Veneris, Nautia Palladis, Aurelia Solis, Potitia & Pinaria Herculis, anniversaria habuit; unde Sacrificiorum & sacerdotiorum gentiliciorum Dionysius; Sacrariorum gentis Juliae & Flaviae Tacitus & Statius; ac Feriarum familiarum Macrobius meminere.

VI. Sic ergo Servius praeivit Atejo Capitoni, ut *de Jure Pontificio*; Trebatio, ut *de Religionibus*; Masurio Sabino, ut *de Ingitamentis* scriberent,

sed

fed ipfé quoque juris augurii fe peritiffimum oftendit, dum auguribus quaeftionem, ab ipfa fuperftitione dictatam, cur menfa linquenda non fit, expofuit, tefte Plinio, *lib. XXVIII. Hift. Nat. c. 2. Servii Sulpicii, principis viri, commentatio eft, Quamobrem menfa linquenda non fit: nondum enim plures, quam convivae, numerabantur. Nam fternutamento revocari ferculum menfamve, fi non poftea guftetur aliquid, inter diras habetur, aut omnino non effe* (edere) *Haec inftituere illi, qui omnibus negotiis horisque intereffe crediderunt deos, & ideo placatos etiam vitiis noftris reliquerunt.* Apud Plutarchum in *Quaeft.* 64. & in *Sympofiacis lib. VII. Probl.* 4. diverfa quaeftio proponitur, & a fuperftitione vindicatur, cur femper aliquid in menfa reliquendum fit: Servius autem expofuit, cur menfa non fit linquenda, ut Virgilius *lib. III. Aeneid.* ỳ. 213.

— *Menfasque metu liquere priores.*

Sed quid eft, *linquere menfam?* Scaliger, *ad Feftum*, menfas facras intelligit, quae in aedibus facris, ex jure Papiriano, ararum vicem obtinebant; proindeque ex Servii meditatione defumpta putat, quae Feftus habet: *Migrare, menfa, quod legibus ejus facra effet, deisque templi pofita, inaufpicatum apud antiquos habetur, cum fequitur fua migrantem poena.* Dalechampius vero, *ad Plinium*, menfam accipit quadram, cui obfonium, e patina fumtum, imponitur, & *liquiffe* menfam, qui feftinata voracitate eam inquinaffent, quod incivile fit. Paullo aliter Turnebus, *lib. XXI. Adverf. c.* 22. menfas remotas, apud Maronem, fercula & lances interpretatur; atque ita apud Petronium, *cap.* 34. fenex quibusdam jubere videtur, *cuique menfam affignari.* & *cap.* 68. fervi *omnes menfas tollunt, & alias adferunt.* Hardui-

duinus denique, communi significatu mensam per tabulam orbiculatam explicuit, ad quam convivae accumbebant. Verum si mentem Servii, uti oportet, ex judicio Plinii adjecto, aestimemus, cui assentiendum sit, facile apparebit; ait autem: *Nondum enim plures, quam convivae, numerabantur.* Et mox: *ferculum mensave.* Fulvius Ursinus, *in append. ad Ciacon. pag.* 145. priora legit: *Nondum enim plures, quam tres convivae*, sed ratio postulat, ut plures mensas explicemus, quas pulchras, & pretiosas, ex argento, vel ligno citreo, & magno numero, saepe centenas aliquot, ditiores habebant & sternebant, *l.* 28. *D. de Aur. & arg.* Juvenal. *Sat.* 1. ℣. 137. & Martial. *lib. VII. Epigr.* 47. Hae vero, licet profanae, impositione salinorum & simulacris Deorum, veluti tutelis conviviorum illatis, sacrae fiebant, ad easque Jovi & hospitalibus diis libabatur. Ovid. *lib. VI. Fastor* ℣. 305.

Ante focos olim longis considere scamnis
Mos erat, & mensae credere adesse Deos.

Accurate Macrobius *lib. III. Saturn. c.* 11. ex jure Papiriano & Virgil. *lib. I. Aeneid.* ℣. 740. & *lib. VIII.* ℣. 279. mensam sacram, una cum ara maxima, in templo dedicatam, a mensa profana in triclinio distinguit; qui ex illa in sacris epulabantur, justam libationem faciebant, Deos precati. Ad hanc vero libabant etiam, sed nulla observationis necessitate. Servius, ad *lib. VIII. Aeneid.* ℣. 110. addit, interrupto sacrificio, in mensis Deorum, piaculum esse commissum, ergo quasi piaculum quoque in mensis privatis derelictis. Idem, *lib. I. Aeneid.* ℣. 734. apud Romanos tradit, coena edita sublatisque mensis primis, silentium fieri solitum, quoad ea, quae de coena libata fuerant, ad focum igni essent

essent data, ac puer Deos propitios nunciasset, ut Diis honos haberetur. Quamvis ergo Scaligero crederemus, Festi verba ex Sulpicio delibata esse; principali tamen opera is & piis, & superstitiosis hominibus, qui minimis etiam rebus Deos inserebant, animi caussa, hoc dedisse videtur, ut ipsis, comparatione quadam mensae privatae cum mensis deorum, explicaret, cur mali ominis esset, si quis ante silentium illud quasi mensae sacra linqueret. Quod si Appii Pulchri liber, quem de Jure Augurali ad Ciceronem scripsit, vel ipsius Ciceronis, augurum collegio adscripti, aut Caesaris, vel Antistii Labeonis Augurales libri exstarent, rem accuratius teneremus. Joann. Guil. Stuckius autem, *lib. II. Antiq. Conviv. c.* 19. levi brachio augurium hoc, ex religione & superstitione mixtum, tractavit: neque operae pretium est ei diutius immorari, quandoquidem, ipsos augures & responsa eorum ab antiquis irrisa esse, novimus, ex Attii Fragmentis:

Nihil credo auguribus, qui aures verbis devitant
Alienas, suas ut auro locupletent domos.

VII. Dum ita Servius omnes juris divini & humani partes ab ovo repetebat, &, Medicorum bonorum imitatione, non tantum in morbos & remedia, sed etiam in caussas eorum inquirebat, non potuit non varios Mucii Scaevolae Pontificis errores detegere, in constituendo jure civili commissos; quos ille sine maledictis & summa, quam a natura acceperat, animi moderatione, *Reprehensorum* capitibus complexus est, ne alii forte, tantae auctoritati assurgentes, in eandem Scyllam delaberentur. Gellius, *lib. IV. c.* 1. *Servius Sulpicius in Reprehensis Scaevolae capitibus.* Paulus *Notata Mucii* appellavit, in *l.* 30. *D. Pro socio*: *Servius, in Notatis Mucii, ait,*

Non illum fugiebat, quantam venerationem Scaevolae deberet, praeceptori suo: larvas dici, qui cum larvis luctantur; nec viri fortis esse, mortuo leoni insultare. Displicebat autem Pythagoreorum illud, *Ipse dixit*, & honestissimum ducebat, majorum vestigia sequi, si recto itinere praecessissent. Alii forsan cogitabunt illud, *Turpe est nobili*, alta mente repostum mansisse; nec refragabor, si quis nihil humani ab eo alienum dixerit. Verum, conviciis certare (qui mos literas hodie inquinat) turpem foetum animi impotentis, & vindictam puerorum vel feminarum bonum esse, censuit, magisque consideravit, quid facere sibi conveniret, & quam solidis rationibus dissensiones suae niterentur. Notarunt Marcellus, Scaevola, Pomponius, Paulus, Ulpianus, &, nisi notassent, multa nesciremus. Ciceroni dissentientium inter se reprehensiones vituperandae non videntur; at famam propriam lacerare scriptis trucibus, vilissimaeque plebis instar, in angiportis luto ac stercore alios conspurcare, indignum Philosopho pronunciat. Non inepte igitur Laurentius Valla, in prooem. ad *lib. VI. Elegant.* Servium probe, & ingenue, ac vere Romane fecisse, judicat; nec vitio ipsi posse dari, quod publicae utilitatis causa suscepit, quodque in se ipse facturus, si errata sua animadvertisset. Quam acceptae etiam Servii notae censoriae fuerint eruditis, in quibus, non cum minuto aliquo & patellario deo, sed, tanquam Cyclops Homericus, cum Jove JCtorum congrediebatur, non tam exinde apparet, quod Laelius Felix, Pomponius & Modestinus ad Mucium, magis tamen illustrandi & confirmandi, quam reprehendendi gratia, scripserunt; sed quia, aliorum judicio, Servius palmam tulit; id quod exemplis

plis quibusdam illustrasse juvabit. Primum esto, quod Paulus ait, *non ineleganter*, Mucium a Servio reprehendi, in *l.* 25. §. 1. *D. de V. S.* id est perite, docte, σοφῶς. Quum enim Mucius scripsisset, partis appellatione rem pro indiviso significari, quod autem pro diviso nostrum sit, id non partem, sed totum esse; econtrario Servius, partis appellatione utrumque significari, existimavit. Scaevolae tamen assentiri videtur Ulpianus, in *l.* 6. §. 1. *D.Comm. praed.* si fundus regionibus divisus est. Wissenbach. *ad d. l.* 25. Servii disputationem *cavillatoriam* vocat: sed si *d. l.* 25. cum *l.* 2. & 4. *D. de Rei vind.* quarum eadem est inscriptio, conjungatur, utique partem fundi Tusculani recte vindicabit, cui pars ejus dimidia legata est. Alii etiam JCti, ut Papinianus *partem divisam & indivisam*, in *l.* 5. *D. de Usufr.* & Ulpianus fundi *partem pro diviso, vel pro indiviso*, in *l.* 7. *D. de Except. rei jud.* memorarunt. Balduinus, *in Scaev. pag.* 242. inter partem proprie & improprie dictam distinguit, nec tam morosum fuisse Mucium existimat, quin partem divisam dici pateretur. Verum Leoninus, *lib. VI. Emendat. c.* 16. *n.* 6. Mucium quoque, secundum propriam significationem, recte reprehensum, ait; cum divisio ad partium constitutionem pertineat, & partes dicantur, in quas totum dividitur. Alterum exemplum depromam ex §. 2. *Inst. de Societ.* & ex *l.* 30. *D. Pro Socio*, quum enim Mucius scripsisset, non posse coiri societatem, ut aliam damni, aliam lucri partem socius ferat; Servius contra affirmabat, ita coiri posse, si lucrum faciemus, ego duas ejus partes feram, tu unam; sin vero damnum faciemus, tu duas ejus partes, ego unam feram, *ejusque sententia praevaluit.* Wissenbachius, *ad Inst. disp.*

37. §. 8. ex rationibus, quibus Servius Mucium refutare conatur, colligit, eum mentem Scaevolae non intellexisse; quae non fuerit, ut lucri & damni separata fieret divisio; sed ne lucri, quod superest, omni damno deducto, alia pars, quam damni feratur. Verum quod Paulus, in *l.* 30. breviter dixit, id clarius proposuit Justinianus, in *d.* §. 2. quo melior interpres aut arbiter nobis non est quaerendus. Ratio Mucii erat, quod talis pactio esset contra naturam societatis, quae aequalitatem postulat; uti pactum invalidum est, ne pignus distrahatur, vel ne precarium ante certum tempus repetere liceat. Servius Sulpicius contra sensit, non modo si collatio est aequalis, sed etiam si alter pecuniam, alter disciplinam confert; quia saepe quorundam hominum ita pretiosa est opera, ut pro pecunia valeat, immo ut justum sit, eos conditione meliore in societatem admitti. Hoc amplius, etsi opera sociorum aequalis sit, Servius convenienter sibi (Graeco more, ut in *l.* 18. *D. Fam. erc. l. ult.* §. *fin. D. de Bon. damn.*) existimavit, conveniri posse, ut quis lucri partem ferat, de damno non teneatur; quia unicuique paciscendo conditionem suam reddere licet deteriorem, & natura societatis, quae jus fraternitatis continet, pacto potest nonnihil obliquari. Grotius, *lib. II.c.* 12. §. 24. ait, sic fieri mixtum contractum ex societate & ex contractu aversi periculi, atque ita servari aequalitatem, si alter plus lucri ferat; sed etsi non ferat, sufficit unum omnem metum, diffidente altero, in se recepisse. Illud tantum oportet caveatur, ut ne alter sociorum omne damnum ejusve partem sine lucro ferat; quae *Leonina societas* vocatur, ex Phaedro, *lib. I. Fab.* 5. & ipso jure nulla

est

est, *l.* 29. §. 2. *D. Pro soc.* quia ita naturalis est societati lucri communio, ut sine ea consistere nequeat. Vid. Scip. Gentil. *lib. II. Parerg. c.* 24. & Cl. Cannegieteri diss. *de Aviano c.* 15. Tertium specimen sit ex *l.* 29. §. 2. *D. de Legat. lib.* 3. Cajus Titiae, uxori suae, tantam partem legaverat, quantam unus heres habiturus esset, cumque non aequales essent heredum partes, Mucius putabat, maximam partem legatam esse; praesertim in caussa uxoris, quacum liberalius agendum sit: Servius minimam; quia in heredis damnati potestate erat, quam partem daret. Idque Labeo probabat, cui subscribit & Javolenus, in Posterioribus epitomatis, *d. l.* etiam Pomponius ad Mucium, in *l.* 43. §. 1. *D. de Legat. lib.* 2. In nummis item receptum, ut exiguiores debeantur, *l.* 75. *D. de Legat. lib.* 3. Quartum Gellius servavit, *lib. IV. Noct. Att. cap.* 1. nam ad quaestionem, quid, penu legata, debeatur, Q. Mucius respondebat, quod in esum ac potum paratum esset patrisfamilias, aliarumque personarum, quae sunt in familia; Servius autem, in reprehensis Scaevolae capitibus, scripsit, Sejo Aelio placuisse, tus quoque & cereos in penu esse. Eadem fere verba Ulpianus, in *l.* 3 §. 9. *D. de Penu leg.* sed ex Sexto Caecilio, retulit. Balduinus, in *Scaev. pag.* 190. dubitat, num potius hic scribendum sit *Sex. Aelium*, cum Servius Caecilio antiquior sit. Alii, apud Gellium, ex *h. l.* malunt *Sexto Caecilio*, alii *Cato Aelio*. Merillius *lib. II. Obs. c.* 2. in *d. l.* 3. aut Sext. Aelium reponendum esse, aut idem postea Caecilio, quod antea Sexto Aelio, placuisse, existimavit. Ego vero nullus dubito, quin apud utrumque Sextus Aelius sit intelligendus & legendus, veteris juris magister, & primus XII.

Tabularum interpres, *l.* 2. §. 38. *D. de O. J.* juris civilis omnium peritissimus, Cicero, *Bruto c.* 29. cujus egregie cordati hominis, & juris antiqui conditoris (ut Justinianus vocat, *l.* 1. *C. de Comm. serv. man.*) interpretationes semper in Urbe pro legibus habitae sunt. Similes librariorum errores, ex coalita cum nominibus praenominis nota, indicavi in praef. *ad tom.* 1. *Thes. pag.* 12. Ad rem quod attinet, Cicero, in *Partit. c.* 31. & Quintilianus, *lib. VII. Instit. Orat. c.* 3. ajunt, interpretationem verbi, *penus*, controversiam peperisse; ille autem, *lib. II. de Nat. Deor. c.* 27. cum Scaevola, describit, omne, quo vescuntur homines. At, si vocis originem sequimur, quasi *penitus*, vel *penes*, intus recondita, recte in penu esse dicuntur *res necessariae ad victum quotidianum*, ut Festus ait, vel τὰ πρὸς τὸν βίον ἐπιτήδεια, ut est in Glossis. Nec male Servius, in ultimis voluntatibus, quas plenius interpretamur, auxit Mucianam penoris descriptionem; quia Sabinus etiam & Aristo eandem ampliarunt, auctore Ulpiano, in *d. l.* 3. quam Galvanus, *de Usuf. cap.* 1. *n.* 3. emendavit & explicavit. Idem Servius, apud Melam scripsit, & unguentum & chartas epistolares penoris esse, quod verius esse, Ulpianus agnoscit, in *d. l.* 3. §. 10. Sed quod materiam arripuerat notandi Scaevolam, circa cibaria eorum, qui opus non facerent, excusavit idem, *d. l.* §. 6. Javolenus vero, in *l.* 39. *D. de Statulib.* Q. Mucii magis, quam Servii, sententiam probat; & Pomponius, in *l.* 76. *D. de Furtis. Haec Q. Mucius refert, & vera sunt: nec utimur Servii sententia.* Ex quibus aliisque non ab re Balduinus, *Jurispr. Muc. pag.* 154. collegit, saepius Servium a Scaevola dissensisse, quam oportebat; sed dolor, ex objurgatione haerens,

&

& naturalis illa ad dissentiendum facilitas apud aequos rei arbitros eum excusabunt. Quinimo licet vasta jurisprudentia neutri sic indulserit, ut tota contingeret, stabit tamen Ciceronis ac Bruti judicium, Servium Mucio superiorem fuisse, qui & satis felix, quod in partem ejus receptus est. Insignis vero illorum est error, qui, notas Servii ad P. Mucium, Quinti Pontificis patrem, scriptas esse, tradunt: ille enim libellos tantum decem reliquit, hic vero libros octodecim, *l.* 2. §. 39. *&* 41. *D de O. J.* ad quorum quartum decimum nota Servii exstat, in *l.* 30. *D. Pro soc.* quae ad decem illos libros minime referri potest. Non etiam assentimur Zasio, qui scriptis Servii, hactenus enarratis, addidit commentationem *de Claris JCtis*, cujus erroris fontem Rutilius jam ex *l.* 2. §. 42. *D. de O. J.* indicavit. Nec fidem habemus Pighio, *lib. IV. Annal.* ad A. CCCXXCVII. asserenti, Servium Sulpicium *ad Edicta Aedilium Curulium* commentaria scripsisse; cum quatuor tantum, Coelius Sabinus, Cajus, Paulus & Ulpianus, eorum interpretes mihi noti sint, nullaque Servii, in *tit. D. de Aedil. edict.* fiat mentio; sed Gellius tantum, *lib. IV. c.* 2. scribat, *Eum, cui dens deesset, Servius, redhiberi posse, respondit.* Non denique ad Alfenum notas scripsit, ut Perrenonius, *lib. II. Animadv. c.* 23. sibi persuasit, cui capite sequente §. *VI.* satisfaciemus.

CAPUT VIII.

DE SERVII AUDITORIBUS ET CONSULTORIBUS.

§. I. *Servii lucubrationes & vigiliae antelucanae.* II. *Auditores ejus, non auctores, in l.* 1. §. 6. *D. de Aqua & aq. pluv. Num illis Romae quasi ludum Jurisprudentiae habuerit.* III. *Duo illorum celebriores, Alfenus Varus & Aulus Ofilius.* IV. *Octo alii, minus clari, Aufidius Tucca, Aufidius Namusa, Flavius Priscus, C. Atejus Pacuvius, Labeo Antistius, Cinna & Publicius Gellius illustrati.* V. *Plerique horum Responsa & rescripta Servii studiose collegerunt, quibus alii etiam, ob summam prudentiam, usi sunt.* VI. *Maxima Servii auctoritas in jure constituendo. L.* 10. *D. de Jur. patron. illustratur.*

§. I. Nunc tempus est, Auditores Servii videamus, ut non modo, quam bonus ille doctor fuerit juventutis, sed & quam diligenter de jure consulentibus respondeit, intelligatur. Summus enim Jurisconsultus, & ad respondendum, & ad cavendum, & ad agendum longo usu exercitatus, cum civibus indies praesto esset, &, patrio more, in solio sedens, oracula funderet, simul admittebat adolescentes, discendi cupidos, ut quas cautiones, formulas & exceptiones, in singulis caussis commendaret, quibusque rationibus dejecto huic interdicto contendendum; illi ex jure manu consertum vocandum; alteri justo sacramento utendum, existimaret, attenti audirent, & in futurum usum sibi enotarent. Qui parcissimi somni fuerat juvenis,

&

& avidissimus librorum helluo, in virili & senili quoque aetate de nocte vigilabat, diurnis vero horis urbanam militiam, respondendi & scribendi formulas, plenam sollicitudinis & stomachi sequebatur. Cicero, *lib. XIII. ep.* 27. quae est ad Sulpicium: *Ut vos soletis in formulis, sic ego, in epistolis, de eadem re, alio modo.* Multum praeterea laborabat, multorum stultitiam perpetiebatur, arrogantiam perferebat, difficultates exsorbebat, & magis ad aliorum, quam ad suum arbitrium vivebat, ut Cicero testatur, *pro Muren. c.* 9. ubi, *multis praesto fuit*, id est, multis praesidio fuit; ut in *Bruto c.* 94. *Quibus caussis tu etiam, Brute, praesto fuisti.* Alibi quoque, *lib. IV. Epist. fam.* 4. nocturnas Servii Camenas laudat, *A studio Philosophico te abduci negotiis, intelligo ex tuis litteris: sed tamen aliquid jam noctes te adjuvabunt.* Similem Mucii Auguris vigilantiam laudat, *Philipp. VIII. c.* 10. quod, simulatque luceret, omnibus faceret conveniendi sui potestatem; adeo, ut nemo quisquam eum viderit in lecto, senexque & debilis primus in Curiam venerit. Notum est, Romanorum eruditos, parcissimos temporis dispensatores, multum lucubrationibus indulsisse. Lucretius solebat *noctes vigilare serenas*; Cicero Paradoxa sua *contractioribus noctibus elucubravit*; Plinius *lucubrare a Vulcanalibus* incipiebat: & clamosi patres *media de nocte supinos* filios excitabant, ut, ex Juvenale, Muretus, *lib. XVIII. Var. lect. c.* 13. ex aliis Cellarius, *de Lucubrat. vet.* docuerunt. Sed Servii nostri vitam maxime vigiliam fuisse, Tullius indicat, *pro Muren. c.* 10. *Vigilas tu de nocte, ut tuis consultoribus respondeas, te gallorum cantus exsuscitat* &c. Horatius, *lib.* 1. *sat.* 1. ℣. 9.

Agricolam laudat juris legumque peritus,

Sub galli cantum consultor ubi ostia pulsat.
Et *lib. II. Epist.* 1. ℣. 103.
Romae dulce diu fuit & sollenne, reclusa
Mane domo, vigilare, clienti promere jura.

II. Quo major autem Servii erat vigilantia, attentio & fides, eo major turba clientum ad januam ejus confluebat; major etiam numerus JCtorum ex vestibulo ejus, tanquam ex equo Trojano, exibat. Prius ostendunt infinita ejus responsa, quorum magna pars in Digestis laudantur, v. gr. *in l. 21. D. de Negot. gest. l. 52. §. f. & l. 65. §. 8. D. Pro soc. l. 79. D. de Jure dot. l. 25. D. Qui test. fac. l. 57. D. de Legat. lib.* 3. *& l.* 3. §. 10. *D. de Penu leg.* Alterum vero indicant loca, quibus *Auditores Servii* referre dicuntur, ut in *l. 6. D. de Dot. praeleg. & l. 12. pr. D. de Instruct. & instrum.* Proprium hoc erat vocabulum Juris studiosorum, eoque sensu Q. Mucii, Balbi, Aquilii, & Sabini *auditores* celebrantur, *l. 2. §. 42. & 45. D. de O. J.* quia audire contenti, non audiebantur. Seneca, *lib. IV. Controv.* 24. de Latrone: *Initio contumeliae caussa a deridentibus discipuli Auditores vocabantur; deinde in usu verbum esse coepit. & promiscue poni pro discipulo Auditor.* Contumeliae autem caussa dicebantur Auditores, qui in Oratorum & Philosophorum Scholas veniebant, ut *audirent*, non ut *discerent*; sicut in theatris, voluptatis caussa, ad delectandas aures, voce vel fabulis ducimur, ut ait Seneca, *Epist.* 108. Quod ergo, in *l. 1. §. 6. D. de Aqua & aq. pluv.* Florentiae legitur, *apud Servii auctores referri*, nihili est, & ab Ant. Augustino, *de Nom. propr. pag.* 216. Cujacio, ad *l. 2. §. 35. D. de O. J.* & plenius, *lib. XXVII. Obs.* 4. & Russardo recte fuit emendatum: ipse enim Servius κατ' ἐξοχὴν *Juris civilis auctor* vocatur, apud Gellium, *lib.*

lib. II. c. 10. ejus vero discipuli auribus ab ipso profecerant, cum juris mysteria ore suo enunciaret, & consulentibus respondendo *Studiosos audiendi* simul doceret, ut ait Cicero, *in Bruto c.* 89. Josephus Nerius tamen Florentinam *d. l.* 1. lectionem, hoc argumento, defendit, quod auctor non semper est inventor & conditor princeps, sed ille etiam, qui dogmata, ab alio accepta, augendo, ratione, oratione & ordine, meliora facit, *lib. I. Analect. c.* 1. ubi Labeonem filium, cum patre, Servii Auditore, confundit. Ego quidem, JCtorum principes *Auctores juris*, & absolute *Auctores* dici, novi, sive quod jus auxerunt, sive ob auctoritatem respondendi; illud vero inauditum est, discipulum praeceptoris sui auctorem vocari; cum auctor sit, a quo scientia, jus, vel caussa in alios transiit, *l.* 175. *in fin. D. de Reg. jur.* qui auget infirmum auditoris intellectum, *l.* 32. §. 2. *D. de Acq. vel amitt. poss.* suaque auctoritate audendi auctor est, ut ex persona Junonis cecinit Virgilius, *XII. Aen. vs.* 159. Sive autem Servius discipulis suis se ad docendum dederit, & quasi in ludo vias Jurisprudentiae monstrarit; sive, Scaevolae exemplo, quum de jure consulentibus responderet, eos admiserit, utrique recte *Auditores* dicuntur, etiam apud Pomponium, in *l.* 2. §. 44. *D. de O. J.* licet Muretus, in quibusdam libris *Ex his auctoribus* se reperisse, scribat: omnes enim audiendo *profecerant* a suo doctore, qui ipse etiam Balbum & Gallum *audiisse* dicitur, in §. 43. Si quis autem quaerat, an Servius scholas juridicas habuerit? ego quidem, nullum munus ab eo potuisse Reip. majus adferri, putem, quam si docuisset juventutem: *Quid enim honestius est, quam docere, quod optime scias?* ait Quintilianus: & Cicero, *in Ora-*

tore

tore c. 41. *Jus civile docere semper pulchrum fuit, hominumque clarissimorum discipulis domus floruerunt.* Nemo autem stipendio publico tunc temporis ad docendum conducebatur; nec dignitatem habebat docere, in ludo; nec publica munera amplissima, quibus in regenda republica Servius fuit perfunctus, otium ei concesserunt. Frequentarunt ergo ejus domum optimi juvenes, ad majora nati, & veros legum sensus, velut ex oraculo, ab ipso petierunt. Hos ille formavit, tanquam Jurisconsultorum princeps; &, ut vetus gubernator, quae litora & portus, & quae tempestatum signa, quid secundis flatibus, quid adversis, poscat ratis, docuit & hortatus est; non humanitatis solum communi officio, sed amore operis: quo quis enim doctior & melior est, eo magis natura impellitur, ut prodesse velit plurimis, & inprimis docendo rationibusque prudentiae tradendis. Sic Cicero, sublatis judiciis, & amisso regno forensi, per jocum, se *quasi* ludum Eloquentiae habuisse scribit, *lib. VII. Ep. ult.* & *lib. IX. Ep.* 18. quum grandes illi praetextati, Hirtius & Dolabella, ipsum sequerentur. Vid. Schotti *Ciceron. a calumn. vindic. c.* 4.

III. Si quis scire avet, quinam illi Servii Auditores fuerint, Pomponius praeibit, in *l.* 2. §. 44. *D. de O. J. Ab hoc plurimi profecerunt; fere tamen hi libros conscripserunt:* Alfenus Varus, Cajus Aulus Ofilius, Titus Caesius, Aufidius Tucca, Aufidius Namusa, Flavius Priscus. Cajus Atejus Pacuvius, Labeo Antistius, *Labeonis Antistii pater*, Cinna, Publicius Gellius. *Ex his decem, octo libros conscripserunt, quorum omnes, qui fuerunt, libri digesti sunt ab Aufidio Namusa, in centum quadraginta libros.* Ait, multos profecisse a Servio, sed non

omnes

omnes eodem gradu & successu; sicut ex eodem quasi ludo summorum in suo genere artificum & magistrorum discipuli dissimiles inter se, prout ingenium magis aut minus juvat, attamen laudandi, exire solent, Cicero, *lib. III. de Orat. c.* 9. Inter eos vero, qui libros conscripserunt, primum locum tenet ALFENUS VARUS, qui mox in sequentibus plurimum auctoritatis habuisse dicitur. Gellius, *lib. VI. c.* 5. eum *Servii Sulpicii discipulum* vocat. Acron, ad Horat. *lib. I. Sat.* 3. *vs.* 124. *magistro usum Sulpicio, JCto*, scribit: & Servius, ad Virgilii *Ecl. IX. vs.* 35. Sulpicii *successorem* appellavit. Hic scripsit Digestorum libros XL. & Conjectaneorum libros IV. de quibus in vita ejus dixi. Proximus est CAJUS AULUS OFILIUS: cui quidam duo haec praenomina tribuunt, ne numerus decemvirorum excedatur; sed ipse Pomponius mox Aulum Ofilium appellat. Alii duos Ofilios, Servii auditores, Cajum & Aulum, fingunt. Anton. vero Augustinus, *de Nom. propr. pag.* 217. vel Cajum Bellienum, vel Cajum Cornelium Maximum intellexit: sed ita numerus nimis augetur, qui ipse jam abundat, & magis est, ut Cornelius Servio fuerit aequalis, propter *l.* 16. §. 1. *D. de Instruct. & instr.* cui & Quinti praenomen fuit, Cicero *l. VII. Epist.* 17. Ofilius Caesari erat familiarissimus, sed in equestri ordine perseveravit. Pomponius, in *l.* 2. §. 45. *D. de O. J.* cum Cascellio & Trebatio doctiorem pronunciat. Libros de jure civili plurimos reliquit, qui omnem partem operis fundarent. Hos inter liber quintus *Juris partiti*, in *l.* 55. §. 1. & 4. *D. de Leg. lib.* 3. & Sextus decimus *Actionum*, in *l.* 3. §. 5. & 8. *D. de Penu leg.* memorantur. Idem de *legibus Vicensimae* primus conscripsit. Eberlinus,

linus, *cap.* 40. *de O. J.* vicesimam eorum, qui manumittebantur, accipit, lege Manlia introductam, A. U. CCCXCVII. Liv. *l. VII. c.* 16. Cicero, *II. Att. ep.* 17. Fabrett. *Insc. pag.* 35. Alii leges de vicesima hereditatum intelligunt, quas Ofilius forsan suaserit, &, simulac ab Augusto latae essent, commentario illustraverit; sicut Aemilius Macer postea duos libros ad legem vicesimae hereditatum edidit. Vid. Joh. Fred. Gronovium, *de Pec. vet. lib. III. c.* 13. Diligentius etiam praeceptore suo *Edictum Praetoris* composuit, privatis tamen mage auspiciis, quam Caesaris Dictatoris auctoritate, quod Dodwellus, in Praelect. *ad Spartian. pag.* 780. existimavit: nam & Labeo paulo post ad Edictum Praetoris urbani & peregrini commentatus est, *l.* 9. *§. pen. D. de Dol. l.* 19. *D. de V. S.* De *Jurisdictione* quoque opus Ofilii Pomponius, *d.* §. 44. & Cajus librum incertum *ad Atticum*, in *l.* 234. §. 2. *D. de V. S.* laudavit. Ubi nil caussae est, cur cum Scipione Gentile, *de Alimentis c.* 2. Ofilius *ad Appium*, Caecum Centumanum, legamus: vel cum Thoma Papillione, ad *l.* 2. *D. de O. J.* Ofilius *ad Attilium*, qui Sapiens appellatus est; vel cum Menagio, *cap.* 42. *Amoenit.* Titum Manlium Torquatum, qui Attici cognomen habuerit, intelligamus: nam ut Servius ad Brutum, Cicero ad Trebatium, ita Ofilius ad T. Pomponium Atticum, Ciceronis familiarem, scripsit, eique librum nuncupavit. Aliud vero dicendum est de libris ad Sabinum, ad Plautium, ad Minicium, ad Ursejum, quae res doctissimos etiam decepit, vid. Ant. Augustin. *lib. I. Emend. c.* 6. & *lib. IV. c.* 4. Ad extremam senectam Ofilius pervenisse videtur, quod legem Juliam vicesimae illustravit; non multum dissimilis uxori Clodiae, quae,

quin-

quindecim filiis amissis, quintum decimum & centesimum annum explevit, auctore Valerio Maximo, *lib. VIII. c.* 13. *n.* 6. & Plinio, *lib. VII. Hist. Nat. cap.* 48

IV. Reliquos octo Servii discipulos adeo obscura recondit fama, ut Rupertus, *ad Reines. Ep.* 60. *pag.* 551. de illis nihil se legisse, scripserit, & quid illi animadversum rogaverit. Caussa obscuritatis forte est, partim, quod Patricii & Equites bellis civilibus magnam partem erant extincti, partim, quod hi sua pleraque debebant Servio; neque libri eorum separatim exstiterunt, sed in unum corpus Jurisprudentiae Servianae digesti sunt. Videamus tamen singulos. AUFIDIUS TUCCA & NAMUSA forte nepotes Cn. Aufidii fuerunt, quem Cicero Praetorium, eruditum hominem, oculis captum, sed in literis videntem, & Graecae historiae scriptorem, laudavit, *lib V. de Fin. c.* 19. & V. *Tuscul. c.* 39 Josephus etiam Roccus Vulpius, *Vet. Latii tom. III. lib. IV. c.* 7. *pag.* 162. duas inscriptiones adfert, ex quibus constat, gentem Aufidiam, Servio nostro Sulpicio & M. Claudio Marcello Coss. Virgines Vestales dedisse. T. Aufidii, viri boni & innocentis, Cicero, in *Bruto c.* 48. & Sexti Aufidii, Equitis Romani, *lib. XII. Fam. ep.* 26. 27. P. Aufidii JCti Priscianus, *lib.* 8. Aufidii Horatius, *lib. II. sat.* 4. *ṽ.* 24. & Labeo in *l.* 30. §. 1. *D. de Leg.* 3. meminere. Mitto Aufidiam, cujus caussam Servius oravit, quae JCti unius soror esse potuit, apud Quintilian. *lib. IV. Instit. c.* 2. qui alibi ejusdem *contra Aufidiam*, vel *Aufidium* meminit, *lib. VI. c* 1. Inter duos autem JCtos celebratior fuit Aufidius Namusa, ab Ulpiano, in *l.* 5. §. 7. *D. Commod.* Javoleno, *l.* 40. §. 3. *D. de Cond. & dem.* & Paulo, in *l.* 2. §. 6.

D,

D. de Aq. & aq. memoratus, qui suos & septem Servii discipulorum libros in centum quadraginta libros digessit, *l.* 2. §. 44. *D. de O. J.* Hoc opus Bertrandus, *lib. II. c.* 13. *Auditores Servii* dictum esse conjecit, quod haud est, cur serio refellamus. De TITO CAESIO, FLAVIO PRISCO, & CAJO ATEJO PACUVIO, non multum habeo, quod adferam: praeterquam quod alii T. Caesium, in *Blaesum*, de quo *l.* 31. *D. de Usufr. leg.* convertunt. Alii in *l.* 1. *D. Commod.* hunc Pacuvium praetorem, in suo Edicto, ante Julianum, *utendi* verbo, non commodandi, usum esse, ferunt: sed Labeo, in *l.* 79. *D. de Jur. dot.* & Javolenus, in *l.* 39. §. 2. *D. de Auro & arg.* ex Attejo Servii responsa referunt. Idem forte est *Antaeus*, in *l.* 14. *D. de Aqua & aquae*, ubi vulgata *Atejus*, etsi Guil. Grotius Furium Antianum, Boekelen Atejum Capitonem interpretentur. ANTISTIUS LABEO ex gente Antistia fuit, Antio oriunda, de qua pleraque Roccus Vulpius collegit, *Vet. Lat. lib. IV. c.* 7. Hujus una familia Labeonum, a labiis immodicis nomen est sortita, Plin. *lib. XI. c.* 37. ex qua duo JCti, pater Cajus, Servii auditor, & filius Marcus, a Trebatio institutus, auctore Scholiaste Horatii, *lib. I. sat.* 3. ℣. 83. ille, cum Bruti partes secutus esset, ipse sibi fata properavit, referente Appiano, *lib. IV. Bell. civ. pag.* 699. *Labeo, vir notae sapientiae, pater Labeonis ejus, qui nunc quoque inter JCtos celebratur, fidissimum ex servis, dextra prehensum circumegit, ut mos est Romanis, libertos facientibus, moxque gladium ei dedit & jugulum praebuit.* CINNAM laudat Ulpianus, in *l.* 6. *D. de Ritu nupt.* & Javolenus, in *l.* 40. §. 1. *D. de Cond. & dem.* Augustinus, de *Nom propr. pag* 220, ait, potuisse eundem esse, cujus cum

Varo

Varo mentionem facit Virgilius, *Ecl. IX.* ℣. 35. Sed ille est Helvius Cinna, poëta, qui Epigrammata scripsit, & Smyrnam novem annis elaboravit, de qua Catullus, *Carm.* 94. *Smyrna mei Cinnae*, & Quintilianus, *lib. X. Inst. orat. c.* 4 Versus ejus extant apud Isidorum, Nonium & Servium. v. Barth. *lib. IV. Adv. c.* 20. & Nicol. Anton. *lib. I. Bibl. Hisp. c.* 1. §. 16. Postremus PUBLICIUS GELLIUS, duobus diversarum gentium nominibus, suspectus est Rutilio, qui *Publium Caecilium*, & Hotmano, qui *Publicolam* appellavit; sed Publicius laudatur a Marcello, in *l.* 50. *D. de Leg. lib.* 2. Ulpiano, *l.* 2. §. 8. *D. ad SCt. Tert.* & Modestino, *l.* 51. §. 1. *D. de Cond. & dem.* Meminit etiam Q. Publicii Praetoris, A. DCLXXXV. Cicero *pro Cluent. c.* 45. quem eundem hunc JCtum, & edicti Publiciani auctorem faciunt Cujacius, ad §. 4. *Inst. de Action.* & Bertrandus, *lib. II. c.* 16. §. 2. Sed quia non constat, urbanus, an peregrinus fuerit, & antiquiores Publicii praetores apud Pighium, in *Fastis*, memorantur, hinc Viri Clar. Gul. Grotius, *de Vit. lib. I. c.* 11. *fin.* Reinoldus, *de Edict. Public.* & Heinecc. *p.* 1. *D.* §. 523 in alia omnia iverunt.

V. Tanta apud hos omnes Servii, ducis & auctoris sui, fuit veneratio, ut non modo auditis ab eo responsis, ceu totidem oraculis, ab ipsa aequitate dictatis, scripta sua impleverint, sed ipsi etiam de jure consulti, si, quod oportebat, respondissent, *idem quod Servius* respondisse videri voluerint, auctore Tullio, *pro Muren. c.* 13. Ita *Servium respondisse, Aufidius refert, l.* 52. §. 18. *D. Pro soc. Namusa Servium respondisse, scribit, l.* 40. §. 3. *D. de Cond. & dem. Atejus Servium respondisse, scribit, l.* 39. §. 2. *D. de Auro arg.* Quae enim Servius consultoribus praesentibus ore dederat responsa, illi exce-

perunt & literis mandarunt: quae vero absentibus per epistolam rescripserat, cum ipsis communicavit. Ante Augustum, Maranus putat, in *Comment. 2. de Aequit.* juris auctores verbo potius, quam scripto, Responsa edidisse; ideoque scriptum responso opponi, apud Pompon. in *l.* 2. §. 38. *D. de O. J.* Quid autem vetat, quo minus tunc quoque rescripserint? nam, *apud Aufidium lib. I. rescriptum esse*, a Servio, dicitur, in *l.* 20. *D. de Opt. leg.* & Cujacius observat, *lib XII. c.* 8 quod Ulpianus, in *l.* 58. *D. de Leg.* 3. rescriptum dicit, idem esse, quod Servius responsisse fertur, apud Paulum, in *l.* 4. *D. de Auro arg.* Sub Principibus vero Scaevola libro V. Responsorum *rescripsit*, in *l.* 44. *D. de Re jud.* & quod Papinianus rescripsit, in §. 8. *Inst. de Rer. div.* ex libro ejus III. Responsorum exstat, in *l* 73. *D. de Contrah. emt.* Apertius in §. 2. *Inst. de Excusat. Papinianus lib. V. Responsorum rescripsit.* Nec quicquam caussae fuit, cur quibusdam, in *l.* 3. §. 1. *D. de Bon. poss.* displicuerit *ut Labeo(re)scribit*, quod & Augustinus *de Nom. propr. pag.* 30. monuit, etsi magis ei placeat, ut *re* deleatur. Quod porro non Auditores tantum Servii, sed & posterioris aevi JCti, ejus auctoritate responsa sua munivérint, pluribus exemplis constat. *Idem Alfenus Varus Servio placuisse scribit, quod verum est*, *l.* 29. *D. de Leg.* 1. *Et ita Servio placuit*, *l.* 19. §. 1. *D. Locati*, *Et ita Servio videtur*, *l.* 26. §. 4. *Ex quib. caus. maj. Et ita Servius respondit*, *l.* 17. *D. de Peculio.* Id vero prudentiae ejus & limato judicio tribuendum est: nam & Cicero *lib. IV. Fam. ep.* 1. eum, ut hominem *prudentissimum. Epist.* 2. *summa auctoritate summaque prudentia. Epist.* 3. *scientiae juris excellentis, & singularis*, & *Epist.* 6. *auctoritatem viri, tali sapientia praediti*, veneratur. Alibi vero morem hunc sui temporis per jocum ridet, ad Trebatium JC-

JCtum ſcribens, *lib. VII. epiſt.* 17. *Hoc quemadmodum vos ſcribere ſoletis, in veſtris libris: Idem Q. Cornelio videbatur.* Illi ſcilicet Cornelio, cujus ſententiam Servio praelatam eſſe Alfenus tradit, in *l.* 16. §. 1. *D. de Inſtr. & Inſtr. leg* Rurſus, *Epiſt* 21. *Negare, ajebat, Servium, tabulas teſtamenti eſſe: hoc idem Ofilium dicere*, ejus auditorem, qui & saepius in libris noſtris cum Servio jungitur, ut in *l.* 2. §. 3. *D. de L. Rhod. l.* 20. §. 1. *D. de Leg.* 3. *& l.* 39 *D. de Statulib.* In cauſſis autem controverſis, deficiente lege, non inutile erat, ad auctoritates confugere, uti Craſſus, ratione defectus, *quod ipſe diceret, & in P. Mucii fratris ſui libris, & in Sext. Aelii commentariis ſcriptum protulit*, auctore Cicerone, *lib. I. de Orat. c.* 56. Ita & Ulpianus, in *l.* 10 *D. de Lib. & poſt.* aliique paſſim. Sed quod ſupra ex Petronio vidimus *cap.* 137. *Eſto quicquid Servius & Labeo*, hos duos, tanquam JCtorum principes, conjungi, idem in Pandectis crebro obſervare licet, in *l.* 6. §. 1. *D. de Cond. & dem. Servius reſpondit: idem eſt & apud Labeonem ſcriptum.* In *l.* 3. §. 1. *D. de Statulib. Servius ſcribit, quam ſententiam & Labeo probat.* In *l.* 3. §. 1. *D. de Rivis, Servius & Labeo ſcribunt*, atque ita, in *d. l.* 2. §. 3. *D. de L. Rhod. l.* 30. *D. de Leg.* 1.

VI. Finis non foret, ſi exſpatiari hac in parte & indulgere voluptati vellem. Illud tamen addo; non de jure tantum certo Servium reſpondiſſe, ſed & nova multa introduxiſſe, ejusque ſententiam, propter rationum pondus plerumque praelatam eſſe. Ita *Servium conſtituiſſe*, ait Celſus, in *l.* 3. §. 4. *D. de Tutel.* prorſus ac Manilius ſupra de eodem, *lib IV. Aſtronom. Qui leges potius poſuit, quam jura retexit*, & Africanus, in *l.* 35. *pr. D. Locati*, refert, diſtinctionem, a Servio introdu-

ctam, ab omnibus fere probatam esse. Quod vero non secundum regulas communes juris inducitur, sed singulari aliqua ratione Prudentum approbatione statuitur, id *constitui* & *jus constitutum* dici, Alciatus variis JCtorum responsis declaravit, *lib. VII. Parerg. c.* 26. Sed & JCti cum omnes non sint ejusdem auctoritatis, maxima fuit Servii. *Auctoritas Servii praevaluit*, ait Scaevola, in *l.* 69. §. 3. *D. de Evict.* Prae Gallo praeceptore, *evaluit Servii sententia*, ait Ulpianus, *l.* 6. §. 2. *D. Si serv. vind* & prae Mucio Scaevola, *Servii sententiam praevaluisse*, ait Justinianus §. 2. *Instit. de Societ.* Et quamvis Labeo & Tubero, ingenii qualitate ac doctrinae fiducia, plurima innovarint, atque a Servio aliquando discesserint, tanti tamen posteriores ejus fecerunt auctoritatem, ut, prae eo, omnem disputandi subtilitatem contemserint. v. gr. in *l.* 25 *D. Qui test. fac.* Sic Servius nómina, non ex opinionibus singulorum, sed ex communi usu, exaudiri volebat. Tubero autem, Diodorum Philosophum secutus, vocem & nomina menti loquentis subjiciebat. Celsus non habebat, ubi pedem figeret, ideoque nunc pro Servio, nunc pro Tuberone respondit, in *l.* 7. *D. de Supell. leg.* Gell. *lib. XI. c.* 12. Tuberonem Trebatius, Papinianus, & Scaevola secuti sunt; Chifletius vero, *lib. III. Fideic. c.* 15. distinguit, ubi verba requiruntur, Servii sententiae locum esse, ubi vero sola mens attenditur, Tuberonem praevalere. Prioris sententiam tamen probabiliorem esse, Perrenonius, ex juris nostri auctoribus contendit, *lib. I. Animadvers. c.* 18 & 21. Pessime autem, *lib. II. c.* 23. ait, Servium ad Alfenum notas scripsisse, quia *apud Alfenum notasse*, *respondisse*, vel *putasse* dicitur, in *l.* 65. §. 8. *D. Pro soc. l.* 67. *D. de Solut.*

l.

l. 77. D. de V. S. Quamvis enim ex verbis illis, *Aristo, apud Cassium, notat*, in *l. 17. D. de Usufr.* & *Scaevola, apud Julianum, notat*, in *l. 54. D. de Pact.* non male colligatur, Aristonem ad Cassium, & Scaevolam ad Julianum notas scripsisse, id tamen non esse perpetuum, Menagius, *Amoen. c.* 43. observavit. Et quis credat, Servium praeceptorem ad discipulum suum notasse? quum econtrario Basilicorum Interpretes monuerint, Alfeni scripta magnam partem a Servio desumta esse, vid. *l. 29. §. 1. D. de Legat. 1. l. 29. §. 2. D. de Legat. 3. l. 67. D. de Solut.* Ill. Bynkershoek, *lib. VIII. Obs. c.* 1. Et nonne similiter, Servium notas ad Melam scripsisse, dicendum foret? quia *Servius apud Melam scribit*, in *l. 3. §. 10. D. de Penu leg.* quem paullo post Servium vixisse, constat. Ceterum quod in *l. 10. D. de Jur. patron.* in Editionibus vulgatis legitur: *Idque etiam Proculo placuisse Servius refert*, vitiosum esse, nemo non videt; Licinius enim Proculus Servio nostro junior est, & Othonis tempore claruit. Ant. Augustinus & Bertrandus, ex Pandectis Florentinis legunt, *Servilius*, sed, quia is sub Nerone jam diem suum obiit, Ampl. Bynkershoekius, *lib.* V. *Obs. c.* 23. *Cervidius* substituit; quod mihi vel ideo probabile videtur, quia non modo imperiti librarii, sed etiam viri eruditi, qui nusquam in Romanis gentibus Cervidii nomen legerant, in eo variarunt. Haloander *Serbidium*, Alciatus, *lib. IV. Parerg. c.* 1. *Servilium* appellari credidit, & ita alii facili lapsu ex *Cervidio Serbidium*, *Servilium*, & *Servium* finxere. Vid. Ant. Augustin. ad Modestini *l. 13. §. 2. D. de Excusat. tom. IV. Thes. pag.* 1596.

CAPUT IX.

DE SERVII RE DOMESTICA.

§. I. Uxor ei Postumia, fidelissima; sed, opinione hominum, a Caesare corrupta. II. Ex hac suscepit filium optimum, effigiem morum suorum, qui animum non appulit ad Tulliam, ut Bosius & Popma; nec scriptis aut honoribus clarus fuit, ut Pighius existimavit. Servius & Servilius commutantur. III. Sulpicia, ejus filia, non fuit Messalae amasia, quod Scaligero visum; sed Q. Tuberoni, avo Caji Cassii Longini materno, collocata. Alia Sulpicia poetria, Domitiani aevo, & Sulpiciae plures. IV. Servius vir continens, gravis, justus, sanctus, vir bonus, pius in Deos, gratus erga praeceptores, doctorum cultor, & in servos benignus.

§. I. Quae ad eruditionem & Jurisprudentiam Servii pertinent, exposita sunt hactenus, quoad ejus a me fieri potuit, omnia. Nunc tempus esset, ut reliqua bonorum genera, quae, Dei munere, fortassis ei amplissima contigerunt, corporis sanitatem, uxorem pulchram, liberos moratos, fidem clientum, studia amicorum, divitias magnas, & honores amplissimos exponerem; nisi haec, aliaque id genus vitae hilarioris instrumenta, vera laude carerent, quae uni virtuti debetur. Sola enim illa mentis divinae homini propria sunt: animus, dux atque imperator vitae, scientiis excultus, & adversus externa firmatus: cetera caduca, & puerilibus consentanea crepundiis, in degeneres non minus, quam in bonos, cadunt. Ast quia Thales, illos mortalium felicissimos, dixit, qui

cor-

corpore ſani, fortuna locupletes, & animo bene inſtituti ſint; non inutile erit, ſi tribus capitibus proximis, quae ad Rem ejus domeſticam, ad Honores publicos, & ad Mortem pulcherrimam pertinent, complectamur. Qui natus erat domo nobili patricius, patriciam ſibi, ex nobiliſſima Poſtumiorum gente, adſcivit uxorem, Cajam, lanificam, pulchram & ſolertem, quae legenti, meditanti, & ſcribenti, omnium fortunarum ſocia, adeſſet. *Poſtumia Sulpicii*, apud Ciceronem, *lib. XII. ad Attic. epiſt* 11. ſublatente *uxoris* appellatione, vocatur: ut Marcia Catonis, Porcia Bruti, Terentia Ciceronis, Mucia Pompeji, Clodia Ofilii, Caecilia Metelli, & in nummis Livia Auguſti, Plotina Trajani, Fauſtina Ant. Pii, aliaeque id genus a Reineſio, *ad cl. I. Inſcr.* 18. & Heinſio, ad Vellejum Paterc. *lib. II. c.* 88. collectae. Per has refellitur Reineſii regula, ad *cl. XIV. n.* 128. uxores maritorum familias regulariter eſſe ſequutas; id enim in libertina aliqua gentilitate aliquando verum eſt; vix autem inter veterum atque ingenuarum familiarum conjuges accidit, vid. Fabrett. *c. III. Inſcr. n.* 1. Noſtram Poſtumiam Cicero *fideliſſimam conjugem* vocat, *Philipp. IX. c.* 3. verum Suetonius, *lib. I. c.* 50. inter plurimas illuſtres feminas, hominum opinione, a Caeſare, omnium mulierum marito, corruptas, primo loco *Poſtumiam Servii Sulpicii* collocavit. Aliquid etiam ſiniſtrae ſuſpicionis ingerere videtur vocula *fortaſſe*, apud Tullium, *lib. V. ad Attic. epiſt. ult. Pontinium ne nunc quidem retinere poſſim: rapit enim hominem Poſtumius Romam, fortaſſe etiam Poſtumia:* ſed incertum eſt, num ea fuerit Servii uxor, an ejus ſoror, vel agnata, Pontinii, viri praetorii, amica vel uxor. Habuerit vero Sulpicius, in Urbe perdita, hanc ſortem

cum aliis viris eruditis communem, quod uxor ejus, inter laudatissimas Romanarum mulierum, apud Aelianum, *lib. XIV. Var. hist. c.* 45. non fuit relata; quia uxori & Philosophiae simul vacare, non omnibus datum est. Eadem tamen Postumia gens olim virgines dederat Vestales, aliasque deinde feminas sanctissimas & rarissimas, apud Livium, *lib. IV. c.* 42. Gruter. *pag.* 320. *n.* 10 & Fabrettum *pag.* 57. *n.* 327. memoratas. Horridum quoque Sulpicii, alicujus mariti, supercilium refert Valerius Maximus, *lib. VIII. c.* 15. *n.* 12. sed quia haec tempora alios mores postulabant, ideo prudentissimus Servius, spreto incerti auctoris sermone, cui malignitas forte initium dederat, quemque aluerat credulitas, reipsa monitum probavit Varronis, in Sat. Menippea, apud Gellium *lib. I. c.* 17. *Vitium uxoris aut tollendum, aut ferendum est: qui tollit vitium, uxorem commodiorem praestat; qui fert, sese meliorem facit.* Et sane vitium uxoris, si corrigi non possit, ferri a marito honeste potest, si vero flagitiis & libidine sit maculosa, recte judicat Plinius, *Paneg. c.* 83. *Multis illustribus dedecori fuit; aut inconsultius uxor adsumpta, aut retenta patientius: ita foris claros domestica destruebat infamia, &, ne maximi cives haberentur, hoc efficiebat, quod mariti minores erant.*

II. Cum Postumia Servius operam dedit procreationi liberorum, ex eaque suscepit Servium filium, familiae, ut Euripides vocat, columnam; ob probitatem, ingenium & Philosophiam posteritati commendatum. Cicero *Philipp. IX. c.* 3. *optimum filium* vocat, & *c.* 5. nullum clarius monumentum, ait, a Servio relinqui potuisse, quam hanc *effigiem morum suorum, virtutis, constantiae, pietatis & ingenii.* Quam frequens is in aedibus Ciceronis & acceptus

fue-

fuerit, ex *lib. IV. Fam. ep.* 3. 4. *& lib. XIII. ep.* 27. constat: ubi ad Servium: *Ego cum tuo Servio jucundissimo conjunctissime vivo: magnamque cum ex ingenio ejus singularique studio, tum ex virtute & probitate voluptatem capio.* Sunt, qui putant, eum ad Tulliolam animum appulisse, negotium agente P. Servilio Isaurico, ejusque rei argumenta Bosius & Popma ex *lib. V. ad Attic. ep.* 4. *&* 21. petierunt. At Cicero eam A. V. C. DCLXXXIX. primum C. Calpurnio Pisoni Frugi despondit, *lib. I. Att. ep.* 3. quocum sexennium in summa concordia exegit; illo defuncto A. DCXCVII. in manus Furii Crassipedis convenit, *lib. II. ad Fratr. ep.* 4. 5. 6. tandemque P. Corn. Dolabellae desponsata est, A. V. IↃCCIII. de quo *Epist.* 16. *lib. II. & ep.* 12. *lib. III.* Aderant tunc alii rivales, ut Nero, *lib. VI. Att. ep.* 6. an vero Postumiae filius inter eos fuerit, ex dubiae lectionis *epistola* 21. *lib. V.* certo colligi nequit; maxime si conferatur *lib. VI. Att. ep.* 1. ubi: *Malo hunc a Pontidia, quam illum a Servilia.* Non minorem dubitationem habet, an Servius junior scriptis clarus fuerit: quod enim apud Festum, in *Municeps*, legitur, *Ser. filius ajebat*, nullius momenti est; quia Schedae ejus *pag.* 80. habent *Servilius:* idem forte *P. Servilius augur*, cujus auctoritate utitur in v. *Stellam.* Nec novum esse, haec duo nomina a librariis commutari, ex notis Bosii ad Nepotis *Attic. c.* 2. Spanhemio, *de Praest. Numism. diss. X. n* 4. & Perizon. *Anim. Hist. c. X. pag.* 428 constat. Horatius *lib. I. Sat.* 10. ℣. 86. Servium quendam inter doctos & amicos suos numerat, eumque cum Virgilio, Messalis & Furnio, flore populi delibato, ac Suadae medulla, conjungit: sed rursus nil affirmare audeo. Illud scimus, eum inter accusatores Mure-

nae fuisse, auctore Tullio, *pro Muren. c. 26. 27. Sulpicius, adolescens ingeniosus & bonus, sodalis filii, cujus ingenio paterni necessarii munitiores esse debebant.* De honoribus aut fatis ejus nil compertum habemus, forte quod maturius decessit: nec fidem habemus Pighio, Annal. *lib. XVII.* cum A. U. DCCVI. Tribunum pl. fuisse, de quo Cicero nihil in ep. laudata. Ex Festi autem fragmento, *pag. m.* 68. non absurde conjici posse videtur, Servii filium in magistratu fuisse; ait enim: *Sifus usurpatum est pro tubis ipsis, id quod Graece dicitur σίφον. In lege rivalicia sic est, quae lata fuit rogante populum Ser. Sulpicio Ser. F. Rufo, Montani Paganive siphonibus aquam dividunto.* Sed hac de re iterum agemus *cap. seq.* §. 4. *fin.* Graecorum quidem proverbio jactatur, τῶν ἡρώων τέκνα πήματα; sed praeclara, quae de Servio filio audivimus, testimonia nos suspicari vetant, eum Tullio sodali suo similem evasisse; qui nihil ex paterno ingenio habuit, praeter urbanitatem, cuique bicongio pauxillum, quod natura dederat, memoriae, ebrietas subduxit: qua de re, praeter Senecam & Plinium, Simon Vallambertus, Hedius Avalonensis, in *Vita Ciceronis filii*, est adeundus. Magis credam, Servium a patre doctrina juris institutum fuisse, ut Celsus pater filium instruxit praeceptis suis, & Julius Paulus libros sententiarum ad filium scripsit: nec tamen Servius, pater & filius, sicut Mucii, Labeones & Celsi, in libris nostris laudantur. Ita naturae auctor, occulto judicio suo, bona ingenii, pro lubitu, dispensat, ne ea credantur hereditaria; nec Ciceronis filium populus Romanus loquentem agnoscebat, uti Sidonius Apollinaris, a veterum quodam dictum fuisse, ait *lib. VII. Epist.* 14. Ipse Cicero, postquam de improbitate Q. Ciceronis,

ronis, fratris filii, conquestus esset, subjungit: *Sed nulla nostra culpa est, naturae metuenda est: haec Curionem, haec Hortensium filium, non patrum culpa, corrupit.*

III. Quod vero Servio in virilis sexus posteris negatum fuit, id gener ejus & pronepos abunde compensarunt. Meminit filiae Cicero, *pro Murena cap.* 10. *Videris mihi istam scientiam juris, tanquam filiolam osculari tuam.* Apage hic sinistras incestus suspiciones, quibus Declamator incertus, & Q. Fufius Calenus, apud Dionem, *lib. XLVI.* ipsum Tullium onerant, quasi filia, matris pellex, ipsi jucundior atque obsequentior fuerit, quam parenti par est. Magis enim credamus oportet, Servium filiolam suam ad pietatem, verecundiam & castitatem moribus suis, & severa praeceptorum disciplina formasse. Neque enim illustrium filiae mulierculis, sed viris, in ludo literario, erudiendae dabantur, ad quem nutrices eas ducebant, *l.* 3. §. *pen. l.* 4. *D. Ubi pup. educ. l.* 15. *C. de Negot. gest.* Liv. *lib. III. c.* 44 aliique apud Meurs. *Auct. Philolog. c.* 36. Raevardum, *lib. II. Conject. c.* 19. & Merillium, *lib. V. Obs. c.* 17. laudati. Josephus Scaliger, in *Catal. pag.* 249 existimat, Messalam, virum toga & sago clarissimum, deperiisse hanc Sulpiciam, Servii filiam, eamque a Virgilio significari, in *Catal. pag.* 91,

Certatim ornabant omnes Heroïda Divae:
Certatim Divae munere quaeque suo.
Felicem ante alias tanto scriptore puellam:
Alter non famam dixerit ipse prior.

Et ipsa eum alloqui videtur, apud Tibullum, *lib. IV. Carm.* 8.

Jam nimium, Messala, mei studiose quiescas,
Non tempestivae saepe propinque viae.

Ma-

Maxime si jungatur ejusdem libri *Carm.* 10. ubi indignabunda:

Si tibi cura toga est potior, pressumque quasillo
Scortum, quam Servi filia, Sulpicia:
Solliciti sunt pro nobis, quibus illa dolori est,
Ne cedam ignoto, maxima cura, toro.

Eruditus autem Broukhusius bene notavit, versus hos non esse Tibulli, vivente nostro Servio Sulpicio, necdum nati: neque Sulpiciae, JCti filiae, sed illius, quae sub Domitiano floruit, ejusdem forte gentis & nobilis, cujus pater quoque communi illo Servii praenomine gaudebat. Fugit ipsum autem locus Pomponii, in *l.* 2. §. 47. *de O. J.* ex quo castam Sulpiciam, Servii filiam, Q. Tuberoni, viro Patricio & Consuli, juris publici & privati doctissimo, collocatam esse discimus; cujus filia deinde mater fuit Caji Cassii Longini, Consulis, & Scholae Cassianae parentis, de quo plura Menagius, *Amoen. c.* 43. Verba Pomponii: *Cajus Cassius Longinus, natus ex filia Tuberonis, quae fuit neptis Servii Sulpicii: & ideo proavum suum Servium Sulpicium appellat.* Altera autem poëtria vixit temporibus Domitiani, Nervae & Trajani, ejusque carmen Satyricum exstat de edicto Domitiani, quo Philosophos Urbe exegit, & literatos paene ad glandes & Acheloja pocula reverti coëgit. Maritus ejus fuit Calaenus; cujus ipsa, *in Satyra*, Martialis, *lib. X. Epigr.* 35. *&* 38. & vetus Scholiastes Juvenalis, in *Sat. VI.* ℣. 537. meminere. Laudantur & aliae Sulpiciae, ut L. Lentuli Cruscellionis uxor, quae non recusavit se ipsam proscribere, ut ei fides sua in conjuge proscripto constaret, Val. Max. *lib. VI. c.* 7. *n.* 3. Alia fuit Sulpicia, Ser. Paterculi filia, Q. Fulvii Flacci uxor, cui hoc magnificum contigit, ut, judicio decem

cem matronarum sanctissimarum, forte lectarum, cunctis castitate praelata sit. Si quis vero morosior Servii JCti & consularis filiam, in magna temporum illorum licentia, libidine caluisse judicet, is, per me licet, cum ea comparet Jacobi Cujacii filiam, Susannam, in quam Emundus Merillius ita lusit:

Viderat immensos Cujaci nata labores
Aeternum patri promeruisse decus,
Ingenio haud poterat tam magnum aequare parentem
Filia: quod potuit, corpore fecit opus.

IV. Ceterum nihil tam magnificum esse putem, quod de Servio patre praedicari nequeat; quem, tanquam virtutis omnis simulacrum & veram justitiae sedem, nobis Cicero describit, *pro Murena c.* 10. *Aliis ego te virtutibus, continentiae, gratiae, gravitatis, justitiae, fidei, ceteris omnibus, omni honore semper dignissimum judicavi*, & *cap.* 14. *Justitia, fides, pudor, temperantia, quibus te, Servi, excellere, omnes intelligunt*. Idem, *Philipp. IX. c.* 6. *Mirifice Servius Sulpicius majorum continentiam diligebat: hujus seculi insolentiam vituperabat*. Rursus, *lib. IV. Epist. fam.* 3. ipsi scribit, in Urbe populari & ambitiosa, in qua optimus quisque plures obtrectatores habebat, *Caesarem & omnes cives sic existimasse, quasi lumen aliquod, exstinctis ceteris, ejus elucere sanctitatem, & prudentiam, & dignitatem*. Denique, *lib. XIII. Ep.* 24. *Hominem fuisse neminem, qui unquam ejus mentionem sine summa laude fecerit*. Omnia dixit Plutarchus, quum, in *Vita Catonis minoris tom. I. pag.* 783. eum *Virum bonum* appellavit. Nemo enim malus, nisi stultus; nec JCtus, aequi bonique disceptator, nisi vir bonus, esse potest. Sua quemque fraus & audacia de sanitate mentis deturbat, & fieri

ne-

nequit, ut virtus & scelus eodem in pectore commorentur. Cicero *lib. VI. ad Fam. ep.* 4 *Optimum & prudentissimum virum* vocavit, quorum nihil, nisi perfecte sapienti datur. Quintil. *lib. XII. Inst. c.* 1. Sola ergo bona ipsi, quae honesta; profuit cunctis, nocuit nemini. Domi vixit parcus, in publico splendidus magis, quam sumtuosus: recti pervicax ubique; contemtor opum; constans adversus mala; fidus amicis; humanus erga clientes; &, quod caput est, pius in Deos, patriam, liberos & uxorem, quam, ob vulgi rumores, dimittere erubuit. De grato animo erga praeceptores, Pomponius testatur, *l.* 2. §. 43. *D. de O. J.* dum per ejus scripta ipsorum quoque, ait, memoriam haberi. Cicero eum virorum doctorum cultorem vocat, *lib. IV. Fam. ep.* 1. Filium formavit & educavit, ut patriae utilis esset, dicique potest cum Plauto, *Mil. act. III. sc.* 1. ℣. 109.

At illa laus est, magno in genere & in divitiis maximis
Liberos hominem educare, generi monumentum & sibi.

Quam prolixus fuerit in servulos suos, qui liberaliter serviebant, manumissio indicat, cujus indicium depromo ex marmore, Romae reperto, apud Sponium, *Miscell. sect. II. art. XI. pag.* 64. & Donium *cl. XI. n. II.* in quo SERVIUS SULPICIUS. SER. LIB. Jovi conservatori, pro salute Caesaris Aug. statuam aeneam, nomine collegii siliginariorum, dedicasse dicitur. Plures haec aetas tulit Servios Sulpicios; at noster per excellentiam eo praenomine usus est, & apud Ciceronem, *prò Murenà* & in *Epistolis*, aliosque veteres, crebro indicatur. Nec officit, Jureconsulti elogium omissum esse, quod in alio lapide Gruteri *pag.* 652. *n.* 6. reperitur: L. AQUI-

AQUILLIUS. JURECONSULTI. L. id enim rarius est in publicis monumentis, & magis placuit JURIS STUDIOSI, apud Sponium, *pag.* 263. Dubito etiam vehementer, an Lucius ille summi JCti Aquilii libertus recte feratur; sic enim C. Aquilius dicendus fuisset. Vid. Rupertus, *ad Valer. Max. lib. VIII. c.* 2. & quae scripsi, in *vita Papiniani c.* 16. §. 10.

CAPUT X.

DE HONORIBUS SERVII SULPICII.

§. I. *Servius Quaestor Ostiensis, mox Aedilis Curulis & deinde Praetor factus, quaestionem peculatus severe exercuit.* II. *Non sortitus est juris dicundi provinciam, nec auctor fuit edicti Serviani, contra Ant. Augustinum, Curtium aliosque. Praetorius in provinciam ire noluit.* III. *In petitione Consulatus repulsam accepit, Murena praelato. Oratoria calliditas Ciceronis. An is in Orat. pro Murena gravitatis, aut necessitudinis fuerit oblitus.* IV. *Servius Interrex A. DCCII. & anno sequente Consul factus, ob legum peritiam. Summa gestorum sub hoc consulatu; Prodigiorum tempus male Bertrandus; legem Rivaliciam Eberlinus exposuerunt. Festus emendatur.* V. *Cicero Pompejo, Servius felicius Caesari adhaesit, a quo Achajam regundam accepit.*

§. I. Tam excellens & amabilis virtutum chorus, licet omnes in se contineret fasces, nulloque populi plausu indigeret, anno tamen legitimo, primordium gerendorum honorum, *Quaesturam*, Servio conciliavit. Sortitus autem est Ostiensem, non tam gratiosam, & illustrem, quam negotiosam & mo-

molestam, quod maritima esset, ac salinis abundaret, Cicero, *pro Muren. c.* 8. Dicitur ab Ostia, claro quondam & amoeno, ad sinistrum Tiberis alveum, oppido, Urbi vicino, quod Ancus Marcius Rex portu nobilissimo instruxit, ut Romani transmarina quoque bona degustarent, auctore Livio, *lib. I. c.* 33. & Dionys. Halic. *lib. III. c.* 57. In hoc ergo, & in universa plaga Ostiensis provinciae Servius vectigalia, portoria, decumas & scripturas, nomine populi Rom. collegit & in tabulas retulit. v. Pighius, *lib. VI. Annal. ad A. CDXXCVIII.* Mox designatus est *Aedilis Curulis*, & Urbem, bellis civilibus conquassatam, instauravit, populumque Romanum annonae copia & ludis sanctissimis, maxima cum ceremonia Cereri, Libero, Liberaeque factis, sibi devinxit; atque ob earum rerum laborem & solicitudinem, antiquiorem in Senatu sententiae dicendae locum, togam praetextam, sellamque curulem accepit. Deinde *Praetor* factus, sorte non obtinuit Praeturam Urbanam aut Peregrinam, sed quaestionem peculatus, tristem, & plenam catenarum ac lacrymarum, in qua lites severe aestimavit, multosque viros fortes & prope partem civitatis offendit. Cicero, *pro Muren. cap.* 20. Memor scilicet erat querelae M. Catonis, in oratione, quam de praeda, militibus dividenda, scripsit: Fures privatorum furtorum in nervo atque in compedibus aetatem agere, fures publicos in auro atque in purpura, auctore Gellio, *lib. XI. c.* 18. Ut igitur radicem criminis exscinderet, ac turbatum, Sullanis motibus, aerarium restitueret, omnem lenitatem exclusit; ratus, quod res est, privatorum dolores publica utilitate compensari. Ad hanc etiam Praeturam referri debet, quod Cicero, *dict. orat. cap.* 19. ait, casu eum ludos non fecisse, quia

sorte

forte Praetor Maximus non erat factus, qui ludos Apollinares curabat. Id quod ideo moneo, ut avaritiae labem a Sulpicio abstergeam, quam nonnulli ei affricant, pro *summarius* legentes *nummarius*, apud Ciceronem, *lib. X. Att. ep.* 1. cum tamen incertum sit, an de Servio ibi loquatur. Et quid si insanas illas effusiones & largitiones facere noluisset? Nonne gravi homine erant indignae? Nonne merito scenae magnificentiam L. Murenae, in qua fuere argenti pondo CXXIV. contemsit? v. Ciceron. *pro Muren. c.* 19. juncto *lib. II. de Offic. c.* 16. Horat. *lib. II. Sat.* 3. ℣. 182. & Perf. *Sat. V.* ℣. 177.

II. Discamus praeterea hoc exemplo, quam parum sors & urna mores discernat. Omnes Sulpicio, Jurisconsultorum principi, optarant juris dicundi provinciam, in qua, lenitate audiendi & aequalitate decernendi, benivolentiam populi sibi parare potuisset, sed Quaestio ipsi obtigit; pariter ac Aquillio, ejus praeceptori, Ciceronis in Praetura collegae, quaestio de ambitu obvenit, sine jurisdictione. Patet ex his deinceps, quid de Ant. Augustini, *de Nom. Propr. Pand. pag.* 334. Jacobi Curtii, *lib. III.* Εικασ. *c.* 39. aliorumque sententia habendum sit, qui Servio nostro Praetori edictum, quo actio Serviana proposita est, acceptum ferunt. Quamvis enim illud tanto Praetore fuerit dignum, postquam utilitas pignorum irrepserat, *l.* 14. §. 1. *D. de Constit. pec.* licet etiam praenomen in gente Sulpicia fere in nomen transierit, atque ita difficultas Bachovii, *lib. III. de Pign. c.* 10. *n.* 3. tollatur, nulla tamen Praetorum, qui quaestiones sortiti, erat civilis jurisdictio, nullumque ab iis edictum proponebatur. Tacitus, *Agric. c.* 6. *Idem Praeturae tenor & silentium: nec enim jurisdictio obvenerat.* Capitoli-

K nus,

nus, *Gordian. c.* 4. *Praeturam nobilem gessit: post jurisdictionem consulatum iniit.* Alius forte urgeret, a Servio actionem Servilianam dici debuisse, secundum Macrobium, *lib. I. Sat. c.* 6. ubi: *Cognomina ex propriis tracta sunt nominibus, ut ab Aemilio Aemilianus, a Servio Servilianus:* sed verius, *a Servilio*, legunt alii, quia Servilia gens Romae fuit clarissima: noti sunt horti Serviliani & Servilii plures apud Ciceronem. Cuidam ergo Serviae gentis Praetori edictum Servianum debetur, & Servii Paetoris meminit Vellejus Paterc. *lib. II. c.* 15. ubi aliis *Servilius* placet. Glandorpius tamen, in *Onomast.* & Gronovius, *ad Livii lib.* 72. Serviam gentem fuisse, contendunt, a qua Serviani nomen acceperint; nec novum esse, ut aliorum praenomen aliis sit nomen gentis, ex Appiis, Deciis, & Publiis cognosci. Jacobus vero Gronovius, ad Macrob. *d. l.* Servium proprium nomen familiae in Republica fuisse negat, nihilque falsius esse pronunciat. Sed ad Sulpicium revertamur, qui Praetorius in provinciam, sive illa exercitu instructa, sive pecunia ornata esset, repudiato, ut licuit, munere, ire noluit: partim, quod domi majorem Reip. suisque consultoribus, in regno suo judiciali, utilitatem praestare posset; partim, ut a suspicione quaestus procul abesset; partim Ciceronis exemplo, qui, *pro Murena c.* 20. eum ita alloquitur: *Tu in provinciam ire noluisti: non possum id in te reprehendere, quod in me ipso, & Praetor, & Consul probavi.* Denique quod forum castris, otium militiae, stilum gladio praeferebat, Idem, *c.* 14. Magistratus autem, quos *Praetores* vocabant, in provincias subactas missi, armorum juxta ac legum potestatem habebant, ad utraque tempora, tam

belli,

belli, quam pacis, gubernanda, ut ait Justinianus, *Nov.* 24.

III. Putares Quaesturae fidem, Aedilitatis elegantiam, & Praeturae integritatem Servio viam ad *Consulatum* munivisse; sed cum, Cicerone & Antonio Consulibus, A. U. C. DCXCI. illum peteret, Silanus & Murena praelati sunt, ipseque repulsam accepit. Non deerant exempla Tuberonis, Scipionis, Aemilii, Sullae & Catonis, a Valerio Maximo, *lib. VII. c.* 5. collecta, quibus fortunam suam solaretur, dicique poterat, non Servio tunc Consulatum, sed Consulatui Servium negatum esse. *Quis usque eo ad conspiciendam veritatem excaecatus est, ut ignominiam putet M. Catonis fuisse, duplicem in petitione Praeturae & Consulatus repulsam? Ignominia illa Praeturae & Consulatus fuit, quibus ex Catone honor habebatur*, ait Seneca, *Consol. ad Helv. c.* 13. Sed quia L. Murena, eversa vetere Comitiorum disciplina, malis artibus ad portum honorum grassatus esse credebatur, ideo Serv. Sulpicius, subscribente M. Catone, Cn. Postumio, & Servio, Sulpicii filio, adolescente, post comitia, eum ambitus accusavit: defendit ipsum Q. Hortensius, M. Crassus & maxime Cicero, famosa illa oratione, qua Jurisconsulti imperiti & Stoici, ad Servianae & Catonianae professionis extenuationem, tam lepide & facete exagitantur, nihil ut sit jucundius. Scribit Plutarchus, *tom. II. pag.* 769. Tullium hac oratione risum movisse judicibus, Catonem vero adstantem dixisse: *Dii boni, quam ridiculum consulem habemus!* Idem *pag.* 878. refert, Ciceronem, ut Hortensium, defensionis socium, eloquentia vinceret, omnes ingenii nervos intendisse, nullamque noctis partem conquievisse, usque eo, ut, nimiis vigiliis afflictus, illo inferior

in actione visus fuerit. Varia illius orationis Alciatus, *lib. VII. Parerg. c.* 17. & *lib. IX. c.* 19. illustravit. Aonius etiam Palearius, doctissimus martyr, disertam orationem, in *L. Murenam*, Ciceroni opposuit: crudior vero Theodorus Marcilius, in *Interpret. L. XII Tabb.* in eum invectus est, quod scurriliter & mimice riserit formulas, *judicem arbitrumve* &c. Sed hoc erat ingenium Ciceronis, qui, ut res postulabat, nunc laxabat animos judicum, eosque a severitate paullisper ad hilaritatem risumque traducebat; nunc, si alii eandem caussam dixerant, ne repeteret audita, a propria & definita disputatione hominis & temporis, ad communem quaestionem universi generis excurrebat; nunc etiam, joci opportunitate, reos de manifestis criminibus eximebat; unde *Consularis scurra* ab inimicis nominabatur. Vide ejus *Brutum c.* 93. Quintilian. *lib. VI. Inst. c.* 4. & Macrob. *lib. II. Saturn. c.* 1. Ipse, *pro Cluentio c.* 50. vehementer illos errare, pronunciat, qui in orationibus, a se in judiciis habitis, auctoritates suas consignatas se habere arbitrentur, quae omnes caussarum & temporum sint, non hominum ipsorum ac patronorum: nam, si caussae ipsae pro se loqui possent, nemo adhiberet oratorem. Quinimo de hac ipsa oratione ait, *lib. IV. de Finib. c.* 27. *Cum Murenam defenderem, apud imperitos tunc illa dicta sunt; aliquid etiam coronae datum.* Videamus tamen, an non Cicero gravitatis consularis, *in tam effusis ambitus largitionibus*, ut Nepos ait, *Attic. c.* 6. aut necessitudinis, quae ei cum Servio summa intercedebat, fuerit oblitus, aut inconstantiae saltem reus dicendus sit, sicut Valerius lubricum fidei ei objecit, cum duabus eum sellis sedere dixit, apud Macrob. *lib. VII. Saturn. c.* 3. Ipse autem, *pro Murena*

rena c. 4. 21. *&* 27. satis ostendit, oratoriae calliditatis esse, caussae servire: cum enim antea petitioni Sulpicii frustra studuisset, nunc, ipso superato, large hoc dedit amicitiae, ut cum Servio non secus, ac si frater esset, ageret, semperque meminisset, se contra amici studium, qui fortis magis Senator, quam prudens Candidatus, esset, pro alterius amici periculo dicere, qui, se Consule, a populo Consul erat designatus. Quintiliani judicium hoc est, *lib. XI. Inst. orat. c.* 1. *Quam decenter Sulpicio, cum omnes concessisset virtutes, scientiam petendi consulatus ademit? Quid enim aliud esset, quo se victum, homo nobilis, & juris antistes magis ferret?* Adde Schotti *Ciceronem a calumniis vindicatum c.* 4. 5. 6.

IV. Undecim annis elapsis, cum A. U. C. DCCII. propter potentissimorum contentiones, Consules creati non essent, horum constituendorum gratia, *Interrex* creatus, omnia ea obire potuit, quae vel Regum, vel Consulum fuissent; operam dedit, ne quid Resp. detrimenti caperet, vocavit Senatum, comitia habuit & Pompejum Consulem sine collega renunciavit, qui cum statim Consulatum iniit, rumor, de eo Dictatore creando, sparsus, evanuit, teste Plutarcho, in *ejus Vita tom. I. pag.* 648. & Asconio, in *Orat. pro Milone*. Praemium ejus rei, *Consulatum*, summum illud in orbe decus, & portum honorum, sine vi aut ambitu, anno sequente DCCIII. una cum M. Marcello est consecutus. Dionis Index *Ser. Sulpicium, Q. F. Rufum* & *M. Claudium M. F. M. N. Marcellum*, Livius *epit.* 108. *Ser. Sulpicium & M. Marcellum* appellat, & ita Cicero, *lib. VIII. ad Fam ep.* 8. Sed, *lib. XII. Ep.* 15. *M. Marcellum & Ser. Sulpicium* vocavit, forte quod tunc apud Marcellum fasces erant, Servius au-

tem prior factus est. Plutarchus, in *Caton. minor. t. 1. pag.* 783. utrumque *virum bonum* vocat; sed Sulpicium non boni, neque grati viri functum officio, addit, quod Catoni competitori, populum de more ambire nolenti, praeferri voluit; ex cujus auctoritate multum emolumenti sumserat: severa mehercle philosophia morali! cum quisque sibi sit proximus, & nemo ad honores jus perfectum habeat. Ipse etiam Cato nihil offensus est: *Quid est*, inquit, *miri, si, quod quis summum arbitratur bonum, non concedat alteri?* Dio Cassius, *lib.* 40. Caesaris & Pompeji fautoribus adscribit, quod Cato Consul non est factus: Sed *M. Marcellus & Sulpicius Rufus, alter ob legum peritiam, alter ob eloquentiam, idque eo magis, quod non largitionibus aut vi, sed demulcendis omnibus compellandisque eam dignitatem petierant.* Ecce! legum peritia nobilem Servium nobiliorem fecit, & ad summum decus evexit, id quod & Mamertinus, in *Panegyr. c.* 20. testatur. Magnis contentionibus his Coss. in Senatu actum, de abrogando Caesari imperio, Marcello referente, ut ei succederetur ante tempus, negante Servio collega, cum aliquot Tribunis pl. intercessoribus; ne illi occasio belli civilis suscipiendi daretur; tandem SCta de provinciis facta sunt, quae apud Ciceron. *lib. VIII. Fam. ep.* 8. reperiuntur, quocum junge Suetonium, qui late rem narrat, *lib. I. c.* 28. *seqq.* Accuratissime vero, sub initium consulatus, monuit Senatum, collectis omnibus bellis civilibus, ut & illa timerent, quae meminissent, & scirent, quum superiores tam crudeles fuissent, eum, qui postea remp. oppressurus armis, multo intolerabiliorem futurum, *lib IV. Fam. ep.* 3. Gliscebant quippe hoc tempore odia inter fortissimos belli duces, Caesarem & Pom-

pe-

pejum, quae mox in bellum civile funestissimum exarsere. Servii vero tanta, imminentibus his procellis, fuit divinatio, prudentia & moderatio, ut neutri ex asse addictus, neutri infensus, Reip. procumbentis dignitatem tueri omnibus nervis annisus fuerit; unde *Pacificator* & *Defensor pacis*, tam in Consulatu, quam post Consulatum, dicebatur. V. Cicero, *ad Attic. lib. VII. Epist.* 3. *lib. X. Ep.* 15. *lib. XV. Ep.* 7. *& lib. IV. ad Fam. ep.* 1. Horum ergo Consulum, & maxime Servii, bono publico nati, vigilantia, continentia, aequitate, & justitia, firmissimis illis magistratus praesidiis, revocata est fides, compressa libido, vis legibus, judiciis auctoritas, senatui majestas restituta, & ubique, dum Caesar Gallos, Cassius Parthos caedebat, dum Pompejus Hispanias, Ciliciam Tullius, Thermus Asiam prudenter administrabant, sopitus est armorum furor. Sallustius, in *fragm. Hist. lib. I.* apud Ant. Augustinum: *Res Romana plurimum imperio valuit, Ser. Sulpicio & M. Marcello Coss. omni Gallia cis Rhenum perdomita.* Minime vero sub his Consulibus prodigia praecipuae admirationis acciderunt, quae Valerius Max. *lib. I. c. 6. n.* 5. refert; nec cum Bertrando, *de Jurisp. lib. II. c.* 11. *n.* 7. *pro P. Volumnio & Ser. Sulpicio Coss.* ibi legendum *M. Marcello & Servio:* nam duo illi Csl. A. U. CCXCII. una cum prodigiis, apud Livium, *lib. III. c.* 10. Dionys. *lib. X. c.* 7. & Plinium *lib. II. c.* 56. memorantur. Econtrario lex Rivalicia, ad hunc annum, cum Eberlino, *pag.* 333. referri posset; si modo apud Festum, in *Fragm. pag.* 68. supra *cap. praeced.* §. 2. laudatum, pro *Servii* rectius *Quinti F.* scribatur, nec *lex agri*, a privatis dicta, in *l.* 1. §. *fin. D. de Aq. & aqu. pluv. arc.* cum hac lege, quae Servio popu-

 lum

lum rogante, lata est, confundatur. Bis autem Servius laudatur, in *l.* 3. *D. de Rivis.*

V. Quum animi ducum, qui nec parem, nec superiorem ferre poterant, adeo ambitione indies magis magisque exulcerarentur, nullo ut modo componi possent, gravissima deliberatio erat, cui adhaerendum esset, quia nihil constitui poterat, quod non magnam haberet difficultatem. Solonis lex erat, ut qui tempore civilis discordiae, alterutri parti sese non adjunxerit, sed solitarius separatusque a communi malo civitatis secesserit, is domo, patria, fortunisque omnibus careret, & exul extorrisque esset; quia sic per viros majoris auctoritatis, & amantes patriae, mentes partium flecti & ad concordiam perduci posse, sapienter existimabat, Gell. *lib. II. c.* 12. Cicero, avidior, quam satis est, gloriae; sed optimi civis voluntate erga Remp. inclytus, utrique, & Caesari & Pompejo, amicissimus videri volebat, majore tamen familiaritate cum Pompejo conjunctus, magnam ei pecuniam mutuam dederat, eum efferebat & Reip. conservatae testimonio ornabat, *lib. I. Attic. ep.* 19. *lib. IX. epist.* 13. *lib. XI. ep.* 3. Atticus, licet in Rep. ita versaretur, ut semper optimarum partium esset, nec fluctibus civilibus sese committeret, Caesari tamen & Caesarianis invisus, cum Caesare congrediebatur, nec Cicero eum reprehendere ausus, quod in regia, Caesaris domo, visus esset, *lib. X. Att. ep.* 3. Quid Servius? Cum orbis terrarum arderet bello, & urbs sine legibus & judiciis, sine jure & fide, direptioni & incendiis relicta esset, vitam miseram & turbatum Reip. statum tam multis lacrymis deflebat, ut Cicero miratus fuerit, eas tam diuturna miseria non exaruisse; quicquid tamen accideret, in lectulo suo

mori,

mori, quam patriam relinquere, ſtatuebat, *lib. X. Att. ep.* 14. Neque Caeſarem certum habebat amicum, quia dixerat in Senatu, non placere ſibi, eum in Hiſpanias ire, contra Pompeji legatos, *lib. IV. Fam. ep.* 1. neque Pompejo placere poterat, quod filium ſuum miſerat ad ipſum Brundiſii circumſidendum. Cicero, *lib. IX. Att. ep.* 19. *Sed erit injuſtiſſimus Servius, qui filium ſuum miſit ad effligendum Cn. Pompejum, aut certe capiendum, cum Pontio Titiniano: etſi hic quidem timoris cauſſa, ille vero? ſed ſtomachari deſinamus.* Idem, *lib. X. ep.* 3. non ſatis amice, hominem *ridiculum* appellat; *Epiſt.* 14. odioſum ſcrupulum de filii militia Brundiſina injicit, & *Epiſt.* 15. ipſum, ut timidum JCtum, pungit, cujus eſt a captionibus cavere: *Servii conſilio nihil expeditur: omnes captiones in omni ſententia concurrunt, unum C. Marcello cognovi timidiorem.* Rurſus *lib. XI. Att.* 7. conſilium ejus, ex Italia non diſcedendi, periculo vacuum & dolore, ſed minus glorioſum vocat. Tuta nimirum, quam periculoſa magis, in quae Tullius incidit, divinans amabat Servius, ac propter infirmitatem bonorum, & iniquitatem malorum, ſemper magis adverſos rerum exitus metuebat, quam ſperabat ſecundos. Neque ipſum cenſura de militia filii feriebat; quia, cum Caeſar ſex legiones haberet, fieri potuit, ut filio, uni illarum adſcripto, diſcedere non licuerit; multosque tunc *invitiſſimos* caſtra ſecutos eſſe, alios vero, ſumma cum offenſione, domi remanſiſſe, ait Nepos, *Attic. c.* 7. Pompejo tandem ad Pharſalum victo, Achajam, vel, ut alibi Cicero ait, Graeciam, A. U. C. DCCVIII. regundam a Caeſare obtinuit; quam provinciam ampliſſimam ea abſtinentia, fide & integritate, in luce totius Aſiae, adminiſtravit, ut aureum illud Platonis ex-

emplo suo impleverit: Tunc beatas fore Respublicas, si aut docti & sapientes homines eas regere coepissent, aut qui regerent, omne suum studium in doctrina & sapientia collocarent. Ipse Cicero, *lib. IV. Fam. ep.* 4. tunc consilium ejus probavit & conditionem meliorem ei gratulatus est. *Lib. VI. Ep.* 1. ad Torquatum exulem scribit: *Servii Sulpicii si essemus & auctoritatem & consilium secuti, togati potius potentiam, quam, armati victoriam subiissemus.* Ad haec etiam tempora frequentes Ciceronis epistolae ad Servium referendae sunt, *lib. XIII. ad Fam. ep.* 17. *seqq.* Tullii vero *liber Epistolarum ad Servium Sulpicium*, a Gellio laudatus, *lib. XII. c.* 13. est liber IV. ad Familiares, ut vulgo vocant, qui olim a Sulpicio, ad quem priores datae sunt, nominabatur. Atque haec de honoribus Servii Sulpicii sufficiant, propter quos merito suo majore, quam Senatorum plurimi, *Vir clarissimus* vocatur a Cicerone, *Philipp. I. c.* 1. & *pro Dejot. c.* 11. modica tamen pars famae ejus apud posteros, qui magis ingenio vivit, & juris in artem redacti gloria praecellit omnibus.

CAPUT XI.

DE MORTE, FUNERE, ET STATUA SERVII.

§. I. *Ob summam auctoritatem & pietatem in patriam, legatio ad M. Antonium ei mandata est, in qua vitam amisit sexagenario major.* II. *Obitus ejus omnibus bonis luctuosus, sed felicior morte Ciceronis & Catonis, quod in maximo Reip. munere extinctus, perpetuum per gloriam vivit.* III. *Servilius, funus publicum ei decernendum, sed honorem statuae negandum esse,*

esse, censuit; adversus quem Cicero peroravit & obtinuit. IV. *Decretum Senatus illustratur.* V. *Funere publico amplissime elatus in campum Esquilinum. Aediles remiserunt edictum de funeribus.* VI. *Statua pedestris aenea ei in rostris cum basi posita. Inscriptio basis commentitia exploditur.* VII. *Epilogus.*

§. I. Nondum defuncti, nec defessi sumus, Benevole Lector, sed animus crescit, quando ad extremum vitae actum fabulaeque catastrophen, plenam bonae frugis, perventum est. Neque enim mors viri summi, cujus vitam laudavimus, praeteriri debet; quia & in genere mortis, & in honoribus, qui post mortem consecuti, quaedam haud vulgaria animadvertenda sunt. Magna fortunae varietas erat his temporibus, ut modo hi, modo illi, in summo essent aut fastigio, aut periculo; at noster, cum, Caesare occiso, Respublica penes Brutos & Cassium videretur esse, e Graecia redux, spe libertatis erectus, optima sentiens, & optimis adjunctus, rei desperatae pro sua virili subveniebat. Tanta nunc illius erat auctoritas, ut SCta in ejus sententiam conderentur, & Cicero, *lib. IV. ad Fam. ep.* 1. ad eum scriberet, se exploratum habere, *Quicquid nos communi sententia statuerimus, id omnes homines probaturos.* Talis quippe fuit, qualem Virgilius, in seditione vulgi, jam faces & saxa jaculantis, moderatorem finxit, *lib. I. Aeneid.* ỷ. 151.

Tum pietate gravem ac meritis si forte virum quem
Conspexere, silent; arrectisque auribus adstant:
Ille regit dictis animos, & pectora mulcet.

Eum certe animum, in ultima rerum suarum linea, ostendit, tunc quando M. Antonius Brutum Mutinae in Gallia obsidebat: vir enim pacis amantissimus

mus Senatui auctor erat, ut legatio prius ad scelestum illum mitteretur, quam eum hostem Reip. declararent: cumque omnes censerent, melius id expediri non posse, quam ab eo, qui hoc consilii dedisset, homo annis, labore & gravi periculosoque morbo confectus, auctoritatem Patrum vitae suae anteferre non dubitavit. Non poterat non mortem fugere, ut dissolutionem naturae; sed, quia pro patria oppetenda erat, eam, ut migrationem ad vitam feliciorem, & portum vitae aerumnosae considerabat. Suscepit igitur legationem, cum L. Philippo & L. Pisone, in qua neque vis hiemis, aut nives; non longitudo itineris, aut asperitas viarum; neque preces amicorum, aut morbus ingravescens; non denique pietas filii, in collo haerentis, aut ultimum vale uxoris eum retardarunt, quominus vel extremo spiritu experiretur, si quam Reip. opem ferre posset. Sed cum ad castra Antonii, ad congressum quasi & colloquium ipsum pervenisset, in ipsa cura & meditatione obeundi muneris, hac compage solutus est, A. U. C. DCCXI. A. Hirtio & C. Vibio Pansa Css. Cicero *Philipp. IX. c.* I. Vixisse eum annos sexaginta & amplius, ex eo colligimus, quod Cicero eodem anno occisus est, cum annum aetatis quartum & sexagesimum, minus viginti sex diebus, exegisset. Hujus autem aequalis fuit Servius, & utriusque aetas *parum aut non fere multum differebat*, ut ait Brutus, apud Ciceron. in *Bruto c.* 40. ubi Grutero, in notis, Tullius anno videtur major fuisse; quia Servius, eo Consule, Consulatum petiit; caute vero addit, si modo Servius anno suo Praetor fuerat.

II. Memoriae proditum est, Caecilium Metellum, accepto nuncio de morte Scipionis Africani, foris

ex-

exclamasse: *Concurrite, concurrite, cives Romani: Urbis vestrae moenia conciderunt!* Idem sibi Cicero dicendum esse putabat, qui suspirans dolorem suum publice testatus est, *Philipp. VIII. c. 7. Utinam Ser. Sulpicius viveret! multo melius haec caussa ageretur.* Alibi privatim, *lib. X. Fam. ep.* 28. *Magnum damnum factum est in Servio*; & *lib. XII. Ep.* 5. *Ser. Sulpicii morte magnum praesidium amisimus.* At, Servium si spectes, pars felicitatis est, quod vita excessit, antequam Resp. occideret, omnibus bonis perfunctus: mors etenim ipsum liberavit a miseriis multis, quae consecutae sunt, cum lugere Remp. facilius posset, quam juvare, vixitque tamdiu, quamdiu licuit in civitate bene beateque vivere. Tristior longe sors fuit Ciceronis, qui cum ipso impendentes casus saepe defleverat, quod ei fato suo & sicca morte obire non licuit: ejus enim caput amputatum est ab homine, pro cujus capite peroraverat, & jussu Antonii inter duas manus in rostris positum, ubi ille toties, quanta nulla unquam humana vox, auditus erat. Unde Seneca, *Cons. ad Marc. c.* 20. ipsum felicius mori potuisse, ait, cum Catilinae sicas devitavit, & filiae suae funus secutus est: neque sic vidisset strictos in civilia capita mucrones; nec divisa percussoribus occisorum bona; non hastam, consularia spolia vendentem, nec caedes aut latrocinia publice locata. Felicior etiam Servius, vi morbi & itineris oppressus, Marco Catone, qui mortem sibi conscivit, ne in manus veniret Caesaris; cumque libertati non suae tantum, sed publicae natus, carnifex sui est factus, & Remp. fructu virtutis suae privavit. Sciant, quibus moris est, illicita mirari, quod Tacitus ait, in *vita Agricolae cap.* 42. *Posse etiam sub malis Principibus magnos viros esse: obsequium;*

quiumque ac modestiam, si industria & vigor adsint, eo laudis excedere, quo plerique per abrupta, sed in nullum Reip. usum, ambitiosa morte inclaruerunt. Denique feliciſſimus eſt Servius, quod vitam amiſit in maximo Reip. munere, in quo patriam conſervare & liberare conabatur; talibus autem certum eſſe in coelo ac definitum locum, ubi beati aevo ſempiterno fruantur, ait Cicero, *Somn. Scip c.* 3. Aliorum quoque judicio non mortem, ſed immortalitatem eſt aſſequutus; quum illi, qui pro Rep. ceciderunt, in perpetuum per gloriam vivere cenſeantur, *pr. Inſt. de Excuſ. tut.* Cic. *I. Tuſc. c.* 48. *pro Plancio c.* 37. Horatius, dulce & decorum eſſe, ait, pro patria mori, quae omnes omnium caritates complectitur. Virgilius *pulchram mortem*, Curtius *egregiam*, Valerius Flaccus *magnos obitus* vocat. Vid. Ferand. Adduenſem, *lib. II. Explicat. t. II. Theſ. pag.* 586. & Ill. Cuper. *lib. I. Obſ. c.* 8.

III. Profecto, ſi Senatus Populusque Romanus cuiquam legatorum ſuorum juſtum honorem habuerat, ut publico funere efferrentur, qui vitae ſuae praetulerant publicum decus; ſique vita per ſtatuam eis erat reddenda, qui ob Remp. mortem obierant, juſtiſſimus honos debebatur Servio, cui ipſi Patres, morbi excuſatione vehementius rejecta, ſpiritum ademiſſent. Rarior quidem apud veteres fuerat honos ſtatuae publice conſtitutae, qui non, niſi ob egregia merita, dabatur: unde P. Servilius funus ei publicum decernendum, honorem vero ſtatuae tribuendum non putavit, niſi qui ferro eſſent in legatione interfecti; at Cicero, in *Philipp. IX.* breve illa quidem, ſed *divina* (ut Scaliger ad Euſebium *pag.* 158. imitatione Juvenalis, qui *Sat. X.* ỳ. 125. de ſecunda, *conſpicuae divina Philippica famae*, appel-

pellavit) omnes eloquentiae intendit nervos, ut viro egregio, seculi sui ornamento, & consiliorum, dum vita manebat, socio, statua pedestris aenea dedicaretur, ad cujus exemplar & superstites, & qui venturi erant, Reip. principes, a civibus exigerentur. Quod si enim honos sepulturae publicae maximus legatis, qui sine caede & ferro obierant, decernendus erat, quanto magis statua, quae vi aut vetustate interit? sepulchri autem sanctitas in ipso solo est, nec vi ulla moveri aut deleri potest, postquam justa facta, corpus incensum, & gleba injecta est. Cicero, *lib. II. de LL. c.* 22. & apud Nonium, voce *Sanctitudo*. vid. *l.* 4. *D. de Relig. l.* 43. *D. de R. V.* Hinc plerumque, cum funere publico, etiam statua viris illustribus decernebatur, Gruter *pag.* 306. *n.* 3. 374. *n.* 1. 386. 430. *n.* 7. quae ipsi defuncto testimonium perhiberet, & exemplo ejus ad defensionem civium ceteros invitaret, ut legitur in marmore, apud Gruter. *pag.* 1096. *n.* 9. Exempla Romana & municipalia habent Cicero, *ead. Philipp. c.* 2. Plinius, *lib. XXXIV. c.* 6. Sponius, *Miscell. p.* 181. 186. Fabrettus, *Inscript. pag.* 463. *n.* 92. Donius, *cl. II. n.* 22. & Emundus Figrelius, *de Statuis illustrium Romanor. c.* 9. & 13. Multi, existimantes, per statuas aeternitati se commendari posse, ardenter eas affectabant, quasi plus praemii ex figmentis aereis, sensu carentibus, adepturi, quam ex conscientia honeste recteque factorum, ut ait Amm. Marcellinus, *lib. XIV. c.* 6. Servio autem morienti sat amplum virtutis praemium erat, recte fecisse; neque is ulla laudis vel gloriae mercede egebat, nec statuam fortassis exspectabat aut desiderabat, se ipso contentus: at Cicero vere defuncti amicum egit, ejusque immortalitati pariter ac suae prospexit: ne-

que

que enim magis decorum & insigne est, statuam in foro populi Romani & pro rostris habere, quam ponendam efficere, judice Plinio, *lib. I. Epist.* 17.

IV. Exploso itaque Servilii suffragio, redditus est Servio debitus honos, & Cicero gloriosum decretum praeformavit, in cujus sententiam Patres iverunt, Senatusconsulto sequente, *Philipp. IX. c.* 7.

Cum Ser. Sulpicius, Q. F. Lemonia, Rufus, difficillimo reip. tempore, gravi periculosoque morbo affectus, auctoritatem Senatus salutemque Reip. vitae suae praeposuerit, contraque vim gravitatemque morbi contenderit, ut ad castra Antonii, quo Senatus eum miserat, perveniret: isque, cum jam prope castra venisset, vi morbi oppressus, vitam amiserit, in maximo Reip. munere: ejusque mors consentanea vitae fuerit, sanctissime honestissimeque actae, in qua saepe magno usui Reip. Ser. Sulpicius, & privatus, & in magistratibus fuerit. Cum talis vir, ob Remp. in legatione mortem obierit: Senatui placere, (a) *Ser. Sulpicio statuam pedestrem aeneam in Rostris, ex hujus ordinis sententia statui, circumque eam statuam locum ludis, gladiatoribusque, liberos posterosque ejus quoquoversus pedes quinque habere, quod is ob Remp. mortem obierit,* (b) *eamque caussam in basi inscribi: utique C. Pansa, A. Hirtius, Consules, alter ambove, si iis videbitur,* (c) *Quaestoribus urbanis imperent, ut eam basim statuam-*

(a) Eadem decernendi formula in SCto Macedoniano, *l.* 1. *D. de SCto Maced.* & in aliis apud Brisson, *de Form. lib.* II. *pag. m.* 194. reperitur.

(b) Paulus Manutius in comment. dubitat, haeccine Ciceronis sint, an ab aliquo addita, tanquam glossema sequentium. Verum Scaliger ad Eusebium, *n.* 1973. copulam *Que* suo loco, unde luxata est, ita reponit: *quodque is ob Remp. mortem obierit, eam caussam basi inscribi.* Caussam ἐπιγραφήν, titulum interpretatur.

tuamque faciendam & in Rostris statuendam locent: quantique locaverint, tantam pecuniam redemptori attribuendam solvendamque curent. Cumque antea Senatus auctoritatem suam in virorum fortium funeribus ornamentisque ostenderit, placere, eum quam amplissime supremo die suo efferri. Et, cum Ser. Sulpicius, Q. F. Lemonia Rufus, ita de Rep. meritus sit, ut his ornamentis decorari debeat; Senatum censere, atque e Rep. existimare, Aediles curules edictum, quod de funeribus habeant, Ser. Sulpicii, Q. F. Lemonia, Rufi funeri remittere : (d) *utique locum sepulcro in campo Esquilino C. Pansa Consul, seu quo in loco videbitur, pedes triginta quoquoversus adsignet,* (e) *quo Ser. Sulpicius inferatur : quod sepulcrum ipsius, libe-*

L

(c) Hanc solennem formulam, his siglis designari solitam, *A. A. V. S. E. V. Ambo Alterve, Si Eis Videtur*, Gul. Fornerius, *lib. I. Select. c.* 7. & doctior ejus filius, Radulphus, *lib. III. Rer. quot. c.* 3. illustrarunt. Vim autem priorum verborum ostendit Brissonius, *lib. II. de Form. pag.* 218. 219. ut quod Consulibus mandabatur, posset, altero occupato vel absente, per alterum expediri : posteriorum vero, ne quid absolute aut pro imperio, sed sub hac exceptione, *si videretur*, iis praeceptum, intelligatur.

(d) Manutius explicat : ut in Sulpicii funus plus erogare liceat, quam Aedilium edicto permittitur. Alii legunt *funeri mittere*, uti Gutherius, Ryckius, & Norisius, sed vide §. *seq.*

(e) Raphaël Fabrettus, *cap. III. Inscript. pag.* 243. hos triginta pedes quadratos, sepulchro datos, eleganter comparat cum sepulchro Rusticeliae gentis, quod totidem pedes longum & latum fuit. Doctissimus etiam Gorius, ex hoc Ciceronis loco, illustrat inscriptionem Donianam, *pag.* 322. *n.* 28. *Q. Q. V. P. XXX. Quoquo versus pedes triginta*, id est, tam in fronte, quam in agrum. Horatius, *lib. I. Sat.* 8. *vs.* 12.

Mille pedes in fronte, trecentos cippus in agrum
Hic dabat : heredes monumentum ne sequeretur.

Ubi Acron in *fronte*, in latitudine, in *agrum* vero in longitudine interpretatur. vid. Brisson. *lib. II. Sel. Antiq. c.* 15.

liberorum, posterorumque ejus esset: uti quod optime jure publice sepulcrum datum esset.

V. Elatus est funere publico Servius, cum magna imaginum pompa, comitante Senatu in laticlaviis, Magistratibus cum suis insignibus, & universo populo. Eusebius *p. 2. Chron. p.* 152. *Servius Sulpicius Juris consultus, & P. Servilius Isauricus publico funere elati.* Maximus autem honos fuit, publico funere efferri, qui SCto vel a Principibus decernebatur: ut vel alterius Sulpicii exemplo constat, ex Tacito, *lib. III. Annal. c.* 48. Iisdem etiam Consulibus, quibus haec acta sunt, Pansae & Hirtio, paullo post, jussu Senatus, eundem honorem habitum esse, scribit Valerius, M. Cornuto Praetore funus tunc locante, *lib. V. c.* 2. *n.* 10. Locabatur autem sumtibus aerarii, funus ducebat Senatus; populus, per praeconem convocatus, ambiebat rogum; addebantur ludi, desultores, tubicines, & laudatio funebris; patres autem, domum reversi, liberis narrabant, quae praemia virtus haberet. v. Quintilian. *Decl.* 329. & Appian. *lib I. de Bell. Civ. pag.* 417. Praeterea Senatus censuit, Aediles curules edictum, quod de funeribus habeant, huic funeri remittere debere, ut plus in illud liceret erogare, quam eorum edicto permittebatur. Etsi enim privatis jus non fuerit, ornare funus, quantum aut heredis, aut defuncti ambitio postulasset; in honore tamen publici funeris, Aedilium edicta ut vim suam perderent, Senatus jubere poterat, ratione eorum sumtuum, qui ex aerario non fiebant. Aliter Jacobus Gutherius, *de Jure man. lib. II. c.* 1. Ciceronem exponit, & edictum, quod Aediles habuerunt, Censorium fuisse putat, de modo & impensa funeris; cumque Th. Ryckius, ad Tacit. *IV. Annal. c.* 15.

se-

secutus est. Norisius vero, *Cenot. Pisan. Dissert. III. c.* 1. ait, ad Aediles curules spectasse, funus publicum per praeconem edicere, vestium mutationem jubere, populumque ad exequias vocare, unde funus publicum *indictivum*, ad quod populus per praeconem evocabatur, ut Festus ait. Sed viros eruditissimos fefellit verbum *mittere*, pro quo recentiores rectius *remittere* substituerunt: Aediles enim in aedibus sacris habebant edictum, jam longo usu firmatum, de sumtibus funerum, quo legis Decemviralis continentia revocata erat; hoc vero, Senatu id censente, atque e Rep. existimante, remittebant, id est, gratiam faciebant, multa non exacta. Ovidius, *lib. VI. Fast.* ℣. 663.

Adde, quod Aedilis, pompam qui funeris irent,
Artifices solos jusserat esse decem.

Jacob. Gothofredus, in *notis ad LL. XII. Tabb. pag.* 233. pro *Aedilis* hic reponit *edictis*, & pro *jusserat, jus erat*; adstipulante Gronovio, ad Gellium, *lib. XVI. c.* 4. Rectius vero Gravina, de *O. J. lib. II. n.* 78. stat pro lectione antiqua; nam modum imponere sumtibus funerum Aedilium fuit jurisdictio; quemadmodum non modo ex hoc Ciceronis loco, sed inprimis ex inscriptione basis marmoreae, ad radices pyramidis sepulcralis C. Cestii, apud Reines. *cl.* 11. *Inscr.* 73. constat, in qua fit mentio Attalicorum, id est, pretiosorum aulaeorum, quae heredibus, PER EDICTUM AEDILIS, in ejus sepulcrum inferre non licuit. Erudite eam explicavit Octavius Falconerius, *tom. IV. Thes. Antiq. Rom. pag.* 1461. male autem Aediles plebejos intellexit, qui edicta non proponebant; & signanter Cicero hic *Aedilium Curulium* meminit, vid. Pigh. *Ann. A. CCCCXL. t.* 1. *pag.* 261. & Praefat. *ad tom.*

III. Thes. pag. 38. Illud etiam honori Servio cedit, quod triginta pedes quoquoverſum, extra Urbem, in campo Eſquilino, vel quo alio loco, a Panſa Conſule aſſignati ſunt: ut ex publico loco puro ſepulcrum ipſius, liberorum & poſterorum ejus familiare vel hereditarium fieret, uti quod optimo jure datum, id eſt, jure pleniſſimo. v. Feſtum, in *Optima lex*, & de campo Eſquilino, hortis & aedificiis occupato, Nardinum, *Vet. Rom. lib. IV. c.* 2.

VI. Corpore Servii combuſto & cineribus ejus reconditis, Conſules Quaeſtoribus urbanis, quibus aerarii cura erat, imperarunt, ut baſim & ſtatuam aeneam faciendam, & in Roſtris ſtatuendam locarent, quantique locaſſent, tantam pecuniam redemtori ſolvendam curarent: nam Pomponius, in *l.* 2. §. 43. *D. de O. J.* ſcribit: *Servius cum in legatione periiſſet, ſtatuam ei populus Romanus pro Roſtris poſuit, & hodieque exſtat pro Roſtris Auguſti.* Fuit autem pedeſtris, togata, & ſtantis forma; non equeſtris ſtatua, quales Sullae, Pompejo, Caeſari & Auguſto poſitae. Si quis enim in morte ſenſus, Cicero, recordans multos in familiaritate mutua ſermones, pedeſtrem, quam inauratam equeſtrem, gratiorem ei futuram angurabatur, quod majorum continentiam mirifice amaverat, ſaeculi vero iſtius inſolentiam ſumtusque nimios vituperaverat, *Philipp. IX. c.* 6. Poſita autem fuit honoratiſſimo loco & eminente, *in Roſtris*, quibus inferior locus ſaepe opponitur; vel, ut Pomponius de ſua aetate ait, *pro Roſtris.* Cicero, *pro Dejotaro, c.* 12. *Ad ſtatuam nullus eſt locus Roſtris clarior.* & *pro Sextio c.* 38. *Statua his, qui ob Remp. interfecti, in foro atque in Roſtris collocata.* Plinius, *lib. XXXIV. c. 6. Senatus ſtatuam poni juſſit quam oculatiſſimo loco, in Roſtris.* Singulari etiam be-

beneficio liberis posterisque Servii concessum est, circa statuam aliquot pedum spatium, ludis in foro spectandis, antequam Amphitheatra exstruerentur, v. Lipſ. *Saturn. l. I. c.* 17. & Figrel. *de Statuis c.* 23. Pomponii aetate autem non eodem loco, quo olim, Rostra fuerunt: Caesar namque vetera transtulit ad angulum fori australem, auctore Dione & Asconio, & nova deinde Augusti Rostra dicta videntur. Hic vero omnium, qui imperium ex minimo maximum fecissent, statuas restituit, manentibus titulis, professus edicto: *Commentum id se, ut illorum velut ad exemplar & ipse, dum viveret, & insequentium aetatum viri principes exigerentur a civibus*, Sueton. *lib. II. c.* 31. Inscriptio basis fuisse creditur ista, apud Reinesium, *Classe VII. Inscr.* 30.

SENATUS. POPULUSQ. ROMANUS
SER. SULPICIO. QUINTI F. LEMONIAE
RUFO. QUOD. DIFFICILLIMO. REIP.
TEMPORE. AUCTORITATEM. SENATUS
SALUTEMQUE. POPULI. ROM. VITAE. SUAE
PRAEPONENS. IN. LEGATIONE. MORTEM
OBIERIT. VITAE. CONSENTANEAM.

Verum, cum illa hodie nullibi exstet, nec Octavius Boldonius, *Epigraph. lib. V. pag.* 533. testem, qui viderit, laudare potuerit, vereor, ne inter commentitias referenda sit; quia eadem verba, in decreto Senatus, a Cicerone praefigurato, occurrunt omnia; & quod maxime conjecturam auget, idem vitium librariorum, in voce *Lemoniae*, patrio casu, pro *Lemonia*, quod apud Tullium Ferrarius correxit, hic quoque repetitum est. Neque infrequens est Italis, Transalpinos nasum non habere credentibus, talia veterum Auctorum verba, pro titulis

 nobis

nobis obtrudere. Sic Inſcriptio Horatii Pulvilli, apud Faunum, *lib. II. Antiq. Urb. Rom. c.* 4 tota ex Livio deſumta eſt, *lib. VII. c.* 3. Pompeji, L. Siccii Dentati, & Metelli, ex Plinio, *lib. VII. Hiſt. Nat. c.* 26. 28. & 43. Claudii Pallantis ex Plinio juniore, *lib. VII. Epiſt.* 29. *lib. VIII. Epiſt.* 6. & Papiniani, ex *l.* 40. *D. de Reb. cred.* & *l.* 15. *D. de Inoff. teſt.* Alias inſcriptiones falſas, ex quibus Aldus Manutius, Paulli filius, veram orthographiam probare inſtituit, ut Joannis Annii Viterbienſis, Camertis, ceterorumque, quibus nec ara nec fides eſt, Anton. Auguſtinus, *Dial. XI. Antiquit.* atro carbone notavit. Joſephus autem Scaliger, qui hanc inſcriptionem vidiſſe non videtur, in *Animadv. ad Euſeb. n.* 1973. in baſi ſtatuae Sulpicianae forte inſcriptum fuiſſe exiſtimavit: SER. SULPICIO. IN. LEGATIONE. SUA. OB. REMP. MORTUO. Et titulos ſtatuarum breves plerumque, ac ſaepe una, duabus, aut tribus vocibus abſolutos fuiſſe, Figrelius oſtendit, *de Statuis c.* 27.

VII. Antequam hinc diſcedam, fas mihi ſit, Servium alloqui, imitatione quadam Plinii, *lib. VII. Nat. Hiſt. c.* 30. ita Ciceronem ſalutantis: *Salve primus omnium parens patriae appellate; primus in toga triumphum linguaeque lauream merite; & facundiae Latiarumque literarum parens!* Tu quoque ſalve, Servi Sulpici, primus Juriſconſultorum princeps appellate; ſalve ſancte myſta, Juſtitiae magis, quam Juris conſulte, & artis noſtrae parens! Quid ſine te fuiſſet Jurisprudentia, qua totus nunc illuminatur mundus? monſtrum horrendum, ingens, cui lumen ademtum eſt. Tu illam horridam & incultam in formam redegiſti: tu lucem bonarum literarum attuliſti duodecim Tabulis, & Praetorum edictis: tu legum aenigmata

nigmata ſolviſti, & juris nodos: tu ſummum jus, ſummam injuriam, ad aequitatem flexiſti. Tibi aſſurgit, quicquid ubivis fuit, eſt, & erit Juriſconſultorum: nos etiam te colimus & veneramur. Multum vigilaſti & laboraſti; amore ſapientiae exul es factus; recte facti feciſſe tibi fuit merces. Feſſus & ſenex legationem ſuſcepiſti, ut averteres bellum civile. In maximo Reip. munere defunctus es, ut parceretur ſanguini humano; ſtatuam denique accepiſti, vitae & mortis honeſtae teſtem, virtutis incitamentum. Quod ſi Caeſarem olim ad lacrimas commoveré potuit viſa Alexandri ſtatua, tuae quoque memoria ad eandem gloriae magnitudinem multos excitabit. Abſtulit illam injuria temporum, quae omnia deſtruit & vaſtat; ſed vivis in memoriae fano, ubi recte factorum nihil interit: coleris aeternum a viris bonis, dum ſapientiae erit honos: vigebis etiam in Themidis Theſauro, in quo, ex voluntate ſaltem & ſtudio noſtro, monumentum tibi poſuimus, aere perennius, quod nec imber edax, nec Aquilo impotens, nec fuga temporum deſtruere poſſit! Tacitus, *lib. XVI. Annal. c.* 16. *Detur hoc illuſtrium virorum poſteritati, ut quomodo exſequiis a promiſcua ſepultura ſeparantur; ita, in traditione ſupremorum, accipiant habeantque propriam memoriam.*

FINIS.

EVERARDI OTTONIS,

JCti & antecessoris,

P. ALFENUS VARUS,

AB INJURIIS VETERUM ET RECENTIO-RUM LIBERATUS.

PRAEFATIO.

ultos veterum prior aetas, tanquam inglorios, praetermisit, qui sacro vate carent, & illacrimabiles urgentur. Alfenus autem Varus, a Juris consultis, Historicis, Grammaticis atque Poëtis posteritati narratus, superstes est, sed tam diversis judiciis ab his laudatus, ab illis culpatus, ut merito ambigas, ejus memoriam recolere, an silentio obliterare praestet. Summus Cujacius mirabatur, quam male feriatus is fuerit, quod semper reprehenditur, qui ex sutore factus est JCtus. Alii enim vanitatem Nominis mutati; alii Natalium dedecus quaestusque sellularios ipsi exprobrant. Ille labem Vafritiei & Animi ingrati turpius affricat; alter Epicuri de grege porcum clamat. Alii deinceps, tam veteres, quam recentiores, Imperitiae & Iniquitatis eum accusare haud verentur, quasi ex compacto agentes, ut in Velabro olearii. Sed non ***sinat alma Themis, inauditum damnari clarissimum Juris antistitem, qui tot alios, ab injuriis calumniatorum, ore & scriptis liberavit; & pro mea virili in hoc ero, ut partes tuear viri, magnae quondam auctoritatis & Consulis Romani, quatenus licet.***

cet. Non me fugit, quam ſit arduum, obſcuris lucem dare, aut dubiis fidem; at ſi quid humani mihi acciderit, quod certe fiet, in re vetuſta, ſepulta, nec adeo, quam vellem, comperta, ignoſcent judices aequi, ac pietatem laudabunt, etiam ubi ſucceſſus defuerit. Neque ſubterfugio virorum honeſtorum cenſuram, quin ultro eos advoco, ut allinant atrum transverſo calamo ſignum: non enim haec, ut Pythius Apollo, tanquam certa & fixa, ſed velut probabilia propono: in quibus quae ſimilia veri ſunt, aequi bonique a bonis accipiuntur. Ceteros vero non moror, quibus placebit nihil, niſi quod diſplicebit, & facile patior, mea, cum Megarenſibus, nullo in numero apud eos poni, modo vel tantillum incrementi Juriſprudentiae cultiori adferatur. Solent horridi illi & imprudentes, effuſa omni bile, cui nihil artis ineſt, magno conatu magnas nugas agere, quodque in adverſarium jaciunt, in caput eorum plerumque redundat.

EVER-

EVERARDI OTTONIS

CAPUT I.

DE

NOMINIBUS ALFENI.

§. I. *Alfenus male arguitur, quod, postquam clarus evasit, Alfinium vel Alfenium se vocaverit. Nominis mutatio licita. E. & I. crebro commutantur. Nummus & laterculum Dionis exposita.* II. *Alfenus & Alphenus promiscue scribitur; F. Romanis idem, quod Φ. Graecis. Frequentior orthographia Pandectarum Florentinarum & perpetua Haloandri, per F. ex nummo & lapide firmatur.* III. *Publii praenomen unde. Cognomen Vari ab habitu corporis. Vara brachia, cornua &c. Cur Vaarus, & Varrus aliquando scribatur. Varus & Varro confusa. l.* 239. *D. de V. S. illustratur.*

§. I.

Antequam ad alia veniamus, de Nomine, Praenomine & Cognomine Alfeni dicendum erit: non quod omen inesse credam vocibus male ominatis, sed quia de illis Grammatici, pariter ac Jureconsulti, certant, & adhuc sub judice lis est. Laevinus Torrentius, ad Horat. *lib. I. Sat.* 3. ✝. 130. patrio primum nomine *Alfenum* dictum, postquam clarus evasit, *Alfinium*

se appellasse, arbitratur; quia vetustissimae membranae Interpretum Flacci, pro Alfenus, habent *Alfinius*, vel *Alfenius*. Confirmare hanc conjecturam videtur laterculum Consulare Dionis Cassii, in quo A. V. C. DCCLV. Π. ἀλφῆνος, ἢ ἀλφίνιος Π. ἢ Οὔαρος, *P. Alfenus*, *vel Alfinius*, *P. F. Varus* Consul laudatur. Eandem Rupertus illustrat ex nummo argenteo, apud Goltzium, in quo P. ALFINIUS. P. F. VARUS. legitur. Onuphrius etiam *Alfiniam* gentem, cognomento Vari, inter Consulares refert, quem Pighius, *lib. XVIII. Annal.* Cruquius, Pulmannus, aliique sequuntur. Econtrario Gulielmus Grotius, *Alfenium* potius, quam aut *Alfenum*, vel *Alfinium* nominandum, censuit, nulla opinionis suae addita ratione. Juvat eam autem codex Taciti, calamo exaratus, cujus ope Theod. Ryckius multa loca, ante conclamata, restituit, in quo Vari nostri, ut videtur, nepos *Alphenius Varus* nominatur. *Alfenii* etiam Senecionis meminit tabula Neapolitana, apud Gruter. *pag.* 208. alius *Alfenius*, in fragmento Bononiensi, est apud Malvas. *marmor. Felsin. sect.* IX. *c.* 6. *pag.* 574. mutata vero simplice in diphthongum, *Alfeini*, *Alfeinii*, & *Alfeiniae* reperiuntur, in lapide Reinesii, *Cl. V. n.* 46. Ego quidem non diffiteor, eam quorundam, etiam magnorum virorum, fuisse vanitatem, ut, si humili loco essent nati, vel ex provinciis Romam venissent, nomina vel mutarent, vel illustris familiae nomen adsciscerent, quo magis Romani viderentur: uti Demetrius Megas, Siculus, civis Rom. effectus, *nunc P. Cornelius vocatur*, ait Cicero, *lib. XIII. ep.* 36. Licebat quippe cuilibet homini libero, quodcumque vellet, nomen sibi adsumere; modo alium ea re in fraudem non induceret, vel quid alieni iret inter-

interceptum, Paul. *lib. V. Sent. tit.* 25. §. 11. *l.* 13. *D. ad L. Corn. de Falſ. l. un C. de Mut. nom.* Atque ita C. Stalenus, vel, ut alii, Stajenus, ſe ipſum adoptavit, & C. Aelium Paetum appellari voluit, auctore Cicerone, in *Bruto c.* 68. & *pro Cluent. c.* 26. vid. Pithoe. *ad Collat. tit.* 8. §. 7. &, qui alios huic addit, Rad. Fornerium, *lib. V. Rer. quot. c.* 17. Nec tamen patiar, orbi erudito imponi, eo ſuperbiae delapſum eſſe Alfenum noſtrum, ut qualis ante fuerit, agnoſcere noluerit; cum viri prudentis esſet, numinis beneficium non erubeſcere, ſed gloriari magis, nihil majoribus ſe debere, omnia virtuti & ſibi. Vel unica autem membrana Etruſca putidum hoc commentum refellit, quae ſemper *Alfenum* vocat, ſicut Gellius, Ammianus, Servius, aliique, infra proferendi. Nec tamen inficior, uſu, quem penes loquendi arbitrium eſt, Alfenos, ut alia gentis nomina, in *Alfenios*, vel *Alfinios* converſos fuiſſe; atque ita accipio Goltzii nummum & Dionis laterculum, quae ad filium Vari, Juriſconſulti, pertinent; ut ad patrem referantur, temporum ratio non ſinit. Rurſus vix ulli, niſi peponem pro corde habeat, perſuadebitur, filium Conſulem, patris ſui, haud poenitendi & Viri Conſularis, nomen immutaſſe, ut nobilior haberetur; ſic enim in poſteros Alfinii nomen tranſiiſſet; cum tamen nepos Vari, Οὐᾶρος Ἀλφηνὸς Plutarcho audiat, in *Vita Othonis*, & ſexies Tacito *Alfenus*; nec Ryckii codex ſibi conſtat. Supereſt ergo dicamus, in nummo iſthoc, ſi genuinus eſt, nec ab aeruſcatoribus interpolatus, & recte deſcriptus, E. in I. migraſſe; quemadmodum, in noto ſatis Memmiae gentis numiſmate, CERIALIA, pro CEREALIA legitur. Satis conſtat ex marmoribus literatis, veteres *ſibei*, *ſibe*

sibe & *sibi* scripsisse; sed frequentius Notarii, marmorarii, & numismatum sculptores vocales E. I. E I. in nominibus propriis, pro dialectorum varietate, permutarunt, cujus rei exempla apud Ursinum, Reinesium & Malvasiam, harum literarum principes, adsunt, & ipse Quintilianus, *lib. I. Inst. orat. c.* 4. *Quid? non E. quoque loco I. fuit, ut Menerva, leber, & magester.* Gellius, *lib. X. c.* 24. *Sane quam consuetum fuerat veteribus, literis E. & I. plerumque uti indifferenter, sicut praefiscine & praefiscini, proclivi & proclive, atque alia item multa hoc genus varie dixerunt.* Adde Petrum Fabrum, *lib. II. Sem. c.* 16. Lips. *de Rect. Pron. ling. Lat. c.* 7. & 8. Reines. *Epist.* 35. *ad Rup. pag.* 262. & Passerat. de *Literar. inter se cognat.* Hoc cum non observaret Dio Coccejanus, homo Graecus, dubius animi haesit, & utramque scripturam proposuit, sed priore loco veriorem; pariter ac in Alfeni collega Π. Ο'υινίκιος ἢ Μινούκιος, qui *Vinicius* vocatur, apud Cassiodorum & Marianum. In lapide autem Romano, apud Reinesium, est, P. VINUCIO. P. VARO. COSS. *Cl. X. n.* 3.

II. Levior quaestio sequitur, utrum *Alfenus*, an *Alphenus* scribendum sit; amor tamen meus & judicium de Varo faciunt, ut nihil minutum mihi videatur, quod ad ipsum pertinet. In Pandecte Florentino utraque scribendi ratio repraesentatur; septuagies quinquies vero per F. septies tantum cum P. adspirato; videlicet, in *l.* 30. *de Pign. act. l.* 44. *de Hered. inst. l.* 6. *de Manum. l.* 20. *de Oblig. & act. l.* 61. *de Re jud. l.* 57. *de Furt. & l* 3. *de Interd. & releg.* Haloander priore modo scribit, posteriore Robertus Stephanus; Hugo a Porta utroque; scilicet in editione anni MDXLVII. cum PH. in sequen-

te anni MDLI. cum F. Illud Stephani, hoc Haloandri imitatione factum esse, conjiciebat Vir Ampl. Henr. Brenkmannus, cui haec μήνυτρα lubens meritoque solvo. In lapidibus & libris antiquis similiter utraque scriptura reperitur: P. ALFENUS RUSTICUS est apud Gruterum, *pag.* 856. & P. ALFENUS FELIX in saxo Romano, apud Reines. *Cl. XVII. n.* 161. econtrario ALPHENUS, in Mantuano Gruteri, *pag.* 901. *n.* 6. ALFIA legitur in Beneventano, *pag.* 959. *n.* 10. ALPHIUS in Romano, *ibid. n.* 12. *Fl. Alfius* scribitur apud Plin. *lib. IX. H. N. c.* 8. Sed *Alphius* fenerator, apud Horatium & Columellam, *lib. I. c.* 7. Utra autem scriptura sit melior, vix decerni posse videtur; quia, in tanta nominum fingendorum & refingendorum licentia, recte dixit Cujacius, nominum restituendorum laborem fere inanem esse. Et, per me licet, quilibet, quod sibi videtur optimum, hic eligat: nam & Romae orthographia consuetudini serviebat, & hodie nullo cum periculo illa scribentium diversitas toleratur. Plane in Ciceronis & Catulli, Alfeni aequalium, etiam in Taciti Codicibus vetustioribus, & in *l.* 5. *C. de Ord. cognit.* Alpheni leguntur; atque ita Alciatus, *ad l.* 202. *D. de V. S.* Cujacius, *lib. VII. Obs.* 39. Duaren. *lib. I. Disp. c.* 54 Turnebus, *lib. XXVII. Adverſ. c.* 1. Lipsius, *lib. III. Var. lect. c.* 5. Pithoeus, *lib. II. Adverſ. c.* 4. & Vossius, *lib. IV. Inst. orat. c.* 12. forte quod sonus literae F. est valentior, PH. autem quasi depositum reddit legentibus, & labris magis fixis pronunciatur. Anton. vero Augustinus, *de Nom. prop. pag.* 17. Brissonius, *de V. S.* Vossius, *lib. I. Inst. orat. c.* 25. & Ill. Bynkershoek, *lib. VIII. Obs. c.* 1. rectius, cum Horatii & Gellii Co-

dicibus optimis, nostrum per F. scribunt; quia H. litera omnium apud Latinos est novissima, & F. idem Romanis, quod Φ apud Atticos, valuit. Diu etiam observatum, ne consonantibus adspiraretur; in Graecis, triumpis, pulcris & Cetegis, auctore Tullio, in *Orat. c.* 48. & Quint. *lib. I. Inst. orat. c.* 5. In quibusdam autem vocibus, quae P. habent, adspirationibus adeo delectati sunt, ut, quae Graeci exiliter & tenuiter efferunt, illi anhelata syllaba pronunciarent, v. gr. gryphes, trophaeum, aliaque id genus, apud Turnebum, *lib XXVIII. Adv. c.* 40. Diomedis & Prisciani aetate Latina vocabula per F. scribi placuit; in Graecis vero nominibus, maxime propriis, antiquam scripturam, P. adspirato, servari; ut Alpheus, Alphesiboeus, Phoebus, Philippus, Orpheus; idque Cassiodorus, *de Orthogr. c.* 9. ex Euticis libro *de Adspiratione* confirmavit. Licet vero fingamus, Alfenos dictos esse, ab ἀλφάνω, ἀλφαίνω, ἀλφένω; aut, cum Reinesio, *ad Cl V. n.* 46. existimemus, Albios & Alfios, Albinios & Alfinios, eosdem esse cum Alfenis, non tamen necessario per PH. scribi deberent, quia origo est ab appellativis; albus enim est ab ἀλφὸς; unde gentilium nugae, Mosem, Alpha dictum, quod vitiligines, quas Graeci ἄλφυς λευκὰς, & Latini *alphos candidos* vocant, in corpore haberet, quos Josephus, *Antiq. lib. III. c.* 10. & Helladius, in *pr. Chrestomath.* apud Photium, reprehendunt. Quum itaque, omnibus illis pensitatis, incertior eram, quam dudum, placuit tandem orthographia Florentina frequentior, & Haloandri perpetua, *Alfenus*: tum quia ALFII, ALFENI; & ALFENII plerique per F. in titulis scribuntur; tum ob nummum Goltzii, ALFINIUS P. F. VARUS, & maxime propter in-

inscriptionem, memoratu dignissimam, Gudii, *pag.* 28. *n.* 4. prope portam S. Sabinae: P. ALFENIO. VARO. ET. P. VINVTIO. COS. AB. UR. CON. DCCLIV.

III. Anton. Augustinus, *de Nom. propr. D. pag.* 17. bene deseruit illos, qui, *Sexti* praenomen Alfeno fuisse, existimant; ipse autem nullum habuit, quo ipsum donaret: sed *Publii* praenomen ex laterculo Dionis-Cassii patet; sive illud ad nostrum, sive, quod verius puto, ad ejus filium referatur. Num ominis caussa illi hoc sit datum, an quia populo gratus erat, an quod mature pupillus factus, non facile dixerim: delicatulae autem Romanorum aures illo compellari amabant. Horat. *lib. II. Sat* 5. ℣. 32.

Quinte puto, aut Publi (gaudent praenomine molles
Auriculae) tibi me virtus tua fecit amicum.

Cognomen *Vari* ab habitu corporis petitum est, auctore Plinio, *lib. XI. Hist. N. c.* 45. *Hinc cognomina inventa Planci, Plauti, Scauri, Pansae; sicut a cruribus Vari, Vatiae, Vatinii.* Quibus enim genua multum aperta, & in diversum patentia, surae & calces vero introrsum modice sunt retortae atque incurvae, ut in orbem pandantur & simulent cornua Lunae, Graecis ῥαιβοὶ, Lucilio, aliisque Latinis Vari dicuntur. Plautus varum, aut valgum, aut compernem, *insignitos pueros* distinguit, *Milit. III. sc.* 1. ℣. 127. Varus enim pedes in partem exteriorem flectit; valgus introrsum; compernis vero, genibus plus justo conjunctis, non potest grandire gradus, v. Salmas. *ad Solin. c.* 46. *pag. m.* 663. Ovidius vari vocem ad cornua boum expansa transtulit, *I. Amor. eleg.* 3. ℣. 24. ad manus, *lib. IX. Metam* ℣. 33. ad brachia Statius, *lib. VI. Theb.* ℣. 850. & Martialis, *lib VII. Epigr.* 31. Fuit hoc

M 2 cogno-

cognomen Acciae, Arriae, Atejae, Cejoniae, Geminiae, Liciniae, Plautiae, Vibiae Pompejaeque gentis: sed minus accurate Schottus, in *Electis*, addit Alfernios, & Quintilios omittit. Plures ex his Vari, Caesaris & Augusti aevo, laudantur in Historiarum monumentis, Philosophi, Poëtae, & belli duces: unus autem Alfenus ingenio & scriptis tantum Jurisprudentiam illustravit, ideoque sine confusionis metu, solo *Vari* cognomine, plus semel in Pandectis indicatur, v. gr. in *l.* 5. §. 3. *de R. V. l.* 25. *Qui test. fac. l.* 2. §. 5. *de Aqua & aq. pluv.* quod tritum est, nec monerem, nisi ejus rei ignorantia, Ant. Dad. Alteserra cespitasset, ad §. 21. *Inst. de Rer. divis.* In nummis & inscriptionibus quibusdam, A. in syllaba prima, natura longa, geminatur, VAARUS, apud Lipsium, *de Recta Pron. LL c.* 6. Spanhem. *de Praest. num. Diss.* 11. *p.* 121. & Reines. *ad cl. II. Inscr. n.* 12. *pag.* 265. ut vere dixerit Quintilianus, vocalem producendam Romanos olim geminasse, *lib. I. Inst.* c. 7. Catullus *Varrum* appellavit, quemadmodum canina eodem in nomine duplice usus est Caesar, *lib. II. de B. C. c.* 28. ac bacula furcillata & informia, *vari* & *varri*, indeque appellati homines duri, *Varones* & *Varrones* promiscue scribebantur, vid. Scalig. *Conject. in Varr. pag.* 51. Hinc frequentes librariorum lapsus, pro Varus *Varro*, & contra, scribentium, a Sigonio, *ad Liv. Epit. CXI.* & J. Fr. Gronov. ad Plin. *Hist. Nat. lib. XXII. c.* 25. correcti. Eodem colore eruditulus quidam, apud Pomponium, in *l.* 239. *D. de V. S.* pro *Varus ait*, legendum contendit, *Varro ait:* sed Menagius observavit, Varum eo loco esse Alfenum nostrum, qui rerum antiquarum non incuriosus fuit. Audacior forte videbitur conjectura, si ipsum dixerim, ex cor-

corporis habitu, cognomen hoc genti suae attulisse; nihil tamen inde videtur metuendum, cum nullum ex nomine probrum metui possit, nisi loripedes a rectis derideri putes. Ulpianus varum & vatium sanos esse, ait, in *l.* 10. §. 5. *D. de Aedil. ed.* Varro inter eos, qui pedibus sunt vitiosis, vatios referri noluit, quum in pueris corrigi possit, *lib. VIII. de LL.* & Quintilianus tantum deforme dicit esse, varicare supra modum, *lib. II. Inst. c.* 3. Parentes sane haec levia vitia non fastidire, sed pueris inde cognomina imponere, ait Horat. *lib. I. Sat.* 3. ℣. 47.

—— hunc Varum, distortis cruribus; illum
Balbutit Scaurum, pravis fultum male talis.

CAPUT II.

DE NATALIBUS VARI SORDIDIS.

§. I. *Alfenum Varum, abjecta sutrina, vel tonstrina Cremonense, Romae JCtum ac Consulem evasisse, Acrone praeeunte, plerique Eruditi tradiderunt.* II. *Ejus narratio juvatur primo virorum clarorum exemplis, quorum patres sellularios quaestus fecerunt, vel qui ipsi sutores aut coriarii fuerunt.* III. *Deinde temporis circumstantiis, quo multi, in Coloniis & Municipiis, humili loco nati, Consulatum in Urbe sunt adepti, & Jurisprudentia Equitum patrimonium facta.* IV. *Tum mordace Horatii ingenio, qui amicis non pepercit, & in vafros JCtos fuit acerbior.* V. *Denique imagine Vari, in familia Alfenorum Cremonae servata.*

§. I. Annum aut diem Vari natalem sine testibus dare, difficillimum est: nisi tamen me omnia fallunt, natus videtur circa A. V. C. DCLXVIII.

quo Catullus, sodalis illius, lucem adspexit. De ejus forma, valetudine, opibus, ceterisque corporis, aut fortunae bonis paucissima etiam, memoriae prodita, accepimus; quia minutias istas antiqui plerumque neglexere, satis edocti, utramque fortunam commoda sua & incommoda habere, ac hilarem divitiarum frontem multo intus felle refertam esse, rei tenuis autem adspectum horridiorem solidis saepe bonis abundare. Nec alia natalium est ratio: sive enim clarum parentem non habuit, laus ingens est, generis tenebras virtutis propriae luce illustrasse: sive a majoribus robur ei contigit, ad majora nitenti, & beatior dicendus est, quod nobilitatis decus familiae suae primus conciliavit Una atque communis omnium est natura; sed ille optimus, qui pluribus virtutum, ingenii, doctrinae & judicii ornamentis est refertus. *Quod pomum generosissimum? puto, quod optimum: & equus? qui velocissimus: ita hominum, non qui claritate nascendi, sed qui virtute maxime excellit*, ait Quintilianus, *lib. V. Inst. orat. c.* 11. Haec poterant sufficere; attamen res digna est, quae plenius in partem utramque excutiatur; quia non modo natalium honestas dubia redditur Alfeno, sed idem quoque JCtus, summae auctoritatis, & Consul Romanus, ad servile sutoriae vel tonsoriae artis opificium detruditur. Unicus fabulae hujus auctor est Helenius Acron, Horatii Scholiastes, cujus fidem Porphyrio, & recentiores Flacci interpretes, Lambinus, Torrentius, Landinus, Glareanus, Desprez & Baxter, ut grus gruem, secuti sunt. Putares, hanc injuriam a duce suo amoliri conatos esse juris cultores; sed qui notas ad Pomponium scripserunt, Muretus, Corasius, Bachovius, Coccejus, Rupertus & Forsterus eandem

dem cantilenam repetierunt. Quinimo Cujacius, in *lib XXVII. Quaest. Papin. ad l. 74. D. de Leg. 2. Reprehenditur*, inquit, *Alfenus a Papiniano, qui nescio quam maleferiatus fuerit, semper enim reprehenditur, qui ex sutore factus est, ut ait Horatius.* Connanus item, *lib.* 11. *Comm.* 8. *n.* 7. Gentilis, *lib. II. Parerg. c.* 20. Vossius, *lib. I. Inst. orat. c.* 25. & Malvasia, *Marm. Felf. p.* 576. eum inter sutrinae tabernae vel tonstrinae alumnos reliquere. qui

Dentibus antiquas solitus producere pelles,
Et mordere luto putre vetusque solum.

ut Martialis cecinit, *lib. IX. ep.* 75. vel ut idem, *lib. VI. ep.* 52.

Vix tangente vagos ferro resecare capillos
Doctus, & hirsutas excoluisse genas.

Juvabit ipsum Horatium audivisse, cujus integra verba, cum iis, quae Scholiastes notat, perscribere non gravabor; quoque ea rectius intelligantur, quae sint Horatii, & quae Stoici sapientis, ad modum dialogi colloquentium, distinguam, *lib. I. Sat.* 3. ℣. 124.

—— —— *H. Si dives, qui sapiens est,*
Et sutor bonus, & solus formosus, & est Rex,
Cur optas, quod habes? St. non nosti, quid pater,
inquit,
Chrysippus dicat: sapiens crepidas sibi numquam,
Nec soleas fecit; sutor tamen est sapiens. H. Qui?
St. Ut, quamvis tacet Hermogenes, cantor tamen,
atque
Optimus est modulator; ut Alfenus vafer, omni
Abjecto instrumento artis, clausaque taberna,
Sutor (alii *Tonsor*) *erat; sapiens operis sic optimus omnis*
Est opifex solus, sic Rex &c.

Ad quae Acron: *Urbane satis Alfenum Varum, Cremonensem, deridet, qui abjecta sutrina* (Mstum Re-

giae Societatis *tonstrina*) *quam in municipio suo exercuerat*, *Romam venit*, *magistroque usus Sulpicio*, *Jurisconsulto*, *ad tantum pervenit scientia*, *ut & consulatum gereret*, *& publico funere efferretur*. Eadem repetiit Porphyrio, Acronis compilator, nisi quod pro *Magistro*, scripsit *Marco*; manifesto ipsius vel librariorum errore, cum Servius Sulpicius Rufus, nec alio praenomine appellaretur, ut satis ostendi, in *ejus Vita c.* I.

II Ad rem quod attinet, non desunt argumenta, quibus Scholiastae narratiuncula juvari possit; sive nubem eorum, qui ex obscuris clari evaserunt, sive temporis circumstantias, sive liberum Horatii ingenium, sive Gentem Alfenorum, Cremonae superstitem, spectes. Et primum quidem, humili loco natos ad summa honorum & eruditionis culmina, ardente virtute, surrexisse, omnium aetatum & populorum historiae produnt. Socrates, Apollinis oraculo sapientissimus judicatus, patrem marmorarium, matrem obstetricem habuit. Euripidis mater olera, Demosthenis pater gladios & cultellos vendidit. Aeschinis mater tympanistria fuit, & Homeri pater non minus, quam patria ignoratur; ex quo, tanquam ex Oceano, omnes disciplinarum rivi fluxere. Plautus in pistrino operam dedit; Terentius ingenuis natalibus caruit. Varro ex macellaria patris taberna ad consulatum adscendit Scauri Consulis pater carbonariam fecit. Ciceronis pater fullo audivit, & Octavii Caesaris, qui Augusti nomen successoribus paravit, avus maternus pistor fuit Ariciae, pater argentarius, proavus autem libertinus, funariam exercuit. At notae sunt *restionis cantilenae* apud Comicum, & Martialis, *inde fullo*, *hinc sutor modo pelle basiata*. Adde Valerum

lerum Maximum, *lib. III. c.* 4. Aelianum, *lib. XIV. Var. c.* 36. Helladium, *apud Photium*, & Vossium *lib I. Instit. orat. c.* 13. Neque illi tantum, quorum patres fellularios quaestus exercuerant; sed qui ipsi in sutrinis & meritoriis tabernis juvenes sederant, clari vixerunt in ore hominum, & vivent in temporum aeternitate. Mitto Phaedri sutorem, stupore vulgi medicum factum, & alterum Vatinium, *sutrinae tabernae alumnum*, qui, in aula Neronis, super omnes evectus, immundo suo contactu, studiorum sacra profanare & poëtari coepit, de quo Tacitus, *lib. XV. Ann. c.* 34. & in *dial. de Caus. corr. eloq. c. XI.* At Nicodorum ex pugile legislatorem laudat Aelianus; Heliodorum, ex gari mercatore, celebrem caussarum patronum, Libanius; Quinimo Bernardum Malcium, cum coriariam exercuisset, ad legum scientiam accessisse, ex Paulo Jovio Bertrandus refert; recentius pistoris exemplum habet Feltmannus, ad *l.* 2. §. 44. *D de O. J.* Et sane pulchrius esse duco, atque majoris virtutis, si humili loco nati ita emergunt, ut pater & avus ab iis initium capiant memoriae suae. Iphicrates, sutore patre natus, ob virtutem reique militaris peritiam, Atheniensium imperator factus est, cumque Harmodius ei, ob genus ignobile, convicia ingereret: *Meum*, inquit, *genus a me incipit*; *tuum in te desinit*, auctore Plutarcho, *Imper. apoph.* Inventum ab ipso militaris calceamenti genus Ἰφικρατίδας vocarunt, quorum Diodorus Siculus, *lib. XV. c.* 44. Pollux, *l. VII. c.* 22. & Suidas meminere. Vide Leopard. *lib. X Emend. c.* 1 Cum Alfeno nostro Vossius, *lib. I. Instit. Orat. c.* 25. componit. Heronem Philosophum, de quo Theon in Progymnasm. *cap. de Laudat. Est vero admiratione dignum, si quis, opi-*

ficio manuario aut deteriore fortuna progressus, aliquid praeclari operetur; uti perhibent de Herone sutore, & Leontio meretrice, animum ad Philosophiam applicante. In vulgus quoque invaluit, Johannem XXII. Papam, sutoris veteramentarii filium fuisse, qua de re Baluz. in notis *ad Vitas Pap. Aven. pag.* 689. Denique Benedictus Balduinus, sutoris filius, nec sutoriae ipse imperitus, calceum antiquum & mysticum, subula in stilum versa, ex Graecis & Latinis antiquitatibus erudite illustravit, auctore Cl. Fabricio, *Bibliogr. vet. c.* 18. §. 10. Quid multa? Non ut Censor Senatum, sic Natura homines fastidiose legit; sed, nullo discrimine natalium, quid ardoris potius, quam dignitatis attuleris, aestimat. Virtus, cuivis occupanti parata, non est seminis, sed rectae institutionis, laboris & exercitationis fructus. Nec rejicit quemquam Philosophia, nec eligit: omnibus lucet. Cleanthes aquam traxit, & Platonem non accepit nobilem Philosophia, sed fecit, ait Seneca, *Epist.* 44. Hanc ob rem non modo Alciatus, in oratione, Avenione habita, sed etiam Petrus Lotichius, Jurisprudentiae studiosos, exemplo Alfeni, ad speranda honorum praemia excitat, in *Catalogo vet. JCtorum*, sequente hexasticho:

Nec spem projiciat legum studiosa juventus,
Admonet Alfeni sedula cura Vafri.
Sutor enim, fertur, parvam clausisse tabernam,
Jura, licet sero, perdidicisse tamen.
Hinc Romae Consul summos est nactus honores,
Et studio invenit remque decusque suo.

III. Illud quoque his temporibus apprime convenit, quod Acron ait, Varum nostrum, ex splendida colonia Cremona, sed hac aetate infelicissima, in Urbem venisse. Multi siquidem ex Italiae municipiis

nicipiis & coloniis, & antea, & nunc, eo concedebant, uti, praeter tot gentium nomina, a patria desumta, Catonis, Tullii, & Scatinii exempla evincunt, qui incrementa, publicis votis expetenda, fecerunt, suumque nomen ignobile nobilissimum reddiderunt. Valer. Max. *lib. III. c.* 4. *n.* 6. Cicero, *II. de LL. c.* 2. *pro Sulla c.* 7. & *pro Planc. c.* 8. *Tu es ex municipio antiquissimo Tusculano, ex quo plurimae sunt familiae consulares.* Maxime vero flagrantibus bellis civilibus, Italiae urbes pleraeque deserebantur. Lucanus, *lib. I. Pharf.* ỳ. 24.

At nunc semirutis pendent quod moenia tectis
Urbibus Italiae, lapsisque ingentia muris
Saxa jacent; nulloque domus custode tenetur,
Rarus & antiquis habitator in urbibus errat.

Opulentiores etenim & animi erecti municipes Romam se conferebant; quia, ex advenis Senatum suppleri, & Patricios allegi, sciebant, maxima nobilitatis parte absumta, Dio *lib.* 52 Tacit. *XI. Ann. c.* 25. Neque mirum videtur, ex sutore Cremonense JCtum maximae auctoritatis primum, & dein Consulem esse factum; quia Caesar, rerum potitus, viros etiam infimi generis, ad amplissimos honores provexit, Sueton *lib. I. c.* 74. Hos inter numero Ventidium Bassum, qui, genere humili, a Pompeji parente captus, & in triumphum ductus, deinde amplissimum ordinem, tribunatum plebis, praeturam & Consulatum accepit: id quod adeo insolens populo Rom. visum est, ut vulgo jactaretur: *Mulos qui fricabat, consul factus est*, Gell *lib. XV. c.* 4. Augusto imperante, res eo perducta est ut permulti, non modo ex sociis, militibus & libertinis, sed servi quoque in Senatum sint adscripti. Sane Maximi cujusdam, Quaesturam ambientis, sed a do-

domino suo abducti, Dio meminit, *lib.* 48. ad A. DCCXV. & de Barbario Philippo, Praetore, nota est historia, ex *l.* 3. *D. de Offic. Praet.* Hoc amplius Cicero, *lib. II. de Off. c.* 19. graviter questus est, cognitionem juris civilis, optime constituti, summo semper in honore fuisse, quamque, ante illam temporum confusionem, in possessione sua principes retinuerant, scientiam, ejus splendorem, ut honores & omnes dignitatis gradus, fuisse deletum; *idque eo indignius, quod eo tempore hoc contigit, cum is esset, qui omnes superiores, quibus honore par esset, scientia facile vicisset:* id est, cum Servius Sulpicius, Alfeni praeceptor, principatum Jurisprudentiae teneret. Maxime vero hoc ipsum patet in novem Vari condiscipulis, quorum gentem, tribum & majores vix ostendere licet, certe paucissimorum: ut non ab re Rupertus, in *Epist. IX.* ad Reinesium scripserit: *In cadavere Enchiridii Pomponiani de O. J. §.* 44. *nominantur JCti, Cajus, T. Caesius &c. nihil de illis legere memini. Valde aveo scire, quid animadversum tibi.* Pauci sane Patriciorum Jurisprudentiae studiis severa lege nunc vacabant: nisi forte Sulpicium Galbam excipias, omnium jocis, propter gibbum, adeo expositum, ut ne Orbilii quidem dicacitatem effugerit. Trebatium vero tenuis admodum fortunae fuisse, Ciceronis joci loquuntur. Antistium Labeonem nimia & vecors libertas exagitabat. Mox Tiberii aevo Masurius Sabinus, qui primus, ex auctoritate Principis, publice respondit, ob angustias rei familiaris ab Auditoribus fuit sustentandus. Denique Petitus, *lib. I. Obs. c.* 10. lectionibus ceterorum apud Sueton. *lib IV. c.* 34. rejectis, existimat, Caligulam de Jurisconsultis, quasi scientiae eorum omnem usum aboliturum, facete jactasse, se effe-

ctu-

ctorum, ne quid respondere possint, *praeter Equum*; quia plerique erant ex Equestri ordine, &, a Censoribus interrogati, de equo respondebant.

IV. Quod si praeterea Horatii ingenium consideremus, vix quisquam alius tam libero calamo aequales suos defricare ausus est, ut Sidonius eapropter ipsum *mordacem* appellarit. Aliis Satyricis frequentius erat, tegere personas, dicere de vitiis: hic autem nomina non reticebat, ridendo dicere verum, nil vetare, putans. Neque amicis pepercit, neque Maecenati, neque Virgilio; illum licet rerum suarum columen, hunc animae dimidium vocarit. *Non hic cuiquam parcet amico*, alium de se loquentem inducit, *lib. I, sat.* 4. ℣. 35. & Persius, *Sat. I.* ℣. 116.

Omne vafer vitium ridenti Flaccus amico
Tangit, & admissus circum praecordia ludit,
Callidus excusso populum suspendere naso.

Inprimis autem, ipse legum imperitus, in Jurisconsultos sui temporis iniquior fuisse videtur; in tantum, ut illi actionem de famosis libellis minarentur, quod in Satira acer nimis erat, & ultra legem opus tendebat, *lib. II. sat.* 1. ℣. 1. Galbam enim amare perstrinxit, quasi, contra mores receptos, pro adulteris respondentem, quod ipse matronarum sectator esset, *Jure omnes, Galba negabat, lib. I. sat.* 2. ℣. 46. Antistium Labeonem, virum sectae Proculejanae principem, & pacis decus, incorrupta libertate, proterve satis *insanum* vocat, ut Augusto adularetur: *Labeone insanior inter sanos dicatur, lib. I. sat.* 3. ℣. 82. Neque placet, quod Cel. Bentlejus reponit *Labieno*, qui passim *Rabienus* ab insania & rabie, Augusti tempore, vocabatur: nam Labeonis aemulo, Atejo Capitoni, aulae mancipio, idem fere sedit: *Agitabat hominem libertas quaedam ni-*

nimia & vecors, apud Gellium, *lib. XIII. c.* 12. Nec soli Labeoni insultavit Flaccus, viro eruditione & dignitate amplissimo, sed &, *lib. II. Sat.* 1. ℣. 8. Trebatium JCtum satyrice introducit, verbis directis & legitimis sibi imperantem, ut ter unctus Tiberim transnatet, & mero irriguus sub noctem decumbat; quia Testa natandi studiosissimus erat, & bene potus sero domum redire solebat; uti Rutgersius, *Venusin. lect. c.* 21 & Menagius, *Amoen. c.* 14. ex Ciceronis, *lib. VII. Epist.* 10. & 22. observarunt. Similiter igitur hoc quoque loco Alfenum JCtum pupugisse videtur, quem *vafrum* appellat, non quod varius, πανοῦργος & unanimis falsus sodalibus esset, ut de Alfeno quodam Catullus, *Epigr.*30. nec quia *Vari* nomen metrum recusabat, ut Glareanus, sed quod catus, callidus & veterator erat, cui ad cavendum astutia non deesset; proprio Prudentum epitheto, quod ipse etiam callido & versuto juri apposuit, *lib. II. Sat.* 2. ℣. 131. *vafri inscitia juris*, & Acontius apud Ovidium, *Epist. XX.* ℣. 30. *juris amore vafer.* Valerius Maximus vafritiem, sive vafri animi habitum, sapientiae vicinum facit, *lib. VII. c.* 3. *pr. Est aliud dictorum factorumque genus, a sapientia proximo deflexu, ad vafritiae nomen progressum.* Fortassis etiam Horatius incentivum morsus habuit, sive quod invidis Patriciis gratificari studeret, sive quod ab Alfeno lacessitus esset, foenum in cornu habens: nam & Marcum Tigellium Hermogenem, Musicum peritissimum, ideo hic insectatur, quod carmina ejus parum scite modulata dixerit. Ipse, *lib. II. Sat.* 1. ℣. 44. stilum suum, tanquam ensem vagina tectum, neminem animantum ultro petere, ait, - *At ille*

Qui me commorit (melius non tangere, clamo)

Flebit,

Flebit, & insignis tota cantabitur Urbe.

V. Ultimum denique, sed haud contemnendum, pro Acrone argumentum, Franciscus Arisius suppeditabit, *Cremonae literatae, tom I. pag.* 32. qui non modo, ad sua usque tempora gentem Alfenam Cremonae propagatam fuisse, testatur, sed, ejus quoque seniores maximi Jurisconsulti nostri, tanquam Familiae suae auctoris, aeneam iconem, ut nobilissimum antiquitatis monumentum, peregrinantibus ostendere solitos, vicoque Alfeno, urbi proximo, nomen ab hoc Consule durare, scribit; laudato simul eam in rem Vida suo, *Act.* 2. *pag.* 42. cujus verba haec sunt: *Existimo, non negabunt, Cremonensem fuisse Alphenum, unum inter illos vetustissimos Jurisconsultos, ex quorum responsis totum jus civile a Justiniano Imperatore conflatum, atque in unum volumen redactum fuit: id tot veterum scriptorum testimoniis comprobantibus; qui etiamsi minus nobis suffragarentur, certissimo argumento esset, quod nunc etiam apud nos Alphenorum Familia exstat, imaginemque clarissimi viri, gentilis sui, adhuc servant, ex aere expressam, eamque interdum Hospitibus & Peregrinis, inter visenda urbis ornamenta, ostentare solent. Nominatur etiam adhuc in agro Cremonensi vicus Alphenus, quem ab ejus viri nomine vocatum fuisse, exploratum habemus.* Comes item Carolus Caesar Malvasia, *Marmor Felsin sect. IX. c. 6. pag.* 575. refert, detectum a se fuisse A. 1687. in Ecclesia Parochiali, Divi Nicolai de Albariis, ingentem cippum, uno nomine ALFENIUS signatum, ceteris vero verbis, quae conditionem hujus viri & familiae adumbrarent, olim exutum, ex quibus constare potuisset, an nativi fuerint Bononiae Alfenii, an aliunde eo profecti, *Numque istud nos penes praesentis stirpis*

ger-

germen, ab eo Alfenio fluxerit; qui non longe hinc distans, Cremona scilicet, ortus, Romamque profectus, subula in stilum versa, e vili sutore, seu coriario, in eximium Jureconsultum evasit, adeo ut, Consulatu adepto, in suo tandem obitu, a Pop. Rom. publice efferri meruerit.

CAPUT. III.

DE NATALIBUS ALFENI HONESTIS, ALIISQUE ALFENIS.

§. I. *Waechtleri rationes, quibus Acronem oppugnat, parum solidae, refelluntur.* II. *Fortius argumentum ex filo Horatii, & verbo praeteriti temporis*, erat, *depromitur.* III. *Aliud ex indole Horatii, & variatione ac fluxa fide ejus Scholiastarum.* IV. *Alia ab Alfeni eruditione, stilo, tribusque ejus nominibus; item a vilitate sutrinae & tonstrinae, ad servos vel libertos ablegatae, petuntur.* V. *Conjectura de patre, filio, & nepote Alfeni. Ad quem priorum referri debeat Consulatus, a Dione memoratus. JCti uxor an literata.* VI. *An alii Alfeni Jurisconsulti. Vicus Alfen, in insula Batavorum, a quo nomen tulerit.*

§. I. Verumenimvero licet haec & alia speciose satis pro Horatii Scholiastis urgeri queant, tamen jam olim de fide eorum dubitavit Rutilius: *Ut Horatianis interpretibus placuit*, & Bertrandus: *Si Acroni credimus.* Inter recentiores vero Cl. Waechtlerus, in *Actis Erudit. Lipf.* A. MDCCXI. palam eos oppugnavit, sed vereor, ut rationibus solidis. Ait, extra fidem videri, Horatium irrisisse virum summae auctoritatis, & nemini fama eruditionis

tionis secundum; quum magis in laude ponendum fuerit fatum istud heroïcum, & supra omnem invidiam facetiasque. Deinde, singulare hoc Acronis testimonium esse; Pomponium vero, Gellium & Servium de sutrina nihil. Ab Eusebio Quintilium quendam Varum, Cremonensem, Horatii & Virgilii familiarem, laudari, qui alibi quoque cum Hermogene cantore conjungatur, *lib. I. Sat. 9.* ỷ. 25. Chrysippum denique, Stoicorum principem, ab Horatio loquentem induci, cui tot ante seculis Alfenus Jurisperitus minime cognitus esse potuerit. Haec ille. At qui in alia abeunt, ad liberum Horatii stilum provocabunt, sub Augusti clypeo quidvis audentem; qui & Orbilium, praeceptorem suum, *plagosum* vocarit, & Maecenatem, rerum suarum columen, sub Malthini nomine traduxerit, nec aliis JCtis, ea aetate florentibus, neque sibimet ipsi pepercerit. vid. Rutgersius, *Venusin. Lect. c.* 26. Multa adhaec unius auctoritate, in tanta veterum auctorum jactura, niti; praesertim illius temporis, cujus historiam plenam non habemus, sed magis ministrorum principis gesta. Sic unicus Dio Cassius refert, Flavium & Chrestum ab Ulpiano occisos esse, ut illis succederet; Modestinus ait, Carthaginem aratrum esse passam, in *l.* 21. *D. Quib. mod. usufr. amitt.* & alii alia id genus. Eusebius porro, sive Hieronymus, ad primum Olympiadis CLXXXIX annum, qui fuit U. C. DCCXXX. notat: *Quintilius Cremonensis, Virgilii & Horatii familiaris, moritur.* Hunc quidem Varum cognominatum esse, tradit Servius, ad *Ecl. V.* ỷ. 20. at Flaccus, Alfenum artis instrumenta abjecisse, ait, non autem Varium poëtam, de quo *d. §.* 9. nec Varum, cujus obitum miserabiliter deflet, in consolatione ad Virgilium,

lib. I. Od. 24. Denique tantum abest, ut Chrysippi verba recitentur, ut Stoicus bonum illum patrem, quod, sapientem suum sutorem esse, dixerat, defendat, & Horatio quaerenti, *quo* vel *qui?* qua ratione, quo pacto? Alfeni cujusdam versuti exemplum proponat, qui, depositis opificii instrumentis, sutor potentia, etsi non actu, manserat. Sin aliter, Hermogenem etiam cantorem Chrysippeae aetatis faciamus oportet, quem Caesari & Cleopatrae, ob vocem eximiam, nuper acceptissimum, tunc ad plures abiisse, ex principio, *Sat. II.* ℣ 3. novimus: *Cantoris morte Tigelli.* Chrysippum autem patrem appellat, quia dux fuit familiae Stoicorum, summae sapientiae. Lucretius, *lib. III. pr.* de Epicuro:

Tu pater, & rerum inventor, tu patria nobis.

II. Fortius autem argumentum, ex verbis, *sutor erat*, depromi posse, censeo, si filum Stoici sequamur. Fugit me annus, quo satira haec scripta est, nec, cum Tanaq. Fabro, *lib. II. Ep.* 47. ad Chronologiae minutias excurrere lubet: hoc autem scimus, Flaccum, Aurelio Cotta & Manlio Torquato Coss. A. DCLXXXIX. natum, post suum a Philippensi pugna reditum, paupertate impulsum fuisse, ut versus faceret, A. U. DCCXII. eundemque vivere desiisse, A. DCCXLVI. C. Mario Censorino & C Asinio Gallo Consulibus. Hoc autem temporis intervallo Alfenum alicujus in Rep. & Foro loci fuisse, concedent omnes, qui norunt, magistrum ejus Servium Sulpicium, omnibus honoribus in Rep. perfunctum, A. U. DCCXI. diem suum obiisse, nostrumque illius *Sulpicii successorem* appellari, a Servio ad Virgil. *Eclog. IX.* ℣. 35. Quod si itaque Alfenum, juris scientia & honoribus clarum,

rum, vellicare instituisset, verbis praesentis temporis utendum fuerat, *sutor est*, quemadmodum de Hermogene, non ita pridem mortuo, *optimus est modulator*. Sic namque praesens atque vivum exemplum ejusdem & Jurisconsulti prudentis, & sutoris dedisset, ex Chrysippi, quem ridet, doctrina, qui solum sapientem suum formosum, divitem, regem ac sutorem proclamabat; etiamsi sordidus, mendicus, servus esset, nec soleas unquam fecisset. Latius hoc paradoxum, quo Stoici insolentius se efferebant, Lipsius explicuit, *lib. III. Manud. ad Stoic. Philos. diss.* 17. cui tria adjiciam loca pulcherrima, ut Horatius simul illustretur. Varro in Satira, *Longe fugit*, apud Nonium: *Solus Rex, solus Rhetor, solus formosus, fortis, aequus, vel ad Aedilitium modium purus putus*. Magis ad rem Seneca, *Epist*, 90. parum abfuisse, scribit, quin Posidonius, *sutrinum* quoque a sapientibus inventum esse, diceret. Elegantissimus vero Encolpii jocus est, apud Petron. *cap.* 68. *Idem sutor est, idem coquus, idem pistor, omnis Musae mancipium: Duo tamen vitia habet, quae si non haberet, esset omnium numerorum, recutitus est & stertit*. Alium igitur, nescio quem, antiquiorem, & tunc mortuum Alfenum, Alfidium vel Alfinum, aulicum forte supinum, originis suae oblitum; vel *turgidum Alpinum*, de quo, *lib. I. Sat.* 10. ỳ. 36. aut Aquinium, malum poëtam, de quo Catullus, *Carm.* 14. & Cicero *V. Tuscul.* 22. vel Albinum denique, Pompeji victorias nuper canentem, naso adunco suspendit, de quo Priscianus, *pag.* 741.

III. Magis hoc apparebit, si indolem Horatianam propius contemplari lubet. Habuit ille cum ceteris Poëtis hoc commune, ut quidlibet audendi sibi potestatem fecerit; unde fidem historiae, prae-

ſertim perſonarum & temporum, ex eo repetere, non ſatis tutum eſt: *Quid enim Poëtae cum fide?* Sed illud hoc in vate praecipue laudandum eſt, quod homines malos, moechos, avaros, aſſentatores, ſtultos & procaces defricat; ideoque, ad notandos hominum *mores*, Quintiliano praecipuus vocatur. Nusquam autem viros illuſtres in os proſcindit, nec humili loco natos in publica facie traducit, niſi veris nominibus mutatis, uti multis exemplis oſtendi poſſet, ſi id ageremus; ſed unum ſuffecerit. Plerique, Maecenatem, ob habitus mollitiem, ab Horatio, ſub ficto *Malchini* vel *Malthini* nomine, proſciſſum, Acroni credunt; at J. H Meibomius, in *Maecenat. c.* 20. cum Tiraquello, Lambino, & Barthio, eum a labe tam ingrati animi ac ſervilis liberavit. In anum quidem Luciliana aliquando licentia utitur; ſed Alfenus, hoc tempore, oraculum erat totius civitatis, quique ex *Servii auditoribus plurimum auctoritatis habebat*, auctore Pomponio, *l.* 2. §. 44. *D. de O. J.* Ob gratiam quoque, qua is apud Auguſtum valebat, non impune fuiſſet, fumantem naſum vivi urſi tentaſſe; niſi Alfenus ea fuerit animi magnitudine, ut injuram diſſimularit, quia convicia ſpreta exoleſcunt, ſi iraſcare, agnita videntur. Ipſum porro Flaccum inimici rodebant, ut patre libertino natum, eique, ut ſalſamentarii filio, in altercatione idem exprobrabant, quod eſt apud Ciceronem, *IV. Herenn.* 54 *Quieſce tu, cujus pater cubito ſe emungere ſolebat.* Neutiquam igitur avorum titulis aut generis ſplendore, ſed virtutibus morumque honeſtate nobilitatem metiri potuit; & ſi quid maculae natalibus Alfeni adhaeſerit, priſtinum quaeſtum fortunae, praeſens autem dignitatis incrementum doctrinae imputare debuit; qui toties

pro-

professus erat, nil referre, quali parente aliquis sit natus, multosque viros probos, & amplis honoribus auctos, vixisse, quamvis nullis majoribus orti fuissent, *lib. I. Sat. 6. ỷ. 7. seqq.* Praeterea, si variatio indicium facit mendacii, aut falsi, non modo Horatii codices variant in opificii genere, sed ejus interpretes magis inter se diffident, quorum alii *Alphenium*, alii *Alphinium* vocant, jamque *tonsorem*, jam *sutorem*, mox *sutoris filium* faciunt. Celeb. Bentlejus vetustissimi omnium Blandinii lectionem amplectitur, atque in ipsum contextum recipit, *Tonsor erat*, eamque ex Alexandro ab Alexandro confirmat, qui, *lib. VI. Genial. dier. c.* 23. ait, *Alfenum ab adolescentia tonstrinam exercuisse.* Apud Acronem communiter legitur. *Alfenus Cremonensis, abjecta sutrina, quam in municipio suo exercuerat, Romam venit.* Cruquius vero in codice vetustissimo, pro *sutrina*, reperit *ustrina*, idque mirabiliter sibi placere affirmat; tum, quia crines ustulare & ornare tonsoris est; tum, quoniam hoc artificii genus aliquanto sit nobilius, &, ad insinuandum se in hominum benevolentiam, accommodatius. Bentlejus autem in Msto Regiae societatis invenit, *abjecta tonstrina*, &, Horatii caussa, mavult, Alfenum tonsorem fuisse, quam sutorem; quia exemplum, non ex eodem artificii genere, quod praecesserat, sed ex diverso, petendum erat. Addo, in tonsorem *vafri* epitheton magis quadrare, cujus artem Martialis *vafram* appellavit, *lib. VI. Ep.* 64. Alius Scholiastes Pseudo-Acron: *Alphenus sutoris filius, qui ita juris studio intendit, ut, beneficio artis hujus, latum clavum sumeret, & ad Consularem consurgeret dignitatem. Sunt, qui dicant, hunc Cremonensem fuisse.* Adeo vaga, fluxa & pugnantia haec sunt omnia, ut si quis certi aliquid ex iis con-

ſtituere velit, nihilo plus agat, quam ſi det operam, ut cum ratione inſaniat. Si antiquorum commentationes de perſonis Horatianis ſupereſſent, quarum Porphyrio meminit, ſciremus, quid earum notis Helenianis ſit admixtum, maxime ubi diverſae ſententiae, ut de Fannio Quadrato, Tyrtaeo, aliisque proferuntur: nunc autem Janus Parrhaſius, *Epiſt.* 5. cenſuit; Acronis commentaria, pariter ac Porphyrionis, ſi non auctores mentiantur, miſere ſaltem ab imperitis magiſtellis truncata & interpolata eſſe, ut fidem non mereantur, ſicubi teſtibus carent. *Annotationes, ſub eorum nomine tam varie & corrupte ventilatas, nullius eſſe ponderis*, Joh. Maſſonius pronunciat, in *Vita Horatii pag.* 86. Potuit itaque Acron, alio ſibi Alfeno non ſuccurrente, ſutorios vel tonſorios quaeſtus, additis veris circumſtantiis, ad noſtrum retuliſſe, quaſi is pro *Varus*, metri gratia, *vafer* ſit appellatus, id eſt, aſtutus in cavendo, cordatus in reſpondendo, & ſagax in emergendo: id quod poſteriores, ut grus gruem, ſecuti ſunt, cum hoc propemodum humani generis vitium ſit, ut in ſannos & dicteria feratur proclivius. Horatius, *lib. II. Epiſt.* 1. ℣. 262.

Diſcit enim citius, meminitque libentius illud,
Quod quis deridet, quam quod probat & veneratur.

IV. Fingamus autem, tam degenerem & petulantem fuiſſe Poëtam Venuſinum, ut Alfeno ſordes municipales exprobrare auderet; itane vero credibile aut memorabile eſt unquam, ex claudo ſutore, cujus ingenium labor jam deturpaverat; vel, ſi mavis, ex vili tonſore, qui inter pectinem & ſpeculum fuerat occupatus, non Juriſconſultum modo, aetatis ſuae principem, ſed & Grammaticum, Poëtam, Hiſtoricum & Philoſophum repente, velut

ex

ex machina, factum, quorum artibus singulis addiscendis vix una aetas sat est? Et quamvis alii, etiam magister ejus Servius, sero ad studium juris accesserint, nonne vel solus Alfeni stilus, omnium JCtorum purissimus & simplicissimus, fabulam hanc refellit? quum nihil ille atramenti sutorii, aut dialecti Cremonensis redoleat, sed oris vere Romani, gravis, aequalis & ejusmodi sit, qualem Latine scribentium optat Crassus, apud Ciceronem. Gellius ipsum *rerum antiquarum non incuriosum* appellavit, *lib. VI. c. 5.* Quod si plumbeus hic alicui videatur gladius, alium, a tribus Alfeni nominibus, ei adjungam, quo fabellae architectus juguletur. Non ignarus sum, ima de plebe homines nomine & praenomine, simul etiam paterno, usos esse: nam C. Flavius, patre libertino & humili fortuna ortus, Cn. F. apud Livium dicitur; M. Agrippa, in nummis Lucii F. audit, qui ne post Agrippam quidem fuit notus; & C. Marius, qui avum operarium habuit, C. F. C. N. in tabula Capitolina vocatur, vide Reines. *Epist.* 44. Fateor etiam, plebejos postquam Magistratus Curules adepti, & nobiles facti essent, tria nomina ad posteros transmisisse: unde vero P. Alfeno Varo tot nomina, nisi quod patre honorato cive, aut Equite natus? notum est Juvenalis illud: *tanquam habeas tria nomina*, & Ausonii: *tria nomina Nobiliorum.* Tertium sane Vari cognomen, cum clarus evasisset, a vitio corporis adscitum esse, nemo dixerit; & si quis contra sentiat, eum his, qui Alfeni nomen in Alfinii ab ipso mutatum ajunt, annumerabo. Quotquot deinceps Romanos scriptores vel a limine salutarunt, ignorare non possunt, quanti apud illos, orbis dominos fuerint opificum vulgus, & sellularii, quorum

operae, non artes emuntur. Ex instituto Romuli, Lycurgum imitantis, nemo ingenuus animum ad quaestus mercenarios applicabat, qui servis & peregrinis relinquebantur, auctore Dionysio, *lib. II. c.* 29. & Aeliano, *lib. VI. Var. c.* 6. Numa onerosam multitudinem ad artes manuarias vocavit, &, Atheniensium exemplo, collegia instituit, ut ex Plutarcho constat; opifices tamen, a veris & germanis civibus distincti, illiberales, & despectabiles habebantur. Postquam deinde plebejis universa Respublica communicata est, optimo jure cives fuerunt, suffragio & honoribus obtentis; semper autem inferioris ordinis & sordidi. Cicero, *lib. I. de Off. c.* 42. *Opifices omnes in sordida arte versantur: nec enim quidquam ingenuum potest habere officina.* Caesar, apud Petronium *c.* 122. mercedibus emtos ac viles operas privignis ac nothis comparat, *quorum est mea Roma noverca.* Inter ceteras vero tonsoriae & sutoriae operae vilissimis accensitae sunt, quas Aristides probro suis esse professoribus dicebat, in *prima Plat.* Cicero quoque, miseram Dionysii custodiam perstringens, quod tonsori collum submittere non auderet, *lib. V. Tusc. c.* 20. *Sordido*, inquit, *ancillarique artificio regiae virgines, ut tonstriculae, tondebant barbam & capillum patris.* Tonsores enim & sutores isthac aetate, & postea vel servi, vel liberti, *l.* 12. *§.* 6. *D. de Instr. & instr. l.* 78. *§.* 12. *D. ad S. C. Treb. l.* 42. *D. de Op. lib.* Martial. *lib. VI. ep.* 52. *lib. IX. ep.* 75. Gruter. *Inscr. pag.* 579. *n.* 8. & 1117. *n.* 8. Fabrett. *pag.* 214. Rarius ingenui homines huic supplicio se dabant, cervici & oculis suis a forma calceorum metuentes, si parum bene fecissent, quod magister monstraverat, *l.* 5. *§.* 3. *D. ad L. Aquil. l.* 13. *§.* 4. *D. Locat.* In muni-

nicipiis vero liberi etiam homines hujusmodi tabernas exercebant; ſed major Alfeni fuit ſpiritus, quam ut arti abjectae, quae manu conſtat, ſe mancipare potuerit; & ſi debuiſſet, quis credat, populum Romanum vel Auguſtum malo nuper ſutori Rempublicam & civium fortunas crediſſe, cui Cremonae pauci calceandos pedes committere voluerant?

V. Ita paene ab injuria, a natalibus impacta, vindicatus erit Alfenus, nec parum is nobis debebit, ſi ex olente ſutrina ſervorumque contubernio penitus in lucem civium protrahatur. Riſu ſane & cachinnis in poſterum excipientur, qui, eum, jam ſutorum regulum Cremonenſem, Romam commeaſſe, ibique, ſi Diis placet, artes liberales fugiendo, ut canis e Nilo, imbibiſſe, factisque ſtipendiis, per gradus, ad portum honorum adſcendiſſe, crepant. Quod ſi hi, cum altero Horatii Scholiaſte, dicerent, Alfenum filium fuiſſe ſutoris municipalis, qui ſervos, id opificium exercentes, habuerit, ferri poſſent: eadem enim ratione Demoſthenis pater, μαχαιροποιὸς Aeſchini dictus, ex Optimatibus fuit, τῶν καγαθῶν ἀνδρῶν, auctore Theopompo, apud Plutarchum; & Ciceronis pater fullo audivit; quia ex familiis, fulloniam exercentibus, quaeſtum faciebat. At nec improbabile mihi videtur, Varum fuiſſe civem Romanum, & forte *Sexto Alfeno* patre, Sext. Naevii neceſſario, & P. Quintii propinquo natum: eodem ſcilicet, quem Cicero, in Orat. *pro Quintio*, A. V. C. DCCLXXIII. habita, *c.* 19. *Equitem Romanum*, *locupletem*, *ſuique negotii bene gerentem*, & mox, *c.* 22. *propter partium ſtudium potentem* appellavit; qui vero cum iis, & propter eos periit, quos diligebat, Marii aſſeclas, cujusque bona, L. Sulla Dictatore vendente, diſtracta fuerunt, *c.* 24. Ru-

tilius quidem, nihil hunc ad nostrum pertinere, existimat, sed eadem facilitate, qua is negat, aliis id affirmare licebit; saltem Alfenos Equites, ante nostrum, Romae fuisse apparet. Etsi vero eodem praenomine natus plerumque, quo genitor, vocaretur, uti Malvasia, *Marmor. Felsin. sect. V. c.* 15. multis *Sextorum* exemplis, ex Grutero collectis, docuit; non raro tamen regulam illam fallere, ipse fatetur. Sic ergo honestum habebimus Alfeni patrem, Equitem splendidum; sed tanto filio felicissimum, qui ex Equite nobilis factus, jus imaginum, ad memoriam generis prodendam, posteris acquisivit. Id enim, nisi me omnia fallunt, indicat particula *ET*, apud Pomponium, in *l.* 2. §. 44. *D. de O. J. Varus & Consul fuit, Ofilius in Equestri ordine perseveravit*. Filium genuit cognominem, & Consularis dignitatis in familia propagatorem, *P. Alfenum Varum*, Vinucii collegam, A. U. C. DCCLV. testantibus marmoribus Romanis, apud Reines. *Cl. X. n.* 3. & Gudium *pag.* 28. *n.* 4. cujus inscriptio Pighii calculum confirmat, A. DCCLIV. Communiter hic Consulatus censetur esse Alfeni JCti, nec quemquam vidi, qui ea de re dubitaret, praeter Baylium, in *Diction. v. Alfenus:* ego vero alium patris JCti consulatum suffectum, alium filii vero ordinarium fuisse existimo: quis enim adeo temporum incuriosus est, ut sibi persuaderi patiatur, sodalem Catulli, circa A. U. DCLXVIII. nati, & Servii Sulpicii, qui A. U. DCCXI. denatus est, successorem, primumque Auditorem, una cum ipso jam florentem, non depontanum modo, sed octuagenario majorem, Consulem demum fuisse creatum? Vari cujusdam *literatissima uxor*, hoc tempore apud Servium, *Ecl. III.* ℣. 20. memoratur, sed parum honesta

recta, quacum Virgilius adulterium committere solebat. Jungi illa haud meretur tribus illis literatissimis feminis, Corneliae, Gracchorum matri, Laeliique ac Hortensii filiabus, de quibus Quintilianus, *lib. I. c.* 1. Valer. Max. *lib. IV. c.* 4 *lib. VIII. c.* 3. Aelianus, *lib. XIV. c.* 45. & Appian. *lib. IV. de B. C. p.* 608. Neque ista nostri Alfeni Vari fuit conjux, sed alterius Vari, tragoediarum scriptoris, qui pro sua recitavit tragoediam, quam Virgilius literatae uxori ejus, haec rursus marito dederat, tanquam a se scriptam. Varus autem Alfenus, castrorum Vitellianorum, in bello adversus Othonem praefectus, circa A. U. C. DCCCXXII. nostri Alfeni pronepos & Consulis ordinarii nepos fuisse videtur; ut filium JCti credamus, cum Bertrando, integri seculi intervallum vetat. Sexies ejus meminit Tacitus, *lib. II. Hist. c.* 29. & 43. *III. c.* 36. 55. & 61. & *IV. c.* 11 ubi, exstincto Vitellio, Alfenum Varum, ait, ignaviae infamiaeque suae superfuisse.

VI. Complures alii Alfeni & Alfenii in literarum monumentis supersunt, sed nihil, opinor, ad nostrum attinentes; de quibus tamen cursim aliquid moneri, non inutile puto. Et primum quidem Alfenus JCtus, inter Alexandri Severi familiares & splendidissimi Papiniani discipulos, apud Lamprid. in *Vita Severi c.* 68. relatus, palam adulterinus est & eradi debet, uti post Cujacium, *lib. VII. Obs. c.* 2. & Ant. Augustinum, *de Nom. propr. D. pag.* adversus Rutilium, qui *c.* 76. *Alfenum juniorem* vocat, pluribus ostendi, in *Vita Papin. c. XI.* §. 5. Nec scrupulum nunc injicit. T. *Antonius*, *Claudius*, *Alfenus*, Arignotus, sive illustris, nobilis, potentissimus & Consularis, sub M. Aurelio Severo Antonino, arcae Livianae Procurator, &

Cha

Chiliarchus, seu mille hominum Tribunus; quem Georg. Wehler. *Itin. pag.* 212. 213. & Jacobus Sponius, tum in *Itinerar. Graeciae*, tum in *Miscellaneis erud. antiq. sect.* 3. *pag.* 112. ex tribus inscriptionibus Graecis, in lucem produxerunt: licet enim aetas, eum Papiniani auditoribus adscribi, patiatur, magis tamen militiae ducibus est annumerandus; & quia is Vari cognomen non habuit, sed Alfeni Apollinarii consobrinus dicitur, ad posteros Vari nostri referri non potest. Alienus etiam est *Alfenius* Senecio, subpraefectus classis primae Misenatium, ad tutelam inferi maris constitutae, cujus integra sententia, ex tabula marmorea, Neapoli reperta, exstat, apud Gruterum, *Inscript. pag.* 208. Merito Cujacius, *lib. XVIII. Obs. c.* 32. illam eximium monumentum vetustatis vocat: ex qua non modo discimus, aedificiorum, solo puro positorum, ratam esse venditionem, licet cohaereant loco religioso; sed etiam tres illas litteras C.C.C. notare, *cum consilio conlocutus*, sicut Magno, in *notis Jurid.* apud Putschium, *pag.* 1548. exposuit. Idemque est *de consilii sententia*, quam formulam, hisce siglis exprimi solitam, D.C.S. M. Valerius Probus scribit, in *notis Jur. Ant.* apud eundum *pag.* 1538. An vero inscriptio, *l. 6. C. de Usucap. pro emt.* ex priore formula emendanda, & pro *Coelio*, legendum sit *consilio*, alii viderint, quibus Mstorum est copia. Nullum porro locum inter posteros Alfeni nostri tribuo *Alpheno*, qui status controversiam patiebatur, cuique Diocletianus & Maximianus rescribunt, in *l.* 5. *C. de Ord. cognit.* nam & *T. Alfenus*, libertus, est apud Fabrettum, *pag.* 250. Item *Alfena P. L.* apud Gruterum *pag.* 856. *n.* 2. & *Alfenius* architectus, Inscript. Donian. *cl. VIII. n.* 8.

Deni-

Denique quam validum, pro sutrina Cremonensi & plebejis natalibus Alfeni nostri, argumentum a vico Alpheno, prope Cremonam, Vida & Fr. Arisius, capite superiore, petierint, ex eo licebit cognoscere, quod in vicina Batavorum insula, vicus *Alfen*, vel *Alphen*, cespitum bituminosorum fodinis insignis, reperitur, cui ab Alfeno JCto nomen esse datum, nemo dixerit. Ab ejus vero nepote vel pronepote, Praefecto castrorum Vitellianorum, traxisse potuit: nam Plutarchus, in *Othon. c.* 16. *Batavos induxit Alfenus Varus, equitum Germanorum optimos, in insula natos, quam Rhenus circumfluit.* Sed quia, in Antonini itinerario, & in Tabula Augustana, *Albiniana* castra hic collocantur, & Tacitus, *lib. II. Hist. c.* 29. Varum in Lingonibus, procul a Rheno, castris praefuisse, ait, hinc Ampl. Menso Altingius, *Notit. Batav. part.* 2. Albinianorum vocem, ore Batavo, in *Alfen* corruptam esse censuit; Cl. autem Spenero, *lib. VI. Notit. Germ. c.* 5. non dubitandum videtur, castra haec ab Albino, quem Commodus ad Frisios domandos misit, nomen tulisse. Utrique praeluxit Hadrianus Junius, in *Batavia pag.* 268. sed nihil definire ausus. Altingii quoque modestiam laudat Cl. Wesselingius, Collega noster eruditissimus, ad *Itinerar. pag.* 369. & quamvis facilis sit transitus ab Albiis ad Alfios, & *Alfiniana* castra in *Albiniana* flecti potuerint; tamen vix est, ut Reinesio, ad *Cl. V. n.* 46. credamus, Albinios, ab Albiis ortos, eosdem esse cum Alfenis.

C A-

Caput IV.

DE ALFENO POETA, CATULLI ET VIRGILII AMICO.

§. I. *Educatio mollior Romae, quam in Italia. Utrobique rudimenta in Poëtis posita.* II. *Alfenus Varus Catulli sodalis, non Quintilius Varus, nec Varius; contra Muretum & Vossium.* III. *Catullus propter eruditionem & ingenium a Varo amatus, ob lasciviam vituperatus.* IV. *Num is verae perfidiae accusarit Varum, quasi vir fuerit nominis sui, varius, vafer & versipellis.* V. *Virgilius Alfeno, Poëtae simul & Juris Studioso, recitavit carmina, necdum ad limam perducta, contra Rutgersium.* VI. *Varus, cum Pollione & Cornelio, agris dividundis fuit praefectus, arte & Marte clarus.* VII. *In Mantuanos iniquior, a Cornelio accusatus.*

§. I. Sive autem Alfenus in Urbe, virtutis & imperii domicilio, patrem habuerit Equitem, sive in humili sutrina Cremonense fuerit generatus, magna pars felicitatis, quod prima ejus aetas in meliora incidit tempora, quibus Cicero & Hortensius, Oratores; Varro & Figulus, Philosophi; Sallustius & Nepos, Historici; Aquilius & Servius, Juris consulti, celebritate & fama sapientiae florebant. Romae jam Plautino aevo durior & severa illa educatio cessabat, quam Lydus paedagogus *Bacchid. Act. III. sc.* 3. summis laudibus in coelum extollit, & contra officia sua a patre nimis indulgente impediri non minus ibi, quam ubi scena erat, queritur: at publicatis Vari paternis bonis, paupertas, mater diligentiae, Philosophiae vernacula, artiumque repertrix,

trix, jussit, ut industria sibi compararet, quod aliis fortuna large subministrabat. In coloniis vero & municipiis Italiae minor typhus & luxus honoratorum, minimus opificum erat; ac prisca frugalitate, disciplina & austeritate iniens aetas arcebatur a Baccho & Venere, in labore exercebatur. Tacit. *lib. XVI. Ann. c.* 15. Plin. *lib. XXXV. c.* 12. & Junior *lib. I. Epist.* 14. Utrobique septennes pueri ad literatores mittebantur, ab anno duodecimo ad quintum decimum Grammaticis utriusque linguae tradi solebant: tunc, sumta virili toga, profundioribus, Philosophiae, Eloquentiae & juris scientiis imbuebantur, *l.* 3. §. 6. *D. Ubi pup. educ. l.* 21. §. 5. *D. de Ann. leg.* Plaut. *Merc. II.* 2. ỷ. 21. & 32. Prima studiorum rudimenta in Poëtis, dicendi & vivendi magistris, ponebantur: unde Cicero, *VI. Fam. ep.* 18. Leptam puerum jubet Hesiodum ediscere; & Ovidius, Menandri fabulas pueris praelectas esse, testatur, *lib. II. Trist.* ỷ. 369. Noster ergo ab ingenio satis instructus poëticen attigit, cumque femina sacrae mentis sentiret, carmina composuit, & per fabulosum sententiarum tormentum liberum praecipitavit spiritum, Servius ad *Ecl. IX* ỷ. 35. Quodsi ex prorsa conjecturari licet, ad Tragicam celsitudinem non extumuisse, neque ad mimicam vilitatem. abjectus fuisse videtur: nec forsan infelix dicendus, quod ejus, pariter ac Caesaris, Servii aliorumque poëmata, haud publici, vel incerti saporis, perierunt.

II. Ex agro Veronensi hoc tempore in Urbem venerat Valerius Catullus, juvenis lepidus, miraque urbanitate venustus, cujus animum Varus mox ad se rapuit, ut primum inter amicos ejus locum obtineret. Duo illius exstant Epigrammata, ad *Varum*, & *Varrum*, unum ad *Alphenum*: quae tria

ad

ad eundem nostrum Alfenum Varum scripta esse; Scaliger, *ad Catull. pag.* 35. & Turnebus, *lib. XXVII. Adverf. c.* 26. affirmarunt. Epigrammatis X. initium est.

Varrus me meus ad suos amores
Visum duxerat e foro otiosum.

Alterum est Epigr XXII.

Suffenus iste, Varre, quem probe nosti.

Et tertium Epigr. XXX.

Alphene, immemor & unanimis false sodalibus.

Quam inepte Muretus Quintilium Varum hîc intellexerit, qui cum tribus legionibus in Germania caesus est, Scaliger jam indicavit, sibi quodammodo contrarius, ad Eusebium *A.* 1960. Scripsit enim Catullus carmina sua juvenis, certe ante A. U. C. DCCIV. quo diem supremum clausit. Quintilius vero demum A. U. C. DCCXLVIII. Syriam administravit, Saturnini successor, Josepho auctore, *lib. XVII. Antiq. c.* 5. 9. 12. & quinquennio ante excessum Augusti, A. U. C. DCCLXI vel LXIII. secundum Sigonii & Pighii Chronologiam, cladem accepit, quae a cognomine Variana appellatur; de qua Plin. *lib. VII. Sect.* 46. & Harduin. in *Hist. Aug. Op. pag.* 703. qui, A. DCCLX. eam contigisse, existimat. Levior est metachronismus Isaaci Vossii, nec sine nota tamen dimittendus. Is Scaligero adstipulatur, Catullum carmina ad Alfenum nostrum, rei poëticae addictum, scripsisse; cum vero in aliquot libris suis, pro *Varrus*, scriptum invenisset *Varius*, non dubitavit, quin in carmine priore intelligendus sit vates ille Tragicus, quem Horatius tot laudibus cumulavit At versus id respuit, Varus autem & Varrus commutantur, ut supra vidimus. Neque synecphonesin hîc agnosco, quia, facili libra-

rio rum

riorum lapſu, altera canina in *i* migravit. Denique Varius, Poëta Epicus & Tragicus, Catullo junior fuit, Pollionis & Virgilii aequalis, cui & ſupervixit. Pollione autem juvene, Catullus ſua compoſuit, quem leporum diſertum *puerum* vocavit. Catalecta, *pag.* 138.

Pollio, Maecenas, Varius, Cornelius ardent.

Ne Virgilius quidem Varii uſpiam meminit, quia junior erat, & inter eos, qui Aeneadum libros emendarunt. Horatius vero, qui undecim annos poſt Maronem vixit, crebro Varium laudat, *lib. I. Sat.* 5. ℣. 40. 93. *Sat.* 9. ℣. 23. *Sat.* 10. ℣. 44. 81. & *lib. I. Sat.* 6. ℣. 54. — — *optimus olim*

Virgilius, poſt hunc Varius, dixere, quid eſſem.

Ovidius, *lib. IV. ex Ponto ep.* 16. ℣. 31.

Cum Varius Gracchusque darent fera dicta tyrannis.

Lucanus, *Panegyr. ad Piſon pag. m.* 123.

Maecenas Tragico quatientem pulpita geſtu
Evexit Varium.

Vix dici poteſt, quam varie Catulli, Virgilii & Horatii Interpretes horum tempora, perſonas, & nomina confuderint. Recte autem Mattius, *lib. III. Opin. c.* 4 & T. Faber *II. ep.* 46. Quintilium Varum, Poëtam, a Quintilio Varo, duce & viro conſulari, diſtinxere. Janus etiam Rutgerſius, *Venuſin. lect. c.* 3. Varium & Varum male nonnunquam confundi, indicavit. Mihi ita videtur: Alfenus Varus, Catulli ſodalis, carmina pepigit, licet JCtus, circa A. DCXC. Quintilius Varus, Poëta Cremonenſis, ante Virgilium obiit, circa A. V. DCCXXX. quia hunc in ejus morte, tanquam communis amici, Horatius conſolatur, *lib. I. Od.* 24. L. autem Varius Virgilio, A. V. DCCXXXV. defuncto, ſuperſtes

fuit, ejus heres & Operum editor, cum Plotio Tucca, juſſu Auguſti.

III. Videamus autem, ne malam rem hoc jumento Alfeno arceſcamus: ſeveri enim Catones dicent, haeccine fuit adoleſcentiae ejus ratio, ut in petulante Catulli ſodalitio, in amoribus, & verſibus laſcivis eam collocaret? & tu, ſiccine partes ejus ſuſcipis, ut hanc vitam & haec ſtudia defendas? cum non de moribus tantum corruptis, ſed etiam de verbis otioſis ratio ſit reddenda. At primum mihi dari velim, nullum gluten eſſe fortius ad firmandas amicitias, quam eorundem eſt voluntas & ſocietas ſtudiorum. Catulli autem tanta erat eruditio & ingenii bonitas, ut non modo a poſteris, ſed a ſuorum quoque temporum hominibus, peculiari epitheto, *doctus* fuerit appellatus, quos Franciſcus Floridus Sabinus, *Syll. V. Lect. ſubciſ. c.* 9. pluribus tuetur. Alfenus igitur inventionem & nitidiſſimum verborum apparatum, prudentiam item, candorem aliaſque virtutes, quibus juvenis ille fuit decoratus, dilexit, eique individuus adhaeſit, ut ex conſuetudine quotidiana aliquid incrementi caperet in poëſi, ſpreto conſortio Caeſii, Aquinii & Suffeni, peſſimorum ejus aevi Poëtarum. Magnae certe ſpei & rei illum fuiſſe, verſus Naſonis & Martialis oſtendunt, quibus Maroni opponitur, 3. *Am.* 15. ℣. 7. & 14. *Ep.* 195.

Tantum parva ſuo debet Verona Catullo,
Quantum magna ſuo Mantua Virgilio.

Deinde, licet non verbis tantun, ſed etiam factis obſcoenus fuerit Catullus, illis tamen magis: adeo enim depravati tunc erant mores, ut carmina non niſi laſciviora genium habere viderentur; unde ipſe Catullus poëtam jubet caſtum & pium eſſe, verſiculos nihil neceſſe, ait: nam, qui ſummi tunc ac

gra-

graviſſimi erant viri, olim laſcivia verborum non abſtinuerant, quorum exempla ſequi non dubitavit. Catalogum eorum, ſat magnum, Plinius, Apulejus & Auſonius dedere: in eo autem Servius Sulpicius eminet, vir ſanctiſſimus, Alfeni magiſter & deceſſor, cujus opusculum frontem non caperaſſe, ejus vita, *cap. II.* §. 5. oſtendit; cui recentiores alii, quibus in poematis laſcivia, & luſus ingenii, in moribus cenſura conſtitit, ex Baylio, in *art. Vayer. D.* & *Virgile pr.* adjungantur, ſi lubet. De Catullo autem nil minus dici poſſe videtur, qui non unam Clodiam, Metelli Celeris conjugem, dilexit, ſed ipſe multos ſuos amores vulgavit, teſte Ovidio, *lib. II. Triſt.* ℣. 429. Ipſithillam ejus, quam alii in *Hoſpitillam*, in *Hypſitillam* alii transformarunt, Malvaſia ex marmore Veronenſe illuſtravit, *Marm. Felſin. pag.* 503. Nihil profecto eſt, quod pro eo adferri poſſit, cujus ipſa apologia *Epigr.* 16. obſcoena eſt: niſi forſan confugere lubeat ad adoleſcentiae excuſationem, in magna ſeculi iſtius licentia, qua juventuti amoribus interdictum non cenſebatur: *Quando enim hoc factum non eſt? quando reprehenſum? quando non permiſſum? quando denique fuit, ut, quod licet, non liceret?* eodem hoc tempore, *pro Coelio c.* 20. quaerebat Tullius. Nolim praeterea, nimiam Alfeno noſtro invidiam ex conſortio Catulli conflari: is enim egregius fortunae ſuae faber, amores ſodalis ſui, ut mella, venenum tegentia, conſideravit; quumque cum eo primoribus labris guſtaſſet hoc genus vitae, mox perruptis nequitiae clauſtris, totum ſe revocavit ad curam rei forenſis, quaeque antea ratione non ſatis perſpexerat, experiundo contemſit. Nec deſunt aliorum exempla, apud Valerium Maximum, *lib. VI. c.* 9. & iſta & patrum memoria,

qui cum solutiore vitae genere primos adolescentiae annos egissent, deinde cives clarissimi ac sanctitatis specimina evaserunt. Latinus Pacatus, *Panegyr. c.* 7. *Annon clarissimos nominis Romani viros (Sullas, Catulos, Scipiones loquor) aliquantisper sibi luxuria vindicavit? quos etsi ad portum in melius reflexerint flatus, diu tamen vitiorum turbo jactavit, & naufragos atque fluctuantes ab illis, quibus mersabantur, erroribus aegre aetas recepit.*

IV. Alia labes, ex ejusdem Catulli epigrammate XXX. Alfeno nostro affricatur; nam proditionis & fidei ruptae eum publice reum agit: nihil autem magis est nefarium, quam frangere fidem, quae juxta divinas religiones Romae colebatur. Verba Poëtae sunt ista:

Alphene immemor, atque unanimis false sodalibus:
Jam te nil miseret, dure, tui dulcis amiculi?
Jam me prodere, jam non dubitas fallere, perfide?
Nec facta impia fallacum hominum coelicolis placent,
Quae tu negligis, ac me miserum deseris in malis.

Scipio Gentilis, *lib II. Parerg. c.* 20. nullus dubitat, vere callidum, impium ac fraudulentum Alfenum JCtum fuisse. Torrentius eum idcirco *vafrum* ab Horatio vocari putavit. Isaacus Vossius ingrati vitium addit, cum Mureto aliisque persuasus, eundem epigrammate LXXIV. quod est, *in ingratum*, perstringi. Ut adeo Varus fuisse videatur vir nominis sui, vere varius, obliquus, curvus & varicator: sic enim vari vox nonnunquam usurpatur, ut apud Persium, *Sat. IV.* ℣. 12.

— — *fallit pede regula varo*, id est, curvo. Hinc etiam *obvarare*, apud Nonium, est depravare, & Advocati, qui caussas clientum adversariis tradunt, non minus quam agricolae, rectum sulcum haud agen-

agentes, *praevaricari* dicuntur, *l.* 4. §. 4. *D. de His qui not. inf. l.* 212 *D. de V. S.* Denique Statius, *lib. II. Achilleid* ℣. 171. versipellem Ulixem *varium*, sicut Virgilius *fallacem*, & Horatius *duplicem*, appellavit. Quid dicemus? An fortassis Alfenus, annis procedentibus, Catulli familiaritatem deseruit, verborum obscoenorum & impuritatis pertaesus? An maritum monuit vel patrem, ut uxorem aut filiam adversus insidias custodirent? An autem Caesaris partes amplexus est, cui perpetua stigmata Catullus imponebat, Sueton *lib. I. c.* 73. An denique amici nomine abusus est? Ita Lipsius acute conjecit, *lib. III. Var. lect. c.* 5. telum hoc, ficto & suppositio nomine, sub persona Ciceronis, in Pompejum dirigi, qui tuta omnia semper pollicitus, implorantem deseruit, adjuto Clodio, qui Urbe eum expulit domumque destruxit: id quod aegre ferens Catullus, non ausus est palam in tam potentem invehi, ut in Pisonem, Clodium & Vatinium, Tullii, *optimi omnium patroni*, inimicos, sed amici nomen, idem sentientis, supposuit. Lipsio assentitur Schottus, *lib. III. Nodor. Ciceron. c.* 15. etiam Georgius Eberlinus, *de O. J. pag.* 340. qui tamen honorem non reliquit Lipsio, cui hanc opem Alfenus debet. Ego illud addam, ficta & supposita nomina adeo frequentia Poëtis fuisse, ut Martialis, in epistola, *libro I. Epigramm.* praefixa, scripserit: *Reverentiam antiquis auctoribus defuisse, ut nominibus, non tantum veris, abusi sint, sed etiam magnis.* Quid? quod ipse Cicero, in epistolis *ad Atticum*, Pompejum variis cognominibus, etiam ridicule confictis, ut *Mega Bocchi*, *Sampsicerami* &c. appellavit, ut quem oderat, barbaris nominibus flagellaret.

V. Misso Catullo, ad alterum Alfeni, firmata

magis aetate, amicum, Virgilium, pergamus, qui elegantia operum solus Poëta appellari meruit: hic autem tanti fecit Varum, ut carmen, necdum expolitum & ad limam perductum, ipsi recitaret, more veterum saluberrimo, qui sua publicare non audebant, nisi absoluta, & eruditorum censurae in recitationibus subjecta, *Ecloga. IX.* ℣. 26.

Immo haec, quae Varo necdum perfecta canebat.

& postea, ℣. 35.

Nam neque adhuc Varo videor, nec dicere Cinna
Digna, sed argutos inter strepere anser olores.

Non satis constabat inter Veteres, de quo Varo Virgilius hic loquatur: ita enim Servius: *Varius Poeta fuit, Varus victor & dux, cui supra blanditur, qui nonnulla carmina scripsit. Nonnulli sane Alfenum Varum volunt; qui, licet Jurisconsultus & successor Servii Sulpicii esset, etiam carmina aliqua composuisse dicitur; sed hoc, teste Horatio, falsum est, qui Varium poëtam laudat.* Nec minus variant recentiores. Vossius, *lib. II. Inst. Poët. c.* 14. §. 20. Varium a Marone celebrari existimabat: at, *de Poëtis Latinis fol.* 139. omnino Varium a Varo diversum pronunciat. Josephus Scaliger, ad Catullum *Epigr.* 30. Varum JCtum & Poëtam intelligit; sed Rutgersius, *Venus. lect. c.* 14. insigniter ipsum hallucinari, judicat, quia Servius ita sentientes, auctoritate Horatii, convincat. Carolus etiam Ruaeus, *ad Virgil. Ecl. VI.* negat, Alfenum, cum sutor dicatur, ejus tunc fortunae fuisse, ut Virgilius ei tam effusis laudibus adularetur; eundem ergo putat esse Varum, ad quem Horatius scripsit, *lib. I. Od.* 18. Nec diffiteor, verisimilem hanc videri sententiam, tum quia Quintilianus, *lib. X. Inst. orat. c.* 3. scribit: *Virgilium paucissimos die composuisse versus, auctor est Varus:*

rus: tum quia Quintilius Varus tantae fuit existimationis, ut alii carmina sua ejus judicio submitterent, auctore eodem Flacco, *Art. Poët.* ỹ. 438.

Quintilio si quid recitares, corrige sodes
Hoc, ajebat, & hoc, melius te posse, negares.

Nullus autem dubito, illis accedere, qui Alfenum JCtum, saltem priore loco, intelligunt: neque enim L. Varium, annis juniorem, Virgilius uspiam laudavit, cujus Thyestes cuilibet Graecorum comparari poterat: neque Quintilius Varus, isthac aetate dux belli & victor erat, qui, triginta, & quod excurrit, annis demum elapsis, Syriam postea obtinuit: nec quicquam caussae erat, cur Quintilii Vari Poëtae nomen cantantes cygni, id est Poëtae, sublime ferrent ad sidera, si Mantua Virgilio redderetur; Alfenus autem Varus, agris dividendis, jussu Triumvirorum, praefectus, gratiam a Marone inire poterat. Idem quoque carmina scripsisse videtur, seculo praesertim illo poëtico, quo docti passim indoctique, ut Bavius, Maevius & Anser, versus fundebant. Plures JCtos, qui poësin cum Jurisprudentia feliciter conjunxerunt, collegit Scipio Gentilis, *lib. II. Parerg. c.* 31. Alfeno tamen praeterito, qui in catalogo isto locum merebatur. De Helvio Cinna, non JCto & Alfeni commilitone, sed Poëta, qui Smyrnam scripsit, vide Turnebum, *lib. XVII. Adverf. c.* 17. aliosque, in vita Sulpicii laudatos, *c. VIII.* §. 4.

VI. Ut vero, omnis illa Eruditorum haesitatio penitus tollatur, age, rem paullo altius repetamus. Cum A. V. DCCXII. L. Munatio Planco & M. Aemilio Lepido, CSS. Brutus & Cassius ad Philippos periissent, Asinius Pollio, Alfenus Varus, & Cornelius Gallus a Triumviris jussi sunt agros trans Padum inter vetera-

nos dividere; qui cum ineunte anno sequente Virgilium indemnem praestitissent, hic Bucolica aggressus est, ut se gratum illis praestaret. Fundus hujus rei est Vita Virgilii, sive ejus auctor sit Tiberius Claudius Donatus, sive, ut alii, Suetonius: is autem sic scribit: *Mox, cum res Romanas inchoasset, offensus materia & nominum asperitate, ad Bucolica transiit: maxime ut Asinium Pollionem, Alfenum Varum & Cornelium Gallum celebraret; quia in distributione agrorum, qui post Philippensem victoriam veteranis, Triumvirorum jussu, trans Padum dividebantur, indemnem se praestitissent.* Nullus hoc tempore, in Annalibus Romanis, reperitur Varus Alfenus, praeter Juris consultum, Servii Sulpicii, tunc defuncti, successorem, qui auctoritate & scientia sua dignitatem Jurisprudentiae, una cum Ofilio, sustinebat. Hic, sive ab initio, cum duobus collegis, a Triumviris constitutus; sive, ut Servius ait, ad *Ecl. VI.* ℣. 6. fuso fugatoque Asinio Pollione, ab Augusto substitutus, ut Transpadanae provinciae praeesset, curavit, ne ager, qui Virgilio restitutus fuerat, a veteranis auferretur. Is ergo totam Eclogam VI. in honorem Alfeni conscripsit, in qua primo eum a laboribus militiae commendat, ℣. 6.

—— namque super tibi erunt, qui dicere laudes,
Vare, tuas cupiant, & tristia condere bella.

Mox etiam ab eruditione, ℣. 10.

—— —— te nostrae, Vare, myricae,
Te nemus omne canet; nec Phoebo gratior ulla est,
Quam sibi quae Vari praescripsit pagina nomen.

Carolus vero Ruaeus Varum nostrum hic negat intelligi, quia bellica laude non claruit, qui ex sutore JCtus factus. Rara, fateor, est copula, arte & Marte clarescere: nec enim omnia omnibus Dii de-

dederunt: *Enituit aliquis in bello, sed obsolevit in pace: alium toga, sed non arma honestarunt*, ait Plinius, *Paneg. c.* 4. At nil obſtat, quominus Alfenus, quando decem ſtipendia faciebat, virtutem cum doctrina, & cum fortitudine conſilium junxerit, nec civilia tantum, ſed & alia, ut Maro vere appellat, *triſtia bella*, in partibus ſibi creditis geſſerit: nam Rupertus ad Pompon. *l.* 2. §. 37. *D. de O. J.* Fabii Cunctatoris, Manlii Torquati & Tib. Gracchi exemplis docuit, hanc Reip. Romanae fuiſſe felicitatem, ut Senatores habuerit, toga ſagoque praeſtantiſſimos. Addamus P. Rutilium, Mucii diſcipulum, qui bello Numantino Tribunus militum ſub Scipione militavit; & Druſum, cujus ingenium, utrum bellicis magis operibus, an civilibus ſuffecerit artibus, in incerto eſſe, ait Vellejus. Sique Tarruntenus Paternus, & Arrius Menander, JCti, de re militari erudiſſime ſcripſerunt, quidni Alfenus munere Triumviri agro dando recte fungi, & melioris fundi minorem, ſequioris majorem aſſignare modum potuit, agrimenſorum opera adjutus? Faſcinavit Ruaeum, & pleroſque alios, quod vix honor tantus in hominem, qui nuper ex ſutrina vel tonſtrina municipali Romam venerat, potuerit cadere, ut in civitate, cujus agri dividendi erant, tanta inſtructus eſſet poteſtate, qua qui pro Praetore vel Conſule in provincias mittebantur. Sed tecta haec, fragili & unica ſubducta iſta columna, ruunt, nobiſque novum hic ſubnaſcitur argumentum, Servio decedente, alicujus jam loci Alfenum in Rep. fuiſſe; quoniam ex lege Julia agraria, haud alii, quam qui Magiſtratum geſſerant, agro metiendo dividendo creabantur; quis autem credat, eum ad Cremonenſes miſſum fuiſſe,

si ejus populares nuper sutorem ibi vidissent? Sic etiam apparet, cur Virgilius, annum decurrens nonum & vicesimum, A. U. DCCXIII. patrimonii sui & patriae caussa, blanditus fuerit Alfeno, apud Octavianum gratioso, ne impius miles tam culta novalia haberet, *Eclog. XI.* ℣. 27. quae quasi libellum supplicem indicemque calamitatis continet:

Vare, tuum nomen (superet modo Mantua nobis,
Mantua, vae miserae nimium vicina Cremonae!)
Cantantes sublime ferent ad sidera cygni.

VII. Sed nova criminatio hic exsurgit, quod munere suo non recte functus fuerit noster: Servius enim ad eandem *Eclog. XI.* ℣. 10. quosdam voluisse, ait, *Quod Mantuanis, per iniquitatem Alfeni Vari, qui agros divisit, praeter palustria, nihil relictum sit; sicut ex oratione Cornelii in Alfenum ostenditur.* Id nimirum negotii Auctoribus assignationis dabatur, ut veteres non modo agrorum possessores proprietate privarent, sed & vicinis municipiis agros, cum jurisdictione tota, vel ejus parte, auferrent, & ablata uni civitati, in quam ducebatur colonia, traderent. Illud enim compertum esse, scribit Siculus Flaccus, *de Condit. agror. pag.* 24. in coloniarum deductione, erepta vicinis municipiis esse territoria, & divisos complurium municipiorum agros, unaque limitatione comprehensos, aliquibus vero aliquid agri relictum, in quo haberent jurisdictionem, aliquos etiam intra muros cohibitos. Hujusmodi fatum autem habuit Mantua: nam, cum, orto bello civili Augustum inter & Antonium, Augustus victor agros Cremonensium, quia pro Antonio steterant, militibus suis dedisset, nec hi sufficerent, addidit Mantuanos, non propter civium culpam, sed ob vicinitatem, auctore Servio, *ad Ecl. IX.* ℣. 10.

10. & Phoca Grammatico, in *Vita Virgilii:*

Mantua, tu conjuncta loco, sociata periclis,
Non tamen ob meritum, miseram vicinia fecit.

Querebatur autem Mantuanorum patronus & Alfeni accusator Cornelius, Varum, cum jussus erat tria millia passuum a muro in diversa relinquere, Augusti auspiciis ambitiosum, octingentos passus aquae, quae circumdata erat, admensum esse, & ne injuria modum constituisse existimaretur, legibus firmasse, ne a quoquam violari impune posset. Hyginus: *Hi agri leges accipiunt ab his, qui veteranos deducunt, & ita propriam observantiam eorum lex data praestat agris.* Verum haec illo tempore, tanquam legitima, perpetrabant, qui manu valebant; Virgilius autem, Maecenate ipsoque Augusto faventibus, agellos suos recepit; sed reliquus ager, e territorio Mantuanorum sumptus, Praefectura Cremonensis, ipsum autem Coloniae territorium Cremonensis pertica dicta fuit, a finitorum & agrimensorum decempeda, quae Propertio tristis quoque & invisa fuit, unde, *lib. IV. Eleg.* 1. ℣. 129. queritur:

Nam tua cum multi versarent rura juvenci,
Abstulit excultas pertica tristis opes.

Si quis plura cupit, is adeat ad Jac. Nicol. Loënsem, *lib. III. Miscell. c.* 2. Sigon. *de Antiq. jure Ital. lib. II. c.* 2. & Goesium, *Antiquit. agrar. c.* 4. & 12. Quis autem ille Cornelius, Alfeni adversarius, fuerit, non satis liquet. Dubito, an Cornelius Gallus, unus Triumvirorum, in vita Virgilii laudatus; cui, Oratori & Poëtae clarissimo, ipse Maro Eclogam X. inscripsit, & de quo plura Fontaninus, in libro, *de Script. Forojul.* An Cornelius Maximus, Trebatii praeceptor, qui eodem tempore floruit, auctore Pomponio, *l.* 2. §. 45. *D. de O. J.* quemque Ci-

Cicero stultitiae arguit, *lib. VII. Epist.* 8. Sed cujus sententiam, ceu veriorem, Alfenus amplectitur, in *l.* 16. §. 1. *D. de Instr. & instr.* An vero alius Corneliorum, quos Petrus Nannius, in libello, *de Claris Corneliis*, & Cl. Fabricius, *Bibl. Lat. lib. I. c.* 6. §. 10. collegerunt.

Caput V.

DE ELOQUENTIA ALFENI.

§. I. *Ejus peritia linguae Graecae hellenismis ostenditur. Se tolerare: uva duracina: epholiae.* II. *Ob stili Latini elegantiam, ab Hotmano, Schultingio & Bynkershoekio ceteris JCtis praelatus.* III. *Cura verborum, particularum & constructionis. Paries ventrem facit; Conturbare. Reparare.* IV. *Facere vitium, annum in fuga, medicinam. Fecit cum marito.* V. *Varus rerum & vocum antiquarum non incuriosus. Usio; demolire; silvam cingere, an coinquere; Dolon; Ducator; Cessim ire &c.* VI. *In explicatione Puri puti, adversus Gellii calumniam, defensus. Argentum pusulatum quid sit.*

§. I. Vindicavimus Alfenum a molesta calumnia, eumque, multis reluctantibus, in Poëtarum ordinem, qualicunque modo, asseruimus: nunc certius quantos in linguarum & Antiquitatum studiis progressus fecerit, videamus. Et primum quidem temporis hujus consuetudo postulat, ut Grammaticum Graecum & Rhetorem Latinum audiverit: pueri enim Graecum sermonem discebant, ut nos Latinum; adultiores Graece saepius, quam Latine, declamabant; & ditiores ad Musarum Graecarum domicilia, Athenas, Apolloniam, Rhodum, Mitylenem,

lenen, aut ad trilinguem Strabonis Massiliam proficiscebantur. Nec rudem nostrum Graecae linguae fuisse, hellenismi, ei familiares, ostendunt. Sic fructus, quibus paterfamilias *se toleraret*, a Graecis tractum est, in *l.* 203. *D. de V. S.* hi enim διαζῆν καὶ ἀποζῆν dicebant, pro quoquo modo vitam agere, & per inopiam traducere, ut binis locis Budaeus ad Pandectas observavit. Simili ratione Caesar, *equos tolerare*, & *equitatum tolerare*, *lib. III. de B. C. c.* 49. & 58. Plautus, *paupertatem tolerare*, Cicero & Tacitus, *militiam tolerare*, Sallustius, *sumtus stupro corporis tolerare*, pro perferre & aegre sustinere dixerunt. Vid. Schottus, *lib. III. Obs. c.* 39. & Cortius, *ad Sallust. Catil. cap.* 10. & 37. Ab eodem fonte est, quod vox *caussa*, *ergo*, vel *gratia*, ἐλλειπτικῶς, desideratur, in *l.* 60. §. 3. *D. de Leg. lib. III.* ubi topiarium ornandi, saltuarium autem tuendi & custodiendi fundi magis, quam colendi (gratia) paratum esse, ait. Sed hac de re, cum multa e Graecis & Latinis exempla Priscianus, Budaeus & Sanctius, ex nostris autem libris Anton. Augustinus, *lib. II. Emend. c.* 1. attulerint, non est, cur latius agamus. Verba porro Latina Alfenus subinde per Graeca interpretatur, propter divitias Graji, & egestatem Latini sermonis, quo ne pluribus quidem verbis, nisi obscure, aliquando exprimas, quod a Graecis uno verbo planissime dicitur, auctore Gellio, *lib XI. c.* 16. v. gr. in *l.* 205. *D. de V. S.* uvas *duracinas* & *purpureas*, quas vini caussa non haberemus, Graecis τρωξίμας, id est, comestibiles, appellari, scribit: sic enim Graecam vocem reposuit Politianus, *lib. VII. ep.* 131. nam τρώξιμος est edulis, & bellaria, quae cruda comedi solent, Hippocrati τρωκτὰ dicuntur. Duracina autem uva erat Africana, Mons-

pes-

pessulanis hodie *Marroquin a Marroch*, quae non a duris acinis, ut Budaeus, sed a durando vel a duritie & callo crassiore, adversus frigora, aestus & tempestates, nomen tulit. Plin. *lib. XIV. H. N. c.* 1. *Uva non alibi crassiore callo, ut inde possit invenisse nomen duracina. Hic purpureo lucent colore, illic fulgent roseo.* Diu enim durabat, & vel in vite, vel domi suspensa servari poterat. Varro, *I. de R. R. c.* 58. *Quas suspendas, opportunissimas esse duracinas, & amineas, & scantianas.* Similiter cerasi genus duracinum, a duriore carne, & Persica duracina dicuntur: contra autem Plinius nucem *molluscam* a molli putamine appellavit. Uvae nostrae duracinae meminit etiam Augustus, apud Sueton. *ejus Vita c.* 76. ubi Torrentius, etiam Alciatus, *ad d. l.* 205. & *lib. VI. Parerg. c.* 2. item Forcatulus, *in Juris Civ. Penu c.* 16. & Voss. *lib. I. de Vit. Serm. c.* 17. videantur. Rationes vero, uvas cibarias sine noxa diu servandi, Varro, Columella & Plinius varias tradiderunt: alias enim, foliis platani, fici, aut vitis involutas, vinaceis stipabant; alias in ollulas, plenas vinaceorum, contrudebant, alias siccatas suspendebant; unde uvas *ollares*, Statius, *lib. IV. Sylv.* 9. ỳ. 42. & pensiles, Horatius, *lib. II. Sat.* 2. ỳ. 121. memorarunt. Duo ergo uvarum sunt genera Alfeno, aliae vini caussa in torculari exprimuntur, aliae, vino & cyathis inutiles, escariae sunt, pomorum appellatione veniunt, & mensis secundis servantur. Priores quoque *epholias* dictas esse, censuit Jac. Gothofredus, ad *l.* 20. *C. Th. de Pagan.* easque pro foliis, in *l.* 12. §. 1. *D. de Usu & hab.* reponendas conjecit, *Animadvers. c.* 8. cavea non applaudente.

II. Oratorum, aureo Alfeni seculo, magnus fuit pro-

proventus; sed inter omnes eminebat Cicero, cujus vim, elegantiam & acumen, apud Rhetorem, quem sectabatur, sibi imitanda proponere potuit, &, nisi me omnia fallunt, cum fructu proposuit. Quamvis enim non is sim, qui de Latini sermonis elegantia judicare possim, sic tamen censeo, Alfeni stilum minime sutorium atramentum, aut plebejum tonstrinae sermonem redolere, sed magnatum illorum, qui Atticis & Romanis deliciis erant innutriti. Vulgus Romanum, sed magis municipale, imperite loquebatur, totaque saepe theatra omnisque Circi turba barbare exclamabant: in sutrinis vero servuli jocos scurriles agebant, & tonstrinae hominum maleferiatorum conciliabula habebantur, sicut eruditi Horatii interpretes, ad illud, *lippis notum & tonsoribus esse*, ex Plutarcho aliisque, post Erasmum, observarunt. Noster autem, ferme Terentianum in modum, simplex, pressus & compositus est, ut totum complecti possis, ipseque vir oris vere Romani dici mereatur: nec enim tropis abutitur, neque verbis nimiis lascivit, satis edoctus, comatam orationem semper cinaedam esse, & Rhetorum scholis potius, quam justitiae sacerdotibus convenire. Latine loqui tum temporis erat, unamquamque rem, non circuitione, sed simpliciter efferre, sive, ut Martialis cecinit, Romana simplicitate loqui: simulac vero, quicquid dicebant, figura erat, retro se tulit eloquentia, & ad infimum velocius, quam adscenderat, gradum relapsa est; ut tamen JCtorum, auctore Fabio, summus circa verborum proprietatem labos maneret, quos & verborum peritiores, quam Grammaticos, fuisse, dixit Cujacius. Omnes vero non fuerunt ejusdem aetatis, patriae & ingenii; alii rerum magis, alii simul vocabulo-

rum

rum erant studiosi. Tubero sermonem antiqui usus affectavit, ideoque libri ejus parum grati habiti, *l.* 2. §. 46. *D. de O. J.* Cervidius Scaevola ab Azone & Connano, Paulus a Fulgosio obscuritatis est accusatus: & disertissimi Ulpiani scribendi genus, Asiaticum magis, quam Laconicum & Papinianeum, Ant. Faber appellavit. Sed *Alfeno neminem constat scriptorum, inter nostros Jurisconsultos, nitidiorem exstare*, Hotmanus ait, *lib. VI. Obs.* 1. & *lib. XIII. Obs. 6. Alfenus, quo nemo elegantius Latine locutus est.* Idem visum fuit Cl. Schultingio, in orat. *de Utilitate ex Jurispr. in art. & scient. redund. pag.* 11. *Fragmentis Alfeni Vari nihil est tersius, comtius, elegantius.* Denique Ill. Bynkershoekius, *lib. VIII. Obs.* 15. *In Alfeno Varo videbis simplicitatem & gravitatem Romanam, nihil in eo est imitationis, ostentationis aut translationis; scribit non aspere, non vaste, non biulce, sed leniter & aequaliter; denique ita, quemadmodum Latine scribendum esse, disputat Crassus, apud Ciceronem, lib. III. de Orat.* Juvabit hanc laudis praerogativam per partes ostendisse.

III. Ac primum quidem, quam studiosus fuerit proprietatis verborum, vel unicus titulus *de Verborum significatione* evincit, in quo Pomponius, Marcellus & Paulus, saepius autem Pandectarum architecti, ei testimonium denunciarunt, tanquam optimo linguae Latinae auctori, *l.* 77. *l.* 87. *l.* 202. *l.* 203. *l.* 204. *l.* 239. §. 6. *D. de V. S.* Secutus autem in hoc studiorum genere, est praeceptorem suum Servium Sulpicium, cujus quanta fuerit literarum scientia, loquendi elegantia & sententiarum subtilitas, in ejus Vita, *cap.* 3. ostendi. Ejusdem imitatione Aulum Ofilium, Vari commilitonem, plurimum operae in accurata verborum interpretatione eorum-

que

que vero ſenſu indagando, impendiſſe, ex *l.* 40. §. 1. *D. de Cond. & dem. l.* 5. §. 1. *D. de Injur.* & *l.* 234. §. 2. *de V. S.* conſtat. Sciebant quippe hi, ceterique majorum gentium JCti, Grammaticen plus habere operis, quam oſtentationis, nec juris peritiam quemquam, niſi per verba legum diligenter excuſſa, conſequi poſſe. Unde R. David Kimchi: *Qui ſtudet legis divinae ſcientiam ſibi comparare, neque diſcit fundamentum literatuae, ſimilis eſt aratori, qui agit boves, nullamque in manu habet virgam aut ſtimulum aculeatum.* Neque ſatis erat Alfeno, voces proprias & figuratas, domeſticas & peregrinas, a ſtirpe noviſſe, ſed easdem eleganter conſtruebat, aptisque particulis, velut mollibus oſſium commiſſuris, connectebat. In *l.* 27. *D. Locat. Habitatores*, inquit, *non ſi paullo minus commode parte coenaculi uterentur, ſtatim deductionem ex mercede facere oportet.* Haloander & Ruſſardus male legunt, *non ſtatim ſi:* nam Cicero, *Top. c.* 3. *Non ſi uxori vir legavit omne argentum, quod ſuum eſſet, idcirco, quae in nominibus fuerunt, legata ſunt.* Atque elegans hoc ſcribendi genus librarios Taciti fefelliſſe, *lib. XII. Ann.* 37. Grotius & Ryckius, in notis, docuerunt. Nudus praeterea Alfenus eſt & venuſtus, ut tamen jucundiſſimae metaphorae, velut intexto veſtibus colore, ſermonem ſubinde ornent, vocesque a propria ſignificatione, ob ſimilitudinem, ad alienam deflectant. Sic venter Latinis notat cavitatem corporis a pectore ad pubem; Juriſconſultis uterum, vel animal, quod eſt in utero; Alfenus autem parietem, in vicini domum procumbentem, *ventrem facere*, dixit, in *l.* 17. *D. Si Serv. vind.* translatione ducta ab animali ad rem inanimatam, quemadmodum Papinianus, *aetates aedificiorum*, in

 l. 58.

l. 58. *D. de Leg. lib. I.* Impp. *senio victa* palatia, opera, quae *senium temporis* sentiunt, & aedes, *aetatis senio concussas*, in *l.* 15. 16. & 44. *C. Th. de Oper. publ.* tecta canescere, Ovidius; saxa mori, Ausonius; naves vulnerari, Valerius Flaccus, aliique alia id genus dixerunt, apud Voss. *lib. IV. Instit. Orat. c.* 5. *n.* 7. Non minus pulchra est ellipsis, in *l.* 16. *D. de In rem verso*, ubi servum, qui jussus erat boves vendere, & his nummis, qui recepti essent, alios reparare, *conturbasse*, ait, cum rationes expedire & paria facere non poterat. Verbum hoc juris antiqui vocat Budaeus, sed a Cicerone quoque, Petronio, Martiale & Juvenale usurpatum. Eodem Ulpianus usus est, in *l.* 5. §. 9. *D. de Inst. act.* sed plenius *turbatas rationes* dixit, in *l.* 1. §. *fin. D. de Serv. corr.* sicut Terentius, *Eun. V. sc.* 2. ꝟ. 30. *Ita mihi conturbasti rationes omnes.* Hadrianus Cardinalis, diu hoc verbo se conturbatum, queritur, tandemque per decoquere explicat: proprie vero, qui desinunt solvendo esse, quando, omissis primis creditoribus, illis satisfaciunt, qui posterius crediderunt, conturbant rationes. V. Manut. ad Ciceron. *lib. IV. Att. ep.* 17. Turneb. *IV. Adv.* 15. Gronov. *III. Obs.* 11. & Sanct. *Min. lib. IV. c.* 4. Reparare autem boves heic significare, in locum venditorum alios emere, ex Horatio, Seneca & Scaevola, Duarenus monuit, *lib. I. Disput. Anniv. c.* 10. sicut reficere non tantum esse collapsa instaurare, sed etiam novum facere, Cl Dukerus, *ad l.* 9. *D. de Mil. test.* ex Sallustio & Livio, illustravit, *de Latin. JCt. pag* 352.

IV. Pergamus ad alia. Τὸ *facere* non modo apud Latinos, omnem omnino faciendi caussam complectitur, *l.* 218. *D. de V. S.* sed in omnibus linguis, Hebraea, Grae-

Graeca & Gallica, tam late patet, ut ad omnes paene res referatur; ad plures certe retulit Alfenus. Et primum quidem, aedificia *vitium facere*, scribit, in *l.* 30. *D. Locati*, sicut Cicero, *lib. VII. Fam. ep.* 33. damnum facere, pro pati, dixit, & Paulus, in *l.* 18. §. 15. *D. de Damn. inf.* Cicero, *Top. c.* 3. *Si aedes eae corruerunt, vitiumve fecerunt.* Hirtius, *de Bello Hisp. c.* 19. *Turris lignea ab imo vitium fecit, usque ad tabulatum secundum.* Minus frequens, sed non pejoris notae, est phrasis, servus fugitivus *annum in fuga fecerat*, pro peregerat, commoratus erat, vel consumserat, in *l.* 14. §. 1. *D. de Statulib.* quam a Mureto neglectam, a Gaspare Scioppio ex Cicerone infeliciter defensam, ab aliis vero barbarismi accusatam egregie vindicarunt Gifanius, Vavassor & Senecae sospitator, Gronovius, *ad Epist.* 66. Papinianus noster, in *l.* 11. §. 5. *D. ad L. Jul. de Adult. Quidam postulabat, ne sibi computarentur dies; quos in custodiam fecisset.* Et Graeci recentiores, praesertim Novi Foederis Scriptores, ποιεῖν χρόνον, pro διατρίβειν dicunt; nec tamen a Latinis accepisse videntur, uti Casaubono visum, *ad Act. Apost. XV.* ℣. 33. Haud aliter accipiendos puto titulos sepulchrales, apud Gutherium, *de Jur. man. lib. II. c.* 27. Reines. *cl. XX. n.* 216. & Fabrettum, *c. IV. Inscr.* 119. in quibus est: FECIT CUM MARITO X. ANNOS: quominus enim, cum aliis, ad Veneris certamen referamus, veterum Christianorum castitas & dolor ponentium vetat. Apud Martialem item hoc verbum insidias & scelus magis, quam obscoeni aliquid subindicare videtur, *lib. IX. Ep.* 16.

Inscripsit tumulo septem celebrata virorum,
Se fecisse, Chloë, quid pote simplicius?

Denique Alfenus *medicinam facere* dixit, in *l.* 26. *D. de Oper. libert.* non eo significatu, quo Cicero, cum tertio casu, *lib. I. Fam. ep.* 7. *Deus mihi aliquis medicinam fecit*, id est, remedium adhibuit, sed artem medicinam exercere, ποιεῖν ἰατρικὴν, uti ποιεῖν ἁμαρτίαν, Joann. *VIII.* ℣. 34. & *I. Epist.* 3. *vs.* 9. operam dare peccato. Idem Varus, *piraticam facere*, in *l.* 20. *D. de O. & A.* sicut Plautus *carnificinam*, *unguentariam & artem ludicram facere*, Cicero, *naviculariam facere*, & Petronius, *barbatoriam facere*, id est, artem tonsoris exercere, dixerunt. Vid. Gatakerum, *lib. II. Adverf. c. XI.*

V. Quemadmodum in sole ambulantes vel inviti inde colorantur, ita prisca quaedam vocabula, ab Alfeno, parce atque in loco, usurpata esse, nullus mirabitur, qui ex A. Gellio didicit, ipsum *rerum antiquarum non incuriosum fuisse*, *lib. VI. c.* 5. Enimvero hanc studiorum rationem aetatis illius eruditi tenebant, ut omne antiquitatis iter peragrarent; sed maxime Jurisconsultis curae erat, sic antiqua, ut recentia, tractare, quod plurima esset in omni jure civili antiquitatis effigies, & verborum vetustas in Legibus, Plebiscitis, Tabulis & Foederibus nota esse deberet. Ipsi etiam antiqua & veneranda lubentes adhibebant vocabula, quo plus auctoritatis scripta sua haberent, quem morem & ipse Tullius, in legibus componendis, se tenuisse profitetur. Quintilianus, *lib. I. Inst. c.* 6. *Verba, a vetustate repetita, non solum magnos assertores habent, sed etiam adferunt orationi majestatem aliquam, non sine delectatione: nam & auctoritatem antiquitatis habent, &, quia intermissa sunt, gratiam novitati similem parant. Sed opus est modo, ut neque crebra sint haec, neque manifesta, quia nihil odiosius est affe-*

ctatio-

tatione. Hunc vero modum, si quis alius, tenuit Alfenus, qui ut sententiarum ineptias & reconditorum verborum foetores vitavit, ita nonnulla verba oblivia, ut Varro, vel adorandae rubiginis metalla, ut Juvenalis vocat, usurpasse videtur, quorum pleraque tamen ejus tempore satis aurea atque elegantia fuerunt. Praetereo *lenes*, *labra*, *cucumellas & herones*, de quibus abunde Cujacius, *lib. VI. Obs.* 7. *VII. c.* 39. *X. c.* 15. Frustra autem ambigit Haloander, an recte *usionis* vocabulum pro usu legatur, in *l.* 60. §. 2. *D. de Leg.* 3. quum Cato, & Varro hac voce, sicut *abusionis* Cicero, *duplionis* Decemviri usi sint, uti Ant. Augustinus, *lib. II. Emend. c.* 2 Salmasius, *ad Solin. pag.* 176. & Vossius, *lib. IV. Inst. Orat. c.* 12 §. 2. docuerunt. Non etiam Russardus, cum Haloandro, offendi debebat, quod Varus insulam *demolire*, & *demoliri* dixit, in *l.* 30. *D. Locat. l.* 12. *D. de Usu & usufr. l.* 43. §. 1. *D. de Damn. inf.* utrumque enim, & agendi & patiendi extremitate, ut tamen passivi nil in constructione prae se ferret, in usu fuisse, Diomedes, prolatis veterum verbis, ostendit, cui Brisson. Παρεργ. *n.* 56. Vossius, *lib. III. de Anal. c.* 6. & 7. & Popma, *de Usu antiq. locut. lib. I. c.* 11. addantur. Nollem praeterea summus Gronovius, ad *Livii lib. XXV. c.* 7. in lege locationis, apud Alfenum, in *l.* 29. *D. Locati*, pro silvam *ne caedito neve cingito*, substituisset, *ne coinquito*: quamvis enim coinquere sit ramos, nimium luxuriantes, in luco, deputare, & coërcere, ut Festus ait, atque ita contactu ferri arbores violare, ut apud Gruter. *pag.* 124. *Insc.* 1. IN. LUCO. DEAE. DIAE. LUCI. COINQUIENDI, & Fabrettum, *pag.* 444 LUCO COINQUENDI ET OPERIS FACIUNDI; Paulus tamen & Ulpianus, in sil-

va profana, eodem *cingendi* verbo utuntur, in *l. 5. & l. 7. §. 2. D. Arb. furt.* pro quo perperam alii *stringere* malunt, quod est defrondare: cingere vero est deglabrare, corticem eximere, & in orbem decorticare, quod arbores necat, auctore Plinio, *lib. XVII. c.* 14. Salmasius tamen, *ad Solinum pag.* 61. cingere in jure poni, ait, pro *coinquere* & *quinquere*; ego vero simplex cingere accipi malim, pro composito discingere, ut *stringere frondes*, Virgilius, *destringere oleam*, Cato: *stringere cultrum*, Livius, *distringere gladium*, Cicero dixere. Vid. Cujac. *lib. IX. Obs.* 12. Brodaeus, *lib. X. Miscell. c.* 19. & Ill. Bynkershoek. *lib. IV. Obs. c.* 21. Utitur Alfenus aliis quibusdam vocabulis, ut videtur, inusitatis, quae, si veterum libri integri exstarent, in frequentissimo usu posita fuisse, cognosceremus: neque omnia ex Cicerone peti possunt, qui de omnibus non scripsit, & multa ejus interciderunt: quinimo Statilius Maximus, de *singularibus* ejus, libros aliquot olim composuit, quorum Charisius meminit. Vid. Muret. *lib. XV. Var. lect. c.* 1. Flor. Sabinum, *lib. I. Lect. c.* 11. & Schottum, *lib.* 1. *Nod. Cic. c.* 3. *& III. c.* 17. Ad hanc classem referendum est Alfeni *flagellum*, in *quo dolon inerat*, in *l.* 52. §. 1. *D. ad L. Aquil.* id est, gladius caecus, qui specie baculi fallit, ἀπὸ τοῦ δόλου. Constantinus, *de Adm. imp. c.* 27. gladium, intra fustem occultatum, Ennodius, *Epigr.* 131. *Spatham in fuste*, Saxo Grammaticus, *lib. VI. Hist. Dan. Ferrum cavatis baculis conditum* vocarunt. Nec solus Alfenus hac voce usus est; nam Hesychius, Δόλωνες, ξιφίδια ἐν ξύλοις ἀποκεκρυμμένα, Virgilius, *VII. Aen. vs.* 664. -- *Saevosque gerunt in bella dolones*, & Suetonius *dolonem* cum pugione & cultro venatorio conjungit, in *Claudio c.* 13. Cludini similem fuisse,

fuisse, docet Scipio Gentilis, *ad Apulejum, pag.* 382. aliquando pro sica poni, tradit Reinesius, *Var. lect. lib. III. c.* 17. Vicinum est vetus Germanorum, *Dolck*, pro pugione, vel vulnere, apud Otfridum, *Evang. lib. III. c.* 25. & in *LL. Frisionum* titulus 22. *de Dolg* inscribitur, qui est de compositione vulnerum. Idem Alfenus, in *l.* 29. §. 4 *D. ad L. Aquil.* eum, qui in prora sedens, viam gubernatori navis monstrat, *ducatorem* appellat, quod multis displicet, *ductorem* ex Vulgata, substituentibus; quia ignorant, Veteres tam *ducare*, quam *ducere*, indeque *ducatum* & *ducarios* dixisse, apud Vossium, *lib. III. de Vit. serm. c.* 10. Tertullianum etiam, *adv. Judae. c.* 13. ducatoris voce promiscue pro duce usum, Ampl. Bynkershoek observavit, *lib. IV. Obs. c.* 17. Ceterum quod *plostrum cessim ire*, in *l.* 52. §. 2. *D. ad L. Aquil.* idem sit, quod *ἀναχαιτίζειν*, Cl. Dukerus, *de Latin. vet. pag.* 432. ostendit.

VI. Erunt fortasse morosuli, qui haec, ad humanitatis studia magis pertinentia, a persona, quam sustineo, aliena esse arbitrabuntur: verum hos considerare velim, Alfenum nostrum in id genus quaestionibus lubenter versatum esse, per cujus vestigia repere gloriosum duco. Quum enim in foedere quodam scriptum inveniret, ut Karthaginienses quotquot annis populo Romano darent certum pondus argenti puri puti, quaesitumque esset, quid sit purum putum, ille respondit valde purum: sicut novum novitium dicimus, & proprium propicium, augere volentes novi & proprii significationem. Haec ex libris Digestorum Alfeni retulit Gellius, *lib. VI. Noct. c.* 5. sed cujus inscriptio est: *Quod Alfenus Jureconsultus in verbis veteribus interpretan-*

P 4 dis

dis erravit. Tria autem movet dubia; primum est, quod eandem affinitatem fecit *puri* & *puti*, quae sit *novi* & *novicii*; quum sic *puricium* dici deberet. Alterum, quod *novicium* per augendi figuram dictum existimavit; quum a novo sit inclinatum. Tertium, quod male putaverit, primam syllabam in *putum* longam esse, cum brevis sit, a putando. Ob haec rationum pondera miratur Gellius, Alfenum, JCtum, rerum antiquarum non incuriosum, tam foede errasse, parumque abest, quin is literarum Censor, ad Orbilii ferulam eum ableget. Non meum faciam, quod Ludovicus Vives dicere solebat, Aulum, hominem rhapsodum, ostentatorem & loquaculum esse; nec cum aliis dicam, Grammaticis semper familiare fuisse, ut antiquorum optimos, tanquam barbaros, arguere voluerint, unde a nimia mordacitate σῆτες καὶ σκύλακες olim vocabantur. Illud vero non dissimulabo, Gellium Jureconsultis semper mihi visum iniquiorem esse, quam oportebat: eodem enim *libro cap.* 12. Servii Sulpicii, Vari praeceptoris, & Trebatii, aequalis ejus, allusiones *testamenti* & *sacelli* reprehendit; ignarus, JCtos, ea aetate, scientes & prudentes, Stoicorum ineptias, in veriloquiis, imitatos esse, quas ipse etiam, horum oblitus, alibi vehementer probat, *lib. XIII. c.* 10. Profecto Scipio Gentilis, libro singulari *Originum*, quae Gellius hic de vocibus, *purus putus*, cavillatur, puram putam calumniam vocat: nec enim Alfenus veram putii originem dare voluit, sed hoc tantum ostendere, geminatione illa & conjunctione, per ἐπεξήγησιν, vim significationis intendi atque augeri, ut in *sartum tectum*, *uti frui*, *do lego*, *pransus paratus*, *quod aequius melius*, *vis & potestas* aliisque id genus; nec aliter Ennius, apud Festum, Varro apud Nonium &

Plau-

Plautus, *Pseud. Act. IV. sc.* 2. vocibus *puri puti* usi sunt. Praeterea Vossius jam docuit, nihil agere Gellium, quando putum a putando derivat; nam ipsum *puto* eandem habet originem a πεύθειν sive πεύθεσαι, quod Theocritus, pro aurum vel argentum explorare, usurpavit, inde πυςὸς, a quo Scaliger, in *Catalecta pag.* 244. *putus* derivat. Varro etiam, *lib. V. de LL.* putare explicat purum facere, additque, antiquos ideo purum putum appellasse; & putatorem dici, quod arbores puras facit, & putari rationem, in qua summa fit pura. Paulus item ex Festo: *Putus antiqui dicebant pro puro: unde putatas vites & arbores, quod, decisis ramentis, remanerent purae; aurum quoque putatum dici solet, id est, expurgatum.* Eadem ratione Cujacius, *lib XI. Obs. c.* 9. purgatos sumptus & rationes, putatos interpretatur, in *l.* 31. §. 3. *D. de Neg. gest.* & *l. pen. in fin. C. de Bon. poss.* Neque semper primam in putus, quod Gellius ait, corripiunt Poëtae: Horatius, *lib. II. Sat.* 3. *vs.* 216. *Putam aut putillam appellet.* Juvenalis, *Sat. X. vs.* 19. *Argenti vascula puti.* Et si deinceps cum maxime liberales, demus, putus esse a putatus, contractio priorem aut longam, aut saltem ancipitem postularet, non brevem, quod etiam in Fabri thesauro animadversum video. Lunam ergo hanc in se detrahit Gellius, &, quod Latini ajunt, duplici vulnere cruribus ipse suis allidit. Non autem utimur Franc. Luisini censura, qui *lib. I. Parerg. c.* 26. purum argentum sine signis & emblematibus interpretatur; etsi saepe purum argentum caelato opponatur, uti Turnebus, *lib. XXIX Advers. c.* 1. & Hotmanus, *ad Ciceron. pag.* 1058. late demonstrarunt. Magis huc pertinet argentum *pusulatum*, vel ut alii legunt *pustulatum*, vel *postula-*

tum, in ejusdem Alfeni *l.* 31. *D. Locati* non a postulando, uti Alciat. *lib. VI. Parerg. c.* 4. sed primae notae & praestantissimum, quod adeo excoctum, ut in pusulas, pustulas & postulas adsurgeret. Gallis, *argent de capelle*, qua de re Cujacius, *lib. VII. Obs.* 39. & Salmas. ad *Solin. pag. m.* 738. Quod vero Constantius Landus, *Exercit. ad d. l.* 31. pro *pusulatum*, ex Gellio, legit *purum putum*; Ampl. Bynkershoek. *lib. VIII. Obs.* 4. meram vim vocat, quae nihil habet, quo nitatur.

CAPUT VI.

DE ALFENO, IN GRAMMATICOS ET MEDICOS NON INJURIOSO.

§. I. *Coire societatem, Grammatica docere, artificium & quaestus Grammaticorum uberrimi: ad l.* 71. *D. Pro Soc.* II. *Medicorum plures Romae liberti, qui suos libertos habebant. Lectio l.* 26. *D. de Oper. libert. vindicata.* III. *De Imperantibus Medicorum, variae sententiae Alciati, Perrenonii, Hotmani, & Brissonii excussae.* IV. *Medici Imperatores vitae necisque imperant aegris, & hos sibi habent imperantes.* V. *Liberti clinicum patronum sequuntur. Operae liberales. Melior pars diei antemeridiana.*

§. I. Quum tantam artis Grammaticae scientiam Alfenus sibi comparaverit, mirari quis posset, cur ejus institutionem ad artificia rejecerit, in *l.* 71. *D. Pro Soc.* cujus verba haec sunt: *Duo societatem coierunt, ut Grammatica docerent, & quod ex eo artificio quaestus fecissent, commune eorum esset.* Societatem coire, pro *in societatem coire*, per ellipsin, crebro dixit Cicero, at Virgilius: *coëant*

in

in foedera reges. Dicitur & passive *coiri societas*, quia coëundo fit societas. Vid. Cicero, *pro Sext. Rosc. c.* 31. Heins. ad Ovid. *Epist. VII. ỳ.* 123. & Perizon. ad Sanctii Min. *lib. IV. c.* 4. Sed *Grammatica docere* suspectum fuit Haloandro & Russardo, qui *Grammaticam* substituerunt, pessime! nam Plautus, Terentius & Cicero, Ionica, Musica, Graeca, & Geometrica docere vel discere dixerunt, ut J. Fr. Gronovius monuit, *lib. II. Obs. c.* 2. Nobis solus Suetonius sufficit, *de Illustr. Gramm. c.* 2. *Instruxerunt auxeruntque ab omni parte Grammatica L. Aelius Lanuvinus.* Illud vero insolentius videtur, quod Alfenus artis Grammaticae professionem *artificium* vocat; cum artifices, auctore Festo, sint, qui per artus scientiam suam exercent; & servi artificiis instructi crebro in Pandectis memorentur, *l.* 31. *l.* 32. *D. de R. V. l.* 18. §. 1. *D. de Aedil. ed. l. ult. D. de Op. libert. l.* 65. §. 1. & 2. *D. de Legat.* 3. Petronius item *c.* 46. artificia literis opponat: *Literis satis inquinatus est; quod si resilierit, destinavi illum artificii docere, aut tonstrinum, aut praeconem, aut certe caussidicum.* Non dicam, Grammaticos, hoc tempore & postea, aut servos, aut libertos fuisse, ut Q. Caecilius, Verrius Flaccus, Melissus, Palaemo, aliique, apud Sueton. *de Illustr. Gramm.* quoniam Alfenus perinde de ingenuis ac de libertis accipi potest. Nolim etiam, intelligi ludi literarii magistros, qui artem legendi & scribendi docerent; hi enim γραμματοδιδάσκαλοι, Grammatistae, Graecis, uti literatores Latinis dicebantur, *l.* 1. §. 6. *D. de Extr. cogn. l.* 2. §. 8. *D. de Vac. l.* 11. §. *fin. D. de Mun.* neque lucella eorum & δίδακτρα erant tanta, ut stipulatio, societati subjecta, ad eos referri possit: *Si ea ita data facta non erunt, tum viginti millia dari.*

Ma-

Magis ad rem pertinebit, si dicamus, Grammaticos, qui Poëtas atque Historicos illustrarent, hoc tempore, publice nullos fuisse conductos; quia Quintilianus primus ex fisco salarium accepit, ut Eusebius, in Chronico, annotavit: operas ergo suas, ut alii artifices, locabant pro certa mercede, *l.* 12. §. 3. *D. de Adm. & per. tut. l.* 4. *D. Ubi pup. l.* 1. *D. de Extr. cogn.* vel, quia doctrina nummo aestimari nequit, contractum magis innominatum, facio ut des, inibant, ut, laboris remunerandi gratia, honorarium daretur, *l.* 1. *D. Si mens. fals. l.* 6. *pr. D. Mand.* Seneca *lib. VI. de Benef. c.* 14. *Emis a bonarum artium praeceptoribus studia liberalia & animi cultum. Itaque his non rei pretium, sed operae, solvitur, quod deserviunt, quod, a rebus suis avocati, nobis vacant; mercedem, non meriti, sed occupationis suae, ferunt.* Quaestus autem uberrimos faciebant recte loquendi magistri, quod immani pretio conduci solebant; postquam Quirites didicerant, quam necessaria esset ars illa pueris, jucunda senibus, & quae vel sola, omnium studiorum genere, plus haberet operis, quam ostentationis, ut ait Quintilianus, *lib. I. Inst. Orat. c.* 4. Sic L. Appulejus ab Eficio Calvino quadringentis annuis fuit conductus, totidem Remmius Palaemon ex schola accepit. Verrius Flaccus centena sestertia in annum meruit, & M. Antonius Gnipho nunquam de mercede pactus, eoque plura ex liberalitate est consecutus, de quibus Suetonius, *de Ill. Gramm.* est adeundus. Adde Calvisii Sabini servos Grammaticos, apud Senecam, *Epist.* 27. & pretium Daphnis, hominis Grammaticae artis, maximum, apud Plinium, *lib. VII. Hist. Nat. c.* 39. Ob has ergo mercedes pactas Scipio Gentilis, *lib. I. Parerg. c.* 1. recte existimat,

Alfenum Grammaticis artificium tribuisse; quia artem liberalem, *velut aliquod artificium venale*, tractabant, ut ait Seneca, *Epist.* 108. & pecunia, quam accipiebant, magis lucri accessio, in rem eorum, putari, quam pro agnitione virtutis haberi debebat, *l.* 10. §. 7. *D. de In rem vers.* Quemadmodum inter ejusdem artis artifices longa est differentia, & ingenii, & naturae, & doctrinae, & institutionis, *l.* 31. *D. de Solut.* sic alii erant liberalium studiorum artifices, alii illiberalium opifices, quos Ulpianus, *artium artifices, quae sunt extra literas vel notas*, appellavit, in *l.* 1. §. 7. *D. de Extr. cogn.* Nec etymon artis, ἀπὸ τῆς ἀρετῆς, repugnat, quominus Grammaticis artificium adscribatur, Varro, *lib. IV. de L. L. Artificibus maxima caussa ab arte: id est, ab arte Medicina, ut sit Medicus, a sutrina sutor.* Quinimo ipse Cicero JCtorum & Oratorum artificium vocat, *lib. I. de Orat. c.* 56. *Quaero igitur, quid adjuverit Oratorem, in his caussis, juris scientia, cum hic JCtus superior foret discessurus, qui esset non suo artificio, sed alieno sustentatus?*

II. A Grammaticis ad Medicos pergamus, de quibus elegans, sed impeditum Alfeni caput est, in *l.* 26. *D. de Oper. libert.* ubi Paulus haec ejus verba refert: *Medicus libertus, quod putaret, si liberti sui medicinam non facerent, multo plures imperantes sibi habiturum, postulabat, ut sequerentur se, neque opus facerent, id jus est, nec ne?* Duo in his male habent interpretes: alterum, quod medico *liberto* liberti adscribuntur; alterum, quod aegroti *imperantes* dicuntur; quum Medici magis sit imperare, aegrorum parere. Haloandri variae lectiones, Russardus, Charondas, & Connanus, *lib. II. Comm. c.* 8. *n.* 2. pro *libertus*, cum libris vulgatis, legerunt *patronus*; fe-

lis

licius Ampl. Bynkershoekius, *lib. III. Obs. c.* 7. unius literae mutatione, reponit *Liberius*; Cl. van de Water, *lib. II. Obs. c.* 4. Medico illi nomen *Liberti* fuisse existimat, sicut *Patronus*, in *l.* 81. *D. de Hered. inst.* & *Patrona*, in inscriptione *l.* 8. *C. de Impub. & aliis* memorantur. Verum haud absurdum videtur, medicum, e servitute manumissum, libertos habuisse; sive fingamus, quod ipse Orcinus, cum libertate heres institutus, servos hereditarios manumiserit; sive quod ipsi libertas directa, alia vicariis, esset legata; sive quod servos, post libertatem acceptam, quaesitos manumiserit; non igitur quicquam mutari, nec nomen proprium desiderari malim. Saepe enim in lapidibus obvium est, ut libertus Patronum habeat libertinum, v. gr. apud Gruterum, *pag.* 939. *n.* 3. C. Fabricius, vicarius, Diis Manibus C. Fabricii, Caji liberti, Patroni sui, sepulcrum dedicat; & Pamphilus, Caji Saufeji libertus, libertae suae Hilarae monumentum ponit, apud Fabrettum, *Inscript. c.* 1. *pag.* 7. Quamvis etiam Medicus noster patrono superstiti forte obsequia & operas praestare debuerit, ipse vicissim talia a suis jure exigebat: nec enim vetat, unum hominem duas personas agere, & sicut servus domino, vicarius autem servo paret, apud Horatium, *lib. II. Sat.* 7. ℣. 79. ita Martialis Maximum servo ordinario, se autem vicario lepide componit, *lib. II. Epigr.* 18.

Sum comes ipse tuus, tumidique anteambulo regis,
Tu comes alterius, jam sumus ergo pares.
Esse sat est servum: jam nolo vicarius esse,
Qui rex est, regem, Maxime, non habeat.

Praeterea Reinesius, *ad cl. VI. Inscript. n.* 85. florente Republica, & magistratu sub Imperatoribus, immo vix ante extrema Imperii occidentalis tempora, *Libe-*

Liberios inter Romanas familias auditos, aut censitos esse, scribit, quum apud Ammianum Marcellinum, *lib. XV. c.* 7. Symmachum, *X. ep.* 32. Ennodium, in *act. Conc. Arausf.* II. Procopium, *Hist. arc. c.* 29. Cassiodorum, *VIII.* 6. & in Fragment. vet. Poët. *pag.* 1673. Liberii demum varii memorentur. Nihil etiam pretio artis Medicae decedet, si, Alfeni tempore, complures medicos, sive chirurgos, libertos fuisse, pro certo habeamus: vidimus enim Poëtas & Grammaticos ejusdem status, & Latinus Pacatus, sua aetate, Jurisprudentiam libertorum artificium appellavit. Non me fugit, quanta animi contentione Sponius, *in Miscell. Sect. IV. pag.* 141. & in *Recherches curieuses de l'Antiquité pag.* 419. Drelincourtius, in *Apol. Medica.* Meadius aliique, quibusdam honoratis artis suae antistitibus congestis, Medicos ab abjecta servili & libertina conditione vindicare conati sint; satis tamen ex Plinii, *lib. XXIX. Hist. Nat. c.* 1. constat, paucos ingenuos homines Romae medicinam coluisse, quamdiu illa cum chirurgia fuit conjuncta, idque Brissonius, Fabrettus, Turrius, Malvasia, Fontaninus, ceterique, *de Aedilibus colon. cap. VI.* §. 7. a me laudati, affatim ostenderunt; nec dubito, quin Asclepiades, Prusensis Medicus, qui, imperante Trajano, a Calpurnio quodam manumissus, civitatem Romanam & jus septem aliarum civitatum impetravit, servos & libertos habuerit, de quo Reines. *cl. XI. n.* 4. Non denique Alfenus pungit Medicos, quod conditionem hujus Medici expressit: nam primum emphasis inest huic adjectioni, quod libertus, immemor status sui, obsequia duriora libertis injungebat; dein non potuit momordisse salutaris ac necessariae artis hujus professores, quorum plerique,

hoc

hoc tempore, erant tales; unde Virgilius, *lib. XII. Aen.* ℣. 397. potestates herbarum scire & usum medendi vocat: —— *mutas agitare inglorius artes.*

III. Major tumultus circa *imperantes* Medicorum; quum Medico magis, quam aegro, imperium conveniat, Haloander eos in *implorantes*, alii in *impetrantes* commutarunt. Alciatus, *lib. VII. Parerg. c.* 13. aegros imperantes dici putat per ἀκυρολογίαν, sive contrariam significationem, quasi parentes, ut sperare pro timere: atque eam in sententiam Ciceronis & Sallustii loca trahit. Alciatum sequitur Gilb. Regius, *lib. II. ἐναντιοφ. c.* 20. deserit Connanus, *lib. II. Comm. c.* 8. *n.* 2. &, quid de illis Tullii & Sallustii dictis habendum sit, rectius exponit. Minus salis habet, quod Petrus Perrenonius, *lib. I. Animadv. c.* 28. Medicum primum & emeriti officii proponi, existimat, imperantem & aegris, & libertis, novis Medicis, qui, dominum consectando & adjuvando, medendi artem addiscebant. Symmachus, *lib. X. ep.* 1. *Solent*, inquit, *qui medicinam callent, cum jam forte usu in magisterium provehuntur, ac fiunt emeriti officii, proximis imperare, ac feriatâ manu curationem curare praeceptis.* Nemo autem non videt, haec a mente Alfeni aliena esse, qui non Medicum imperantem libertis suis, sed talem, qui plures aegros sibi imperantes speraret, proponit. Hotmanus, *lib. XIII. Obs. c.* 6. Brissonius, *lib. II. Sel. ant. c.* 3. & Freherus, *lib. II. Verisim. c.* 16. rationem in eo quaerunt, quod Medicina Romae ad servos libertosque ablegata fuerit, qui domini & patroni dicto audientes esse debuerint. Cicero, *in Pison. c.* 34. *Sed ei Medico, quem tecum eduxeras*, imperasti, *ut venas hominis incideret.* Seneca, *lib. III. de Benef. c.* 24. *Tentabatur inclusus*

De-

Domitius, imperavit *Medico*, *eidemque servo suo*, *ut sibi venenum daret*. Sed tantum abest, ut Alfenus de servo Medico hîc loquatur, ut Medicum simul libertum & patronum describat. Duarenus, *lib. I. Disp. Anniv. c.* 54. hanc loquendi consuetudinem, ait, invaluisse apud Latinos auctores, ut medici mei ego imperator dicar, quasi imperare & medici officio fungi, ex genere sint τῶν συναιρόντων, sicut emere ac vendere; eamque sententiam testis locupletissimi, Senecae, auctoritate confirmat, *lib. VI. de Benef. c* 16. *Quid ergo? Quare medico & praeceptori plus quiddam debeo, nec adversus illos mercede defungor? Quia ex medico ac praeceptore in amicum transeunt, & nos non arte, quam vendunt, obligant, sed benigna & familiari voluntate. Itaque medico, qui nihil amplius, quam manum tangit, & me inter eos, quos perambulat, ponit, sine ullo affectu facienda vitandaque praecipiens, nihil amplius debeo; quia me non tanquam amicum vidit, sed tanquam imperatorem.* At Perrenonius *d. l.* cum Mureto, legit *amicus & imperator.* Salmasius item ad Spartiani *Hadrian. c.* 3. negat, ex hoc loco Alfenum illustrari, quia Seneca medicum comparet illi salutatori, qui matutino officio Imperatorem videt ac alios principes, quibus cliens est, & Ave dicto discedit. Denique Schurtzfleischius, in *Epist.* 353 ad fratrem scribit: venisse sibi in mentem Alphenum, qui affirmat, Medicum Libertum, si liberti sui medicinam non facerent, plures imperantes sibi habiturum, *Cujus notae*, addit, *sint hi imperantes, edissere mihi, si potes. Ego ex Tacito exponere consuevi, locus an tibi succurrat, ignoro.*

IV. Mihi sic habendum esse videtur. Medicus imperat aegris, & hos sibi habet imperantes, genere imperandi diverso: pariter ac Cicero, *lib IX.*

Epist. 25. *Nunc ades, ad imperandum, vel ad parendum potius: sic enim antiqui loquebantur.* Tiberius apud Sueton. *c.* 24. querebatur, miseram & onerosam injungi sibi servitutem, quum recepit imperium. Seneca, *de Clement. c.* 8. de Regno: *Servitus est, non imperium.* Plinius, *Paneg. c.* 88. *Principes plerique civium domini, libertorum servi.* Imperat autem Medicus, quando aegris inediam, quietem, motum, diaetam praescribit; vel si vetat, ne lecto se proferant, aut aëri sub dio committant; magis, si immedicabile vulnus uri & secari jubet; vociferetur licet & clamet miser, doloris impatiens, postmodum gratias acturus, quando sanitatem recepit. Philoni Judaeo Medicus idcirco βασιλεὺς aegrotorum dicitur, περὶ καλας. ἀρχ. Plinius, *lib. XXIX. H. N. c.* 1. eum *Imperatorem vitae & necis* vocat, & medicinam, unam artium, *Imperatoribus quoque imperare* asserit, *lib. XXIV. c.* 1. Sicut ergo Graeci de Medicis dicunt, προστάττειν & διατάττειν, ita Latini frequenter verbis *imperare*, *jubere*, *imperii* & *jussus*, tanquam propriis Medicorum, utuntur, Cicero, *lib. II. de Div. c.* 64. Ovid. *Epist.* 20. *Heroid.* ℣. 133. Seneca, *lib. I. de Ira c.* 16. Plin *Paneg. c.* 22. Origenes etiam, *contra Celsum, lib. IV. pag.* 215. Deum, si peccatoribus calamitates minatur, comparat cum medico, qui laboranti dicit, secabo te, & cauteria tibi adhibebo, nisi legibus meis parueris, & diaeta fueris usus. Maxime vero si superbas voces emittunt, & pauperibus, in valetudinario decumbentibus, imperant superciliosi, aut propter multum usum partasve per artem salutarem divitias, arrogantius de se sentientes; tum quando illi genua eorum tangunt, aut, mortis periculo proximi, submisse orant, ne quid industriae in medendo omittere velint. Quod si

magna

magna & diligenti cura aegro sanitatem redderent, SECUNDUM DEOS erant, Inscript. Doniana, *cl. I.n.* 85. atque exemplo Apollinis & Aesculapii, Σωτῆρες dicebantur, ut ex Luciano & aliis tradidit Spanhemius, *de Praest. & usu num. Diss. VII. pag.* 417. Scite imperium illud (quod, ex lege Zaleuci, apud Locrenses maximum fuit, teste Aeliano, *lib. II. c.* 36.) & jactantiam imitatur Lesbia, medica mulier, apud Terent. *Andria act. III. sc.* 2. *vs.* 3.

Nunc primum fac, isthaec ut lavet: post deinde,
Quod jussi ei dare bibere, & quantum imperavi,
Date, mox ego huc revertor.

Econtrario aegris ditioribus, quos libertus ille Alfeni optabat plurimos, etiam imperium fuit in Medicos, sive artem eorum spectes, quam sortis tunc non dignissimae, Varro, *lib. IV. de L. L.* cum sutrina conjunxit; sive mercedem, cujus gratia clinicus aegrotos circumambulat, auctoramentum servitutis; sive blanditias denique & dolos bonos, quibus ad nutum aegrotantium sese componere, idemque medicamenti genus, nunc hoc, nunc illo colore & odore; huic infusum, illi in pulverem contritum praebere, & fastidioso, non qua optimum & celerrimum est, sed qua licet, mederi debent. Ulpianus idcirco medicamentum infundi, ait, *per vim, vel suasum, ore vel clystere*, in *l.* 9. §. 1. *D. ad L. Aquil.* Exempla doli boni, vide apud Lucret. *lib. I. vs.* 935. Horat. *lib. II. Sat.* 3. *vs.* 142. & Senecam, *lib. III. de Ira c.* 39. Neque unus Alfenus hoc loquendi genere usus est, sed & Varro, *lib. I. de Re rust. cap.* 16. *Coloni anniversarios habent vicinos, quibus imperant, medicos, fullones, fabros &c.* Ad sollicitam vero istam & ambitiosam operam erga potentiores & Optimates respicit Scaevola, in *l.*

20. *D. Quemadm. serv.* cum usu, ait, retineri servitutem, sive ipse, cui debetur, utitur, sive *medicus, qui ad visitandum dominum venit.* Florentiae legitur *quive*; Accursius, in quibusdam codicibus, pro *medicus*, reperit *amicus*; sed, nihil mutandum esse, recte censuerunt Mornacius, ad *d. l.* & Nicolaus Catharinus, *Observ. cap.* 10. Ulpiano addamus Papinianum, in *l.* 10. §. 3. *D. de Ann. leg.* de medico liberto respondentem, *qui patronam ejusque familiam curabat.* Utrique jungo Valentinianum & Valentem, in *l.* 9 *C. de Profess. & Med.* ubi jubent, ut Archiatri *honeste obsequi tenuioribus malint, quam turpiter servire divitibus.* Obsequia illa pulchre describit Seneca, *de Constant. sap. c.* 13. *Quis enim phrenetico Medicus irascitur? quis febricitantis, & frigida prohibiti, maledicta in malam partem accipit? Hunc affectum adversus omnes habet sapiens, quem adversus aegros suos Medicus: quorum nec obscoena, si remedio egent, contrectare, nec reliquias* (alvi excrementa) *& effusa* (vesicae) *intueri dedignatur, nec per furorem saevientium excipere vitia.* Notum quoque est salsum, sed elegans, Sidonii dicterium, quod in proverbium abiit, *lib. II. Epist.* 12. *Medicorum consilia vitamus assidentum diffidentumque, qui parum docti & satis seduli languidos multos officiosissime occidunt.* Postremo, cum verbum *imperandi* sit medium quodammodo, vel jubentis, vel petentis, uti Alciatus, *lib. VII. Parerg. c.* 13. & Cujacius ad Paulum, *lib. IV. tit.* 1. §. 6. observarunt, concludamus licet, cum Grutero & Lipsio ad Senec. *lib. VI. Benef. c.* 16. Connano, *lib. II. c.* 8. Gifanio, in *Obs. L. L.* & Menagio, *Amoen. c.* 35. plures imperantes, apud Alfenum, esse plures potentes aegrotos, qui medicamenta nunc orantes mandant, nunc etiam,

ex

ex morbi impatientia, imperant: Vulgus diceret, majorem practicam habere. Add. Pontanus, *lib. II. Analect. c.* 19. Lycklama, *lib. II. Membran. ecl.* 19. & *lib. VII. ecl.* 13. quaeque adversus ipsum disputat doctissimus van Waay, in *Disp. Inaug.* ad hanc *l.* 26.

V. Hic ergo medicus, libertus simul & patronus, non sine moerore, experiebatur, multum sibi de quotidiano lucello & quaestu decedere, si liberti sui medicinam facerent. Nimirum medici non modo habebant servos suos, ut Cleophantes Diogenem, apud Ciceron. pro *Cluent. c.* 16. & Cassius Atimetum, apud Scribonium Largum *Comp.* 120. sed etiam libertos, quod liberaliter servierant, a jugo servili liberatos, ut Junius Dionysius, apud Gruterum, *pag.* 634. *n.* 6. & L. Annius Cassius Mithradorus, apud Sponium, *Miscell. pag.* 142. Quidam eorum patronis ad manum erant, he.barii, pharmacopoei, unguentarii, coqui, chirurgi, quosque id genus alios Galenus, *Comm.* 5. *ad* 6. *Epid.* memoravit, per quos radices herbae, semina, metallica & aromata colligebantur, & medicamina parabantur, secundum regulas, a patrono praescriptas; unde Plinius, *lib. XXXIV. c.* 11. indignatur, sui temporis medicos collyria, & emplastra, merciumque tabes de seplasiis coemisse. Hi etiam longo usu plerumque medicam quandam peritiam sibi acquirebant, aegrisque curandis se accingebant, unde, auctore Juliano, *Plerumque medici servos ejusdem artis, libertos perducunt, quorum operis perpetuo uti non possunt, quam ut eas locent*, *l* 25. §. 2. *D. de Oper. libert.* De Graecis quoque Plato, *lib. IV. de LL. fin. Nonne dicimus quosdam medicos, quosdam medicorum ministros, quos etiam medicos appellamus, sive*

 liberi

liberi sint, sive servi, qui dominorum mandato, consideratione, peritia & experientia artis cognitionem sunt consecuti? Quum igitur Medicus noster patronus postularet, ne liberti sui in posterum opus facerent, sed se sequerentur operasque officiales praestarent, quaerebatur, id jus esset, nec ne? Ratio dubitandi erat partim, quod liberti, ex formula manumittendi Plautina, *Abito, quo voles*, ubi voluerint, morandi facultatem habebant, *l. pen. C. de Oper. lib.* partim quia liberti ab eodem genere negotii & artificii honesti, quod patronus exercet, prohiberi non poterant, *l. 2. l. 18. D. de Jure patron.* nec operae ab iis exigi, quibus institutum vel propositum vitae minueretur, *l. 17. D. de Oper. lib.* Verum Alfenus respondit, jus esse: duplici, nisi fallor, ratione, tum quia patronus laesionem ex eo artificio sentiebat, *l. 45. D. de Oper. lib.* tum quia inter officiales operas erat, patronum comitari in via, ejusque negotia gerere, & amicos illius curare, etiam gratis, *l. 27. D. eod.* Sed addit Alfenus, dummodo liberales operas ab illis exigeret, hoc est, ut acquiescere eos tempore meridiano, & valetudinis, & honestatis caussa, sineret. Operae quidem sunt diurnum officium, quod libertus patrono praestat, libertatis caussa, *l. 1. D. eod.* nec pars operae per horas solvi potest, neque liberto, qui horis duntaxat antemeridianis praesto fuit, liberatio ejus diei contingit, *l. 3. §. 1. D eod.* At totus dies non debebatur patrono, sed major ejus pars, inprimis horarum septem primarum, *l. 2. §. 1. D. de V. S.* quia pomeridianis horis ad res serias & graves veteres raro accedebant, immo in calidiore Italia, vix se vivere posse, credebant, nisi aestivum diem infitio somno diffinderent, ut ait Varro, *lib. I. de*

R.

R. R. c. 2. idque *meridiare* vocat Sueton. *Cal. c.* 38. Non etiam patronus alienas ab honestate & humanitate operas exigere poterat; cum illae demum, licet pactio aut jusjurandum generale sit, impositae intelligantur, *quae sine turpitudine praestari possunt, & sine periculo vitae*, ait Callistratus, in *l.* 38. *D. de Oper. lib.* Subsecivo igitur tempore liberti suis aegris adesse poterant; immo si nec matutinis horis, comitari patronum, sed meliorem diei partem imperantibus suis dare vellent, id eis licebat; modo patrono solverent, non quantum ipsi propterea de quaestu decedit, sed quanti operae, quas debent, aestimantur, *d. l.* 26. §. 1. *D. de Oper. libert.*

CAPUT VII.

DE PHILOSOPHIA ALFENI.

§. I. *Variae Hermolai Barbari, Fer. Adduensis, Dionysii Gothofredi & Alberici Gentilis sententiae de Philosophia Alfeni, in l.* 76. *D. de Judic.* II. *Judices Romae unus vel plures dati: eorum munus publicum necessitatem judicandi imposuit, nisi excusarentur.* III. *Quibusdam vel omnibus mutatis, idem manet judicium; quia eadem species, spiritus & ἕξις durat.* IV. *Tria corporum genera, in l.* 30. *D. de Usurpat. ex Stoicorum doctrina petita. Idem & diversum ex Plutarcho & aliis.* V. *Legio eadem, ex qua multi decesserunt.* VI. *Populus idem post multa secula. Navis eadem, licet saepe refecta; carina ejus fundamentum.* VII. *Homo idem, qui abhinc anno fuit: Arbor cur alio terrae alimento alia facta dicatur, in l.* 26. §. 2. *D. de A. R. D.* VIII. *Stoicorum sententia de particulis minimis, ex corpore*

nostro decedentibus. Epicuri voluptas severa. Virgilius an Epicureus.

§. I. Quae superioribus capitibus disputavimus, si suis momentis recte expendantur, satis, nisi fallor, evincent, aurem minime illis praebendam esse, qui tam exactam verborum & rerum antiquarum observationem, vacua tonsoris in umbra acquisitam, vel a sutoriae tabernae alumno proficisci potuisse, cum Acrone, existimant. At vero quum de Philosophia Alfeni quaeritur, metus est, ut plerique Apellis monitum, quod in proverbium abiit, *Ne supra crepidam sutor* judicaret, aut Stratonici citharoedi jocum, qui, sutorem, de Musica secum disputantem, audiendum non esse, dixit, *quod supra plantam adscenderet*, in eum quadrare contendant. Hermolaus enim Barbarus, vir bonis disciplinis & ingenuis artibus excultus, auctore Alexandro Neapolitano, *lib. III. Genial. dier. c* 1. aliud Physicis de eo, quod idem est, sedisse putat, quam Alfeno, in *l.* 76. *D. de Judic.* & Ferandus Adduensis, *lib. I. Explicat. c.* 17. Platonis & Plutarchi sententiam ei objicit. Dionysius etiam Gothofredus notissimum Epicuri de atomis dogma ab ipso *in minimis particulis* laudari, sibi aliisque persuasit: denique Albericus Gentilis, in *Dial. Scaevola*, Varum Philosophiam attigisse, negat, illudque caput non magis philosophicum appellari patitur, quam Zasius *l. 9. D. de Contr. emt.* & Alciatus, *l.* 30. *D. de Usurpat.* perperam philosophicas vocarint. Ego vero nil caussae video, cur Alfenum, ad Philosophos provocantem, Philosopiae operam dedisse, negemus, quae ejus tempore caput efferebat, &, Tullio interprete, Latine loquebatur. Is enim, prae-

praeter tot alia, hoc tempore Topica, praestantissimam ratiocinantis Philosophiae partem, ab Aristotele desumtam, rogatu Trebatii JCti composuit, &, juris disciplinam, non a Praetoris edicto, nec a XII. Tabulis, sed ex intima Philosophia hauriendam esse, inculcavit. Servius item Sulpicius, Alfeni praeceptor, ab arte artium maxima, Dialectica instructus, Philosophiam in atria JCtorum perduxerat, cum, ejus ope, rem universam tribuerat in partes, latentem explicuerat definiendo, obscuram explanarat interpretando, suosque docuerat. ambigua primum videre, deinde distinguere, postremo habere regulam, qua vera & falsa, & quae quibus essent, quibus non essent consequentia, judicarentur. Quinimo Augustus, ab Athenodoro Philosopho imbutus, hortationes ad Philosophiam nunc composuisse fertur, apud Suet. *ej. vita* 85. Alfenus autem, morali philosophia non contentus, naturalem adjecit, eaque plerosque JCtorum superavit, qui, cum Stoicis, quos sequebantur, Physicorum rudiores erant, quod talia ad juris disciplinam vitaeque honestatem non tantum iis conferre videbantur. Patebit id ex mutatione partium, & fluxu corporum perpetuo, in *l. 76. D. de Judiciis*, cujus verba, tanquam capitis hujus fundum, subjicio:

ALFENUS LIB. VI. DIGESTORUM.

Proponebatur: ex his judicibus, qui in eandem rem dati essent, nonnullos, caussa audita, excusatos esse, inque horum locum alios esse sumptos; & quaerebatur singulorum judicum mutatio eandem rem, an aliud judicium fecisset. Respondi, non modo si unus, aut alter, sed etsi omnes judices mutati essent, tamen & rem eandem, & judicium idem, quod an-

tea fuisset, permanere. Neque in hoc solum evenire, ut, partibus commutatis, eadem res esse existimaretur, sed & in multis ceteris rebus: nam & legionem *eandem haberi, ex qua multi decessissent, quorum in locum alii subjecti essent: &* populum *eundem hoc tempore putari, qui abhinc centum annis fuisset, cumque ex illis nemo nunc viveret: itemque* navem, *si adeo saepe refecta esset, ut nulla tabula eadem maneret, quae non nova fuisset, nihilominus eandem navem esse existimari. Quod si quis putaret, partibus commutatis, aliam rem fieri: fore, ut, ex ejus ratione, nos ipsi non iidem essemus, qui abhinc anno fuissemus: propterea quod, ut* Philosophi *dicerent, ex quibus particulis minimis constiterimus, hae quotidie ex nostro corpore decederent, aliaeque extrinsecus in earum locum accederent. Quapropter cujus rei species eadem consisteret, rem quoque eandem esse existimari.*

II. Judicum nomine, nemo non videt, intelligi minores, qui etiam arbitri, recuperatores, pedanei, Graecis χαμαιδικασταὶ appellantur. Horum sub libera Rep. tres, sub Augusto quatuor erant decuriae, & in singulis ultra mille, ex quo provinciae ad hoc munus admissae, Plin. *lib. XXXIII. c.* 1. Praetor ex iis unum, vel plures, prout caussae gravitas postulabat, vel numerus lege judiciorum erat definitus, per sortem addicebat, *l.* 12. *pr. D. de Jud. l.* 36. 37. 38. 39. *D. de Re jud.* Unius, in caussa stillicidii, meminit Cicero, *Orat. c.* 21. alibi vero XXXII. L. LXX. CXXV. memorantur, *pro Cluent. c.* 27. *IV. Att. ep.* 15. 16. *& pro Planc c.* 17. In specie, Alfeno proposita, plures in eandem *rem* dati erant, id est, in eandem litem: nam res, quae

in

in controversia est, lis dicitur; unde in actionibus, *Quam rem*, *sive litem*, apud Varron. *lib. VI. de L. L.* & Cicero, *pro Muren. c.* 12. occasionem sive maledicti, sive joci, inde rapuit in formularios, quod statuere non possent, *rem*, *an litem* dici oporteret. Horum vero nonnulli *excusati* erant. Non dicit, prohibitos fuisse: tunc enim Praetor reliquis rem committere videtur, *l.* 12. *pr. D. de Judic.* Verbum excusare autem triplici notione apud JCtos reperitur: nunc enim allegationem caussae significat, propter quam quis a munere se liberari postulat: nunc, phrasi leniore, Praetor eum excusare dicitur, qui nec dari nec retineri potest, sed repellitur; nunc etiam magistratus excusat, cum causam propositam recipit & admittit. Ad secundam classem quodammodo pertinent, qui ejusdem imperii esse coeperunt cujus est is, qui judicare jussit, *l.* 58. *D. eod.* Sed, quia hi ipso jure desinunt, malim eo referre suspectos, ex *l.* 17. *D. eod.* Maxime vero tertio sensu judices hic dicuntur excusati: quum enim judicare sit munus publicum, *l.* 78. *D. de Judic.* & necessitas judicandi etiam ignoranti & invito imponatur, *l. ult.* §. 14. *D. de Muner.* judex datus ab eo, qui dedit, multa indicta vel pignoribus captis, cogitur pronunciare, *l.* 74. *D. de Judic. l.* 3. *C. de Pedan. Jud.* nisi habeat excusationem, *l.* 13. §. 2. *D. de Vacat. & excus.* Generaliter autem caussae, quae liberant a muneribus civilibus, eaedem liberant a judicandi necessitate; specialiter morbus vel furor perpetuus, sacerdotium, quod discedere prohibet ex certo loco, numerus liberorum, longa peregrinatio &c. *l.* 18. *l.* 46. *D. de Judic. l.* 13. *pr. D. de Vacat.* Sueton. *Claud. c.* 15. Plin. *lib. X. Epist.* 66. Sed cur ait excusatos esse *caussa audita?* Nimirum, non

non modo allegatione caussae examinata & excussa, an esset legitima & satis gravis, sed etiam quia post litem contestatam, a qua judicium incipit, caussam jam cognoscere coeperant, ut in *l.* 27. §. 1. *D. de Lib. caus.* & contra, *inaudita caussa*, *l.* 1. *D. de Req. reis.* vid. Donell. *lib. XXVI c.* 1. Pergit Alfenus, alios in locum excusatorum esse *sumtos*, ex conventione scilicet litigantium: captus enim & probatus judex dicitur *sumi*, apud nostros, & alios linguae Latinae Auctores. Quaerebatur ergo singulorum judicum mutatio eandem rem, an aliud judicium fecisset: quum enim plures judices principalem judicii partem & personam sustineant, neque totum nisi ex partibus suis constet, mutatis judicibus, quoque judicium mutari videbatur.

III. Alfenus autem respondit, non modo si unus & alter, sed etsi omnes judices mutati essent, tamen & rem eandem & judicium idem permanere. Movebat ipsum, quod cujus rei species eadem consisteret, res quoque eadem existimari deberet: species autem eadem est forma, idem spiritus, ut Paulus vocat, in *l.* 23. §. 5. *D. de R. V.* unus spiritus, quo natura diducti, jure aut officio cohaerent, ait Seneca, *Epist.* 102. Graecis ἕξις, est spiritualis continentia in semet se revolvens, ut Philo explicat, *de Mundo pag.* 1154. Neque inanis est quaestio, num idem judicium maneat, an mutatum sit; quia subditi judices iisdem conditionibus, quibus priores, dati intelliguntur. Quamvis ergo unico judice, cui certa tempora praestituta erant, decedente, tanta rursus tempora, in persona ejus, qui in locum ejus datus est, concessa intelligerentur, *l.* 32. *D. de Judic.* idem tamen in pluribus datis non perinde obtinebat; quia superstites sustinent judicium, ne solvatur,

quod

quod fit in uno demortuo vel remoto. Si aliter dicamus, pluribus judicibus datis, ut intra tres menses judicent, res abibit in infinitum, si sub finem tertii mensis primus, sub finem sexti secundus, & sic porro excusentur. Plane si in substituto unius tempus ita computandum est, ne legitimum excedat, *d. l.* 32. sive id lege Julia judiciaria praestitutum, cum Brissonio, sive ex lege finiendo Magistratui ejus, qui judicem dederat, cum Ampl. Bynkershoekio interpreteris, *lib. VII. Obs. c.* 23. quanto magis in pluribus id obtinebit. Porro si quaeras, an subditus judex id, quod ab excusato, una cum ceteris gestum est, sequi, an vero caussam de integro cognoscere debeat? Quantum ad interlocutiones, nil quidem temere erit novandum; facti autem principalis quaestio in ejus arbitrio est, ac de eadem re, ante in judicium deducta, idem eum judicare oportet, quod priori erat injunctum; quia uni eidemque formulae addictus est, *l.* 60. *D. de Judic.* Eodem pertinet, quod idem Paulus scribit, edictum, quod antecessor dedit, in numero trium edictorum computari debere, propter celeritatem dirimendarum litium, utque tanto citius judicium finiatur, *l.* 55. *D. eod.* Et tamen ne quis absens & inauditus condemnetur, aequissimum temperamentum adhibet, ut, omni numero edictorum finito, successor unum edictum dare soleat & ad id teneatur, *d. l* 55. Nil refragante, *l.* 8. *C. Quom. & quand.* quae Praesidis successorem trina edicta dari jubet, si cum Cujacio, *lib. XVIII. Obs. c.* 50. *iterum citatus* vel cum Donello, *lib. XVII Comm. c.* 26. *in fin.* minore mutatione *item*, quod scriptum fuerat *it*, legamus. Maxime vero effectus hujus quaestionis in stipulatione judicatum solvi cernitur,

quae

quae non committitur, si pro uno judicio est interposita, alio autem agatur, licet de eadem re, *l.* 64. §. 1. *D. de Judic.* Certi enim judicis nomen in ea non minus, quam in formula Praetoria, exprimebatur, ideoque clausula solebat adjici: *Quive in ejus locum substitutus erit*, uti Scaevola docet, in *l. pen. D. Jud. solvi*; & Cujacius in conceptione formulae, *lib. X. Obs. c.* 29. admodum perite observavit. Quamvis etiam impersonaliter concipiatur, tamen voluntas promittentium & mens Praetoris repugnat, cui, in stipulationibus Praetoriis, verborum obscurorum interpretatio competit, *l.* 1. §. *pen. l.* 9. *D. de Praet. stip. l.* 52. *D. de V. O.* Is vero, quando hanc cautionem injungit, non id agit, ut actori *cautum* sit omnimodo & quocunque in judicio experiatur, sed hujus tantum judicii nomine, de quo agitur inter litigantes; ergo si apud alium agatur, non committitur stipulatio, quia non hujus judicis sententiae fidejussores se subdiderunt, *l.* 3. *D. Judic. solvi.*

IV. Non vero satis est Alfeno, hoc pacto, quaestionem propositam decidisse, sed, quae ingenii ejus erat fertilitas, rem pulchris similibus illustrandam esse existimavit. Pergit enim, id non modo evenire in judicio, ut partibus commutatis, eadem res existimaretur, sed in multis etiam ceteris rebus, in legione, populo & navi. Quae ut recte intelligantur, tria corporum genera prius sunt distinguenda, cum Pomponio, in *l.* 30. *D. de Usurpat.* unum, quod continetur uno spiritu naturali, & unitum vocatur, ut homo, tignum. Alterum, quod ex cohaerentibus connexum est, ut aedificium, navis. Tertium, quod ex distantibus constat, ut corpora plura, uni nomini subjecta, veluti populus & legio. Tripartitam hanc divisionem corporis, in naturale, artifi-

ciale

ciale & morale a Stoicis desumtam esse, Cujacius, *lib. XXVI. Obs. c.* 40. & Muretus ad Senec. *lib. II. Nat. Qu.* 2. ex Sexto Empirico & Aphrodisaeo observarunt. Achilles Tatius, in *Aratum cap.* 14. scribit, Cononem Mathematicum similiter alia corpora dixisse, quae uno tenore unum fiunt; alia connexa, quae uno spiritu naturali non continentur; alia vero distantia, quae vel certis capitibus constant, ut chorus, grex, vel indistinctis & infinitis, ut populus. Eandem divisionem sequitur Seneca, *Epist.* 102. Plutarch. *Conj. praec. c.* 17. & M. Antoninus, *ad se ipsum, lib. VI. c.* 14. Cujacius item, *lib. XV. Obs. c.* 33. Grotius, in *Not. ad lib. II. c.* 9. §. 3. & Jac. Lectius, in *Epist. Goldasti Philolog.* 93. latius illustrarunt. Tertium vero genus corporum proprie huc pertinet, quando diversa individua nexu quodam ita conjunguntur, ut unum fiant corpus; qua ratione integrae gentes, collegia & societates in antiquis monumentis saepe *corpora* dicuntur. Philosophi quidem, rem naturaliter intuentes, idem dicunt, cui eadem materia subest, quae prius fuit, cujusque forma, seu species, non est immutata; quum diversa materia & forma dissimilem rem, non eandem, efficiat. Nec idem tamen Physicis omnibus sedisse, ex Plutarcho discimus, ubi de Thesei navi, ad Demetrii Phalerei tempora Athenis servata, *aliis eandem esse affirmantibus, aliis negantibus.* At Jurisconsulti, rem moraliter considerantes, licet materia rei mutata, si altera illius loco suffecta sit, rem eandem dicunt, dummodo eadem species maneat: nam easdem erga se affectiones & naturae suae consentaneas servat, quamdiu communitas unitatem conservat. Aristoteles, *lib. I. Topic. c.* 6. triplici modo rem eandem vel diver-

diversam esse docuit, aut numero, aut specie, aut genere: sed quod idem est numero, id demum vere ac proprie idem appellari ait; cetera vero similia potius, quam eadem dicenda esse.

V. Nos ad Alfenum redeamus, qui similibus, ut alibi, in *l.* 19. *D. ad Exhib.* & *l* 40. §. 3 *D. de Contr. emt.* rem illustrat. Primum a *Legione* petit, robore militiae Romanae fortissimo, a delectu dicta, quod lectissimi, nec nisi cives Romani, in eam conscriberentur. Numerus militum in ea varius fuit, nunc major, nunc exilior, pro necessitate Reip. Nomina etiam singulis propria, quae vel a Diis, ut Apollinaris, Minervia; vel ab Imperatoribus, ut Augusta, Claudia, Ulpia; vel a provinciis, ad quarum tulelam missae; vel a variis eventibus, plerumque vero a numeris, secundum ordinem delectuum, accipiebant: unde milites primani, secundani, decimani, qui in prima, secunda vel decima legione militabant, de quibus Valtrinus & Salmasius, *de Milit. Rom.* Fr. Robortellus & J. Henr. Boeclerus, in Dissert. *de Legione Romana*, &, qui ex nummis rem praeclare illustrat, Spanhemius, *de Praest. & usu num. Diss. X. pag.* 231. *& Diss. XIII. pag.* 633 adeantur. Ex his legionibus indies *decedebant* transfugae, ab hostibus capti, caesi, morientes, veterani, expletis stipendiis, aetate vel valetudine fessi, aut propter delictum sacramento soluti. In eorum autem locum *subjiciebantur* veteranorum liberi, evocati, & maxime tirones, sive voluntarii, sive indicti, qui adscriptivi dicebantur. Eaedem ergo legiones & cognomina, *Martiae*, *Piae*, *Felicis*, *Fulminatricis*, multis retro temporibus virtute parta, communiter durabant; licet per negligentiam posterorum robur infractum esset, quum fortitu-

dinis

dinis praemia occuparet ambitio, & per gratiam promoverentur milites, qui promoveri consueverant per laborem, ut queritur Vegetius, *lib. II. de Re milit. c.* 3. Sic Dio Cassius, *lib.* 55. in accuratissimo Legionum catalogo, undeviginti earum, ex aevo Augusti, iisdem cognominibus & castris, sua, id est, Alexandri Severi aetate, recensuit. Theodosius & Valens, in *l. ult. C. de Castr. pec. mil.* Primae adjutricis, quam Galba conscripsit, Secundae adjutricis, quae auctorem habet Vespasianum, Antoninus Imp. in *l.* 1. *C. de Prof. & Med.* meminerunt. Maxime autem huc facit, quod Antonius Primus, ducum Flavianorum acerrimus, laude & hortatu legiones suas accendens, Tertianos veterum recentiumque admonet, *ut sub M. Antonio Parthos, sub Corbulone Armenios, nuper Sarmatas pepulissent*, auctore Tacito, *lib III. Histor. c.* 24. Lapsi autem a temporibus M. Antonii, Triumviri, erant centum anni, & quod excurrit, nullus ut militum superfuerit, qui illi pugnae interesse potuerit.

VI. Alterum simile Alfenus a *Populo* petit, qui idem hoc tempore putatur, qui annis abhinc centum fuit, cum nemo ex illis nunc vivit; quia natura homini vitam annorum centum quam longissimam praefinivit, *l.* 56. *D. de Usufr. l.* 23. *C. de SS. Eccl.* Est autem civitas, mutuis pactis conflata, res quaedam unica & continens, animalis instar, neque mutationibus secundum aetates suam exuit naturam, aut ratione temporis aliud fit ex alio, sed semper easdem erga se affectiones & naturae suae consentaneas servat, quamdiu communitas, quae mutuis complexibus devincit, unumque corpus efficit, unitatem suam conservaverit, ut ait Plutarchus, *de His, qui fere a Num. pun. c.* 31. Quamvis

 enim

enim singuli moriantur & nascantur, manet tamen civitas aeterna, sicut perennis est opacitas oleae, vel lauri, & ceterarum ejusmodi arborum, singulis foliis labentibus & orientibus, ut ex Cicerone loquitur Augustinus, *de Civ. Dei lib. XXII. c. 6.* Hinc eidem populo, in sacris & profanis libris, saepe tribuuntur, quae ante multa secula acciderunt, *Deut. I. ỳ. 9. Act. VII. ỳ.* 38. & alibi. Aristoteles vero existimavit, eandem non esse civitatem, Reip. statu & forma mutata; quemadmodum communionem diversam dicimus, si aliud est genus compositionis, & a Dorico modo in Phrygium transitur, *lib. III. Pol. c.* 3. Ac verum est, in civili disciplina non manere eandem, si relationem partium, quae regunt & reguntur, spectes; sed quia consociatio juris & primum pactum durat, quod in jure publico universali attenditur, hinc non desinit pecuniam debere populus, rege accepto, & hic eundem locum in conventibus occupat, quo ante populus liber sedebat. Grotius, *lib. II. de J. B. & P. c. 9.* §. 8. Jac. Gothofred. *de Jur. Praeced. p.* 1. *c.* 1. §. 5 & Boeclerus, in *diss. de Actis civitatis.* qui tamen nescio cur dicat, Grotium in hisce difficultatem difficultate sanare instituisse. Foedus etiam manet, mutato capite, quia manet idem corpus, Grot. *lib. II. c.* 16. §. 16. Sed poena ob delictum universitatis exigi nequit, omnibus exstinctis, qui deliquerant, uti idem egregie adversus Plutarchum evicit, *lib. II. c.* 21. §. 8. Tertium simile Alfenus dedit in *Navi*, quae ad alterum quidem genus corporum pertinet, quod ex pluribus, inter se cohaerentibus, constat, & tamen judicio similis est, quod eadem existimatur, licet adeo saepe refecta sit, ut nulla tabula permanserit, quae non nova fuisset. Hinc si navis per partes refecta

sit,

ſit, non interit uſusfructus, *l.* 10. §. 7. *D. Quib. mod. uſusfr.* Et ſi navem legavero, eamque per partes totam refecero, vindicat eam legatarius, carina eadem manente, *l.* 24. §. 3. *D. de Leg.* 1. Rurſus ſi quis navem ſuam aliena materia reficit, ejusdem manet navis, quia proprietas totius navis carinae cauſſam ſequitur, *l.* 61. *D. de Rei vind.* Carina autem tanquam infima pars navis, eſt ejus quaſi ſolum & fundamentum; quam ſi probus architectus bene lineatam collocavit, facile eſt navem facere, ut Plautus ludit, *Milit. III. ſc.* 3. *vſ.* 41. Recte ergo quidam Philoſophi navem, qua Theſeus in Cretam vectus, quaeque, aſſidua reparatione, ab Athenienſibus, ultra nongentos annos, lignis veteribus exemtis aliisque integris ſuffectis, aſſervata erat, eandem dixerunt, quia ſpecies ejus eadem conſiſtebat, illamque ob cauſſam ἀειζώοντα τοπήϊα νηὸς, *ſempiterna armamenta navis ejus*, apud Callimachum, *Hymno in Delum*, dicuntur. Sicut autem haec navis Θεωρὶς dicebatur, ita & ceteris navibus ſua nomina imponebantur, modo a paraſemo, modo a tutela alicujus Numinis, modo aliunde deſumta. Εὐπλοίας, Προνοίας, & Σωζούσας dici, & tamen jactari tempeſtatibus, Plutarchus philoſophatur. *Galli*, *Iſidis*, *&* *Capricorni* nomina ex lapidibus dedit Reineſ. *cl. VIII. Inſcr.* 46. & Pegaſus JCtus, trierarchi filius, ex liburnae paraſemo & nomine nomen accepit, Scholiaſt. Juvenal. *Sat. IV.* ℣. 77. Idem vero nomen durabat perpetuo, quia eadem navis. Tertullianus, *de Reſurr. carnis cap.* 60. *Navem, procella diſſipatam vel carie diſſolutam, reductis & recuratis omnibus membris, eandem ſaepe conſpeximus, etiam titulo reſtitutionis gloriantem.* Cum nave Pomponius, in *l.* 30. *D. de Uſurp.* conjunxit aedificium. quod idem manet,

ſi particulatim ita refectum ſit, ut nihil ex priſtina materia ſuperſit, *l.* 65. § *fin. D. de Leg.* 1. ſi vero ſublatum ſit, ut eadem ſpecie & qualitate reponatur, ſtricta interpretatione, aliud eſt, quod ponitur, ſed utilitas aliquando exigit, ut idem intelligatur, *l.* 20. §. 2. *D. de Serv. praed. urb.* juncta *l.* 83. § 5. *D. de V. O.* & *l.* 98. §. 8. *D. de Solut.* Inter aedificia veterum eminet caſa Romuli, etſi humilis, &, in vita paſtoricia, cannis ſtraminibusque tecta, ejusque, longiſſimo tempore ſuperſtitis, Valer. Maximus, uterque Seneca, Petronius, Dio & Macrobius meminere. Dionyſius Halicarn. *lib. I. c.* 82. ſcribit, ſua aetate eam ſuperfuiſſe, curamque ejus geſſiſſe ſacerdotes; quibus id commiſſum erat, nihil tamen ad ampliorem cultum addentes, ſed ſi quid tempeſtatum aut temporum injuria periit, ſarcientes ſupplentesque ad priorem, ut poteſt, formam. Vitruvius, *lib. II. c.* 1. *In Capitolio commonefacere poteſt & ſignificare mores vetuſtatis Romuli caſa, in arce ſacrorum, ſtramentis tecta.* In loco autem varietas & pugna videtur, de qua vide Lipſium, ad *Senecae Conſolat. ad Helv. c.* 9. & Juſtum Rycquium, *de Capitol. Rom. c.* 44.

VII. Ne quid autem dubitationis ſupereſſet, Alfenus rem ſimili, a tertio genere corporum unitorum deſumto, illuſtrat. Quod ſi enim quis putaret, partibus commutatis, aliam rem fieri, fore, ut ex ejus ratione nos ipſi non iidem eſſemus, qui abhinc anno fuiſſemus. Eundem fere in modum ratiocinatur Plutarchus, *de Sera Num. vind. c.* 31. aetates maxima in hominibus diſcrimina facere, & tamen eundem hominem ab ortu ad mortem usque dici & eſſe; alioquin futurum, ut, ex Sophiſtarum formula, quam augeſcentem vocant, qui dudum pecuniam ſumſit mutuam, is nunc

eam

eam non debeat, cum ſit factus alius; & qui heri ad cœnam invitatus, is hodie non vocatus veniat, quod ſit alius. Abſit vero, cum Alciato, *dict. lib. VI. Parerg. c.* 17. exiſtimemus, Alfenum a Plutarcho plurima mutuatum eſſe, quae in hoc reſponſum tranſtulerit. Notum enim eſt, & Joannes Rualdus, in *vita Plutarchi*, oſtendit, Chaeronenſem illum, Trajani praeceptorem, diu poſt Auguſti tempora, quibus Alfenus clariſſimus fuit, vixiſſe, & ſenem ſub Hadriano Graeciae procuratorem fuiſſe: nec male Janus Langlaeus, *lib. V. Sem. c.* 1. veriſimilius eſſe, ait, Plutarchum ab Alfeno, quam hunc ab illo accepiſſe, ſi quid aliunde ſumptum eſt. Quinimo uterque vetuſtiores habebat, & domi ſuae ſummus Philoſophus, quos ſequeretur: Plato enim, in *Cratylo pag.* 402. Heracliti illud citat, omnia fluere, neque in idem flumen bis quemquam deſcendere; Ovidius quoque, *lib. XV. Metam.* ℣. 214. Pythagoram inducit referentem, cuncta rerum temporibus mutari:

Noſtra quoque ipſorum ſemper, requieque ſine ulla
Corpora vertuntur: nec quod fuimusve, ſumusve,
Cras erimus.

Ad eandem Philoſophiam Paulus poſtea reſpexiſſe videtur, quum in *l.* 14. *D. de Exc. rei jud.* ſcribit, idem corpus in exceptione rei judicatae, *pinguius*, pro communi omnium utilitate, accipi, *non utique omni priſtina qualitate, vel quantitate ſervata, nulla adjectione diminutioneve facta.* Alibi vero ſubtilius, in *l.* 26. §. 2. *D. de Adq. rer. dom.* ait, arborem, radicitus erutam, & in alterius fundo poſitam, ubi coaluit, fundo cedere, nec ad priorem dominum reverti, ſi eruta ſit: *Nam credibile eſt, alio terrae ali-*

mento, aliam factam. Aliam, scilicet, non tantum ratione materiae, propter vegetationem crescentis arboris, quam Pomponius *naturalem motum arboris* appellavit, in *l. 7. D. de Servit. urb. praed.* quamque Kenelmus Digbaeus, *de Vegetatione plantarum*, Marcellus Malpigius, in *Anatome plantarum*, & Perraltus, *de la Circulation de la seve des plantes*, solertissimis operibus descripserunt, sed aliam quoque, ratione formae, quantitatis & ramorum, si aliquamdiu stetit: utraque vero pinguedini soli, quam Cicero *succum terrae* vocat, debentur. Hinc Alfenus, in *l. 9. §. 2. D. de Damn. inf.* negat, arborem a te posse vindicari, quae, translata in agrum meum, cum terra mea coaluit, & unitatem fecit: Cajus addit, rationem non permittere, ut alterius arbor intelligatur, quam cujus in fundo radices egisset, *l. 7. §. 13. D. de Acq. rer. dom.* id quod Theophilus, §. 31. *Inst. de Rer. div.* de ratione naturali accepit, φυσικὸς λογισμός: Grotius autem, *lib. II. c. 8. §. 22.* naturaliter, putat, communioni locum esse; quia alimentum rei, jam ante existentis, partem duntaxat facit, quae dominium arboris non extinguit. Sed JCti, ad lites minuendas, coalitionem cum solo, tanquam principali, spectarunt; & licet arbor nuper admodum radices immiserit, dici non potest, cujus rei species eadem consisteret, rem quoque eandem existimari, quia arbor coalita unitatem cum terra facit, ab eaque per praevalentiam trahitur. Varus tamen & Nerva utilem in rem actionem, hoc est, in factum, ad pretium arboris consequendum, dederunt, in *l. 5. §. 3. D de Rei vind.* quae explicatio si placeat, non opus est, cum Bulgaro, Accursio & Donello, dicamus, Vari sententiam ibi referri, non probari. vid. *l. 23. §. 5. & l. 52. D. eod.*

VIII.

VIII. Supereſt videamus, quinam Philoſophi dixerint, ex quibus particulis minimis conſiſteremus, has quotidie ex corpore noſtro decedere, aliasque extrinſecus in earum locum accedere. Scipio Gentilis, *ad Apulej. n.* 553. Democritum intelligit & Epicurum, ſolertiſſimos & acerrimos Philoſophorum. Dionyſ. Gothofredus *Philoſophos* Epicureos, & *particulas* atomos explicat, quarum illi fuerint auctores. Briſſonius etiam, *lib. XIV. de V. S.* & Schilterus, *Manud. Philoſ. mor. c.* 1. §. 7. particulas minimas ab Alfeno, ajunt, vocari, quas Epicurus Atomos, id eſt, individua & inſecabilia corpora, appellavit. Nec prorſus damnanda horum videtur ſententia, quae veritatis primordio juvatur; ſicut enim Epicurus, κατ' ἐξοχὴν, *Philoſophus*, Laërtio dicitur, & ipſe ſibi hoc nomen, auctore Cicerone, inſcripſit, ita Alfenus Epicureos, ἁπλῶς, Philoſophos videtur appellaſſe. Deinde Leucippus quidem, ejusque auditor Democritus, primi initia rerum atomos poſuerunt; ſed Epicurus aſſiduum rerum omnium motum, fluxum & mutationem, in ſolidis etiam concretionibus, ab atomorum acceſſu diſceſſuque latius derivavit, uti Gaſſendus, in *Animadv. ad lib. X. Diogenis Laërtii de Phyſiologia Epicuri pag.* 119. Gualterus Charleton, & Rob. Boylius docuerunt. Maxime autem pro illis, qui ita cenſent, facere videtur, quod Servius, ad *Ecl. VI. Virgilii* ℣. 13. ſcribit: *Sectam Epicuream didicerant tam Virgilius, quam Varus, docente Sirone.* In catalogo Epicureorum, apud Cl. Fabricium, *Bibl. Graec. lib. III. c.* 33. hic locus ad Quintilium Varum refertur; meminit etiam Quintilianus, *lib. VI. Inſtit. c.* 3. *L. Vari, Epicurei, Caeſaris amici*; ſed Varum, a Virgilio laudatum, non alium eſſe, quam noſtrum, ſupra

vidimus. His tamen argumentis, ſive non viſis, ſive ſpretis, Cujacius, *lib. XXVI. Obſ. c. ult.* Alfenum non de Epicuro, vel Democrito, vel Leucippo, nec de atomis, ex quibus tradiderunt, effici, quae ſunt, quaeque cernuntur omnia, neque de aliis Philoſophis, quam Heraclitiis & Stoicis, qui corpora noſtra, fluminum more, rapi dixerunt, excipiendum eſſe judicavit, cui Merillius, *lib. I. Obſ. c.* 27. atque Menagius, *ad Laërt. lib. X. Segm.* 66. & 138. ſubſcripſiſſe videntur. Nec ſane Democriti aut Epicuri Philoſophia, de fortuito atomorum concurſu, Alfeni tempore, adeo Romae probata erat, ut is Epicureos ἁπλῶς Philoſophos vocare potuerit, quorum flagitia Cicero, *lib. I. de Finib. c.* 6. *lib. I. de Nat. Deor. c.* 24 & *de Fato cap.* 10. acerbe refellit. Numerus eorum quoque, reſpectu ceterorum, erat parvus; & quamvis populare voluptatis nomen quoſdam ad Epicuri diſciplinam invitaret, Democriti etiam principia Phyſica a multis probarentur, ipſe tamen Epicurus Alfenum ceteroſque JCtos a ſe dimittebat, qui Remp. gerere negabat eſſe ſapientis, contemnebat Dialecticam, dictione utebatur vitioſa, omnemque diſciplinam fugere, navigatione quam velociſſima, jubebat: propter haec enim & id genus alia, Cicero Trebatio, JCto, hanc ſectam diſſuaſit, *lib. VII. Fam. epiſt.* 12. ad quam Schottus, *lib. II. Nodor. Cicer. c.* 19. conferatur. Etſi deinceps Epicuri voluptas non eſſet delicata & mollis, neque in libidinoſis voluptatibus, ſed in privatione doloris conſiſteret; abdomini autem indulgentes asſeclae, quos Cicero *Epicuros, ex hara productos*, Horatius *Epicuri de grege porcos* vocat, mali eſſent verborum interpretes, auctore Caſſio, apud Ciceronem, *lib. XV. Epiſt.* 19. Seneca, Aeliano aliisque, a Gasſendo,

ſendo, *de Morali Phil. Epic. pag.* 73. *ſeqq.* laudatis; attamen voluptatis laudatio ſocietati civili erat pernicioſa, quod deſidiam ſuadebat; ipſe etiam Epicurus tollebat religionem, dum providentiam Diis negabat; unde Epicureos, *inſaniente ſapientia*, parcos Deorum cultores vocat Horatius, *lib. I. Od.* 34. eosque ex bene moratis civitatibus, ipſaque Roma, A. V. C. DLXXX. ejectos fuiſſe, Athenaeus *lib. XII. c.* 12. & Aelianus *lib. IX. c.* 12. teſtantur. Econtrario Stoici, tanquam ſapientiae magiſtri, primum locum apud Quirites, hoc tempore, obtinebant, eorumque eadem erat ſententia, quam Alfenus proponit, corpora noſtra mutari in horas, ut moles labans renovetur: omnia fluere, atque in adſidua diminutione & adjectione verſari: neminem eundem eſſe in ſenectute, qui fuerit juvenis, neminem mane, qui fuit pridie, uti ex Poſidonio, apud Stobaeum, *Ecl. Phyſ. c.* 21. *p.* 38. Seneca, *Epiſt.* 58. & Marco Antonino, ad ſe ipſum, *lib IV.* §. 43. *V.* §. 23. *VI.* §. 15. & *X.* §. 7. abunde cognoſcitur. Denique Scholiaſtae Virgilii ſibi non conſtant, quis Varus Sironem, vel, ut Cicero, *Syronem*, *Scyronem*, audiverit: & licet demus, Varum noſtrum aliquid de Philoſophia Epicuri guſtaſſe, non magis tamen fuit Epicureus, quam Virgilius, cujus Ecloga ſexta nihil aliud eſt, niſi perpetua, etſi obliqua, irriſio ſectae Epicureae, judice P. Petito, *lib. III. Miſcell. obſerv. c.* 20. Alibi, *lib. IV. Georg.* ℣. 219. Pythagorae ſectam verſat, quam & Stoici ſequuntur, & Donatus, *in ejus Vita*, aperte ſcribit: *Audivit a Scirone praecepta Epicuri, cujus doctrinae ſocium habuit Varum. Quamvis diverſorum Philoſophorum opiniones libris ſuis inſeruiſſe de Animo maxime videatur; ipſe tamen fuit Academicus: nam Platonis ſententias omnibus aliis praetulit.* An

vero Scaligero, *ad Catalecta pag.* 44. fides sit habenda, quod Maro a Catio Insubro quoque gustum Philosophiae Epicureae acceperit, & num ad eam perdiscendam senex Athenas fuerit profectus, alii viderint. Nobis de Stoicorum sententia constat, eundem manere hominem, quamvis per evaporationem & exspirationem continuam minimae particulae e corpore ejus egrediantur, & aliae rursus per alimenta aëremque attractum infundantur. Seneca *Epist.* 121. *Alia est aetas infantis, pueri, adolescentis, senis; ego tamen idem sum, qui & infans fui, & puer, & adolescens.* Concludit itaque Alfenus, cujus rei species eadem consisteret, rem quoque eandem esse existimari; & e diverso mutatione formae, quae novam parit speciem, rem eandem esse desinere, *l.* 9. §. 3. *D. Ad exhib. l.* 7. §. 5. *D. de Adq. rer. dom. l.* 6. §. 1. *D. de Auro arg. leg. l.* 13. §. 1. *D. de V. S.* cujus regulae insignem usum, in mutatione rei pigneratae & legatae, Cujacius, *lib. XXIII. Obs.* 22. in aliis Hotmanus, *Dialect. lib. I. c.* 18. 19 demonstrarunt. Tertullianus, *adv. Prax. c.* 27 *Transfiguratio interemtio est pristini: omne enim, quodcunque transfiguratur in aliud, desinit esse, quod fuerat, & incipit esse, quod non erat.* Ceterum Menagius, ad Laërtium, *lib. X. n.* 66. pro *constiteremus*, quod Florentiae habetur, rectius alias legi putat *consisteremus*; at Brissonius, *Parerg. n.* 17. & Scipio Gentilis, *lib. I. Parerg. c.* 33. ad antiquae elegantiae exempla referre maluerunt, qualia in Pandectis plurima reperiuntur.

C A-

CAPUT VIII.

DE RESPONSIS ET AUCTORITATE ALFENI, JCTI.

§. I. *Adolescens Servio magistro usus in Jurisprudentia* II. *Eidem viventi successit, & Caesaris aetate de Jure respondit. l. 15. D. de Publican. vindicata & illustrata.* III. *In Responsis brevis, modestus, aequus. In cautionibus vafer, callidus & acutus.* IV. *Ejus vivi & mortui auctoritas summa. A quibusdam reprehenditur. l. 74. D. de Leg. 2. & Ammianus explicantur.* V. *Variis Alfeni capitibus per saturam lux accensa, laudatis simul viris doctis, qui ea illustrarunt.*

§. I. Nunc tempus est, sancta quoque justitiae penetralia adire, in quibus Alfenus sacerdotis ac legum clarissimi vatis munere functus est. Praeceptorem in jure habuit Servium Sulpicium, Jurisconsultorum principem, ex cujus atrio, tanquam ex equo Trojano, plurimi Jurisperiti prodiere; eminuit autem inter omnes Alfenus Varus, cui primum idcirco locum adsignavit Pomponius, in *l. 2.* §. 44. *D. de O. J.* Gellius *lib. VI. c. 5.* Alfenum Jurisconsultum, *Servii Sulpicii discipulum* vocat, rerumque antiquarum non incuriosum: Acron, Horatii scholiastes, ad *lib. I. sat. 3.* ℣. 130. *eum, magistro usum Sulpicio, ad tantam pervenisse scientiam, ut & Consulatum gereret.* Pseudo Fenestella, sive Andreas Dominicus Floccus, *de Magistrat. Rom. c. 26. E Servii disciplina manaverunt Alfenus Varus* &c. Quotquot Acroni fidem habent, serius eum ad legum studia accessisse, putant; quum sutrinam vel tonstrinam Cremonae ad virilem usque

usque aetatem, inter garritus & confabulationes otiosorum, illic considentium, exercuisset; quapropter Theophrastus, tonsoris tabernam, lepide ἄοινον συμπόσιον appellavit, auctore Plutarcho, *lib. V. Sympos. c. 5.* Fuerit igitur hactenus Servio, magistro suo, similis, quem tardius, & annos circiter triginta natum, juris studium inchoasse, sed felicius absolvisse, in ejus vita dixi, *c. V.* §. 3. Inter alios etiam, qui sero quidem, sed cum profectu, literas attigerunt, Hadrianus Junius, *lib. IV. Animadv. c.* 24. retulit Aretinum, qui, quum quadragenarius scientiae ejus tyrocinium caperet, a quodam scommate adspersus sit, quod videretur ille sibi futurus advocatus in altero seculo, & nihilominus ita claruerit, ut apud Jurisperitos subtilissimus Doctor appellaretur. At, si de Francisco Aretino loquitur, is princeps temporis sui est factus, quod ceteras antea liberales artes erat adeptus, illisque, tanquam aureo hamo, veros legum sensus extrahebat: quis autem credat, sutorem non modo ad perfectam juris cognitionem, sed ad eam simul stili elegantiam pervenisse, ut ea re ceteros omnes JCtos, ipsumque magistrum, JCtorum disertissimum, superarit, dicique de eo paene possit, verbo uno mutato, quod de Epicuro cecinit Lucretius, *lib. III.* ℣. 1056.

Qui genus humanum calamo superavit, & omneis
Praestrinxit stellas, exortus, uti aethereus sol.

II. Sub tanto igitur praeceptore quum jus civile feliciter didicisset, ad exercitationem cavendi, respondendi & scribendi, plenam solicitudinis, se contulit, multisque vigiliis ad eum sapientiae gradum pervenit, ut *Sulpicii successor* appelletur a Servio, ad *Eclog. IX.* 35. Successit autem Servio, non mortuo tantum, sed etiam viventi, cum is ad summos Reip.

hono-

honores esset evectus: nam si Ofilius, ordine posterior, jam idem dicebat, quod Servius, apud Ciceronem, *lib. VII. Epist.* 21. quanto magis credibile est, Alfenum quoque, Servio, Tullio & Caesare superstitibus, consultum fuisse. Aliquale hujus rei argumentum ex ejus *l.* 15. *D. de Publicanis* petere licebit, ubi de lege, quam Caesar dixerat, cum insulae Cretae cotorias locaret, ejus responsum laudatur. Ant. Augustinus, *de Nom. propr. pag.* 262. incertus haesitat, ad C. Caesarem, an ad Augustum hoc referri debeat. Guil. Fornerius, *lib. I. Select. c.* 25. pro *Caesar*, legit *Censor*, quod, merito displicuit Spanhemio, *de Praest. & usu numism. diss. XII. pag.* 481. sed ratione minus solida, uti in *Praefat. ad tom. II. pag.* 13. monui. Non me fugit, Censorum munus fuisse, vectigalia, agros, pascua, aliaque publica locare publicanis, eisque legem, id est, conditiones dicere, quibus ex rebus, quando & quousque reditus ac vectigalia caperentur; ut & populo & conductoribus prospectum esset: nam ejusmodi legis Censoriae portus Siciliae idem Alfenus meminit, in *l.* 203. *D. de V. S.* Cicero, *Bruto c.* 22. societatis, *quae picarias de P. Cornelio, L. Mummio censoribus redemissent*; aliarum legum & redemtionum Varro, Livius & Plinius, apud Turnebum, *lib. XXVII. Adversf. c.* 1. Brissonium, *lib. VI. de Form. pag.* 521. & Carrionem, *lib. II. Emendat. c.* 5. meminere. Nil tamen vetat, quo minus dicamus; Caesarem, rerum potentem, quum vectigalia Cretae, sub hasta, Romae in foro, locabantur, Censoris more, praescripsisse, ne cui, praeter redemptorem, post Idus Martias, cotem ex insula fodere, eximere aut avehere liceret; eoque vivo aut occiso, evenisse, ut aliquis nave, cotibus onusta,

ex

ex portu Cretae profectus ante Idus, sed tempestate in portum relatus, post illas iterum exeundo, nil contra legem fecisse videretur; *Quis enim adeo iniquus est, ut sceleri adsignet, quod ventus & fluctus deliquerint?* ait ille apud Tacitum, *lib. XIV. Annal. c.* 3. Cotium autem ferro acuendo multus usus, & multa earum genera: *Creticae diu maximam laudem habuere*, scribit Plinius, *lib. XXXVI. Hist. c.* 22. An vero *Iduum Martiarum*, in lege Caesaris, ideo mentio fuerit facta, quod mense Martio vectigalia locabantur, non satis planum esse videtur, vid. Pithoe. *lib.* 11. *Adv. c.* 4. & Burmann. *de Vectigal. c.* 8.

III. Sicut ergo antea Mucii & Servii domus oracula fuerant totius civitatis, ita nunc privata judicia maximarum rerum in Alfeni fuerunt prudentia, qui & adfuit multis, & adhibitus in consilium, & patronis, ad ipsum confugientibus, hastas ministravit. Varia ejus Responsa in Pandectis supersunt, & quaedam facillima, prout res & factum in consultationem deducebatur. Hoc autem commune habuit cum ceteris Prudentibus, ut de jure, non de facto responderit: jus enim finitum & certum esse potest, aut debet, facti vero interpretatio plerumque etiam prudentissimos fallit, *l.* 2. *D. de Juris & facti ign.* & tamen hujus praecipuam rationem habendam esse docuit, in *l.* 52. §. 2. *D. ad L. Aquil.* quum scribit, *in caussa jus esse positum*, id est, in facto. Hinc *proponebatur*, in *l.* 76. *D. de Judic.* non aliud est, quam quod Ulpianus ait, *Ex facto proponebatur*, in *l.* 35. *pr. D. de Hered. inst.* & Paulus: *Ex facto quaeritur*, *l.* 43. *D. de Vulg. & pup.* Eandem ob rem vir, solido judicio & juris controversi peritia instructus, consultores suos praesentes monet: *interesse, quemadmodum lex diceretur*, *l.* 40. *pr. D.* de

de Contr. emt. & eadem *l.* §. 3. *maxime referre, quid est actum.* Praeterea, in re plana, brevis est, & unico verbo, *posse*, totum claudit responsum, in *l.* 5. *D. Si quadrup.* prorsus ac Seneca ajebat, *Epist.* 95. JCtorum valere responsa, etiamsi ratio non reddatur: aliquando vero paucis verbis, quid moverit, declarat, ut in *l.* 50. *D. de Recept. qui arb. l.* 31. *D. de Acq. rer. dom. l.* 43. §. 2. *D. de Damn. inf.* & *l.* 15. *D. de Publican.* ubi in fine, cum Haloandro & Russardo, pro *Praeterea*, legendum esse *propterea*, nemo dubitabit, cui *d. l.* 43. *in fine* inspexisse non grave erit. Modestiam Vari indicat solenne verbum, *sibi videri*, vel *non videri*, etiam in re certa, *l.* 40. §. 1. *D. de Contrah. emt. l.* 31. *D. Locat.* v. Cujac. *lib. III. Obs. c.* 26. & Brisson. *lib. II. Sel. Ant. c.* 2. Aequitatis studium pellucet ex pulchra sententia, in *l.* 19. *D. ad Exhib. Non oportere jus civile calumniari, neque verba captari, sed qua mente quid diceretur, animadvertere convenire*; quam & Cicero inculcat, *pro Caecin. c.* 18. Ut minime audiendus sit Autumnus, qui *l. ult. D. Si quadr. paup.* ridiculam vocat; & *legi* 52. §. 2. *D. ad L. Aquil.* aequitatem & juris rationem adversari; ejusque responsum, in *l.* 16. *D. de In rem. vers.* iniquum & vetustate ex usu hominum sublatum esse, criminatur: nec opus est, ut actum agamus, quia Censori huic vitio creato Huberus, *in Eunom. ad dictas LL.* abunde satisfecit. Nil denique est, quod Alfenus metuat a vafritiei, fallaciae & proditionis labe, ex Horatio & Catullo, sibi impacta, si verum est, quod *cap. III.* & *IV.* evincere conatus sum, illos de aliis loqui. Posses etiam, si quis contra sentiat, Horatium referre ad prudentiam cavendi: quum enim multus formularum esset usus, & aucupes

cupes syllabarum captandae simplicitatis laqueos nectèrent, Alfeni ingenium in cavendo, non in decipiendo emicuit; dum in jure acturis, testatoribus aut contrahentibus utiles cautiones, remedia & ἑρήματα, ad fraudes averruncandas, suggessit; id quod & ad opes augendas, & ad gratiam vehementer pertinebat. Cicero, *lib. II. de Offic. c.* 19. Vafri ergo epitheton non tam ad vitium animi & vim veteratoriam, quam ad celeritatem ingenii pertinet; quasi qui *varia* novit *afferre*, quibus se vel alios extricet, ut Vossius explicat. Hoc sensu Cicero, *lib. I. de Nat. Deor. c.* 15. Chrysippum Stoicorum somniorum *vaferrimum* interpretem vocat, & *lib. III. c.* 10. eundem hominem *versutum*, cujus velociter mens versatur, & *callidum*, cujus animus usu, ut manus opere, concalluit. Similiter in versu Ennii, apud Varron. *lib. VI. de LL. catus Aelius Sextus*, est acutus, ad cavendum aptus; & contra Licinius Proculus, urbanae militiae impiger, *pravus* tamen & *callidus*, criminando bonos anteibat, Tacit. *lib. I. Hist. c.* 87. Hoc vero Jurisconsultorum praecipuum munus erat, addere cautiones & vincula obligationibus, ne cives res suas agerent turbide, aut litibus involverentur. Atque hae sunt *nodosi Cicutae tabulae centum & mille catenae*, apud Horat. *lib. II. Sat.* 3. ℣. 69. quas tamen sceleratus Proteus effugit; quia, ut Plautus, *Capt. II. sc.* 2. ℣. 5. vere inquit:

Qui cavet, ne decipiatur, vix cavet, cum etiam cavet:

Etiam cum cavisse ratus, saepe is cautor captus est.

IV. Quemadmodum vero Miltiadis trophaea Themistoclem de somno excitabant, ita Alfeni pectus insatiabile laudis, eadem via regia, qua Servius,

vius, noctesque diesque ad summum contendit, nihil ratus tam alte a natura esse constitutum, quo virtus non possit eniti. Unde Pomponius, in *l.* 2. §. 44 *D. de O. J.* scribit: *Ex his* Servii *auditoribus plurimum auctoritatis habuit Alfenus Varus.* Multi tunc temporis jus profitebantur, qui id nescirent; verum ut umbra corpus, sic diligentiam Alfeni stupendam, judicium acerrimum, & prudentiam, multis rebus spectatam, in disputatione fori & in judicum subselliis, auctoritas sequebatur: nec vivus tantum Quiritium oculos in se convertit, sed post fata quoque apud JCtos posteriores in pretio fuit non parvo. Mox enim Labeo ejus auctoritate usus est, in *l.* 29. §. 2. *D. de Leg.* 3. deinde Javolenus, in *l.* 25. *D. Qui test. fac.* Aristo, in *l.* 8. §. 5. *D. Si serv. vind.* Pomponius, in *l.* 18. §. 1. *D. de Contr. emt.* & *l.* 239. §. 6. *D. de V. S.* Marcellus, in *l.* 87. *eod.* Ulpianus, in *l.* 5. §. 3. *D de R. V. l.* 9. §. 2. *D. de Damn. inf. l.* 10. *D. de Lib. causs.* & Paullus, in *l.* 2. §. 5. *D. de Aq. & aq. pluv.* omnes cum adsensione, & ad sententias suas firmandas. Ter tantum eum reprehensum reperio, a Labeone, in *d. l.* 2. §. 5. *de Aq.* acerbius, & contra morem, a Papiniano, in *l.* 74. *D. de Legat.* 2. &, in re alia, eadem phrasi duriore, *non est verum*, ab Ulpiano, in *l.* 12. §. 2. *D de Instr. & instrum. leg.* cujus censuram Connanus, *lib. II. Comm. c.* 8. ex Aristotele tuetur. Cujacius *lib VII. Obs. c.* 20. & *XV. c.* 19. in *d. l.* 74. legit *praesenti non deberi*, sed a Roberto *lib. I. Rec. lect. c.* 24. & 1. *Animadv. c.* 20. reprehensus. Idem quoque *ad lib XXVII. Quaest. Papin.* nimis generaliter nescit, quam malefериatus fuerit Alfenus, *semper enim reprehenditur, qui ex sutore factus*; nisi ad Catulli, Gellii & Servii loca, supra a nobis explicata, cum simul digitum inten-

diffe putes. Paulus fane, JCtus Ulpiano non inferior, tanti fecit Alfenum, ut ejus Digeftorum libros in epitomen contraxerit: Ammianus etiam Marcellinus, quum Valentiniani & Valentis temporibus, in patria Antiochia, fcelefta judicum Advocatorumque collufione, non fine rei familiaris jactura, vexatus, diverfa cauffidicorum genera vivis coloribus depingeret, de fecundo genere ita fcribit, *lib. XXX. c.* 4. *Hi, ut altius videantur jura callere, Trebatium loquuntur, & Cafcellium, & Alfenum, & Auruncorum Sicanorumque jam diu leges ignotas, cum Evandri matre ab hinc feculis obrutas multis..* Illa quidem folida laus eft, quae a viris laudatis proficifcitur; non contemnendum tamen auctoritatis argumentum praebet, quod Alfenus, quarto poft obitum fuum feculo, inter principes JCtorum, licet ab imperitis, fuerit nominatus, qui viros, eruditione claros, hac in re imitabantur. Sicut ergo Petronius Servium & Labeonem, ac Perfius Mafuri rubricam prae ceteris omnibus memorarunt, ita illi Trebatium maxime & Alfenum loquebantur. Lindenbrogius animadvertit, Ammianum, cum haec fcriberet, recentem forfan fuiffe a lectione Gellii, qui *lib. I. Noct. Attic. c.* 10. Favorinum monuiffe fcribit: *Non Auruncorum, aut Sicanorum, aut Pelasgorum verbis, nec proinde quafi cum matre Evandri loquendum effe.* Plura vero de mentita JCtorum illius aevi feveritate, ad illuftrandam illam Ammiani querelam, dabit Jac. Gothofredus, in *Proleg. ad Cod. Theod. pag.* 185.

V. Sequitur, ad capita felectiora Alfeni, quae in Pandectis nobis reliqua funt, paucis moneamus, a quibus is vel illuftratus, aut a pruritu corrigentium, vel reprehendentium prohibitus fit, quive Medica

dica manu salutem ei attulerint. Quamvis enim Vir Ampl. Henricus Brenkmannus, in *Specimine Pandectarum juris civilis, Auctoribus suis & libris restitutorum*, omnia fragmenta Alfeni ediderit, & quaedam eorum, in notis margini adjectis, erudite illustraverit, principalis tamen ejus scopus fuit, varias Haloandri, Russardi, Charondae, Taurellii nobis dare lectiones, & eas maxime, quas ex bonae notae Codice Bynkershoekiano excerpsit; hoc igitur spicilegium esto. *L.* 42. *D. Ex quib. caus. maj.* de libera legatione accipienda est, de qua, praeter *l.* 14. *D. de Legat.* Cicero, *lib. III. de LL. c.* 3. 8. *II. Agr. c.* 17. *lib. XII. Ep.* 21. *lib. II. Att. ep.* 4. Sueton. *Tiber. c.* 31. Cujac. *lib. IX. Obs. c.* 29. Gentilis, Kirchnerus, aliique, qui de Legatis scripserunt. Ex *l.* 17. §. 1. *D. Si serv. vind.* vulgo docent interpretes, in re seria consulendos esse Jurisperitos; in ea autem Cujacius *lib. X. Obs. c.* 15. scribendum censet, *labra, lenes, cucumellas*, ut in *l.* 15. *D. de Act. emt.* sed ibi *lines, labra*, recte legi, nihilque mutandum esse, ipse dixerat, *lib. VI. Obs.* 7. Nicolaus autem Catharinus, *Obs. c.* 12. in *d. l.* 17. *tenes* retinet, vasisque genus, a tenendo dictum, explicat. Varro, *tinas*, Festus, *tinia*; Rustici circa Lutetiam *une tine*, & ita quidam Germani vocant. De Cucumellis, genere vasis, vid. Politian. *Miscell. c.* 30. Baptistae Pii, *Annot. post. c.* 61. Barrienti, *Annot. c.* 14. & Constantii Landi *Exercit. tom. III. Th. pag.* 1408. Ad *l.* 52. §. 4. *D. ad L. Aquiliam* Petrus Faber, *lib. I. Agonist. c.* 6. ex Ovidio, Luciano & Polluce ostendit, a pilae ludi ratione alienum non esse, ut ludentes se invicem propellant. Cl. Noodt, *ad L. Aquil. c.* 19. de ludo agi, putat, quem veteres *harpastum* vocarunt. In *l.* 36. *D. de Cond. ind.* Accursius *magidem commodare* ex-

plicat tabulam, super qua latrunculis luditur, vel scaccherium, de quo multa Pantoja de Ajala, *in l. fin. C de Aleat.* Alciatus, *lib. VIII. Parerg. c.* 16. de manzanomo argenteo, Budaeus *ad d. l.* de vase escario vel lance accipit, Graecumque verbum esse, ex Polluce, *lib. VI. c.* 12. docet, quod Varro perperam a *magnitudine* derivavit, *lib. IV. de LL.* Aperte Plinius *lib. XXXIII. c.* 11. *Cornelius Nepos tradit, tympana se juvene appellata stateras & lances, quas antiqui magidas appellaverant.* v. Turneb. *lib. XXII Advers. c.* 9. Bayfius, *de Vascul.* Constant. & Brisson. in *Lexic. hac voc.* In *l.* 7. *D. de Leg Rhod.* Cl. Bentlejus, ad Horat. *lib. I. Od.* 14. ℣. 10. accurate servat navem *depressam*, sed in *l* 6. *eod.* mavult *deprensa*, quod nauticum vocabulum Servius etiam *ad IV. Georg.* ℣. 421. *& XII. Aeneid.* ℣ 395. atque Colerus, *Parerg. c* 19. observarunt. Praeterea legem 40. *pr. D. de Contr. emt* ex Pauli epitome obscuram, Ampl. Bynkershoek, *lib. III. Obs. c.* 15. explicat; in ejusdem legis § 3. saccarii sunt bajuli, qui merces ex navi in horrea portant, de quibus in *C. Th.* est titulus *de Saccariis portus Romae.* Quod autem de avibus sequitur, quibus ex ore aliquid excidit, nimis argute Constantius Landus, in *Praetermiss. t. III. Thes. pag.* 1455 ad auspicia ex avibus referri posse, credidit. In *l.* 11. *D. de Peric. & Comm. rei vend.* Hotmanus *lib. V. Obs. c.* 10. Alfenum, ait, pugnantia & falsa loqui, nisi particula *non* deleatur. Alii *haerent, veluti in luto, & putant Alfeni dicto standum esse, quasi si dixit, non lucere meridie, id ponendum sit inter juris definitiones* scribit Heraldus, *de Rer. jud. auct lib. I. c.* 8. Sed quaedam incendia fiunt culpa patrisfamilias; alia famulorum negligentia; alia dolo incendiariorum; & alia rursus igne coelitus,

vel

vel ab hostibus immisso, *l.* 3. §. 1. *D. de Offic. Praef. Vig. l.* 5. §. 4. *D. Commod. l.* 9. §. 3. *l.* 30. *in fin. D. Locat.* In illa autem specie, quam Alfenus tractabat, incendium culposum erat, & *possit* idem notat, quod *posset*, sicut in ejusdem *l.* 52. §. 2. *D. ad L. Aquil.* Heraldus observavit, cui adde Cujac. *lib. XVII. Obs. c.* 29. In *l.* 12. *D. de Peric. & comm.* mirum videtur, quod Aedilis, curam viarum agens, lectos, in via publica positos, conciderit; verum similes motus, ferociae & indignationis ineptias dedi *de Aedil. col. c.* 13. §. 5. Ad *l.* 27. §. 1. *D. Locat.* Dion. Gothofredus, Mornacius aliique interpretes quaesiverunt, an metus spectrorum sit justa caussa ante tempus emigrandi, qua de re Thomasii & Romani dissertationes exstant Ad *l.* 30. *eod.* v. Leon. *Emend.* 1. *c.* 18. Singulare autem est responsum, in *l.* 31. *D. eod. tit.* de actione oneris aversi, quod Alciati, Cujacii, Connani, Charondae, Salmasii, aliorumque industriam exercuit, Ill. autem Bynkershoekius, *lib. VIII. Obs.* octo ei capita dedit, post quem Homerum frustra Iliada canemus, nec quisquam cum Hotmano *lib. IV. Obs. c.* 10 dicet, Papinianum & Pomponium Alfeno adeo contrarios esse, ut dissimulari tam aperta dissensio sine calumnia non possit. Mornacius Vari decisionem amplectendam esse, monstrat, ubi *propter discretionem difficilem jus incertum est*, ut in re alia ait Tryphoninus, *l.* 62. *D. de Usufr.* Porro in *l* 27. *D. de Cond. & dem.* mira est lectionum varietas: Haloander, pro *non tum esset*, legit: *ita non esset*; in variis ejus & Russardi lectionibus habes *nomen deesset*; sed ingeniosissime Rad Fornerius, *lib. II. Rer. Quot. c.* 1 una syllaba geminata, pro *non tum*, legendo *noNotum*, difficultatem tollit, ut sensus sit, tametsi in scriptura non notum & in-

certum eſſet. Poenam autem, quam populus, Veſtales & plerumque Pontifices exigebant, ex Horatio, *lib. II. Sat.* 3. ℣. 84. Grutero, *pag.* 652. *n.* 8. 678. *n.* 11. 946. *n.* 6. & Reineſ. *ad cl.* 1. *n.* 43. *& IX. n.* 1. illuſtrare licebit. In *l.* 24. *D. de Aqua & aq. pluv.* veteres pro *porcas*, malebant *portas*, vel *porgas*, donec Baptiſta Pius, *Annot. prior. c.* 10. & Pius Antonius Bartolinus, *Auctar. c.* 16. ex Varrone & Feſto docuerunt, porcas eſſe ſulcorum eminula terga, ſive terram elatam inter duos ſulcos. Jungendus autem eſt Ofilius cum Varo, in *l.* 1. §. 5. *D. eod.* Cicero. *in Top. c.* 9. & Frontinus, *de Limit. agror. pag.* 43. Difficilior eſt *l.* 38. *D. de Acq. rer. dom.* cui Hotmanus, *lib. VI. Obſ. c.* 1. tam manifeſto, putat, refragari Pomponium, in *l.* 30. §. 3. *D. eod.* ut Triboniani ſocordia, ſine praeſtigiis & commento ſophiſtico, diſſimulari nequeat: in utraque etiam, pro *alluvione*, reponit *eluvione*: quod minime Alfeni verbum, *ambedit*, alluvioni ſatis aptum, poſtulat, & pro quo perperam, in variis lectionibus, *abolevit* reperitur: ſimiliter vero Lucretius, *radentia flumina*, Virgilius, *Tiberim ſtringentem ripas*, Horatius, *Lirim rura mordentem*, & Longinus, apud Aggen. Urbicum, *de Limit. agror. pag.* 57. aquam *lambendo* auferre dixerunt v. Broukhuſ. *ad Tibull. lib. IV. carm.* 1. Nolim etiam pro *Attius* ſubſtitui *Martius*; quia idem Varus *Attiae* filiae, & *Attiae* uxoris, in *l.* 28. *D. de Cond. & dem.* alii etiam JCti plus vicies fictorum Attiorum meminere, apud Auguſtin. *de Nom. propr. D. pag.* 390. Grotius denique, *lib. II. de J. B. & P. c.* 8. §. 17. Vari ſententiam rationem naturalem nullam habere, dicit, niſi ager privatus ſit, qui viam debeat. In *l.* 34. *D. de Uſurpat.* Cujac. *lib. XV. Obſ. c.* 18. legit. *non inſciente*, quod fuit in MS. Charondae:

dae: sed in Commentario ad *d. l. insciente* accipit, pro *sciente*, uti infractus pro valde fracto, incanus pro cano, & alia id genus ancipitis notionis, per *in* composita: idque Gilb. Regius *l.* 11. *Enant. c. fin.* aliique probarunt. Merito autem Robertus, *lib. II. Recept. c.* 33. *I. Animadv. c.* 19. & maxime Rad. Fornerius *lib. V. Rer. quot. c. I.* ab eo discesserunt; quorum rationibus addo, quod idem Alfenus similiter *insciente domino*, pro ignorante dixit, in *l.* 36. *D. de Condict. ind.* & Ulpianus damna fatalia vocat, quae *imprudentibus* accidunt, in *l.* 52. §. 3. *D. Pro soc.* id est, non, ut alii, valde prudentibus, sed qui non providerint, ut idem Robert. explicat, *lib. II. Rec. lect. c.* 31. cui add. Bynkershoek. ~~*lib. II. Obs. c.*~~ 10. & van de Water, *lib. I. Obs. c.* 7. Denique *l.* 3. *D. de Interdict. & releg.* laudat & belle illustrat Grotius, *lib. II. c.* 21. §. 10. *n* 2. in quaestione de incommodo, quod sentiunt liberi, si parentum bona, ob crimen majestatis, fisco addicuntur: Connanus vero, *lib. II. Comment. c.* 8. *n.* 7. difficillimum esse pronunciat, cum Alfeno componere Marcianum, in *l.* 4. *D. de Jur. patron.* sed vid. Fern. de Retes, *ad tit. D. de Interdict. & releg.*

CAPUT IX.

DE SCRIPTIS ET HONORIBUS ALFENI.

§. I. *Cur libros XL. Digesta inscripserit. Quid ipsum ad eos componendos impulerit. Quos habuerit imitatores. Quid Digesta differant a Pandectis.* II. *Cur Paulus Digesta Alfeni in epitomen coegerit, & quot libris. An eam ob rem laudandus. Obscuritas, Paulo familiaris, major ex brevitate.* III. *Alfenus Collectaneorum, an Conjectaneorum libros reliquerit.*

Num illi diversi a Digestis. IV. *An fides habenda sit Graecis, qui omnia Alfeni scripta, tradunt, sumpta esse a praeceptore Servio.* V. *De reliquiis Alfeni, Triboniani beneficio servatis. Alexandri ab Alexandro ostentatio repressa.* VI. *Vari Honores, Consulatus suffectus, & Funus publicum.*

§. I. Scripta, quae Alfenus reliquit, aut saltem, quorum notitia ad nos pervenit, sunt *Digestorum libri XL.* & *Conjectaneorum libri.* Prioris operis meminit Index Florentinus, & rubricae legum, ex illo sumtarum, in Pandectis. Vocavit illud Digesta, quod varia Responsa & decisiones legitimas, tum proprias, tum aliorum, quadam oeconomia, & tractatu accurato, contineret. Digerere enim est, multa, ante confusa, serie justa, & velut catena connectere; corpus justum & membris omnibus absolutum perficere; rem, apud alios latius diffusam, dissolutam, divulsamque, arte conglutinare & ratione constringere. Cicero, *lib.* 1. *de Orat. c.* 41. *Expositis a Cn. Flavio primum actionibus, nulli fuerunt, qui illa artificiose digesta generatim componerent.* Virgil. *lib. III. Aeneid.* ℣. 445.

Quaecunque in foliis descripsit carmina virgo,
Digerit in numerum, atque antro seclusa reliquit.

Ovidius, *lib. I. Fastor.* ℣. *I.*

Tempora cum caussis Latium digesta per annum.

Cornelius Severus, *in Aetna pag. m.* 39.

Et quaecunque jacent tanto miracula mundo,
Non digesta pati, nec acervo condita rerum,
Sed manifesta notis certa disponere sede
Singula: divini est animi ac jucunda voluptas.

Graeci κατακωρίζειν vocant, & in Glossis *Digestum* vertitur διάςρωμα, διάλογ☉. Dicitur & διάκοσμ☉, ut

ut Democriti *μέγας διάκοσμος*, *Digesta magna* apud Laërt. *lib. IX. n.* 46. quasi dispositio & ordinatio partium: nam κόσμος non ornamenta tantum significat, sed positionem quoque, θέσιν καὶ τάξιν, & διακοσμῆσαι est in ordinem adducere, ut Salmasius ad Epictetum, ex Hesychio aliisque, ostendit. Quid autem Alfenum ad Digesta scribenda impulerit, ex temporum ratione facile elucebit. Omnes viri prudentes nuper optaverant, ut in tanta Legum, Responsorum & Disputationum aliarum super alias cumulatarum farragine, concinnum juris civilis corpus, divisum in genera & arte connexum, perficeretur. Cicero hunc in finem scripserat librum, de Jure civili in artem redigendo, cujus Gellius meminit *lib. I. c.* 22. Idem quoque, sub Crassi persona *lib. I. de Orat. c.* 42. *Si*, infit, *mihi facere licuerit, quod jam diu cogito, aut alius quisquam, me impedito, occuparit, aut mortuo effecerit, ut primum omne jus civile in genera digerat, quae perpauca sunt*, &c. *perfectam artem juris civilis habebitis*. Hoc quoque votum fuerat Caesaris & Pompeji; Servius autem Sulpicius Dialectica, arte illa artium maxima, instructus, primus operi manum admovit, suosque Auditores docuit, rem universam tribuere in partes, cujusque vim declarare definiendo, & ambigua primum videre, deinde distinguere, uti ex Ciceronis *Bruto*, *c.* 41. aliisque, in ejus vita, dixi. Hanc vero artem, magnam potius atque uberem, quam difficilem & obscuram, ut magis magisque perficerent, discipuli ejus primates omnibus ingenii viribus allaborarunt: doctus enim Ofilius libros de jure civili plurimos, & *qui omnem partem operis fundarent*, reliquit; Aufidius Namusa suorum commilitonum opera *digessit* in centum quadraginta libros,

auctore Pomponio, in *l.* 2. §. 44. *D .de O. J.* Varus autem Alfenus opus suum, necdum Romanis ingeniis tentatum, primus *Digesta* inscripsit, atque in eo concinnando, resectis superfluis, & utiliorum delectu habito, omnem ingenii conatum effudit. Neque alium forte tantae rei aptiorem fuisse crediderim; quia stilus ejus simplex & vere Romanus: multa in illo atque varia lectio, accurata collectio, & in digerendo judicium: unde posteriores JCti, ad eandem laudem adspirantes, ut Celsus, Julianus, Marcellus & Cervidius Scaevola, ejus exemplo, opera sua majora *Digesta* inscripserunt, ipseque Justinianus Corpus, ex libris veterum JCtorum collectum, etiam quum Graece scribit, hoc magis, quam Pandectarum titulo signat. Tertullianus, Doctor Ecclesiae, sed juris vocabulorum amantissimus, *Digestum* pro acurato tractatu, temporibus rerumque serie diviso, ponit; & *digerendi* verbo, pro tractare & perscribere, utitur; Evangelium vocat *Digestum Lucae*, *lib. IV. Adv. Marcion.* & *de Pallio c.* 3. *Cedo jam de vestro, quod Aegyptii narrant, & Alexander digerit*, & *lib. I. Ad nat. c.* 11. *de bello Judaico digerit*, ubi alia ejus loca Jac. Gothofredus, in notis, collegit. Modestior autem est haec inscriptio Latina, quam Graeca *Pandectarum*, Ulpiani & Modestini; quam Plinius in dedicatione *Hist. nat.* ad ea refert, propter quae vadimonium possit deferi; quia rerum omnium receptacula notat. Tullius Tiro namque, Ciceronis libertus, libros, de variis atque promiscuis quaestionibus compositos, πανδέκτας inscripsit, *tanquam omne rerum atque doctrinarum genus continentes*, ait Gellius, *lib. XIII. c.* 9. & Sosipater, *lib. II. Grammat. Adverbium*, inquit, *Stoici πανδέκτην vocant: nam omnia in se capit.* Vid.

Ant.

Ant. Augustin. *de Pandectarum nom. & gen.*

II. Hos libros Digestorum a Paulo in Epitomen redactos esse, multorum capitum rubricae indicant, in quibus nunc *Paulus lib. Epitomarum Alfeni*, *l.* 204. *l.* 205. *D. de V. S.* nunc plenius *Paulus lib. Epitomarum Alfeni Digestorum*, ut in *l.* 15. *D. Comm. praed. l.* 29. *l.* 30. *D. de S. P. R. l.* 28. *D. de Cond. & dem.* vel Paulus *lib. Epitomarum Alfeni Vari Digestorum*, *l.* 30. *D. de Pign. act.* nunc *Paulus lib. Epitomatorum Alfeni Digestorum*, ut in *l.* 11. *D. de Usufr. l.* 16. *D. de Serv. praed. urb.* plerumque vero ipse *Alfenus lib. Digestorum*, *a Paulo epitomatorum*, *l.* 44. *l.* 45. *D. de Evict.* legitur. Labittus, in *Indice legum Pandectarum pag.* 5. & 177. diversos commentus est Alfeni Vari libros Digestorum, a Paulo epitomatorum, a Pauli libris Epitomarum, vel Epitomatorum Alfeni digestorum: sed verius est, promiscue has rubricas accipi debere, sicut nunc Labeo *lib. VI.* Pithanon, a Paulo *epitomatorum*, nunc *epitomarum* in Pandectis legitur, apud Augustin. *de Nom. propr. Pand. pag.* 20. qui emendat: & Posteriores Labeonis, sive postumi libri XL. a Prisco Javoleno in epitomen redacti, nunc libri *Javoleni Posteriorum Labeonis*, nunc Labeonis *posteriorum a Javoleno epitomatorum* appellantur. v. Eberlin. *c.* 42. *n.* 8. Regium 1. *En.* 25. & Merill. *V. Obs.* 38. Cur vero Paulus hunc contrahendi laborem susceperit, plures caussae esse possunt, sive quod in usum suum lubens compendia paravit, nam & Labeonis libros Pithanōn in epitomen redegit; sive quod ea, quae ad jus civile pertinebant, selegit; sive, quod multa posterioribus Legibus, SCtis & Constitutionibus Principum mutata, vel edictis Magistratuum emendata erant; quapropter ex quadraginta libris cognitu dignissima,

ma, quaeque valebant in ipsis rerum experimentis, excerpsit, omissis his, quae nec cognoscendi voluptate erant jucunda, nec scitu necessaria, ut de se ait Justinus, *in Praefat.* & Tertullianus, *lib. II. ad Nat. c.* 1. *Elegi ad compendium Varronis opera, qui rerum divinarum ex omnibus retro digestis commentatus.* In quot libros distincta fuerit Epitome Paulina certo dici nequit: octavi fit mentio, in *l.* 61. *D. de Leg. lib.* 3. *& l.* 40. *D. de Usu & usufr. leg.* in quo numero si quis, cum Cl. Fabricio, *Bibl. Lat. vol.* 3. *pag.* 791. subsistere velit, dici potest, Paulum pro quinque libris Digestorum, unum Epitomarum, & ita pro XL. libris octo dedisse; sicut Cajus sex libros scripsit ad legem duodecim Tabularum, & duas in singulis tabulas explicavit. De Epitomatoribus autem non idem omnibus sedit; quidam eos, cum Scaligero, *in praefat. ad Festum*, reprehendunt, tanquam praepostere diligentes caussasque amissorum multorum praeclarorum operum; alii vero eorum institutum antiquissimum, apud Graecos & Latinos, defendunt, cum Salmasio, *praef. in L. Ampelium*, & Jacobo Gothofredo, *Proleg. in Philostorg.* Mediam viam tenent Reinesius *ad Rupertum epist.* 46. & Rupertus *ad Florum pag.* 5. *seq.* Illud constat, Alfeni Digesta, ob epitomen Pauli, non fuisse obliterata, quia ad Justiniani aetatem integra durarunt: forsan etiam credidit, se vastum Alfeni opus posse in compendium redigere, aliquo detrimento magnitudinis, nullo veritatis, si modo ipsa Alfeni verba, superfluis omissis, retineret. Hotmanus vero *lib. VI. Obs. c.* 1. obscuritatem fragmentorum epitomatorum in Paulum conjicit, nec credit, Alfenum legem 38. *D. de Adq. rer. dom.* ita obscure concepisse, quo nemo JCtorum scripserit nitidius. Verius judicium est

Ampl.

Ampl Bynkershoekii, *lib. III. Obf. c.* 15. obfcuram videri *l.* 40. *D. de Contr. emt.* quia Alfeni epitomator non omnia retulit. Notae praeterea funt Fulgofii, Duareni & Gilb. Regii criminationes, quod Paulus ubique interprete egeat: fed nimis dure Hotmanus *Comment. verb. juris*, in verbo *abalienare: Paulus, homo Graecus, litigiofus, natura controverfus, & hoftis antiquis JCtis additus, fuo more cavillatur.*

III. Alterum Alfeni fcriptum, foli Gellio memoratur, *lib. VI. Noct. Attic. c.* 5. *Alfenus Jureconfultus, Servii Sulpicii difcipulus, rerumque antiquarum non incuriofus, in libro Digeftorum trigefimo & quarto, Conlectaneorum autem fecundo, inquit* &c. Variant editiones, in titulo hujus operis, aliis *Conlectaneorum*, aliis, ut praeftantiffimis Stephani & Gronovii, *Conjectaneorum*, legentibus: utraque autem infcriptio eft probabilis, quia hae voces crebro permutantur. v. gr. apud Gellium, *lib. II. c.* 24. Capito Atejus in *collectaneis* laudatur, fecundum Aldum, Badium, & Gryphium; fed Carrio, Urfinus & Gronovius *Conjectaneis* praeferunt, quae etiam *lib IV. c.* 14. ejusdem Gellii, & apud Nonium, *pag.* 54. *edit. Paris.* ei tribuuntur. Rutilius, Bertrandus & Guil. Grotius Alfenum *Collectanea* fcripfiffe, putarunt; quibus favere videtur, tum quod aliis quoque hic titulus placuit: nam Actius, vel Atejus Philologus, in *Collectaneis*, laudatur a Fefto, in *Orchitin*, JuliusCaefar *Dicta collectanea* reliquit, Sueton. *ej. vita c.* 56 Pomponii Rufi *Collectorum* liber, eft apud Val Maxim *lib IV c.* 4 *n.* 1. & Solinus priori editioni libri fui titulum fecerat *Collectanea rerum memorabilium*, de quo plura Salmafius, *in Proleg. in Solin.* Tum quoque & magis pro illis facit, quod Alfe-

Alfenus, jus civile digesturus, largam prius materiam colligere, aliorumque opiniones in promtu habere debuit, ut justum emergeret systema: ideoque eadem *puri puti* explicatio tam ex Collectaneorum, quam ex Digestorum libris a Gellio profertur; quia in illis, apum more, floriferis in saltibus omnia libarat, in his vero, secundum artem, aut methodum sibi propositam dispofuerat, & in librum sedemque suam digesserat, quicquid multa lectione erat congestum. Nec multum ab hoc genere diversos fuisse putem Caesellii Vindicis *Commentarios antiquarum lectionum*, Gell. *l. II. c.* 16. aut *Variarum lectionum* Pomponii, apud Labittum indicis *pag.* 231. aut Masurii Sabini *Memoriales l.* 144. *D. de V. S.* Gellius *lib. V. c.* 6. de quibus Jac. Gronovius ad Gellii *praefat.* & *lib. IV. c.* 20. adversus Casaubonum, disputavit. Verrii item Flacci *Rerum memoria dignarum*, Gell. *lib. IV. c.* 5. *Memorialia scripta*, Arnob. *lib. VI.* vel *Antiquas lectionum memorias*, Jul. Firmic. *lib. VI. Math. c.* 26. Multas hujusmodi inscriptionum festivitates, praeter Plinium, in *Praefat.* collegit Gellius *Praefat. in Noctes Att.* qui enim variam & miscellam, & quasi confusaneam doctrinam conquisiverant, titulos quoque ad eam sententiam exquisitissimos indiderunt: namque alii *Musarum* inscripserunt, alii *Silvarum*; quidam *Lectionis suae*, alius *Antiquarum Lectionum*; alius *Memoriales* titulum fecit, *multi qui Conjectanea.* Inter hos autem multos, missa Rutilii & ceterorum sententia, numerandum esse censeo Alfenum Varum, qui varias suas conjecturas, de verbis & rebus antiquis, quarum studiosissimus erat, in *Conjectaneorum* libros conjecit, eorumque *secundum* memorat Gellius, non quartum, ut Bertrandus, ait, a Baylio *in Alfenus*

fenus lit. C. reprehenſus. Quamvis autem hi libri neque in Indice Florentino nec alibi memorentur, nil tamen cauſſae eſſe videtur, quare dubitemus, an Varus eos ſcripſerit; aut cur conjiciamus, opus Aufidii Namuſae, in centum quadraginta libros digeſtum, *Collectanea* fuiſſe dictum, & Alfeni Digeſta, quod maximae erant auctoritatis, primum in eo locum habuiſſe: in Indice enim, Pandectis praefixo, quidam JCti, & plures JCtorum libri deſunt, qui in eo commemorari debuiſſent, uti Cujacius, *lib. II. Obſ. c.* 21. & Laurent. Theodor. Gronovius, in *Emendat: Pand* monuerunt: haec autem Conjectanea in eum referri non debebant, quia nullum ex iis caput deſumtum eſt; qua ratione nec Ateji Capitonis *Conjectanea* in eo leguntur, de quibus dubitat nemo. Magis itaque putem, in libros hos miſcella quaedam antiquaria, paſſim & quaſi per ſaturam, ab Alfeno conjecta eſſe, ex quibus ea ſimul Digeſtis inſeruit, quae ad jus civile, aut ad verba juris ſpectarent: denique non duos tantum, aut quatuor libros hoc opus complexum fuiſſe, ſed longe plures: ſicut Gellius Atejum Capitonem, in *Conjectaneorum*, *ducenteſimo quinquageſimo nono libro*, laudavit, *lib. XIV. c.* 7. *&* 8.

IV. Antequam ab Alfeni ſcriptis diſcedamus, atrox injuriae telum amoliendum erit, quod Anton. Auguſtinus, *de Nom. propr. Pand. pag.* 17. ex Graecis Scholiaſtis in eum vibrat, omnia ejus ſcripta a Praeceptore Servio Sulpicio deſumta eſſe. Duo eam in rem loca profert ex Scholiis ad Baſil. *lib. LX. t.* 2. *c.* 5. *tom. VII. pag.* 41. *ad l. ult. D. Si quadr. paup.* & *lib. XLVIII. tit.* 5. *c.* 15. *tom. VI. pag.* 421. *ad l.* 14. *pr. D. de Statulib.* quibus Ampl. Bynkershoek, *lib. VIII. Obſ. c.* 1. tertium addidit, ex *lib. XLVIII. tit.* 1. *c.* 6. *tomo eod. pag.* 271. *ad l.* 6. *D. de Manumiſſ.*

numiss. In omnibus autem locis tantum dicitur, Servium illa in specie quaerere, vel consultum esse; & quamvis sexcenti Graeculi idem dicerent de omnibus Alfeni libris, Ill. Praeses se minime illis credulum profitetur; quum Servius tantum, ubi Alfenus tertium, non adjecto nomine, laudat, *v. c. respondit*, intelligi possit. Profecto & stilus, & eruditio, & auctoritas Alfeni, & verbum *respondi*, in multis ejus capitibus repetitum, & voces *verius est*, in *l.* 16. §. 1. *D. de Instr. vel instr.* nos credere vetant, ipsum ingenio magistri sui censeri voluisse: imo ne tunc quidem, ubi verbo *respondit* utitur, certam notam adesse, puto, Responsi Serviani; quia Scaevola, Papinianus, Paulus, Ulpianus, & plerique, in Responsorum libris, similem in modum de se loquuntur, *l.* 43. *D. de Rec. arb. l.* 27. *D. de Usu & usufr. leg. l.* 134. *D. de V. O. l* 45. *D. de Solut. l.* 11. §. 5. *D. ad L. Jul. de Adult.* Collat. *LL. Mosaic. tit.* 4. §. 5. *seqq.* Nec quidquam caussae est, cur, cum Haloandro, in Alfeni *l.* 14. *D. de Statulib. l.* 44. *D. de Hered. inst. l.* 14. & 15. *D. de Pecul. leg.* pro *respondit*, legamus *respondi*; quoniam a multis dubitatur, an Africanus, in *l.* 38. *pr.* & §. 1. *D. de Cond. ind. l.* 22. *D. de Manum. test. l.* 49. *D. de Fideic. lib. l.* 15. *D. de Satulib.* ubi hoc verbo utitur, Juliani verba & sententiam in libros Quaestionum retulerit, licet Graeci id rursus affirment, apud Augustinum, *de Nom. propr. Pand. pag.* 111. Menag. *Amoen. c.* 23. & Guil. Grot *de vit. JCt. lib. II. c* 6. Praeterea, cum ex Pomponio sciamus, ipsum Servium libros suos centum & octoginta complevisse, *l.* 2. §. 42. 43 *D. de O. J* quis credat, tantum otii fuisse Alfeno, ut Digesta sua ex Servii libris farciret? qui satis sciebat, minime necessarium esse, ut de his,

quae

quae recte dicta in omnium manibus erant, denuo ſermo haberetur. Quemadmodum vero reliqui Servii auditores quaedam ejus reſponſa, memoriae ſuae magis, quum ſenis lateri adhaerebant, quam literis mandata, retulerunt, *l* 6 §. 1. *D. de Dot. prael. l.* 1. §. 6. *D. de Aq. & aq. pluv.* ita princeps eorum, Alfenus, oracula Servii ſui crebro laudavit, nomine ejus adjecto: *Servius reſpondit*, *l.* 45. *D. de Her. inſt.* quod & Labeo, in *l. 6. pr. D. de Dot. leg.* Javolenus *l.* 25. *D. Qui teſt.* Marcellus, *l.* 67. *D. de Solut.* & Paulus, *l.* 21. *D. de Neg. geſt. l.* 77. *D. de V. S.* confirmant. Hinc etiam, ubi *Servius apud Alfenum notare* dicitur, in *l.* 65. §. 8. *D. Pro ſoc.* minime exiſtimandum eſt, cum Perrenonio, *lib. II. Var. c.* 23. quaſi Servius ad Alfenum notas ſcripſerit, ſed eodem ſenſu, quo *Caſſius*, Sectae Caſſianae princeps, *apud Urſejum ſcribit*, *l.* 10. §. 5. *D. Quib. mod. uſusfr. vel uſ.* id eſt, Urſejus Ferox refert, Caſſium ſcripſiſſe, ita Servius, princeps JCtorum, ab Alfeno relatus, notat. vid. Menag. *Amoen. cap.* 43. & Guil. Grot. *dict. lib. II. c.* 4. Denique, licet Varus multa Servii in Digeſta ſua retulerit, tantum abeſt, ut plagii literarii argui poſſit, ut laus magis grati animi ei ſurgat, quod praeceptoris ſui reſponſa, ab ipſa Themide dictata, in ſuccum & uſum converterit, honore ubivis illi relicto: ſicut enim reprehendendi ſunt imprudentes, qui invidis moribus aliena violantes gloriantur, ita plenum ingenui pudoris eſt, profiteri, per quos profeceris.

V. Ceterum uti omnes, quibus cordi eſt Jurisprudentia Romana, merito dolent, integra Alfeni ſcripta non ſupereſſe, ita gratias debemus Triboniano & ſociis, quod quaedam ſaltem ex ejus monumentis nobis ſervarunt; quae in Pandectis diſperſa, Ampl. Brenkmannus, in *Specimine Pandectarum*

Juris civilis, collegit & illustravit; nautas imitatus, qui, navibus amissis, fluitantia aplustra conquirunt. Ex primo autem, tertio, octavo & reliquis, ad quadragesimum usque, Digestorum libris nullae supersunt leges, neque ex libris Collectaneorum aliquid exstat, praeter unicum fragmentum, apud Gell. *lib. VI. c. 5.* Patet interim, quanti Pandectarum architecti fecerint Alfenum, qui ex CLXXX. Servii libris, Trebatii item, & Cascellii aliorumque, id aetatis JCtorum, voluminibus nullum fragmentum integrum in opus suum retulerunt, forte quod casca, dubia, contraria, vel Caesarum placitis antiquata continere, Vari autem complura in ipso fori usu obtinere videntur, quae desiderium augent perditorum. Pessima autem fide Alexander Neapolitanus, *lib. I. Genial. Dier. c.* 4. suo tempore, id est, sub initium seculi sexti decimi, libellum Alfeni mirandae vetustatis, corrosis jam & senio labentibus literis, repertum, refert; quae enim sibi ex eo praelecta tradit, in *l. 29. D. Locat.* ex *lib. VII. Digestorum*, leguntur. At Tiraquellus & Gothofredus passim jam annotarunt, in more fuisse Alexandro, auctores, ex quibus profecit, dissimulare, aut mirandae vetustatis libros jactare, ubi Pandectas aliosve scriptores prae manibus habuit. Eandem ostentationem in Petro Crinito Muretus, *lib. XIII. Var. lect. c.* 8. in Coelio Rhodigino Vossius, *lib. III. de Idol. cap.* 84 notarunt. Recte Alciatus, *Epist.* 10. post Gudianas, ad Franc. Calvum scripsit: *Velim ab Alexandro exquiras, ut Alpheni Jurisconsulti vetustissima scripta commentariosque Senatusconsultorum, quae vidisse se, emisseque Romae, ait, commodato det. Eorum autem mentionem facit, capite quarto & septimo primi libri: suspicor autem nescio quid Parrhasianum, quem scis eos auctores plerumque adducere solitum, quos nunquam viderat.*

VI. Superest, pauca de Honoribus & Funere Alfeni

feni adjiciamus. Nec postremi ipsum, sub Triumviratu, in Rep. loci, jam supra vidimus, *c. IV.* §. *6.* ubi Servius & Donatus testabantur, agris Cremonensium & Mantuanorum dandis, assignandis, & inter emeritos milites distribuendis eum ab Augusto, circa A. U. DCCXIII. praefectum fuisse; quo optimi principis judicio, nullum excellentius virtutis testimonium desiderari potest; quia non nisi graves viri & honoribus functi, huic muneri praeficiebantur. Suetonius, *lib. II. c.* 13. refert, Antonium & Lepidum, collegae suo, C. Caesari Octaviano, id negotii dedisse, ut veteranos in Italiam reduceret, & agris municipalibus collocaret; sed neque veteranorum, neque possessorum gratiam retinuisse: alteris, pelli se, alteris, non pro spe meritorum tractari querentibus: quapropter non mirum est, partem illius odii in caput Alfeni redundasse, ut a Cornelio accusaretur, sed vano conatu, ut ostendi, *dict. c. IV.* §. 7. Quantae prudentiae fuerit, turbidis hisce temporibus, quibus Respublica per bella civilia animam agebat, & libertas praeceps agebatur, sese tueri, nemo ignorat: noster autem, neque contumacia, nec inani jactatione libertatis famam, fatumque provocavit; sed, Augusti beneficio, Consul est factus: *Varus & Consul fuit*, ait Pompon. *l.* 2. §. 44. *D. de O. J.* Summus hoc tempore, ut omni aevo, erat ille honorum apex, qui Principibus velut decoris & ornatus accessio, privatis autem, tanquam praemium quoddam virtutis, aut fidei erga Principem, vel eximii alicujus facinoris merces tribuebatur. Majus autem Alfeni erat decus, quod, ut Acron, ad Horatium, scribit, non splendore nobilitatis, sed virtute, labore & vigiliis, *ad tantam juris scientiam pervenit, ut & Consulatum gereret*, primusque in familia sua, ad amplissimum illum dignitatis gradum adscendit, quo, ut Ovidius cecinit, *lib. IV. ex Ponto Epist.* 9. ✝. 65.

—— *nullum Martia summo*
Altius imperium Consule Roma vidit..

Sed quoniam tria Consulum genera fuerunt, alii Ordinarii, qui annum signabant; alii Suffecti, quorum minor dignitas, sed eadem potestas; alii Honorarii, quorum minima dignitas, & nulla potestas: hinc dubium videtur, ad quam classem Varus noster sit referendus. Ant. Augustinus, Rutilius, Bertrandus, Rupertus & plerique alii, conspirantibus suffragiis, Alfenum, cum P. Vinucio A. U. C. DCCLV. Consulem ordinarium, Kalendis Januariis, processisse existimant; quia alius Alfenus Varus Consul in Fastis nullus legitur, horum vero Consulum Dio Cassius, *lib. LV.* & lapides, apud Reinesium, *Cl. X. n.* 3. & Gudium, *pag.* 28. *n.* 4. meminere. Verum, nisi alia intercedant, temporis ratio suadet, ut hunc Consulatum Ordinarium filii, patris vero Suffectum dicamus: nec enim verisimile est, virum doctum, Principi carum, & maximae inter aequales auctoritatis JCtum, quique, vivo Caesare, de quaestionibus gravissimis, responsa dederat, post quinquaginta demum annos, senem capularem & octuagenario majorem, Consulem fuisse creatum; licet vel maxime eum, ut sutorem municipalem, & novum hominem, tardius ad honoris portum venisse, cum aliis, statueremus. Pariter ergo ac ante Tubero, Pansae auditor, & Capito Atejus, qui, post Varum, *principem*, ut Tacitus ait, *lib. III. Ann. c.* 75. *in civitate locum studiis civilibus adsecutus*, Consules fuisse dicuntur, apud Pompon. *l.* 2. §. 40. *&* 47. *D. de O. J.* quorum nulla in Fastis exstat memoria, ita Alfenus dicere potuit, quod Seneca, ipse Consul suffectus, alios questos esse, tradit: *Dedit duodecim fasces, sed non fecit Ordinarium Consulem*, *lib. III. de Ira. c.* 31. Felicior autem Varus fuit Aulo Ofilio, qui, licet Caesari esset familiarissimus, in equestri ordine perseveravit; sapientior etiam Antistio Labeone, qui, cum offerretur ei ab Augusto Consulatus, *quo suffectus fieret*, honorem suscipere noluit, *d. l.* 2. §. 47 juncto Tacito, *dict. c.* 75. ibique Salinerio, *in notis.* Noster denique, bono publico & seculi sui gloriae natus, laudabili hoc itinere, inter contumaciam & deforme obsequium medius, ad extremum vitae perrexit, ac post fata meruit, ut, lugentibus Senatoribus, civibus, omnibusque bonis, publico funere efferretur, ut Acron scribit, ad Horat. *lib. I. Sat.* 3. ỳ. 130. quem, hac in re, non inviti sequimur, quia nihil tam magnificum de viris magnis commemorari potest, quin id libenter admittamus.

FINIS.

Extr. F

